Alevilik ve Dersim Üzerine
SEÇME YAZILAR

Araştırma-İnceleme

Ali KAYA

yaz yayınları

Alevilik ve Dersim Üzerine **SEÇME YAZILAR** **Ali Kaya** yaz

Alevilik ve Dersim Üzerine

SEÇME YAZILAR

Ali Kaya

İstanbul, 2012

YAZ YAYINLARI
Taşsavaklar Sok. No: 11 Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: 0212 522 35 23
yazyayinlari@gmail.com
Sertifika No: 12794

1. Baskı
İstanbul, 2012

ISBN: 978-605-5371-52-4

Kitabın Adı: Alevilik ve Dersim Üzerine Seçme Yazılar
Yazar: Ali Kaya
Kapak Tasarım: Önder Karçığa
Renk Ayrımı-Film: Göksu Grafik
Baskı-Cilt: Barış Matbaa Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sitesi C Blok
Kat 2 No: 291 Topkapı/İSTANBUL
Tel: 0212 674 85 28
Sertifika No: 12037

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 5
AYDIN OLMANIN SORUMLULUĞU 7
DERSİM İÇİN NE YAPTIN? 11
TUNCELİ DERNEKLERİ VE GÖREVLERİ 16
DERSİM'İN ÖZET TARİHİ 22
MUNZUR VADİSİ VE ÇEVRESİ 34
KÜLTÜREL DEĞERLERİMİZ VE ULUSLARARASI HUKUK 44
BELGELER 63
DERSİMLİLERİN TARİHİ, YAŞADIĞI COĞRAFYA, DİLİ VE KİMLİĞİ 82
DİL, DİLİN GEÇMİŞİ, DİLİN ÖNEMİ 103
DERSİMCE-ZAZACA/ KIRMANÇ DİLİNİN ÖNEMİ 111
DERSİM'DEKİ AŞİRET VE OYMAKLARIN DİLLERİ VE YERLEŞİM YERLERİ* 115
SEYİT RIZA(1856 - 15-16 Kasım 1937) 135
DERSİMLİLERİN KÖKENİ VE DEYLEM'DE ALEVİLİK 145
AVRUPA DERSİM FESTİVAL KONUŞMASI 151
DERSİMCE-ZAZACA/ KIRMANÇ DİLİNİN ÖNEMİ VE TELEVİZYON 160
ALEVİLİK VE TARİHTE EHL-İ BEYT 173
TÜRKİYENİN JEOPOLİTİK DURUMU 207
KÜLTÜREL ZENGİNLİĞİN BÜYÜK UYGARLIKLARA BEŞİK OLMASI 212

ZAZACA/KIRMANCA İLE
GİLEKÇE ARSINDAKİ BENZERLİKLER..... 220
TUNCELİ (DERSİM)'DE ALEVİLİK İNANCI VE
DİNSEL PRATİKLER..... 240
GADİR HUM BAYRAMI'NIN ANLAM VE ÖNEMİ..... 263
NEVRUZ BAYRAMI (21 MART) 268
ALEVİLER VE AKP..... 271
ANADOLU'DA BASKI ALTINDA BİR KÜLTÜR..... 278
HIZIR ORUCU..... 287
MUHARREM ORUCU VE CEM SOHBETİ 294
CEM VE CEMEVLERİ 300
ALEVİ İSLÂM İNANCINDA ÇEVRENİN ÖNEMİ..... 304
ALEVİLİKTE İBADET..... 336
ALEVİ OLMAYAN ALEVİCİLERE CEVAPTIR 339
ALEVİLİK- ŞİİLİK VE SUNNİLİK: 353
ALEVILIK NEDIR..... 365
ALEVÎLİK NEDİR? DOĞAL DİN Mİ?
İSLÂMIN ÖZÜMÜ? SEMAVİ DİNLERLE İLİŞKİSİ VARMI?.. 382
İRAN'DA EHL-İ HAKLAR (İran Alevileri)..... 396
BİBLİYOGRAFYA 407

ÖNSÖZ

Bu kitap, başta Tunceli , Bingöl Üniversiteleri ve İstanbul Üniversi Marmara İlahiyet Fakültesi olmak üzere çeşitli üniversitelerde, yurt içi, yurt dışı sivil toplum kuruluşlarda sunulan tebliğ, bildiri ve konferans sunumlarını içermektedir.

Bu sunumlarda Dersimin dağını,taşını,suyunu,toprağını,endemik bitki örtüsünü ekonomisini, siyasi birikimini, kültürünü ,inançlarını ,aşiretlerin dillerini ve yerleşim yerlerini ve bunlara ilişkin sorunlarını, Alevi İslam İnançını, Zaza tarihi ve Dersimce-Zazca dili gibi konularla ilgili sorunların çözüm yollarını konu edinen makalelerinden oluşuyor.

Ayrıca, kitapta Alevilerin inançsal ve kültürel haklarını, Zaza tarihi ve dili ile ilgili taleplerin neler olduğu bulacaksınız.

Bugün ülkemizde yaşanan toplumsal değişimi anlayabilmemiz ve bu değişimin yarattığı sorunlar için çözümler üretebilmemiz, ancak bu gelişmelerin geçmişini doğru bir şekilde anlayabilmekle olanaklıdır.

Türkiye'deki aydınların bu gerçekten hareketle toplumsal değerleri anlamaya çalışmaları zorunludur. Sonsuza kadar ülkeme ve topluma hizmet etmeyi ilke edindim.

Kitabı yazarken, içinde yaşadığımız toplumu, bölge ve çağı dikkate alarak, Ders im'in tarihini dilini, inanç ve kültürel değerlerini savundum. o toprağın bir ferdi olarak objektif olarak değerlendir-

meye çalıştım. Kendisinden başkasının üzüntüsüne, acısını acım yaptım. Tüm mazlum yoksul, yetim ve çaresiz insanların yanında yer aldım. Tüm insanları sevdim. İnsanlar arasında barışı yaymaya çalıştım. Yalandan, riyadan sakındım, Edep, erkana uymaya çaba harcadım. Merhametli oldum. Aşağılamayı, küçük görmeyi hiç sevmedim. İrademe sahip olmaya çalıştım, Mümkün olduğu kadar insanları incitmemeye, adil, eşit ve ahlakiliği elden bırakmamaya çalıştım. Sevgiyi müspet ve yapıcı olmaya gayret sarf ettim. Nefret ve kinin yıkıcı olduğunu hep söyledim. Doğanın korunmasını ve tüm insanlığa hizmetin erdem olduğunun bilinciyle hareket ettim. Yaşadığım topluma karşı sorumluluklarımı bilerek hareket ettim.

Dersim gerçeğini gördüm. Tarihine, kültürel değerlerine, İnancına, örf ve adetlerine bağlı kaldım ve yaşatmaya çalıştım.Bu eserde güncelliğini yitirmeyen makaleler, Dersm'in de içinde yer aldığı bölgeye ilişkin toplu bir bakış veriyor. Kitabın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen kurumlara, belge, veri ve kaynak aktarımında bulunan ve çalışmalarında emeği geçen herkese öncelikle Dersimliler'e teşekkür ediyor, siz değerli okuyucularıma ve tüm insanlara emek ürünümü sunmaktan kıvanç duyarım.

AYDIN OLMANIN SORUMLULUĞU

05.08.2005

Aydın; eğitimli, görgülü, ileri düşünceli, çağın gereksinimlerini kavramış ve bunları değerlendirme yetisi gelişmiş kimse olarak tanımlanır.

Aydının en başta gelen sorumluluğu, insan olmaktır. Aydın olmak sırça köşkte oturup burjuva basınının borazanlığını yaparak veya belli bir grubun çanak yalayıcılığı yapmak değildir. Belli siyasal ideolojilere dayanarak kökten dinci ideolojilere sığınıp ahkam kesmek, ırkçılık yapıp devletin nimetlerinden yararlanmak, resmi ideolojilere yamanmak değildir.

Doğal olarak aydın kişi, körü körüne itaatkar da olmaz.

Gerçek aydın, iyi bir eğitim görmüş, dış dünyaya açık, önyargıdan, bağnaz düşünce, inanç ve görüşlerden arınmış, başkalarına saygılı, gerçeklerin peşinden koşan, nesnel doğruları izleyen ve bunun mücadelesini veren, öfke ve kin gibi duygulardan arınmış, kişisel çıkarlar gözetmeyen, hoşgörülü kişidir.

Aydın, toplum yararına olmayan kökleşmiş alışkanlıkları hem kendi yaşamından, hem de toplumun yaşamından söküp atan insandır. Deneyimlerini, bilgilerini, izlenimlerini ve gözlemlerini fikre dönüştüren, çağdaşlığa açık, üretken ve yaratıcı insandır. Çıkar beklentileri için de olmadan ahlâksal açıdan sarsıntıya uğramamış kişidir.

Gerçek aydın, yöresini, ülkesini ve dünya insanlığını düşünen, insanlığın üzüntüsüne ortak olan, acısını kendi acısı bilen ve dünyanın herhangi bir yerindeki hiç tanımadığı bir insanın gözyaşına ortak olan insandır. Çağa ayak uydurmak ve insanlığa faydalı olmak için mücadele edendir. Doğru bildiklerini söyleme cesareti ve ahlâki olan, çağdaş düşünceye sahip insan gerçek aydındır.

Gerçek aydın, üreten, yöresine, ülkesine ve insanlığa zenginlik katan insandır.

Gerçek aydın, doğru bildiğini söyleyen, birtakım dar ideolojilere, kökten dinciliğe kapılmayan, yalan söylemeyen, mağdurların haklarını koruyan, ezilenlerin yanında olan kişidir. Kötü gidişlere dur diyen kişidir.

Yüzyıllar boyu, geriliklere, zulüm ve katliamlara dur diyen kişi gerçek aydındır.

Aydın, ahlâki kuralların bekçisidir. Aydının silahı, eleştirel akıldır; sanat eserlerinde, edebiyatta ve bilimde somutlaşmış fikirleri savunur ve toplumu yönlendirendir.

Gerçek aydın, dünyada 7 milyar insandan 4 milyarının insana yakışır durumda yaşamadığını ve bu durumun bir an önce değiştirilmesi gerektiğini bilip bunun mücadelesini veren ve ahlâken de bundan kendini sorumlu tutan kişidir.

Gerçek aydın, hiçbir şey beklemeden kendini insanlığın mutluğuna adayan kişidir.

Aydın, insana ve insanlığa saygıyı öne çıkarak, insanlığın özgürleşmesini, refahını ve hakça bölüşümünü amaçlayıp toplumsal güvence ve haklar için mücadele edendir.

Siyasal sistemin bozukluğuna, kültürel hakların yetersizliğine, inançlar üzerindeki baskılara ve gelir dağılımındaki adaletsizliklere karşı mücadelede eden kişi gerçek aydındır.

Aydın, bütün bunları yaparken toplumsal dengeleri bozan emperyalist odaklara karşı da mücadele verir.

Aydın insan, halkı adına, düşündüğü gibi yaşayan, ilkeli insandır.

Halkının haklarını korumak, sorunlarına karşı sürekli araştıran, inceleyen, düşünen, okuyan ve bunlarla kalmayıp çözüm üreten insandır. Geçmişi temiz, aydınlıktır, yurt ve dünya sorunlarına sağlıklı yorum getirebilir, dünya kardeşliğine inanır; ilerici, çağdaş, laik, sosyal, antiemperyalist ve tam bağımsızlıkçı düşüncededir.

Bu nitelikleri taşıyabilen insan gerçek aydındır.

Aydın olmak; siyasi, ekonomik ve tam bağımsızlığı savunmaktır. Ezilen halkların haklarına saygı göstermek; herkesin insanca yaşama koşulları içinde yaşaması için mücadele vermektir. Küreselleşme, yeni dünya düzeni diye adlandıran emperyalist liberalizme, kapitalizme, feodalizme karşı olmaktır.

Bundan dolayı aydın olmak sorumluluk gerektirir.

Aydın olmak erdemli, ilkeli ve her bakımdan dürüst bir kişilik yapısına sahip olmaktır.

Bütün bu temel ilkeler ışığından şunu belirtmek gerekir: Munzur aydını, belli bir siyasal guruba dayanarak hareket etmez. Munzur aydını öncelikle halkının önceliklerinden yola çıkarak, evrensel ölçüleri dikkate alarak hareket eder.

Bu niteliklerden yola çıkan "Munzur aydınıyım!" veya "Dersim aydınıyım!" diyen herkes unutmamalıdır ki karanlıkları aydınlığa, halkımızı refaha ve mutluluğa kavuşturmaya karşı sorumluluk ve yükümlülüklerimiz vardır. Bu bilinçle hareket etmemiz gerekir. Tarihimize, kültürümüze, dilimize, inançlarımıza, örf ve adetlerimize bağlı kalmamız ve bu değerlerimizi geliştirmek için de çok çalışmamız gerekmektedir. Dersimli aydınların da bir araya gelerek

yörede oynanan oyunlara karşı halkımızı duyarlı kılması; insanımızı göçe zorlayan nedenlere, bölgeyi insansızlaştıran politikalara ve halkımızın sorunlarına karşı yükümlülüklerini ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir.

Aydın olan, halkını bilinçlendirir; halkının çektiği acıları yüreğinde taşır.

Bugün gençliğin 12 Eylül'den haberi olmamasında, bu toplumsal bilgisizlikte ve unutkanlıkta aydınların hiç mi payı yok? Elbette var!

DERSİM İÇİN NE YAPTIN?

Ağustos 2004

Dersim'in mücadelesi iyinin kötüye, doğrunun yalana karşı savaşıdır; asırlardır horlanmış, kültürü (dil), geçmişi inkâr edilmiş mazlum, yiğit bir halkın mücadelesidir.

Açlığa, yokluğa ve yoksulluğa terk edilmiş, cehaletle kuşatılmış olan Dersim, tarih boyunca zulmün karşısında hep başını dik tutma direnişini göstermiş; toprağına, tarihine ve diline bağlı kalmıştır.

Bu nedenle Dersimli olarak tarihimize, dilimize ve coğrafyamıza sahip çıkmamız, var olduğumuzun, insan olduğumuzun bir kanıtıdır. İnsanların kendi kültür miraslarına sahip çıkmaları çağdaşlıktır. Dünya medeniyetine katkı sunmaktır.

Önümüzde çok ciddi sorunlarımız var. Vicdan sahibi olan her Dersimli, her sabah uyandığında "Ben Dersim için dün ne yaptım, bugün ne yapmam gerekir?" diye kendisi ile hesaplaşmak zorundadır. Bu kültür ve tarih talanına duyarsız kalmak, Tunceli'nin sorunlarına önemsememek, neler olduğunu öğrenmemek, bu sorunları gidermek için çaba harcamamak, ancak gerçek kişiliğini kaybetmiş, boşlukta yüzen, başkaları için yaşayan zihniyetteki insanlara hastır.

Geçmişimizle köprüleri daha iyi kurabilirsek ve yaşatırsak kültür mirasımızı talandan daha iyi koruyabiliriz, sorunlarımıza daha iyi sahip çıkabiliriz. Geçmişte Dersim halkı yoksulluğa ve dışlanmışlığa itilmiş, bugün de üvey evlatlığı devam etmektedir.

Eğer devlet ve hükümetler görevlerini tam yapsalardı, gençlik bugün köktenci din sisteminin veya başka kültürel milliyetçilik biçimlerinin çekiciliğine kapılmazdı.

Dersim'de aydınlanmaya, kültürel çeşitliğe önem verilmedi; tam aksine çok çeşitli kültürleri yok etmek için kültürel erozyona hız verdiler; kültüre zehir gözüyle baktılar.

12 Eylül öncesi ve sonrasında Türkiye'de okumayan, düşünmeyen, düşünce üretmeyen insanlar yetiştirildi. Soru sordurmayan, beyinlerimize sürekli bazı şeyleri dikte ettiren, aptallaştırıcı, uyuşturucu bir eğitim sisteminin ürünleri olarak yetiştirildik. Sömürü düzeninin maşaları ve emperyalizmin işbirlikçileri tartışmayan, gerçeği araştırmayan bir toplum yarattılar.

Kültür yoksulu olan zengin politikacılar, halkın düşmanları; genç ve etkili kafalar düşünmesin, okumasın, incelemesin, araştırmasın, üretken olmasın istediler.

Dersim tarihi, direniş tarihi olmuştur. Ortaçağ'dan beri, özelde Dersim üzerinde, genelde bölgede uygulanan politikalar tüm acımasızlığına yoksulluklara, esirliklere, savaşlara, yağmalara, kıyımlara, katliamlara ve mezhepsel baskılara rağmen Dersim ayakta kalma direnişini göstermektedir. Dünyada bir düşünce toplumu olmayı da başarmıştır.

Bu nedenle Dersim toprakları bizim için kutsaldır. İnadına değerlere bağlı kalmalıyız. Her Dersimli hakkıyla yaşamak ve varolabilmek için emek üzerinde biçimlenen bu tarihe ve kültüre bağlı kalmak zorundadır. Bu toplum için çok çalışmalıyız. Uygar olmak zorundayız. Çünkü uygar olmayan insanlar, uygar olanların ayakları altında ezilmeye mahkumdurlar. Bilim, fen ve teknik gelişmelere önem vermeliyiz. Özgürleşmek için ekonomik ve inanç güçlerimizi birleştirmeliyiz.

Bu kutsal topraklarda yaşayan atalarımız, özgürleşmek için uzun yıllar mücadele ettiler, emek harcadılar. Emek, diriliştir; emek, var oluştur. Çünkü emek insanın kimliğinin ve kişiliğinin yaratılmasında tarihsel ve toplumsal bir role sahiptir.

Anadolu'muzun bir parçası olan Dersim, insanlığın da beşiğidir. İnsanı en yüce değer olarak gören, sevgi ve hoşgörüyü savunan düşünceleriyle çağları aşan, insanlık ve uygarlığın en güzel inançları Dersim'de varolmuştur.

Dersim zorbalara karşı özgürlüğün, hakkın, emeğin, eşitliğin, sevinçlerin, acıların, hüzünlerin, yoğunlaşmış ifadesidir.

Dersim, toprağıyla, nehirleriyle, bitkileriyle, böceğiyle, Munzur ve Düzgün Baba'yla Dersimlilerin yaşam kaynağıdır.

Bunun için ekonomik ve inanç güçlerimizi birleştirmeliyiz. Nitelikli insanlar olarak Dersim'e dönüş olmalı.

Kalıcı değerleri yaşatmak için:

1. Munzur Üniversitesi kuruldu,

2. Dersim Müzesi açılması için Tunceli Belediye Başkanlığı bünyesinde gerekli girişimler başlatılmalı,

3. Dünyada 7200 dilin var olduğu, her on günde bir dilin yok olduğu bir süreçte Dersim dilinin yok olmaması için "Dersim Dilini ve Edebiyatını Araştırma Enstitüsü" hayata geçirilmeli (Dersim Tarihi Etnografyası-Bibliyografisi ile ilgili araştırmalara ağırlık verilmeli),

4. Munzur A.Ş. tarafından başlatılan bölgeye yatırım projesi desteklenerek gerekli maddi katkılar sunulmalı,

5.Tunceli Eğitim ve Sağlık Vakfı tarafından eğitim ve öğretim alanında başlatılmış olan eğitim projelerine maddi katkılar yoğunlaştırılmalı, ((2002-2003 öğretim yılında vakıf 221 üniversite

öğrencisine karşılıksız burs ve 500 öğrenciye üniversiteye hazırlık kursu başlatmıştır.)

Tunceli Belediye Başkanlığı'nın önderliğinde bu projeler içselleştirilir ve esaslı bir kampanya başlatılırsa tarihe karşı görev ve sorumluluğunu yerine getirmiş olur. Tarihini, kültürünü, dilini ekmek, su ve hava kadar önemsemeyen bir halk kölelikten kurtulamaz. Kurtuluşumuz bu gerçekleri içselleştirip hayata geçirmekten geçer.

Sorunlan çözmek için çaba harcamak, sorumlu ve görev bilinci içinde olmak zorundayız.

Ülkesiz bir yaşam olabilir mi? Bunun için diyorum ki bu değerleri yaşatmak herkesin görevi olmalı. Dünyada her ulusun varlığı, değeri, özgürlüğü ve bağımsızlık hakkı, sahip olduğu ve yapacağı uygar yapıtlarla orantılıdır. Uygar yapıtlar ortaya koymayan toplumlar özgürlük ve bağımsızlıklarından yoksun olmaya mecburdurlar. Bunun için Dersim'in aydınları, yazarları, ressamları, müzisyenleri inadına daha çok yapıt ortaya koymalıdırlar. İş adamları da yatırımlarını daha çok yöreye yapmalılar.

Yıllardan beri önyargılı yöneticiler, Tunceli insanını potansiyel suçlu olarak gördüler. Tunceli insanının insanca yaşamak için yıllarca mücadele etti. Demokrasi ve özgürlük mücadelesiyle kendisine düşen görevleri yerine getirdi. Geçmişte Tunceli insanını dize getiremeyen anlayışlar Tunceli insanının tüm çabalarına rağmen bugün barajlar yoluyla coğrafyasını kökten değiştirmeye yönelmişlerdir.

Tunceli'yi yıkıma uğratmaya, halkını göç ettirmeye ve güzelliklerini yok etmeye kimsenin hakkı yoktur.

Karın üzerine tohum atılmaz; kültürünü, töresini ve tarihini yaşatmak, kara değil, verimli toprağa tohum atmaktır. İşte o verimli

toprak Dersim toprağıdır. Amerikalı yazar William Faulkner: "Geçmiş asla ölmez, hatta geçmemiştir bile." demiştir.

Damarlarımızda sadece kan değil, atalarımızın deneyim ve ümitleri dolaşıyor, onların hâlâ yaşayan anıtları ve gelenekleri sayesinde kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi ve ne olmak istediğimizi anlayabiliriz.

Biliyoruz ki eğer bu topluma sahip çıkmak için harekete geçmezsek ortak geçmişimizin birçok kalıntısı da, geleceğimiz de tehlike altında kalacaktır.

Bugün kültür mirasımızı korumak ve zenginleştirmek gibi zor bir çabaya her zamankinden daha çok ihtiyacımız var.

İnsanoğlunun savaşsız bir dünya inancına, haksızlıklara direnişe, Dersim'e olan sevgisine, insanlık onuruna ve geleceğe uzanan mücadelesine katkı sunanlara selam olsun.

Uzatın ellerinizi ellerimize, yüzünüzü dönün halkımıza; bir olalım, iri olalım, diri olalım.

Dersim'de İklim Aylık Bağımsız Siyasi Gazetesi

Sayı 13 - Ağustos 2004 - Ankara

TUNCELİ DERNEKLERİ VE GÖREVLERİ

1998- İstanbul

Tunceli Derneği, ilk kez 05.06.1952 yılında merkezi Ankara da olmak üzere Tunceli üniversite öğrencilerinin önderliğinde kuruldu. Daha sonra İstanbul'da 16.02.1957 yılında Bahtiyarlı Kuru Kahveci Mehmet Efendi'nin başkanlığını yaptığı ve yönetimde Tunceli Eğitim ve Sağlık Vakfı Onursal Başkanı Av. Haydar Özdemir, Dr. Hayrettin Dalokay, Macit Gedikoğlu, Dr. Sahit Kırmızıtoprak, Hasan Ünlü, Kazım Örtün, Sıtkı Yırcalı, Rıza Can, Hüseyin Yıldız ve Hıdır Benzer'in içinde yer aldığı bir grup tarafından İstanbul Tunceliler Derneği'nin şubesi açıldı.

1960 yılında da derneğin İstanbul'da yapmış olduğu bir gecede elde edilen gelirle, Tuncelili üniversite öğrencilerine yurt yapmak amacıyla, Av. Haydar Özdemir'in önderliğinde Şişli Ergenekon Caddesi üzerinde, 312.5 metrelik arsa, 15.700 TL. bedelle Tunceli Belediyesi adına, Milli Emlak Müdürlüğü'nden satın alınır. Bir süre sonra dernek çeşitli gerekçelerle çalışmalarına ara verir.

1974 yılında İstanbul ve Ankara da Tunceli dernekleri yeniden kurulursa da siyasi gerekçelerle bu derneklerde bir yıl arayla kapatılır.

09.07.1990 yılına gelindiğinde 22 kişiden oluşan bir grup Tuncelili işadamı, aydın ve yazar yeniden Tunceli dernek ve vakıf kurma çalışmalarını başlattı. Bu çalışmaların sonunda İstanbul Tunceli Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği kurulur. Ali

Canpolat'ın başkanlığını yaptığı ve Ali Haydar Turgut, Mehmet Beyge, Yusuf Kaplan, Murat Bektaş, Şirin Akgül, Selman Yeşilgöz, Nurettin Aydın, Ali Rıza Çiçek ve Fakir Yeşil'in içinde yer aldığı yönetim kurulu Tunceli'nin sorunları konusunda ciddi çalışmalar yapmalarına rağmen, bir süre sonra siyasi gerekçelerle dernek yeniden kapatılır.

06.10.1991 yılında ise Av. Haydar Özdemir'in başkanlığında Nadir Akçelik, Makbule Çerimli, Haydar Gürbüz, Hasan Aral, M. Celal Baykara, Hıdır Demir, Erdoğan Biliç, Sinan Şen, Hıdır Karadağ, Ali Kaya, Ali Metin Polat, M. Ali Kankotan, Gülay Gün, Kazım Arık, Vicdan Baykara, İ. Hüseyin Yıldız, Ruken Kırmızıtoprak, ve Muzaffer Acun'dan oluşan yönetim ve 96 kişiden oluşan kurucular kuruluyla İstanbul da Tunceli Eğitim ve Sağlık Vakfı kuruldu. Vakfın amacı, Tunceli için yapılacak sosyal çalışmalar ile insanların birbirlerine yardım edebilme, eğitim öğretim, sağlık, bilim, kültür, sanat ve spor etkinlikleriyle bireysel toplumsal boyutlarıyla da iletişim ve işbirliğini güçlendirme, kafa ve beden sağlığını geliştirecek ortam ve imkanları hazırlama ve böylelikle bireysel, kuramsal ve toplumsal düzeyin yükselmesine katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

Daha sonra vakıf, İstanbul Şişli de, üniversite öğrencilerine yönelik burs sağlama ve barınmaları için Milli Emlak'tan satın alınan arsa üzerinde yurt yapmak amacıyla inşaat çalışmalarına yöneldi. Tunceli Eğitim ve Sağlık Vakfı 16.02.1996 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde inşaat yapma yetkisini aldı. Tunceli Belediyesi ile de 07.03.1996 tarihinde, yapılan işyerinden, 49 yıl süresince vakfın kullanacağı bölüm hariç elde, edilen gelirin % 65'inin Tunceli Eğitim ve Sağlık Vakfı'na, % 34'nin ise Tunceli Belediyesi'ne ait olması koşuluyla sözleşme yapılır.

10 Mart 1996 tarihinde üyelerin katılımıyla inşaatın temeli atılır. Vakfın binası dokuz kat olup inşaat kısa bir süre içerisinde bitirilerek kiraya verilir. Elde edilen kira gelirleriyle de 1993 yılından beri yaklaşık 1500 Tuncelili üniversite öğrencisine burs imkanı sağlanmasının yanı sıra, il ve ilçelerimize de eğitim ve sağlık amaçlı yardımlar yapıldı.

İstanbul, Ankara, Antalya ve Tunceli Eğitim Gönüllüleri Vakfı gibi kurumların oluşturulmasıyla birlikte, eğitim ve öğretim alanında önemli çalışmalar yürütüldü.

Yurt içinde İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin, Elazığ, Tunceli, Adana, Bursa, Gemlik, Erzincan, Gebze, İstanbul-Ovacık, Mazgirt, Hozat, Pülümür, Pertek ilçe dernekleri; İstanbul'da Esenyurt, Gazi Mahallesi, Kadıköy, Eyüp, Ümraniye, Kağıthane gibi ilçe ve semtlerde yaklaşık otuz derneğin açılmasının yanı sıra, yurt dışında:

1- Dersim Gemeinde Köln e.V.

2- Dersim Kulturgemeinde Berlin e.V.

3- Dersim Gemeinde Dortmund e.V.

4- Dersim Kulturverein Mainz und Umgebung e.V.

5- Bone Kulture Ma e.V. (Mannheim)

6- Kulturgemeinde Dersim e.V. (Darmstadt)

7- Dersim Initiative Europa e.V. (Stuttgart)

8- Dersim Kulturgemeinde Duisburg e.V.

9- Tunceli / Dersim Verein Radolfzell e.V.

10- Russelsheim Dersim Spor e.V.

11- Wiesbaden Munzur Spor e.V.

12- Kurmes der. e.V.

13- Dersim Kulturverein Paris / Frankreich ...

gibi yaklaşık on beşe yakın Dersim Derneği kuruldu. Bu dernek ve vakıfların çalışmaları takdire şayandır.

Bugüne kadar tüm sıkıntılara rağmen vakıf ve derneklerimiz Dersim'in sağlık, eğitim, kültürel erozyon, konut, güvenlik ve sosyal adaletsizlik gibi sorunlarıyla mücadele ettiler. Dersim'in yurtsever, dürüst insanları; yürükleriyle, düşleriyle, duygularıyla, toplumuna karşı vicdanî bir sorumluluk duyarak kurulan vakıf ve derneklerde görev aldılar. Olanaklar ölçüsünde sorulara çözüm üreterek mücadele ettiler. Sorumluluk ve görevleri gereği kültür, tarihi, örf ve âdetlerini yaşatmak için mücadele ettiler.

Yıllardan beri yöremizi bilinçli olarak insansızlaştırılmak isteyenlere karşı onurlu mücadele ettiler. Çirkinliğe, kokuşmuşluğa, köleliğe, yabancılaşmaya karşı onurlu duruş sergileyerek barajlar projesine karşı mücadele ettiler. Yozlaşmaktan kurtulmanın yolu olarak kendi toprağına dönerek topluma sahip çıkmayı ilke edindiler.

Dersimliler yıllar öncesine dayanan zulüm ve zaman zaman katliamlarla mağdur edildiler. Dersimliler, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde de asimilasyona ve hukuk dışı muamelelere tâbi tutuldular ve bir av durumuna getirildiler. İşte Dersim vakıf ve dernekleri bu hayvanî arzuları giderme girişimlerine karşı yıllarca mücadele ettiler. Toprağına ve değerlerine bağlı Dersim dernek ve vakıf yöneticileri, Dersim gerçekliğinin bilinciyle hareket ederek gerçek yaşam yolunun Dersim'in yeniden yapılanması olduğu düşüncesiyle hizmet etmeyi bir görev olarak algıladılar… Dersim halkına ve coğrafyasına önem veren, yaşamını, ekonomik varlığını halkına ve anavatanına adayan kişiler gerçek Dersimlidir.

Yıllarca yöremizde ayrımcılık yapıldı. Kurulan dernekler bu ayrımcılık zihniyetine, eşitsizliklere, adaletsizlik ve yöresel yoksulluğa

karşı olanaklar ölçüsünde bir nebze de olsa mücadele ettiler. Yöremize ve toplumumuza karşı görev ve sorumluluk bilinciyle yurt içinde ve yurt dışında faaliyet yürüttüler.

Tunceli Eğitim ve Sağlık Vakıflarının eğitim-öğretim alanındaki çalışmaları, Munzur Tarım ve Sanayi Ürünleri Tic. A.Ş., derneklerimiz tarafından gerçekleştirilen Munzur Kültür ve Doğa Festivali, Umudun Türküsü - Yaşam Evleri gibi kalıcı projeler Dersim halkına katkı sağlamıştır.

Başta TUDEF olmak üzere son on altı yılda yaptıkları çalışmalar, yöremize büyük faydalar sağlamıştır. Bu kurumlarımızı desteklemeliyiz. Çünkü bu projelerin kısmen de olsa, Dersim halkının ekonomik, sosyal ve kültürel bilincinin pekişmesine, yöresel değerlerin korunmasına, kimlik ve kişilik kazandırılmasına, insanî niteliklerin geliştirilmesine, yardımlaşma ve birlikte hareket etme duygularının gelişmesine büyük katkılar sağladıkları aşikardır.

Tüm bu çalışmaların, insanlarımızın ihtiyaçları dikkate alındığında, yetersiz olduğu bir gerçektir. Yıllarca potansiyel suçlu olarak görülen, hizmete laik görülmeyen, acı çeken ve baskıcı ekonomik ve siyasal politikalar yüzünden Dersim'in sorunları daha da ağırlaşmıştır.

Halkını ve özgürlüğü sevmek ancak ve ancak toplumsal görev ve sorumluluklarımızı yerine getirmekle olur. Bu nedenle bilinçli hareket ederek tarihimize, dilimize, kültürümüze ve tüm değerlerimize sahip çıkmak için tüm kurum ve kuruluşlarımızın sorumlu davranması gerekmektedir. Karşısında veya arkasında değil, yanında yer almanın, destek olmanın, bütünleşerek birlikte hareket etmenin faydası büyük olacağı bilinmektedir. Bu nedenle yurtiçi ve yurt dışı Dersim Dernekleri Federasyonu çatısı altında birleşerek gerçek örgütlülüğü sağlamak gerekir. Aynı şekilde vakıflarımızın da

ortak bir oluşum içerisinde olmalarıyla büyük fayda sağlanacaktır. Bu oluşumlar Dersim ve Dersim halkına güç katacaktır.

Burada yedi den yetmişe herkese TUDEF, başta olmak üzere tüm vakıf ve derneklerimizin ortak görüşü alınarak:

1- Tunceli Üniversitesi,

2- Köye Dönüş Projesi,

3- Organize Hayvancılık ve Tarım projesi,

4- Dersim Dilini ve Edebiyatını Araştırma Enstitüsü,

gibi projeler üzerinde somut adımların atılması için yurt içi ve yurt dışındaki tüm dernekler TUDEF'in önderliğinde bir üretim ve hizmet eylem planı hazırlayıp hayata geçirilmesi hayati önem taşımaktadır. Çünkü duyarlılığımızı, düşüncelerimizi, yaratıcılığımızı besleyen en bereketli toprak doğduğumuz yerlerdir. Geçmişi, geleceği, sonsuzu kucaklayan bu dünya, yaşadığımız topraklardan koparabilir insanı; ama dilimize, tarihimize, coğrafyamıza sahip çıktığımız oranda hiç kimsenin koparmaya gücü yetmeyecektir. Çağdaşlaşmalıyız, aynı zamanda kendi özümüze dönmek, dilimize ve tarihimize sahip çıkmak mecburiyetindeyiz. Bizim gerçek yurdumuz dilimizdir. Yurt, insanın kendini güvende hissetttiği; kimliğini, kişiliğini, varlığını kanıtlayabildiği alandır. Dil; tarihtir, coğrafyadır. Tüm değerlerin yaşadığı alandır. Bunun için kendi diliyle yaşamayan, kendi toplumuna sahip çıkmayan ve kendi kültürünü yaşatmayan toplumun, özgür ve bağımsız olması mümkün değildir.

DERSİM'İN ÖZET TARİHİ

Dersim MÖ. 6000'lerden beri yerleşime açıktır. Keban Gölü alanında yapılan arkeolojik kazılar yerleşimin prehistorik devirlerde başladığını ortaya koymuştur, tüm bu bulgular bölgedeki yerleşik yaşamın Kalkolitik çağda (MÖ. 5500-3500) başladığını göstermektedir.

Pulur ve Tepecik (Khirbet-Kerak, Karaz ya da Tülintepe'de Hurri kültürüne rastlanılmıştır), Tülintepe'de rastlanan Neolitik tabakalar bölgenin kültür tarihini 5500-6000 tarihine götürmektedir. (Yeni Taş Devri-Cilalı Taş) Kazılarda çıkan hububat çeşitleri ve evcil kalıntılar ise, burada M.Ö. 5000'den beri geniş çapta tarım kültürünün varlığını ortaya koymaktadır.

Coğrafi özellikler nedeniyle, bu bölgedeki gözelerin bolluğu, ormanların ve kaya sığınakların varlığı ile kara-su hayvanlarının çokluğu, zengin bitki örtüsünün çokluğu (Tunceli'de 1518 bitki türü ve 43 endemik bitki türü saptanmıştır) insanları Eski Taş Çağları'ndan (Paleolitik MÖ. 600.000-10.000) beri buralara çekmiş ve yerleşimleri kolaylaştırmıştır.

Taş Devri insanları su kaynaklarının başında bulunan inlerde oturmuşlardır. Çemişgezek kenarındaki yapma mağaralar, kaya sığınakları Ekrek köyü çevresinde Çim (in) mağaraları tarih öncesi dönem bakımından önemli yerleşim yerleridir.

Çemişgezek yöresinde Neolitik döneme (Yeni Taş Devri M.Ö. 8000-5500) ait yerleşime Pulur höyüğünde rastlanmaktadır. Burada

oturanlar bakır cevherini eritip kalıba dökerek balta ve kargı ucu gibi aletler yapmışlardı.

Hamit Zübeyr Koşan başkanlığında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına yapılan kazı çalışmalarıyla saptanan 3 kültür katmanı, en üstten başlayarak İlk Tunç Çağı/Son Kalkolitik ve İlk Kalkolitik/Son Neolitik (Taş-Bakır Devri M.Ö. 5500-2500) olarak sıralanmaktadır. Höyük'teki ilk ve en eski kültür katmanını oluşturan Son Neolitik/İlk Kalkolitik yerleşmesi doğal bir tepe üstündedir. Bu kültür katmanı çok sayıda Osbidyenle, çöp çukurlarında ele geçen hayvan kemikleri ve dönemin çanak ve çömlekleri ile temsil edilmektedir.

Bu dönemde höyüğün ortasında tüm evler için avlu, avlunun çevresinde de tepenin topografik yapısına uygun olarak sıralanan bir kale görünümü veren evler bulunmaktadır. Tek sıra taş üstüne kerpiç veya çamur harç ile taş dolgu olarak yapılan evlerin odalarında büyük bir ocak, sabit mangal görevi gören bir ocak, dibek ve öğütme taşları bulunmuştur. Bunlardan başka önemli buluntuların başında tapınak olarak adlandırılan yapılardan, bu tapınaklarda kilden yapılmış keman biçimi bereket tanrıçasını ve eşini temsil ettiği öne sürülen biri dişi, diğeri erkek küçük idoller, adak ve kült eşyaları, bereket tanrıçasının simgesi olan yırtıcı kuş kabartma resimli küpler ele geçmiştir.

Pulur höyüğünde ele geçen üst katmanları beyaz zemin üstüne geometrik süslü hayvan ve kuş bezekli iki renkli çanak çömleğin, yerel özellikler taşımasıyla birlikte, Mezopotamya'da bulunan Kalkolitik Çağ (M.Ö. 5500-2500) çanak çömleklerle benzerlikler gösterdiği görülmüştür.

Araç ve gereç yapımında taş ve kemiğin yanı sıra madenin de kullanıldığı saptanmıştır. Az sayıda maden buluntuya karşı tunç

iğne, tunç kama ve maden eritme kabı gibi gereçler ile ham bakır ve krom cevher cürufları bulunmuştur. Pulur höyüğü halkının çevredeki bu maden cevherlerini tanıdığını ortaya koymaktadır.

Tülintepe'de yaşayanların çiftçilik yaptıkları, çoğunlukla geçimlerini tarımla sürdürdükleri ele geçen bitki ve hayvan kalıntılarından, öğütme taşlarından anlaşılmaktadır.

Ele geçen av hayvanları kalıntıları ve sapan taşları onların avcılıkla da uğraştıklarının göstergesidir. Ayrıca Tülintepe'de pişmiş topraktan idoller, taştan balta, keser, keski, hayvan elleri, ezgi aletleri, öğütme taşları, boynuz ve kemik aletler, çanak çömleğin yanında İlk Kalkolitik'in diğer kalıntılarını oluşturur.

M.Ö. 5000 yıllarında Dersim yöresinde yaşadığı saptanan Asurlara ait belgelerde Dersim halkının "Muşki" adlı "Aryalar" olduğu belirtilmektedir. Daha sonraki dönemlerde "Karduk" adını alan bu kavim, Hitit Krallığı'nın yıkılmasıyla batıdan gelen diğer Hititlere karıştılar. Bu dönemde Şuhana, Işhuru, Aishi halkları Hititlere komşu idiler.

M.Ö. 4000'lerde Sümerler'in egemen olduğu Akad Kralı Sargon ve Naramsin'e ait kitabelerde anlaşılmakladır.

M.Ö. 2370-2330 yıllarında Dersim, Akadlar Devleti'nin bir ili olarak gösterilmektedir.

M.Ö. IV. ve III. bin yıllarında Yukarı Fırat boylarında Subarlar'ın yaşadıkları ve Fırat adının bu kavim tarafından verildiği ileri sürülmüştür. Tunceli yöresinde Mezopotamya kökenli yazılı belgelere göre M.Ö. 2200 yıllarında Doğu Anadolu'da yaşayanların Subarlar (Sabarrular) olduğu bilinmektedir. Daha sonra Hurriler olarak adlandırılan bu kavim uygarlık alanında da Hititleri etkilemiştir.

Subarlar'ın Hurriler'le aynı kökten geldikleri ve yeryüzünde madeni ilk işleyen kavim oldukları bilinmektedir. Hatta işlenen

madenlerin Mezopotamya'ya ihraç edildiği anlaşılmaktadır. Bazı bilginler, Mezopotamya'da gelişen kültürlerin kökenini burada aramanın daha doğru olacağı kanaatindedirler.

MÖ. 2200'de Dersim ve çevresi Mezopotamya-Anadolu arasındaki ticari ilişkilerde geçiş noktasıdır; bu bin yılın ikinci yarısından önce bağımsız Hurri krallığı, M.Ö. 8000'de Anadolu'dan, güney-kuzey Suriye'ye kadar yayıldılar. (Fırat-Balih-Habur-Asi nehirlerini kapsayan alanlara kadar.) Arkasından Hitit İmparatorluğu'nun yayılma siyasetinde Dersim öncelikli bir yer tutan bölge olmuştur (M.Ö. XV. yy. ortaları IX. yy. sonu).

M.Ö. 2000'de "İşuva" diye anılan bugünkü Tunceli-Elazığ bölgesinin halkı olan Subarrular, Hurri diye anılmaya başlandılar. M.Ö. 2000 yılında Kuzey Doğu Anadolu, Hurrilerin egemenliğinde bulunuyordu. M.Ö. 1500 yıllarında Hurriler Orta Doğu'nun en güçlü devleti idi. M.Ö. 16.-15. ve 14. yy.'larda bölge Mitaniler'in egemenliğine girdi. Mitaniler (Mitani halkı Hurriler'den oluşuyordu) Dersim yöresinde Asurlar'dan da önce bir süre egemenlik kurmuşlardır. (M.Ö. 1252)

Asur Kralı Tukulti (M.Ö. 1242-1206) Hurriler'e ait Alzi, Amadunu (Diyarbakır) Purulumzi bölgelerini almıştır. Asurlar XIII. yy.'dan IX. yy. sonlarına kadar Alzi, Şupa, Huzana (Hozat) Tesmişki (Çemiş-gezek), Melilia (Malatya), Oumaha (Adıyaman), Hapla (Adıyaman-Gölbaşı), Işhuva ve Suhme ülkelerine seferler düzenlediler.

Hurri Devleti de M.Ö. XII. yy.'da Hititler tarafından ortadan kaldırıldı.

Hitit Kralı Suppuliluila Mas ve oğlu Marsilis (M.Ö. 1347-1320) yazıtlarında komşu Alzi, Suhwa, Ishuva ve Alshi halklarıyla savaşlardan söz eder. Bu halklar Ermeniler'den önce bölgeye gelmiş

bölgenin ilk halklarıdır. M.Ö. 1335 yılında Dersim yöresi ile bütünleşen Azzi-Hayaça ülkesini Hatti Kralı II. Mürşili bir seferle kendisine bağladı. Dersim olarak adlandırılan İşuwa yöresinde "Müşkiler" yaşıyordu. Erken Demir Çağı'nda yöreye nereden geldikleri kesin olmayan Müşkiler'in Dersim yöresini iskan ettiği bir alan olarak görülmektedir.

M.Ö. 1167'de Trakya-Frigya kabileleri, Yukarı Fırat'ı geçtikten sonra Murat Suyu Vadisi'ne yerleştiler. Burada bulunan Alzi ve Purulumziler'in ülkelerini işgal ettiler. M.Ö. IX. yy.'da Müşkiler, Murat Suyu ile Batı Fırat arasında "Uşuva"yı da içine alan bölgeye gelip yerleşirler. Bu sırada yöre halkı Hurriler'den oluşuyordu. Asur Krallığı'nın bölgeye ilki bu kez Asur-Muşki mücadelesine sahne olur. IX. yy.'ın sonlarına kadar bölge Asur yağma seferlerine maruz kalır. Dersim çevresi IX. yy.'dan itibaren bu kez Dersim, Asur ve Urartular arasında çekişme konusu olur. Ancak Asurlar bu tarihlerde kendi iç karışıklıkları ile uğraştıklarından bölgenin hakimiyetini kaybetmişlerdi. Urartu Kralı Minua (810-785/780) yıllarında Alzi ülkesini VIII. yy.'ın başlarında da (799'dan sonra) ele geçirerek kendi eyalet sistemi içine katmıştı.

M.Ö. VIII. yy.'da Dersim yöresi Urartuların egemenliği altına girdi. Urartular (M.Ö. 900-612) Müşkiler'in saldırılarını püskürttüler. VIII. yy.'da Dersim Urartu Devleti'nin sınırları içerisinde olup Urartular-Dersim-Elazığ yöresine "Supani" diyorlardı. Urartu halkı M.Ö. II. yy.'dan kalma Hurrice'ye yakın bir dil konuşuyorlardı. Urartu Devleti, Hurri soylarının küçük prenslikleriyle bir birlik oluşturulması sonucu kurulmuştu.

İlk Kralı Sarduri I (M.Ö. 840-825) Dersim yöresini VI-II. yy.'da Urartu sınırları içerisinde göstermektedir. İzoli de, Bağın Mazgirt'e ve Palu'daki yazıtlarda bu gerçeği kanıtlamaktadır.

Kral II. Rus'a (M.Ö. 678-645) Mazgirt'i bayındır bir kale haline getirerek kaleye bir kitabe yazdırır. Dersim yöresindeki Müşkiler'in saldırısını püskürtmüş ve bu dönemde etkisiz hale getirmiştir. Mazgit Kale köyündeki kale II. Rus'a döneminde yapılmıştır.

M.Ö. 715 yılında Med aşiretlerinin önderlerinden Dayarikko Keyeksa tüm Med aşiretlerini (Med, Guti, Gui, Kusi, Lolo, Mamai, Kardus, Haldi ve Kardu) bir araya getirerek bugünkü İran şehri Hamedan'da Medleri bir devlet çatısı altında birleştirdi. MÖ. 600 yıllarında Medler, Urartu Devleti'ni ortadan kaldırdılar. Böylece Urartular'ın yerine bölgeye Medler egemen olurlar. Medler M.Ö. 7. yy.'da İşuva'yı, 560 yıllarında ise Doğu Dersim yöresini ele geçirdiler. Böylece Dersim bölgesi Med Devleti'nin egemenliğine girdi.

Medler'in, Dersim yöresindeki egemenlikleri süresince dinsel alanda yy.'lar boyunca silinmeyen izler bıraktıkları anlaşılmaktadır. Dersim'de Şiiliğin bir kolu olan Ehl-i Hak Mezhebi büyük ölçde Zerdüştlük'ten etkilenmiştir. M.Ö. VII. yy.'da Dersim, Med egemenliği altına girdi. Ancak, yerleşik bir düzen oluşturamayan Med Devleti M.Ö. 550'de Anadolu'ya sefer yapan Persler, Dersim yöresini fetheder. Pers döneminde "Medya Sınır Satraplığı" içinde yer alan Dersim'in yerel halkı, Haldiler, Kalıbler, Massinekler ve Akilisenler'den oluşmaktaydı. 13. Satraplık olan Akilisenler, Dersim içinde bulunduğu Armenia satraplığının sınırları Ağrı Dağı'ndan, Fırat ırmağının kıyısına doğru uzanan bölgeyi kapsıyordu.

Herodot'un 13. satraplık olarak belirlediği Dersim'in içinde bulunduğu satraplığın o zamanki valisi Ortataş, Akilisene yöresini de kapsayan alanda valilik yapıyordu.

M.Ö. 334 yılında Büyük İskender; Biga Çayı, İsos Savaşı daha önce de Gawgamala (Kerbelâ yakınlarında) yaptığı savaşta Persler'i

ağır yenilgilere uğratan Makedonyalı İskender, tüm Anadolu'yu Makedonyalı topraklarına kattı. Pers soylularından Ariorates, M.Ö. 332'de Dersim'i kapsayan topraklarda Makedonya Krallığını kurdu.

Makedonyalılar'ın Anadolu'ya egemenlik yılları isyanla geçer. İsyanların başını Akilisene (Dersim) ve Kapodokya halkı çeker. II. Ü. Ariarotes, Makedonyalılara karşı başarılı bir direniş örgütleyerek, M.Ö. 301'de Kapadokya Krallığı'nı yeniden kurdu. Ancak Makedonyalı asker önderler isyan bölgesinde katliam yaparak isyanı bastırdılar. (M.Ö. 322) İskender'in ölümünden sonra Perdikkas, ayaklanma bölgesi olan Akilisene gelir, Dersim'deki ayaklanmayı bastırır. Dersim böylece Makedonya egemenliğine girer. Dersim bölgesi M.Ö. 230 yılında Kapadokya'ya dahil edildi.

MÖ. 180'lerde Kapadokya Krallığı, Anadolu'yu işgal politikası gütmekte olan Roma İmparatorluğu'nun uydusu durumuna geldi. Anadolu'da Roma ordusuna karşı da etkin güç olan Pontos Krallığı, Kapadokya topraklarını işgale yeltenince Roma-Pontos savaşı başladı. Sulla komutasındaki Roma ordusunun Pontos-Ararks işbirliğini çökertmesinden sonra, etkinliği azalan Pontos Devleti, son kralları Mitridates, Evpatur'un Roma komutanlarına yenilmesiyle Dersim, Roma egemenliğine girdi.

Part Krallığı döneminde ise Part krallarından Mitridatis'in M.Ö. 140 yılında Dersim bölgesine egemenliği altına alır. Araks (Part) Krallığı, Selekidler'e meydan okurlar. Pers Krallığı ülke topraklarını daha sonra Persler'le paylaşırlar. Bu prensliklerden birini de Artarsasd'in oğlu Tigran (Dirkan) yönetir. Tigran, Sophane (Dersim-Elazığ) krallığını da alarak, böylece Dersim bu dönemde Tigran'ın egemenliği altına girdi. M.Ö. 70'lerde ise Arasklar yönetimiyle, Arsaklar arasında el değiştirdi.

M.Ö. 69-66 yıllarında Romalılar Lukullus komutasındaki bir orduyu Tigran'ın üzerine gönderirler. Lukullus Malatya (Melitene) Sophane (Dersim-Elazığ) yörelerini yağmalar. Tigran, Van'a kaçar. MÖ. 55'lerden başlayarak Doğu Anadolu'ya giren Partlar, Dersim'de etkinlik sağladılarsa da bu etkinliği kıran Roma askeri gücü, bölgeyi Kapadokya eyaletine bağladı.

Romalılar M.Ö. I. yy.'dan itibaren Partlar'ın üzerine sürekli seferler düzenlemişlerdir. Partlar'ın (Arsaklar) direnişi uzun yıllar sürer. Part Kralı Mitridates, Ermeni (Arask) Kralı ve damadı Tigran Romalılar'a karşı savaşmışlardı. Bu dönem de Dersim bazen Arsaklar'ın, bazen de Arasklar'ın egemenliği sınırları içinde kaldı.

Sasaniler (212-642) Babek'in oğlu Erdeşir, 226 yılında Sasani İmparatorluğu'nu kurmuştur. Grek ve Roma tarihçilerine göre, Sasaniler, Romalılarla ve Bizanslılarla savaşmışlardır. Daha sonra Sasaniler ile Bizanslılar arasında kalıcı bir barış yapılır. Dersim-Elazığ yöresi Sasani İmparatorluğu içinde kalır.

395'ten sonra Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun egemenliği altına giren Dersim "Roma Mezopotamyası" denilen "Therma" içerisinde iken İran-Sasani ve Bizans orduları arasındaki etkinlik savaşlarına sahne olur. Sasaniler'in Dersim'deki egemenlikleri 506 tarihinden sonra başlar. Sasani hükümdarlarından I. Kubart (Kavaz), Dersim yöresini imparatorluğunun sınırları içerisine aldığı söylenirse de bölgenin dağlık oluşu nedeniyle egemenliği her zaman olduğu gibi şaibeli kalmıştır.

642 yılında Halife Ömer zamanında Nihavend Savaşı (642) sonucunda Arap-İslâm Orduları, Sasani Şahı olan III. Yezdigirt'i yenilgiye uğratmasıyla Araplar, Sasani Devleti'nin siyasi varlığına son verildi.

651 yılında Arap Habib b. Meslene tarafından Doğu Anadolu bölgesinde fetihlere girişilir. Bizans İmparatoru Konstantin durumu kendi lehine çevirmek için Dersim, Erzincan ve Erzurum yöresine sefer düzenler, olumlu sonuçla döner.

653 yılında Habib Mesleme, Ermeni valilerin desteğiyle Dersim'de denetimi sağlasa da Dersim bu dönemde Bizans-Arap güçleri arasında sürekli el değiştirdi. (686).

700 yılında Arap-Islâm Ordusu Abdullah b. Abdülmelik komutasında bir sefer yapar ve Erzurum, Erzincan, Dersim bölgesi Arap egemenliğine girer.

772 yılında Abbasi yönetimine karşı Dersim yöresinde genel bir ayaklanma olur. (Ayaklanma içinde Ardzruni, Bağratlı ve Mamikon Ermeni kökenli boyları vardır. Dersim merkezinde başlayan bu ayaklanma, genişleyerek isyan dalgası Erzurum'u kuşatma altına alır. Amir b. İsmail El Harisi komutasındaki Arap ordusu, Ermenileri Erzurum-Erciş yakınlarında yenilgiye uğratır. Abbasi halifelerinden Muhammed Mehd ve Halife Mutez döneminde de bölgede isyanlar çıktı. Bu dönemde, İslâm-Arap kuvvetleri bölgede etkinlik kurmaya çalıştılarsa da Bizans İmparatoru Theoophilo 837 yılında Dersim yöresini yağma eder. Hozat yakınındaki CMU (CMNU) Palin ve Maskert (Mazgirt ile Akkilisene) yöresine işgal eder, Hozat'ı tahrip eder. Bizans'ın baskıcı yönetimine karşı halk ayaklanır. 837 yılında Dersim yöresi Bizanslı Jones Karkuas ile müslüman Hamdaniler'den Seyfüdları'nın kuvvetleri Harput yakınlarında savaşa tutuşurlar. Karkaus yenilgiye uğrar. Bu savaşta askerlerin çoğu Dersim ve Elazığ'ın yerel halkından oluşuyordu. Bizans Ordu komutanlığına ise kardeşi Leon Phokas getirilir. Böylece Bizans İmparatorluğu'nun bölgedeki yönetimi Dersimlilerin eline geçer. Çünkü Jonnes Tsimiskes Çemişgezekliydi.

852 yılında Arap Halifesi Mütevekkil, kumandan Puğa'yı binlerce kişilik bir ordu ile Ermenistan'a gönderdi. Puğa, Sason'a girip Hutlulardan oluşan dağ nüfusundan 30 bin kişiyi katletti. Bu dönemde Dersim, İslâm Araplar ve Bizanslılar arasında el değiştirir. Ancak Dersim bölgesi İslâm Arap etkisi altına girdi.

IX. yy.da Bizans İmparatorluğu Mezopotamya içinde yer alan Dersim, bu dönemde Şeyh Hasan Beyliği'nin egemenliği altındaydı.

Bu dönemde, Türkler'in yerli ittifakları olan Şadiller ve Mervan Kürtleri, Bizans'a karşı sert darbeler indiriyorlardı. Bu sırada Dersim'in Mazgirt yakınlarındaki Bağın'da Bizans'a karşı ayaklanıma haberi İmparator Manuel'e ulaşır. (1051-1052). Bunun üzerine, Bağın yöresine Beros komutasında bir ordu gönderilir. Beros, Bağın'da eşine az rastlanan yağmalar ve zulümler yapar. 1055'te Beros'un yerine bu defa Melissene geçer. Bizans İmparatoru Thedoras, Bağın yöresinin yönetimini ve Ermeni Perslerini savunma görevini Melissene'ye verdi (1055).

Büyük Selçuklu döneminde ise, Selçuklu Hükümdarı Melikşah, Dersim aşiretlerinden bazılarını (Baba, Mansur ve Kureyşan aşiretleri gibi) Kavrud'a karşı gösterdikleri başarıdan ötürü, Selçuklu Sultanı Melikşah bu aşiretleri Dersim yöresini de iskan ettirmiştir.

Ağustos 1226 yılında Anadolu Selçukluları (1071-1275) Çemişgezek'i ele geçirdiler. 1228 yılında ise Mengücekoğulları topraklarının tamamını fetheder.

Böylece Dersim yöresi Anadolu Selçuklularının egemenliğine girer. (1231-1237). Anadolu Selçuklularının, Büyük Selçukluların yenilmesinden sonra, uzun süre değişik beylikler arasındaki etkin-

lik savaşlarında durmadan el değiştiren Dersim, 1243'te kısmen Moğol egemenliği altına girdi.

13. yy. sonlarından 14. yy. ortalarına kadar Dersim, Elazığ-Malatya, Maraş, Erzincan gibi yerlerde Moğol egemenliği kurulur.

Merkezi Erzincan'da bulunan Eretna Beyliği (1335) bu dönemde Moğolların varsalı durumundaydı. Osmanlı topraklarına giren Timur, Dersim yöresini, kısmen de şehrini kuşatır. Kuzey Dersim'in hakimi durumunda olan Muttahharten de Timur'a itaat eder. Bu dönemde Güney Dersim yöresi ise Şeyh Hasan Beyliği'nin egemenliği altındaydı. Muttahharten, 1387'de Timur'un egemenliğini tanıyıp Sivas'ın ele geçirilmesinde ona yardımcı oldu. Bu hareketi cezalandırmak için Dersim üzerine yürüyen Yıldırım Beyazıd, Erzincan'ı aldıysa da kesin başarı sağlayamadı.

Timur'un Doğu Anadolu egemenliği yıllarında Karakoyunlular, Erzurum, Sivas, Erzincan ve Dersim dolaylarına yerleşir. Akkoyunlar XV. yy.'ın ilk yarısında Dersim yöresini (Çemişgezek Emir Şeyh Hasan yönetimine son verdi) kendi yönetimine aldı.

Ankara Savaşı'ndan sonra uzun süren Dersim'deki etkinlik savaşlarında taraf olmayan Osmanlılar, 12 Ağustos 1453 Otlukbeli Savaşı'yla yöreyi ele geçirmeye çalışsalar da Dersim yöresinde üstlenen Şah İsmail'in güçleri ve Dersim'in hakimi Hacı Rüstem güçleri Osmanlı egemenliğini sarsarlar; 1514 Çaldıran Savaşı'yla yöredeki Osmanlı etkinliğini kısmen sağlanır.

Bütün bunlara rağmen Dersim'in tamamı Osmanlı egemenliğine girmedi. Dersim ile Osmanlı merkez yönetimi arasında bağlar sağlanmadı. XVII. ve XVIII. yy.'larda Dersim muhtariyet olarak kaldı.

Tanzimat döneminde ise Dersim komutanlığı Şah Hüseyin adlı bir Dersimlinin egemenliğindeydi. Osmanlı merkez yönetimi

ile Dersimliler arasında kaynaşmalar devam ederse de XIX. yy.'da Dersim özerk olarak yönetilir.(Abdülhamit döneminde Dersim'in özerk olduğunu belirtir.)

1847 yılında Dersim sancağının Erzurum eyaletine verilmesinden sonra, 1859 yılında yapılan değişiklikle Harput eyaletine bağlandı. 1867'de Dersim Sancağı Erzurum vilayetine bağlandı.

1859'da Dersim vilayet yapıldı. 1886 yılında ise sancak haline getirilerek Elazığ'a bağlandı. 1890 yılı devlet salnamesinin kayıtlarında şöyle anlatılır. Mamuretü'l-Aziz vilayetine bağlı bir sancak olan Dersim'in merkezi Hozat olup Ovacık, Çemişkezek, Çarşancak, Mazgirt, Kuzucan (Pülümür), Kızılkilise (Nazmiye) ve Pah kazalarından oluşmaktaydı. 1892 yılında Dersim Erzurum vilayetinin Erzincan sancağına bağlıydı. 1916 ve 1918 yılında da herhangi bir yönetsel değişikliğe uğramadı.

Cumhuriyet döneminde de değişmeler sürmüştür. Cumhuriyet'ten sonra il yapılan Dersim, 1923'te ilçe yapılarak Elazığ'a bağlandı. 1936 yılında tekrar il yapıldı ve 2884 sayılı özel kanunla Dersim adı Tunceli olarak değiştirildi.

Dersim'de İklim Gazetesi

Ocak - Şubat - Mart 2004 - Ankara

MUNZUR VADİSİ VE ÇEVRESİ

Ağustos 2002

Bir ülkeye kimliğini kazandıran değerlerin başında "doğal ve tarihsel çevre" gelir. Bin yıllardan bu yana çeşitli uygarlıklara beşiklik etmiş Anadolu'muzda özellikle de Tunceli'de Muşkiler, Hurriler, Sümerler, Mittaniler, Hititler, Asurlar, Alziler, Urartular, Medler, Persler, Bizanslar, Partlar, Arsaklar, Sasaniler, Araplar, Selçuklular, Safeviler, Osmanlılar gibi birçok kültürün izleri vardır. Dersim-Munzur çevresinde yapılmakta olan Mercan Hidro-elektirik, Uzunçayır, Kaletepe, Pülümür, Konaktepe I-II ve Bozkaya Hidro-elektrik Barajları yüzünden, bu tarih ve kültür mirasıyla birlikte eşsiz güzellikleriyle, dünyada yalnızca Tunceli'de bulunan 43 nadir bitki türüyle sahip olduğumuz doğal çevremiz ne yazık ki her geçen gün yok oluyor.

Munzur ve çevresi, Türkiye'nin ve dünyanın en güzel yerlerinden biri olması nedeniyle 21 Aralık 1971 tarihinde 6831 Sayılı Kanun kapsamına alınarak "Ulusal Park" haline getirilmiş ve 42.000 hektarlık alanıyla Türkiye'nin en büyük ve ilk milli parkı özelliğini kazanmıştır.

Çevre; canlıların yaşam boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik bir ortamdır. Yapılacak her türlü yatırımın bu ortamın kendi iç dengelerini bozmayacak şekilde yapılması gerekir. Oysa, baraj yapılması düşünülen alanın çevre etik değerlendirmesi (ÇED) yapılmamıştır. ÇED Yönetmeliği'nin 8. maddesine ilişkin olarak valilik gerekli görüp de uzman kişilerden komisyon teşkil

ederek görevlendirmiş mi? (30 günlük) Bunun dışında Munzur ve Çevresi ile ilgili olarak:

1) Çevresel Etki Değerlendirme Raporu Genel Formatı,

2) Ön Araştırma Raporu,

3) Ön Araştırma Raporu Formatı,

4) Çevresel Etki Değerlendirmesi Özel Formatları hazırlanıp kamuoyuna sunulmadan, ilgili bilim çevrelerinden görüş ve öneriler alınmadan, herhangi bir toplantı düzenlenilmeden, Türkiye'nin genelinde trajı yüksek beş gazetede yayımlanmadan faaliyetleri yürütülmeye çalışılmıştır.

Yürütülen bu faaliyetler hukuka ve evrensel etik değerlere aykırıdır. CED Yönetmeliği'nin 28. maddesine aykırıdır.

Tüm dünyanın her gün daha da kirlenip yaşanmaz hal aldığı bir ortamda tek soluk borumuz Munzur'umuza sahip çıkmak zorundayız.

Tunceli insanını dayanıklı kılan, ona cesaret ve umut veren, yaşama bağlayan bu güzel yöre, aynı zamanda insanlığın kültürel çeşitliliğini, zenginliğini de içerisinde barındıran, kısaca Dersim'e (Tunceli'ye) hayat veren Munzur ve çevresidir.

Munzur ve çevresinde 8 adet baraj ve hidroelektrik santral projesinin uygulanması nedeniyle bu yöre yok olmayla karşı karşıyadır.

Bu nedenle Munzur dardadır!

Dünya kamuoyunun, Tunceli insanının, kısaca herkesin bu davayı sahiplenmesi gerekir.

Ana Fatma diyor ki: Ben Anadolu'nun anası. Ana Tanrıça, toprak beni doğurdu... Birçok adım oldu. Kibele-Arinna; sonraysa "Ana Fatma"... Doğduğum anda çocuktum, genç kadındım, çocuklu anaydım, yaşlı bilgeydim. Doğuran, doyuran, yaşatan benim...

Ben Munzur'um, Munzur Baba oldum... Sayısız memeden başladı çaylar, ırmaklar, denizler, dağlar, ovalar ve insanlar... Çengel boynuzlu geyikler, kırmızı benekli alabalıklar, bezuvar dağ keçileri, kurtlar, vaşaklar, tilkiler, susamurları, tavşanlar, keklikler, porsuklar, sincaplar, ayılar, kuşlar ve böcekler, meşe, tifrok, mazımeşesi, çevrelik, dağardıcı, dikenardıcı, akçaağaç, yaban bademi, karamuk, bavrun, çitlenbik, kuşüzümü, dağmuşmulası, alıç, yemişen, kurtbağrı, karaburçak, karaçalı, menengiç, ahlat, üvez, kuşburnu, böğürtlen, ispir, sarıçam, vadi boyunca; akçaağaç, kızılağaç, kızılcık, barutağacı, dişbudak, huş, çevir, çeten, çınar, karakavak, yabaneriği, sansöğüt, ılgın, çıldar, sucul... hep dostum oldu.

Ben Munzur'um, bu topraklara tohumları ektim, ekini yeşerttim, bu tohumlardan nice uygarlıklar türedi. Muşkiler, Sümerler, Huniler, Hititler, Urartular, Medler ve niceleri... İşte ben Munzur'um, ben kültürüm, ben tarihim.

Munzur diyor ki bağrımda yaralar açan, kucağımdaki çiçekleri söken, koynumdaki hayvanların soyunu tüketenlerin vebali büyüktür.

Bugün bizi bekleyen iki tehlikeden biri, kendi kültürümüzü ve töremizi terk etmektir. Anlık çıkarlara aldanıp Munzur ve çevresinde yapılacak barajlar nedeniyle geçici rahatlıklara kanarak ileriyi görmemeyi diğer bir tehlike olarak görüyor ve herkesi bu konuda sağlıklı düşünmeye davet ediyorum. Servet kazanırsınız, statü kazanırsınız; ama kültür ve törenizin yok oluşu gerçek yaşamınızın, varlık nedeninizin yok olmasıdır.

Bu nedenle Munzur'umuza sahip çıkalım! Çünkü, doğal çevreye saygının geliştirilmesi, insan haklarının geliştirilmesinin de ön koşuludur. Çevreyi korumak tüm kurum ve devletlerin, kişilerin en başta gelen görevidir. Kişiyi çevreden soyutlamak, o kişinin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşama katılmaktan alıkonulmasıdır. Bunun içindir ki Munzur ve çevresine sahip çıkmak,

korunmak ve geliştirmek her Tuncelilinin en başta gelen görevi olmalıdır.

Munzur, insanların doğa ile ilişkilerini kendi yararına dönüştüren, toprağı ekip üretime dönüştüren, doğayı güzelleştiren en güzel değer harikasıdır.

Bitki çeşitliliği bakımından Türkiye dünyanın en zengin ülkelerinden sayılır. Çeşitli tip iklimlere sahip olması; morfolojik çeşitlilik, yüksek dağ silsilesi, tarihi, jeolojik devirler içinde Anadolu'nun kıtalar arasında bir geçiş köprüsü olması gibi faktörler Anadolumuz'da, özellikle de Tunceli'de zengin endemik bitki ve hayvan türü çeşitliliğini oluşturmuştur.

Türkiye'de yaklaşık üçte biri endemik olan 9.222 çiçekli bitki türü ile 80.000 civarında hayvan türü mevcuttur.

Şu ana dek Munzur Dağları'nda 1407 tür 75 alt tür ve 36 varyete olmak üzere toplam 1518 bitki saptanmıştır. Bu denli zengin bitki örtüsü bölgelerle değil, ancak ülkelerle kıyaslanabilir. Örneğin; İngiltere'de ülke toplamında 1850 tür, Hollanda'da ise 1500 tür varken, Munzur ve çevresindeki türlerin sayısı 1518'dir. Türkiye toplamında 277 tür endemik bitkinin, yani dünya çapında yalnızca Türkiye'de bulunan bitki çeşidinin 43 tanesi sadece Munzur Dağları ve çevresine özgüdür.

Tunceli'de bulunan 1518 çeşit bitkinin, 43 çeşidinin endemik çiçekli bitki türü olarak Munzur ve çevresinde bulunması ayrıca çok sayıda tür ve alt türlerinin bulunması Tunceli'nin ne denli büyük bir bitki zenginliğine sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

Türkiye Florası'nın yazarı P.H. Davis ve Hadge gibi bilimadamları tarafından belirtildiği gibi, Anadolu florası yalnız akademik botanikçilerin değil, aynı zamanda bitki ıslahatçıları, bitki coğrafyacılarının, ıslahçılarının da büyük ilgisini çekmektedir.

Japon Profesör Etoli "Macrochaetum subsp tuncelianum" (Tunceli soğanı) ile ilgili bilimsel araştırmalar yapmak üzere 2001 ve

2002 yıllarında Tunceli'yi ziyaret ederek örnek toplamıştır. Araştırmasının amacı Tunceli'ye özgü yabani soğan türünün, sarımsağın atası olup olmadığını ortaya çıkarmaktı. Bu çalışmayı İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde Profesör Özhatay ve Doktor Kültür ile işbirliği içinde sürdürmektedir. Keban ve Mercan Barajları nedeniyle Munzur Vadisi içerisinde yer alan endemik bitki türlerinden 7 çeşidinin bugüne kadar yok olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Tuncelianum'u ve Tunceli'deki 43 endemik bitki türünü korumak zorundayız.

Munzuruma dokunma!

Tunceli-Munzur Vadisi ve çevresinde adı geçen baraj projelerinin gerçekleştirilmesi durumunda:

1) Tunceli, Munzur ve çevresinde yetişen endemik bitki türlerinin yok olacağı bir gerçektir. Bu endemik bitki türlerinin yok olması demek, ülkemizin floristik zenginliğinin yok olması demektir.

2) Dünyanın ve Türkiye'nin en güzel alanlarından biri olarak 23 Aralık 1971'de milli park ilan edilen 42 bin hektarlık alan yok olmayla karşı karşıya kalacaktır.

3) Yapılacak barajlarla Tunceli'de göç yaşanacaktır. 84 köyün (kimilerine göre 15 köyün) göç etmek zorunluğu ortaya çıkmıştır. 1927 yılında 110 bin olan Tunceli nüfusu 75 yıl sonra sürekli göç vermesi nedeniyle 2000 yılında 93.584'e düşmüştür. 1995-2000 dönemindeki yıllık artış nüfus hızı %0.35'tir.

Barajların yapılması ile göç veren ilimiz giderek nüfusu azalacağından, il olmaktan çıkma durumuyla karşı karşıya kalacaktır. Dünyada 135 milyon kişi göç etmiştir. 67 hektarlık alan yok olmuştur. Türkiye'den 7 kat daha fazla çölleşiyor.

Bu nedenle bu güzel ilimize baraj yapmak isteyenlerin vebali büyüktür. En doğal insan hakkı olan doğduğu topraklarda yaşama hakkı ortadan kalkacaktır.

4) Zengin bir topografya, yerbilim ve iklime sahip olan Munzur Dağları çok çeşitli bitki ve hayvanları barındırmaktadır. Barajların yapılmasıyla, Munzur Vadisi'nin ve Tunceli'nin iklim dengesi bozulacak, yörenin ekolojik dengesi ve topoğrafik yapısında değişime, yerel su kaynaklarının dengesinde de kayıplara yol açacaktır.

5) İlin yıllık su potansiyelinin %37'sinin yapılacak barajlarda toplanması halinde kesinlikle Tunceli iklimi değişecektir.

6) Flora ve faunayı oluşturan bitki ve hayvan türleri yok olacaktır. Bu proje yörenin ekonomik yapısını oluşturan sektörler, yöresel iş gücünün bu sektörlere göre dağılımı, sektördeki mal ve hizmet üretiminin yöreye ve ülke ekonomisine pek fazla yarar getirmeyecek, yarardan çok zarar getirecektir. Bundan yalnız Tunceli halkı değil, insanlık zarar görecektir.

7) Tunceli'de turizm ve hayvancılık alanında yapılacak yatırımların getirisi, bölgede yapılacak barajlardan daha çok istihdam yaratılmasına dönük katkılar sağlandığı için, bölge turizm ve hayvancılığı tehlikeyle karşı karşıyadır. Bu nedenle ilin turizm potansiyeli yok edilmek istenmektedir.

8) Tunceli'nin tarihteki yeri ile uygarlık beşiği, kavimler kapısı olması nedeniyle henüz yeterli arkeolojik çalışma yapılarak gün ışığına çıkarılmamış olan onlarca tarihi belge su altında kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.

9) Munzur Vadisi ve çevresinde uygulanan baraj projesi ekolojik, demografik, jeolojik, tarihsel, ekonomik, kültürel ve siyasal sonuçlar açısından değerlendirildiğinde ülke ekonomisine pek fazla yarar getirmeyecek bir projedir. İddia edildiği gibi 80 milyon dolarlık parasal bir katkı (ki o da müphem), Muzur'u geri gelmemek üzere kaybetmeye değer mi?

Bu proje Tunceli'nin insansızlaştırılması projesidir. Göçtür, kültürel ve tarihsel erozyondur. Bunun için karşı çıkılmalıdır.

Bu projeye iştirak eden Amerika, Avusturya, Almanya ve İsviçre firmaları ile ortak Türk firmaları arasında 300 milyon ABD dolarıma mal edilmesi düşünülen projenin altında, siyasal baskılar, sömürü mekanizmaları, değer ve kültür talanı yatmaktadır.

Tunceli halkı olarak, bir dünyalı olarak bu projeye karşı politik ve psikolojik baskılar yapmak zorundayız.

Sorarım size; hükümetler neden temiz ve alternatif enerjiler üretmiyorlar? Neden güneş enerjisi, deniz dalgalarının hidrojen enerjisinden, yeldeğirmeni dediğimiz rüzgâr enerjisinden yararlanmıyorlar? Neden Tuncelili Türkiyeliler, Danimarkalı Martin Meisen gibi 700 bin dolar maliyetli (50 m. yükseklikte, 26 m kollu olan yeldeğirmeni) ve 2000 kişiye elektrik üreten, 10 yılda maliyetini çıkarabilen, kömür santralleriyle daha ucuza elektrik enerjisi üreten yeldeğirmenlerinden yararlanmıyorlar?

Dünyada en ucuz elektrik enerjisi, rüzgârla elde edilen enerjidir. 2000 yılında İran'a gittiğimde, İran gibi bir ülkenin enerjisinin önemli bir bölümünü rüzgâr enerjisinden elde ettiğine tanık oldum. Tunceli'nin her tarafı dağlarla çevrili, bu bölgede kolaylıkla yeldeğirmenleri kurulabilir.

Neden hükümetler, sanayi ve iklim konusunda daha duyarlı olmuyorlar?

Türkiye'de içme, kullanma, sulama, endüstri suyunun temini ve enerji üretimi amacıyla 1135 baraj inşa edilerek işletmeye açılmıştır. 107 adedi büyük toplam 135 adet barajın inşaatı devam etmekte. 47 barajın projesi tamamlanmıştır. 47'sinin proje çalışmaları devam etmektedir. 485 adet hidroelektrik santraller projesi de planlanma aşamasındadır.

1999'da işletmeye açılan 104 HES'in kurulu gücü 10215 mv, enerji üretim kapasitesi yılda 37.079 gwh'tır. Bu, Türkiye'nin hidrolik potansiyelinin % 30'unun kullandığını göstermektedir.

Bu da gösteriyor ki farklı, doğa dostu enerji alternatiflerinin aranılması zorunlu hal almıştır.

Saniyede 87 m3 su akıtan Munzur'umuz tehlikededir. Tunceli'nin yıllık 3114 hm3 olan su potansiyelinin %37'sinin baraj göllerinde tutulması bütün doğasını etkileyecektir.

İlimizde 114.071 hektar arazi tarıma elverişli arazidir. Bunun da 11.739 hektarı sulanabilir niteliktedir. Yapılacak barajlar da sulama tarımına uygun düşmemektedir.

Kısaca tüm bu projeler, Arkeolojik Mirasın Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi hükümlerine, TC Anayasası, 2656 Sayılı Yasa ile katıldığımız Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair UNESCO Sözleşmesi'ne, 20.2.1984 tarihinde üye olunan "Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortaklarını Koruma Sözleşmesi" (Bern Sözleşmesi)'ne ve 5.8.1999 tarihli 4434 Sayılı Kanun'la onaylanmış olan Avrupa Sözleşmesi, Türk Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatı'na aykırıdır. Bu sözleşmelere imza atan Türkiye tehlike altında bulunan bitki ve hayvan türleri ve doğal yaşam ortamlarını korumak için gerekli olan yasal ve idari önlemleri almak zorundadır.

Bu nedenlerle Munzur Vadisi ve çevresinde yapılmakta olan barajların bir an önce durdurulması gerekmektedir.

Yıllardan beri önyargılı yöneticiler, Tunceli insanını potansiyel suçlu olarak gördüler. Tunceli insanı insanca yaşamak için yıllarca mücadele etti. Kurtuluş Savaşı'nda, Cumhuriyet'in kuruluşunda, demokrasi, insan hakları ve özgürlük mücadelesinde kendine düşen görevleri yerine getirdi. Fakat layık olduğu insanca yaşama hakkına bir türlü kavuşamadı.

Tunceli insanını dize getiremeyen anlayışlar, bugün coğrafyasını kökten değiştirmeye yönelmişlerdir.

Tunceli'yi yıkıma uğratmaya ve halkını göç ettirmeye kimsenin hakkı yoktur.

Yıllardan beri yöremiz bilinçli olarak insansızlaştırılmak isteniyor. Oysa toprağından koparılan halk ölü halktır. Sonuçta direnme gücünü yitirir ve köleleşir. Çünkü toprak maddi ve manevi değerlerin toplamıdır.

Bu nedenle topraktan kopuş, insanlıktan kopuştur. Halkın var olan direnme ve yaşam gücünün yitirilmesidir.

"Kalkınma ve başarı" giderek var oluşun, hayatta kalışın içgüdüsel davranışa dönüşmeye başladığı bir dönemdir. Artık eski Dersim kahramanlık menkıbelerini aşmak zorundayız. Bunları aşıp geleceğe yönelirsek başarılı olabiliriz.

Munzur ve çevresinde ısrarla baraj yapılmak istenmesinin altında rant hesaplarının yatmakta olduğunu düşünüyorum.

Çevrenin "Atalarımızdan miras değil, çocuklarımızdan ödünç" olduğunu unutmayalım. Onlara güzel bir gelecek hazırlamaya çalışırken, en başta nefes alabilecekleri bir dünya armağan edelim, diyorum.

Munzur ve Çevresi Koruma Kurulu tarafından başlatılan hukuk mücadelesini ulusal ve uluslararası platforma taşımak zorundayız. Sesimizi duyurabilmek için birçok etkinlik düzenlemek zorundayız. Başta yöneticiler ve yerel yönetimlerin başkanları olmak üzere tüm sivil kurum ve kuruluşlarla destek olmalıyız.

Sayın Bayındırlık Bakanı'nı dönemine ait olmamasına rağmen bu yanlış projeyi durdurmaya, Sayın Kültür ve Turizm Bakanı'nı konuyu izlemeye ve Çevre Bakanlığı'nı konuya ilgi ve duyarlılık göstermeye ve milletvekillerimizi göreve davet ediyorum.

Bu topraklarda Sultan Baba, Sarı Saltuk, Düzgün Baba, Sultan Seyit, Munzur Baba var. Bu topraklar bizim için kutsaldır. Munzur Suyu, Harçık Suyu bizim için akıp giden su değildir. Bu toprakların, bu suların kutsal olduğunu çocuklarımıza öğretmemiz gerekir. Biz Munzur'u, bu toprakları çocuklarımız gibi sevmeliyiz. Bu toprağın çiçeği, nergizi, gülü, yaprakların çıkardığı tatlı sesleri,

kelebeklerinin kanat çırpışı bir başkadır. Kuşların doğaya seslenişlerini duymadıkça yaşamın ne değeri kalır? Bir su birikintisinin yüzünü yalayan rüzgârın sesini ve kokusunu severiz. Dersim'in havasını severiz, hava kutsaldır. Nasıl kutsal olmasın ki hava? Atalarımız ilk nefeslerini onun sayesinde aldı. Ölmeden önce son nefeslerini de burada vermişlerdi. Bu toprak kutsaldır. Bu topraklar üzerinde yaşayan bütün canlılara saygı gösterelim, saygı duyalım.

Gelin "Ülkemizi ülke, bizi insan yapan değerlere" hep birlikte ve hemen sahip çıkalım.

Munzurumuza dokundurtmayalım.

Yarın çok geç olabilir ve yarın artık bugündür.

03.08.2002

(3. Munzur Kültür ve Doğa Festival'inde yapılan konuşma.)

KÜLTÜREL DEĞERLERİMİZ VE ULUSLARARASI HUKUK

Dersim Kulturgemain- Berlin - Almanya

(Panel konuşmasından) - 2007

Soykırım: Jenosid terimi, Yunanca "genos": "soy"; Latince "caedere": "katletmek" sözcüklerinden türetilmiştir. Irksal, dinsel, siyasal ya da etnik bir grubun bilerek ve sistemli biçimde yok edilmesi anlamında, ilk kez Nazilerin 1933 - 1945 yılları arasında giriştiği toplu kırımları tanımlayan hukuki bir kavram olarak kullanılmıştır.

Tarihte pek çok soykırım yaşanmış olmasına karşın, dünya devletleri ve toplumları, II. Dünya Savaşı öncesinde, kitlesel kırımı olaylarının ele almasını olanaklı kılacak bir yasal çerçeve oluşturulması yoluna gitmemişlerdir.

Nürnberg'de ve savaş suçlularının yargılandığı başka davalarda ortaya çıkan gerçeklerin etkisiyle 1946'da Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu soykırım kavramını tanımladı. Uluslararası hukuka göre uygar dünyanın mahkûm ettiği bir suç olduğunu, bu suçu işleyenlerin ve başkalarını bir suça teşvik edenlerin cezalandırılması gerektiğini belirten bir karar aldı. Birleşmiş Milletler örgütünün "Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"ne göre bir eylemin soykırım olarak nitelendirilebilmesi için, belirli bir insan topluluğunun; milliyeti, ırkı, etnik kökeni veya dini dolayısıyla

yok edilmesi niyetinin bulunması gerekir. Niyet sözcüğünün altını çizdik, çünkü Sözleşme, savaş, çatışma, ayaklanma vb. sırasındaki toplu öldürümlerden farklı olarak grubun toptan yok edilmesi niyetinin olmasını şart koşar.

Genel Kurul'un 1948'de onayladığı ve Türkiye'nin de 23 Mart 1950'de ınzalayarak taraf olduğu Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme 1951'de yürürlüğe girdi. Sözleşme, ister barış, ister savaş koşullarında gerçekleşmiş olsun soykırımı suç sayar.

Bu bakımdan , Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi'nde ele alınan "barışa karşı işlenen suçlar"la ya da "savaş suçları"yla bağlantılı olarak tanımlanan "insanlığa karşı suçlar"dan farklıdır. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü adı verilen hukuki metninin 6. maddesinde soykırımın tanımı yapılmaktadır. Bu maddeye göre soykırım, bir milletin, etnik veya dini bir topluluğun veya bir ırkın tamamını veya bir bölümünü yok etmek amaçlı (kasıtlı, niyetli olarak) yapılan aşağıdaki davranışlardır:

a)Topluluk üyelerini öldürmek,

b)Topluluk üyelerine ağır bedensel ya da zihinsel zararlar vermek,

c)Topluluğa, bütünüyle ya da kısmen yok olmasına yol açacak yaşam şartlarını ve kurallarını kasıtlı olarak dayatmak,

d)Topluluk içinde doğumları kasıtlı olarak engellemek,

e)Topluluğa bağlı çocukları başka bir topluluk içinde yaşamaya zorlamak.

Soykırıma yönelik tertip, tahrik, teşebbüs ve işbirliği de cezayı gerektirir. Soykırım suçu zaman aşımına uğramaz. Suçu işleyenler ister anayasaya göre devlet yöneticisi, ister kamu görevlisi ya da özel olsun cezalandırılır. Bu kimseler o eylemin işlendiği devletin yetkili bir mahkemesinde ya da yargılama yetkisi sözleşmeyi

imzalayan devletler tarafından kabul edilmiş uluslararası bir ceza mahkemesinde yargılanabilir. Sözleşmenin imzalanmasını izleyen yıllarda, ceza yetkisiyle donatılmış uluslararası bir mahkeme oluşturulamadı. Ama sözleşmenin önemli sonuçlarından biri, soykırım suçunun hiçbir hükümet tarafından, kendi toprakları üzerinde işlenmiş olsa da bir iç sorun, özünde yerel yargı organlarının yetkisinde olan bir konu sayılmayacağı, tersine uluslararası nitelikte bir sorun sayılacağı ilkesinin getirilmiş olmasıdır. Sözleşmeye imza koyan bir devlet, BM 'yi soykırım eylemine müdahale etmeye ve ona engel olmak için uygun bulduğu önlemleri almaya çağırabilir.[1]

AB Adalet ve İçişleri Bakanları tarafından 19 Nisan 2007'de kabul edilmiş olan "Irkçılık Ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Konusunda Çerçeve Karar" metni, AB ülkeleri mahkemelerini, herhangi bir fiilin soykırımı olup olmadığı konusunda karar vermeye yetkili kılıyor. Hem de soykırım fiilini inkâr edenlerin söz konusu mahkemelerce bir yıldan üç yıla kadar hapse mahkûm edilebilmelerini öngörüyor. Yürürlüğe giriş tarihinden itibaren iki yıl içinde üye devletlerin çerçeve karar metnini kendi iç mevzuatlarına aktarmaları zorunludur. AB ülkelerinden birinde, Türkiye'de bir kişi soykırım vukuu bulmadığını söylediği takdirde inkârcılıkla suçlanacak ve mahkûm edilebilecektir.

Soykırım keyfi olarak kullanılabilecek bir terim değildir. Uluslararası bir hukuk kuralı ile tanımlanması yapılmış bir suçtur. Bu kural Birleşmiş Milletler bünyesinde üye devletlerin katkılarıyla iki yıl süren yoğun bir çalışma sonucunda oluşturulan ve 1948'de Genel Kurul'da oy birliğiyle kabul edilen "Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"dir (BMSS). Soykırım suçlaması 1948'den geriye dönük olarak ilk kez 1915 Ermeni olayları ile

---

1 Ana Britanica GK. Nasık Bliz Nürnberg davaları ve yerel sit17

ilgili olarak Türkiye için yapılmıştır. Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın 26 Şubat 2007 tarihinde Bosna-Hersek-Sırbistan davasında vermiş olduğu karar, devletlerin soykırımdan sorumluluğu anlamında milat oluşturan bir niteliğe sahiptir. Bu karara göre bir devlet soykırımın vukuunun önlemesi için azami çaba göstermek, sahip olduğu imkânları iyi niyetle kullanmak zorundadır. Fakat buna rağmen başarılı olamamışsa, AB topluluğundan ve BM'den müdahale istenmelidir. Fransa Parlamentosu 29 Ocak 2001'de, Bosna-Hersek'le ilgili olarak azami çabayı gösterınediğini ve imkânlarını iyi niyetle kullanmadığını öne sürerek Sırbistan'ın soykırım suçu işlediğine dair bir karar kabul etmiştir. Bu iki örnek düşündürücüdür.

Egemen Toplumlar ve Asimilasyon

Egemen toplumlar, diğer topluluklara eşit, adil ve güven temelinde bir yaklaşım sergilerse, o halklar/ topluluklar kendilerini mutlu ve güvende hissedebilirler. Kültürlerine ve kimliklerine saygı ise, ilk ve orta öğretimde ana dillerinde eğitim verilmesi ve ana dile işlerlik kazandırılması ile mümkündür. Egemen topluluk içinde bulunan diğer topluluklar, bu takdirde de kendilerine saygı gösterildiğine inanırlar. Egemen toplumlar, etnik toplulukların dillerini eğitimde ve bürokraside işlevsel olarak kullandırmadıkları takdirde, o dillerin yok olmasına neden olurlar. Ancak bir dil eğitimde ve yönetimde kullanılması ile işlevsel hale gelir, gelişir ve ilerleyebilir. Genelde egemen toplumlar, içlerinde bulunan etnik topluluklar üzerinde baskı oluşturarak asimilasyon politikası güderler.

Egemen güçler:

1)Etnik toplulukları eritmek için ülke genelinde nakledilme ve dağıtmayı esas alırlar.

2)Kendi anadillerinde yoksun bırakarak cahilleşmelerini sağlarlar.

3)Etnik topluluğun ana topraklarını terk etmesi için işsiz bırakma ve diğer baskı politikalarını uygularlar.

4)Etnik topluluk içinde dinsel, mezhepsel, ulusal farklılıklar yaratarak böl ve yönet politikası güderler.

5)Bu toplulukların yaşadığı bölgeyi boşaltmak için yerleşkeleri askeri bölge ilan ederler.

6)Farklı inanç ve mezheplerden olan toplulukların yaşadığı bölgelere farklı inançtan din adamları yerleştirir ve farklı inanç merkezleri oluştururlar.

7)Etnik topluluğun yaşadığı bölgeyi yaşanmaz hale getirmek için yatırım olanaklarından mahrum bırakırlar.

8)Ayrı dil konuşan bir etnik topluluğun isteğine rağmen, onların dilinin kamu okullarında öğretilme ve kitle iletişim araçlarında (basın, radyo, televizyon vb.) kullanma haklarını tanımazlar. Dil kırım tedbirleri yanında, tek tipleştirme, zora dayalı asimilasyon, etnik imha, ulusal imha gibi yöntemlere de başvururlar.

Görüldüğü gibi egemen uluslar; içlerinde yaşayan etnik uluslara karşı sistematik olarak yok etme, kültürel yapılarını bozma, zora dayalı eritme faaliyetleri sürdürürler. Bunları, siyasi erkin verdiği güçle, temel edindiği ideolojinin varlığıyla, operasyonlarını sistematik ve planlı bir şekilde o halkların yaşadığı toprakların bütününde uygularlar.

Tarihte soykırım mağduru halklar ise, bu yaptırımlara karşın mücadele ederken özgürleşmek ve kimliklerini korumak için

ulusallaşmayı esas alırlar. Soykırıma maruz kalan topluluk, egemen ulustan öncelikle tazminat, toprak ve özerklik talep ederler. Bunun için hak arayışı içinde olan uluslar öncelikle geniş çaplı örgütlenirler ve güç birliği oluşturmak için de toplumca hareket ederler. Günümüzde baskı içersinde olan halklar dünyadaki mikro-milliyetçilik sürecinde başarıya ulaşan devletler durumuna gelebilirler. Bu mikro-milliyetçiler sonuçta mikro-devletlerine meşruiyet kazandırabilirler. Bir toplumda adalet, güven ve ahlâk hâkim olursa o toplum hedefine ulaşır.

19337-1938 Dersim Olaylarının Sebep ve Sonuçları

Seyit Rıza, Dersim'in lideriydi. Dersim'de belirli bir saygınlığı vardı. 4 Mayıs 1937 harp kararı alınmadan önce, Seyit Rıza, General Alp Doğan'a yeniden başvurur ve şu isteklerde bulunur:

Okul, yol ve refah sağlayacak fabrikalar yapılmalı, milli haklar korunmalı, yurt sahibi olmak vb. haklara saygı gösterilmeli, diyor. Ayrıca Bahtiyar Aşiret Reisi Şahin Ağa da; Dersim Kanunu'nun hazırlanmadan önce Dersim'e yatırım yapılmadığını, halkın fakirlik içinde bulunduğunu, Dersim'in imarı ve ihyasının gerekli olduğunu, bunun için halkın belli bir süre vergiden muaf tutulmasını hükümet yetkililerinden talep ederler.

Buna karşın önyargılı devlet yöneticilerinden Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey (Fevzi Çakmak, Neşet Hakkı Uluğ, Şükrü Kaya vb.) 2 Şubat 1926 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na verdiği raporda şöyle demektedir:

"Dersim, Cumhuriyet hükümeti için çıbandır. Bu çıban üzerinde kesin ameliyat yapmak ve gelecek tehlikeleri önlemek mutlaka gereklidir. Son derece zeki, kurnaz ve ... olan bu halk, hükümetin

zayıf ve kuvvetli olduğuna göre mütecaviz ve itaatlidir. Okul açmak, yol yapmak, refah sağlayacak fabrikaları kurmak, sanayi işleri sağlamak, yurt sahibi yapmak veya uygarlaştırmak suretiyle ıslaha alınmak, hayalden başka bir şey değildir.

Yine 1930'lu yıllarda İçişleri Bakanı bir yazısında şöyle diyor: Sünniler devlete bağlıdırlar ve onun için çalışırlar (...) Dersim'in çoğunluğunu oluşturan Aleviler kötülüklerin başlıca nedenleridir.

Görüldüğü gibi devletin bu görüş ve yaklaşımları, devletle Dersim halkı üzerinde Osmanlılardan beri oynanan oyunlar sonucu askeri önlemler, katliamlar devletin temel görevi olmuştur.

14 Haziran 1934'te T.B.M.M.'ne sunulan İskân Kanun Tasarısı, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından açıklanmıştır.

Yasaya göre Türk kültürüne bağlı olmayanlar ya da Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında da kültürel, askeri, toplumsal ve güvenlik nedeniyle Bakanlar Kurulu kararıyla İçişleri Bakanı gerekli görülen önlemleri almaya zorunludur (mad.11) hükümleri yer almıştır. Çok uzun süren tartışmalardan sonra, bu yasa tasarısı TBMM.'de kabuk edilerek Dersim için yürürlüğe girmiştir. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından batı illerine sürgüne gönderilmesi gereken 347 ailenin adı, liste halinde belirlenmiştir. Bu 347 aile, 3470 kişiden oluşuyordu. Dersim sürgünler için 300 bin Türk lira ödenek ayrılmıştı.

Vergi ve Askerlik

Oysa 1937 -1938 harekâtının sebebi olarak hükümet, bölgede vergi toplanmamasını görüyordu. 1931 yılı ve sonrasında toplanı vergi gelirlerinin yaklaşık % 65'i yoksul köylülerden sağlanıyor. Vergide olduğu gibi, Dersimliler, Çanakkale Savaşı'nda da otuz

şehit vermişlerdi. Dersimlilerin askerlik görevini Osmanlı-Rus Savaşı'na 10.500 kişi ile katılmışlardı ve 1931'de Birinci Umum Müfettişliği'nin verdiği bilgilere göre de hemen hemen herkes askerlik görevini yerine getirmiştir.

1935 Kasımda Atatürk'ün gündeme getirdiği ve aynı yılın son günlerinde kabul edilen Tunceli Kanunu ile Dersim'de önemli aşamalar kaydedilmeye çalışılmıştır. 25 Aralık 1935 tarihinde 2884 sayılı Tunceli ilinin yönetimi hakkında yasa, TBMM'de kabul edilerek, 2 Ocak 1936 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1936 yılında çıkarılan 2884 sayılı kanunla Dersim adının Tunceli olarak değiştirilmiştir. Tüm bu gelişmeler yaşanırken nihayet 4 Mayıs 1937 yılında yapılan Tunceli Tenkil Harekâtına Dair Bakanlar Kurulu kararı alınır.

Belgelerde anlaşıldığı gibi (Bkz. 5 adet belge) Dersim'e uygulanan program kararları devletin üst mercilerinin huzurunda, daha doğrusu onların istekleri doğrultusunda alınmış ve Dersim'e taarruz hareketi kararlaştırılmıştır.

Bu arada 5 Mayıs 1937 yılındaki Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı amirliğince 62. Piyade Alayı, 63. Alay, 2 tabur ve 17 tümenden oluşan kuvvetlerle şiddetli ve etkili bir taarruz hareketine başlar.

8 Mayıs 1937 yılında 4. Genel Müfettişlik kararıyla da başlayan bu hareketin ardından uçaktan atılan ilanlarda Dersim halkına şöyle denilmekte idi:

Cumhuriyet Hükümeti'nin son şefkat ve merhametini bildiren bu bildiriyi 24 saat çoluk çocuğunuzla okuyun, düşünün ve çabuk cevap verin. Yoksa hiç istemediğimiz halde sizi mahvedecek olan kuvvetler harekete geçeceklerdir. Devlete itaat gereklidir[2].

---

2 Ali Kaya, Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi, Can Yayınları, 1999, İstanbul.

1937'de harekât kararı uygulanır. Aylar sonra Seyit Rıza ve arkadaşları yakalanır. Aylarca süren duruşmalar sonucunda 58 tutuklu hakkında karar kendilerine tebliğ edilir. Sanıkların 11'i idama mahkûm edilmiştir.15 Kasım'ı 16 Kasım 1937'ye bağlayan gece Elazığ Buğday Meydanı'nda Seyit Rıza (81 yaşından 54 yaşına indirildi), Seyit Rıza'nın oğlu Hüseyin (17 yaşında iken 21 yaşına çıkarılarak) idam edildi , Seyhanlı Aşiret Reisi Husso Şeydi, Yusufan Aşiret Reisi Kamber Ağa (96 yaşında) olduğu halde 31 yıla mahkum edilir. Ülküye oğlu Hasan ve Mirza oğlu Ali de idam edildiler.

1937 Harekâtı sonrasında İsmet İnönü´nün mecliste yaptığı açıklamada ise:

"1937'de Ordu tarafından 1 subay şehit, dört yaralı, 28 er şehit, 46 er yaralı,1 bekçi şehit, 1 bekçi yaralıdır. Dersim aşiretlerinde ise; 265 ölü, 20 yaralı, 27 yakalanan, 849 kişi"nin teslim olduğu belirtiliyordu[3].

Tan Gazetesi'nde ise kayıplar şöyle belirtiliyordu:

30 şehit, 51 yaralı, isyancılardan 265 ölü, 20 yaralı, teslim olanlar 840 kişi.

Dersim'de 4078, Erzincan'da789, Bingöl'de126 olarak toplam olarak 4991 tüfek ele geçirildiği belirtiliyordu.

Eğitim

Dersim'de uygulanan katliamdan sonra, 14 Haziran 1938'de İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 4 Haziran tarih ve 15146 sayılı konu ile ilgili yazıyı Kültür Bakanlığı'na göndermiştir.

---

3 Nurşen Mazıcı, Celal Bayar, Başbakanlık Dönemi, 1937-1938, Der Yayınları, İstanbul

Yazının konusu, Dersim'de kız ve erkek yatılı okullarda yetiştirmeleri hakkındadır. Kaya, yazıda Dersim'de yapılan ıslahat çerçevesinde Türklerin yoğun olduğu ve Dersim'den uzak yerlerde kız ve erkek yatılı okullarının açılmanı talep etmektedir. Bu okullarda Dersim'den getirilecek beş yaşını doldurmuş kız ve erkeklerin okutulup büyütülmesi ve birbiri ile evlendirilerek baba ve annelerinden miras kalan mal ve arazileri için de birer Türk yuvası kurmalarını önermektedir.

Böylece, Türk kültürünün Dersim'e esaslı bir biçimde yerleşmiş olacağını düşünmektedir. Yine devletin raporlarında devletin amacı, Dersim'i ıslahat amacıyla Dersimliyi toprağa bağlamaya çalışmaktır. Ayrıca Türklüğe yakıştırmak, Türkleştirmek aslen Türk olduklarını ikna etme vb. gibi, Türk dili Dersim'de temin edilmeli deniliyor. Devamla... Sıdıka Avar gibi inançlı öğretmenlerin atanması düşülmüştür. Okul ve yollarla birlikte Dersim'e sağlık hizmetleri de götürülmeli idi. Üçüncü yıl yol yapımlarına ara verilmeksizin devam edilmeli, ekonomik gelişime ağırlık verilmelidir, deniliyorsa da ciddi bir gelişme görülmez. Oysa devletin resmi kaynaklarına göre yol, köprü yapımlarındaki tek amaç Dersim'e girip yerleşmekti. Bu çaba Dersim'e girip yerleşmenin büyük bir koşulu olarak görülüyordu.

Dördüncü Genel Müfettişliği'nin 6 Ocak 1938'de hazırladığı bir raporda Dersim'de o güne değin 5050 silah toplanmış ve bunun yararlı yanları görülmeye başlanmıştır.

Bununla birlikte geleneksel bağlılıkları ve çıkarlar zayıf kılındığı zamanlarda birlikte çalışma heveslerinin ateşlenebileceği düşüncesiyle, yörede uygun bir mevsimde bir başka harekâtın yapılmasının doğru olacağı belirtilmiştir.

Oysa Kurtuluş Savaşı boyunca, bütün cepheler dâhil muharebe meydanlarında 9.167 kişi (662 subay, 8505 er) şehit olmuştur. Aldıkları yaradan daha sonra ölenlerin sayısı ise 53 subay ve 1665 er denilmektedir.

Bütün olarak değerlendirildiğinde, Dersim'in içinde bulunduğu dram, çektiği acılar, çekmekte olduğu sorunları dile getirmekle bitmemektedir. 1781 yılından başlayıp çeşitli tarihlerde (1781 - 1782 - 1877- 1907 - 1908 - 1909 - 1914 - 1926 - 1930 - 1937 - 1938) Dersim üzerine yapılan tedip (eğitme), tenkil (cezalandırma) ve sürgün hareketleri devam etmiştir.

Dersim'de İsyan Yoktu!..

Bayar hükümeti, bu bölge için yapılacak harekât için TBMM'den yetki almış ve bölgedeki çarpışmaları dünya kamuoyunun gözünden saklamak için İstanbul ve Ankara gazetelerinde Fırat ve Murat kıyılarında yapılan manevralardan söz etmiştir

1938'de devlet, Dersim halkını göçe zorlamış, Dersim insanı ise doğduğu, büyüdüğü yerden kopmamak için tepki göstermiş ve direnmiş, bu tepki ve direnme daha çok aşiret önderlerinden gelmiş, ancak bunlar, dünya kamuoyuna "isyan" diye duyurulmuştur. Oysa 1938'de bir isyan söz konusu değildir.

1938'deki askeri operasyonlar yalnız sözde isyan bölgesi diye bilinen bölge ile sınırlı kalmamış, devlete vergi veren, askere giden, Pertek, Mazgirt, Nazmiye, Pülümür vb. ilçe ve köylerini de kapsamıştır. Buralarda yaşayan birçok suçsuz ve günahsız insan katledilmiştir. Hatta Dersim'i aşarak Erzincan'ı ve çevre illeri de içine alacak şekilde genişletilerek uygulanılmıştır.

1938 Sonuçları

23 Ağustos 1938'de doğu illerinde yapılan askeri harekâtı izlemeye giden Celal Bayar şunları söylüyor:

"Orada iken Dersim'in tedip (eğitme) harekâtı aynı zamanda imar ve ıslahı programıyla ilgilendim. Askeri ve mülkü amirlerde bilgi ve değerlendirmelerini dinledim. Yapılan tedip (cezalandırma) harekâtı kesin ve olumlu sonuç vermeye başlamış ve son aşamasına gelmiştir. Kısa bir süre sonra Dersim'in şimdiye değin geçirdiği aşamaları ve bundan sonra yapılması kararlaştırılan ıslahatı ayrıntılarıyla kamuoyuna bildireceğim. Şimdiden ifade edebilirim ki eski zamanlarda olduğu gibi toplu eşkıyalığın oluşumu giderilmiştir. Ordumuzun ve jandarmamızın bu çetin dağlarda gösterdiği kahramanca etkinliği ulusumuzun takdirine arz etmek görevimdir."

1938 ve sonrasında ise tarama bölgesinde ölü ve diri 7954 kişi çıkarılmıştır. 4. Genel Müfettişliğe verilen isimlerden 101 kişiden 73'ü ele geçirilmiştir. Bu bölgede 1019 silah toplanmıştır. Askerlerden 33 kişi ölürken 1 kişi yaralanır. 1942 yılına kadar zorunlu iskân devam etmiştir. 8 Haziran 1938'de başlayan askeri harekât 15 Eylül'e kadar sürer. Yakılan köy sayısının 60 olduğu belirtilir. 5-7 bin kişi batı illerine iskâna tâbi tutulmuştur. Eylül 1938 sonunda kimi kaynaklarda 4000, kimilerinde 15.000 olarak belirtilen ölümlerle noktalanıyordu. (Kimi kaynaklara göre ise 11.818 kişi, sürgün edilir, 13.806 kişi de öldürülür.)

N. Fazıl Kısakürek'e göre ise, Dersim'de 50 bin kişi öldürüldü[4].

---

4 N. Fazıl Kısakürek, Son Devrin Din Mazlumları, Büyük Doğu Yayınları

Dersim'de Uygulamalar ve Bugün

Dersim'de,1938'de insanlık dışı uygulamalar sonucunda ağır katliamlar, kırımlar ve imhalar yaşandı. Dersim zorunlu göçten oluşan etnik temizlik ile nüfus yoğunluğunu kaybetti. Dersim'in dili, kimliği, kültürel ve siyasi hakları hükümetler tarafından yok sayıldı ve geliştirmeye olanak tanınmadı.

Dersim, başı dik ve onurlu yaşamanın adıdır. Dersim, uygarlıkların sentezidir; alaşımdır. Dersim tarihi, kültürü, dili ve inançsal değerleriyle yoğrulmuştur.

Yüzyıllarca Dersimliler haksızlıklara karşı tepkili oldular, ruhsuz yaşamadılar. Onlar hem inadına yaşadılar hem de değerlerini yaşattılar. Etkisiz ve tepkisiz bir toplumlumun hedefi olmaz, amaçları olmaz, kimliği olmaz. Bu nedenle değerlerimizin yok olmaması için:

1. Siyasi ve tarihi gerçekleri ve problemleri kavratarak tüm gençliği, dinamik ve kurucu bir kurum etrafında toplamak,

2. Geçmişteki katliamlar konusunda özür dilenmesini sağlamak, basın ve yayın ve diğer organizasyonlar için federasyon bünyesinde komisyonlar oluşturmak,

3. Dersim kültürünü (dil, inanç vb.), folklorunu ve günümüze kadar gelen tüm mirasını korumak,

4. Göçle birlikte Türkiye'nin ve dünyanın değişik yerlerine dağılmış olan insanlarımız arasında iletişim sağlamak ve onların seslerini duyurmak için ortak yayın organı çıkarmak. Bu amaçla Dersim Kültür ve Yayın Merkezi'nin kurmak,

5. Tarih ve kültürümüze ait film, foto, ses kaydı vb. çalışmaları yapmak, kültürel nesnelerle ilgili basın kupürlerini toplamak, bu çalışmaları yürütürken her türlü teknik, elektronik ve bilgisayar olanaklarından en geniş şekilde yararlanarak kütüphane ve

arşivciliğin geliştirilmesini sağlamak, bir dokümantasyon merkezi oluşturmak,

6. "Dersim Tarihi ve Dil Kurumu" oluşturmak için alt yapıyı geliştirecek çalışmalarda bulunmak ve Dersim Tarih ve Dilini Araştırma Enstitüsü kurulmasını gerçekleştirmek. "Dersim Tarihi, Etnografyası Çalışmaları ve Bibliyografisi" ile ilgili araştırmalara ağırlık vermek,

7. Dersim kökenli nüfusun bulunduğu bölgelerde özel radyolarda dil üzerine programların yayınlanmasını gerçekleştirmek,

8. Dil program kurslarını gerçekleştirmek. (Özelliklede radyo ve televizyonlarda yayın hakkının verilmesi dilin gelişmesine en büyük katkıdır).

9. Dersim ile ilgili:

a) Dokümantasyon sağlama,

b) Basın ve yayın program geliştirmek,

10. Dilinin ilk ve ortaokullarda seçmeli ders olarak okutulması ve yazılı hale getirilmesi için Dersim dili ve eğitim ile ilgili gramer kitabının hazırlanılması (bu dil yazılı hale getirilmediği sürece dilin ilerlemesi gelişmesi mümkün olmayacaktır),

11. Üniversitelerde Dersim Dilini Araştırma Enstitüsü'nün açılması ve üniversite kürsüler oluşturulmasına çalışmak,

12. Değiştirilen köy, kasaba ve şehir adlarının düzeltilmesini sağlamak,

13. 12 Nisan 1991 kabul edilen Anti-terör Yasası (Yasa no: 3713)'na göre zorla göçertilen köylere geri dönüşü sağlamak;

14. Bir Dersim Ekonomik Kongre'si toplayarak geri kalmış bölgelere devlet eliyle ciddi yatırımlar yapılmasını sağlamak,

15. Munzur Üniversitesi kurulması için girişimlerde bulunmak,

16. Tunceli Belediye Başkanlığı bünyesinde bir Dersim Müzesi açılması için gerekli girişimleri başlatmak,

17. Tunceli Eğitim ve Sağlık Vakfı tarafından eğitim ve öğretim alanında başlatılmış olan eğitim projelerine maddi katkıları yoğunlaştırmak,

18. Dersim TV kurmak,

19. Kültürel ve dini seyahatler düzenlemek,

20. Dernekler tarafından Dersim tarihi, dili ve kültürü ilgili konferanslar düzenlemek.

Kültürel Değerlerimiz

Yıllarca toplumumuz, açlığa, yokluğa, yoksulluğa teslim edildi. Cehaletle kuşatıldı. Horlandı. Aşağılandı. Kültürü, tarihi, dili, inançları yok sayıldı. Sindirildi. Direnenler etkisizleştirildi, sürgün edildiler. Dersim önderleri bu haksızlıklara, adaletsizliklere ve eşitsizliklere karşı yıllarca direndiler. Tıpkı Hz. Hüseyin gibi, "zilletle yaşamadılar, izzetiyle Hakk'a yürüdüler." Seyit Rıza gibiler, "Yalan ve hileler önünde diz çökmediler." İmam Hüseyin'in yolundan devam ettiler. Şimdi ne yapılmak isteniyor? Köyler göçe zorlanıyor, ormanları yakıyorlar. Yöreye yatırım yapmayarak işsiz bırakıyorlar. Barajlar yaparak Tunceli ilini il olmaktan çıkarmayı hedefliyorlar.

Osmanlıdan beri, Dersimliler, mankurtlaştırılıyor. İşin en korkunç olanı gençliğimiz yabancılaştırılıyor. Kendi değerlerinden uzaklaştırılıyor. Kimliksiz, kişiliksiz, geçmişini reddetmekle, hatta toplumuna ihanet etmekle karşı karşıya kalmış bir gençlik yetiştiriliyor. Bunun için gençlerimize sahip çıkalım. Sosyal aktiviteler yönlendirelim. Tarihini, kültürünü, dilini ekmek, su ve hava kadar önemsemeyen bir halk kölelikten kurtulamaz.Dersim'in

değerlerini yaşatmak ve bu hedefe ulaşmak için belediye başkanlıkları ve kurumlarımız önderliğinde esaslı bir kampanya başlatılmalı ve bu projeler hayata geçirilmeli ki tarihe karşı görev ve sorumluluğumuzu yerine getirmiş olalım.

Dersim aydınları, Dersim kimliği, düşünce ve fikirdaşları etrafında birleşmek zorundadırlar. Türkiye'de farklı dillerden, mezheplerden, inançlardan ve etnik gruplardan insanların kimliklerini rahatça yaşayabilmesi ve kendilerini ifade edebilmeleri için inanç ve dillerinin mutlaka anayasal teminat altında olması gerekir. Walter Benjamin der ki: "Her gerçek dil, kendi meskeninde ve kendi atalarının saraylarında barınır." Dersim dili de kendi ana vatanında gelişir. Manevi köprüleri sağlam tutan, kültürleri yaşatan dildir. Dil bir köprüdür. Tarih bir köprüdür. İnanç bir köprüdür. Bunun için köklerimize inmeliyiz, tarihimiz içinde bir olmalıyız ve bütünleşmeliyiz.

Hz. Ali diyor ki "Zulme ve zalime boyun eğen, hem hakkından olur, hem de şerefinden olur." Bunun için hem hakkımızı, hem de şerefimizi korumalıyız.

Güç birliği yaparsak bu olumsuzlulukları aşacağımıza inancım tamdır. Bir Çin atasözü der ki "Bir yılı düşünüyorsanız buğday ekin, on yılı düşünüyorsanız ağaç dikin; ama yüz yılı düşünüyorsanız insan eğitin." Bu nedenle mutlaka çocuklarımızı okutalım. Hz. Mevlana'da diyor ki: "İnsanın en hayırlısı insana yararlı olandır." Bunun için birbirimizi sevelim, sayalım birbirimize faydalı olalım.

Bu topraklar üzerinde yaşayan her şey bizim için değerlidir. Saygı gösterelim, saygı duyalım. Dersim'i seviyorsanız, Dersim'e ikrarlı olalım, nefesimizi nerede verirsek verelim, Dersim'i aklımızdan çıkarmayalım, sahiplenelim.

Çözüm

Dersim'de okul açmak, hastane açmak, işsizliği önleyici tedbirler almak, refah artırıcı ekonomik tedbirler almak, kültürel kimlik kazandırmak, diline, tarihine ve milli haklara saygı göstermek yerine, her dönemde olduğu gibi askeri çözümler önerilmiş ve bu bilinçli olarak dayatılmıştır. Bu dayatmalar sonucunda Dersim, canını, malını korumak için tedbirler almak zorunda kalmıştır.

Dersim'in doğal yapısından kaynaklanan sorunlar, aşiretlerin yapısı, özellikle mezhepsel baskılar, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal sorunlar geçmişte olduğu gibi, günümüz de devam etmektedir. Geçmişte uygarca çözümlenmeyen bu sorunlara 21. yy.'da hâlâ ilkel zihniyetlerle çözüm aranmaya çalışıyorlar. Hırsla, öfkeyle, akıldışı yöntemlerle sorunlar hiçbir dönemde çözümlenememiştir. Tüm çabalara rağmen sonuçta bir dizi askeri ve siyasi önlemler alınmış, alınan tüm kararlar bir askeri harekete dönüşmüş ve Dersim'de yapılan tüm idari düzenlemeler halkın huzurunu ve güvenini sağlayamamıştır.

Halkın bilgisiz, yoksul, ve cahil olması, feodal aşiret düzeninin sürmesi, yönetimlerin kitlelerin sorunlarına, taleplerine askeri önlemlerle çözüleceğine inanmaları, Dersim sorununu çözmemiştir. Sağlık, eğitim, idari ve ekonomik alanlarda tek bir iyileştirme yapılmamıştır.

Dersim sorununun çözümü hakkında yazılan yazılar, öneriler bir odayı dolduracak kadar çok olmasına rağmen içerik olarak hepsi her defasında kâğıt üzerinde kalmıştır. Her defasında, düşünülen öneriler, çözümler, tekerrürden öteye gitmemiştir. Hükümetler her defasında ibret vermek duygusuyla hareket ederek öç almak istemiş, düşmarılık yaratarak ayrılıkçı davranışlar içersinde bulunmuşlardır. Dersim halkı ötekileştirilmiş, horlanmış kültürel farklılıklar, doğal zenginlik olarak kabul görmemiş ve aşağılanmıştır.

Devlet yöneticileri ve hükümetler, Dersimlilerin diline, kültürüne, folkloruna, gelenek, görenek ve inançlarına saygı göstermiş olsalardı ve bölgeye refah, sevgi, dostluk, ekonomik kalkınma götürmüş olsalardı Dersimliler bu denli acı çekmezlerdi. Askeri çözümler yerine daha çağdaş ve bilimsel yaklaşımlar sergilenerek sorunlar çözümlenirdi.

Demokrasiye bağlı, insan hakları bazında çözüm aramak en bilimsel ve akılcı yoldur. Birlikte ve kardeşçe yaşamanın koşullarını yaratmalıyız. Günümüz çağdaş insanının sorunlara uygar ve demokratik açılardan bakması gerekir. Bu sorunların tek çözümü de buradan geçmektedir. Barış ve huzur bu şekilde sağlanır.

Yüreğinde insanlık kırıntısı olan, yüreğinde sevgi zerreciği, beyninde tarih, memleket bilinci olan her insan bugünkü Dersim sorunlarına seyirci kalmamalıdır. Nitelikli insan gücü yaratmak zorundayız. Gerçek yurtsever, dürüst insanlar bu davaya beyniyle, yüreğiyle, düşleriyle, duygularıyla toplumuna karşı vicdani bir sorumluluk duymalıdır. Bunun içindir ki daha duyarlı ve diri olmak zorundayız.

Hz. Ali'nin söylediği gibi: "En iyi insan, insanlara yar olandır." Yine Hacı Bektaş-ı Veli'nin söylediği gibi "İlimle gidilmeyen yolun sonu karanlıktır."

Yıllardan beri yöremiz bilinçli olarak insansızlaştırmak isteniyor. Oysa toprağından koparılan halk, ölü halktır. Sonuçta direnme gücünü yitirir ve köleleşir. Çünkü toprak (yurt) maddi ve manevi değerlerin toplamıdır. Bu nedenle topraktan kopuş insanlıktan kopuştur, halkın var olan direnme gücünü yitirmesidir. Bir başka deyişle yurttan, topraktan kopuş, yaşam kaynağından kopuştur. Yaşam gerçeğini yitiren insan sonuçta etkisizleştiriliyor.

Özgürleşmekten alıkonulup tüm yaşam kaynaklarından mahrum bırakılıyor demektir.

O halde yaşam felsefemiz; toprağımızla buluşma, halkımızla kaynaşma, tarihimize, kültürümüze ve törelerimize sahip çıkmak olmalıdır.

Bugün bizi bekleyen iki tehlikeden bahsetmek istiyorum. Toplumumuz için sıraladığım tüm bu sorunların ötesinde en büyük tehlike bir toplumun kendi kültürü ve töresini terk etmesidir. İkincisi de geçici rahatlıklara aldanıp töresini terk etmesidir. Servet kazanırsınız, statü kazanırsınız; ama kültür ve törenizin yok oluşu, gerçek yaşamınızın, varlık nedeninizin yok olmasıdır. Bilim adamı George Bernard Show'ın söylediği gibi "Değişimsiz gelişim olamaz, kafalarını değiştiremeyenler hiçbir şeyi değiştiremezler." İşte biz kafaları değiştiremediğimiz sürece geçmiş cinayetleri-katliamları kolaylıkla unutan bir toplum oluruz.

Amerikalı yazar William Faulkner "Geçmiş asla ölmez, hatta geçmemiştir bile..." demiştir. Damarlarımızda sadece kan değil, atalarımızın deneyim ve ümitleri dolaşıyor, onların hâlâ yaşayan anıtları ve gelenekleri sayesinde kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi ve ne olmak istediğimizi anlayabiliriz.

Bir Çin bilge şöyle demiş: Araziyi bil, düşmanını bil, havayı bil, ancak bundan sonra zafere ulaşırsın!

George Santayana 'nın söylediği gibi: "Geçmişlerini hatırlamayanlar, tekrarını yaşamaya mahkumdurlar.

Son ağaç kesildiğinde,

Son ırmak kuruduğunda,

Son toprak çatladığında,

ancak o zaman anlayacağız paranın yetmediğini."..

BELGELER

(Belge-1)

1937 yılında yapılan Tunceli Tenkil Harekâtına Dair Bakanlar Kurulu Kararı.

Gayet Gizlidir.

Karar

4 Mayıs 1937

Başvekâlet

Kararlar Müdürlüğü

Sayı:

Son günlerde Tunceli'de vukua gelen hadiselere dair raporlar 4. 5. 1937 tarihinde Atatürk'ün ve mareşalin huzurlarıyla tekti ve mütala edilerek aşağıdaki sonuca varılmıştır.

1.Toplanan kuvvetlerle Nazmiye, Keçigezek (Aşağıbar) Sin, Karaoğlan hattına kadar, şedid ve müessir bir taarruz hareketi ile varılacaktır.

2.Bu defa isyan etmiş olan mıntıkalardaki halk toplanıp başka bir yere nakil olunacaktır. Ve bu toplama amileyesi de köylere baskın edilerek hem silah toplanacak, hem bu suretle elde edilenler nakledilecektir.

Şimdilik 2.000 kişinin nakli tertibatı hükümette ele alınmıştır.

Mülahaza:

Sadece taarruz hareketi ile ilerlemekle iktifa ettikçe isyan ocakları daimi olarak daimi olarak yerinde bırakılmış olur. Bunun içindir ki, silah kullanmış olanlar ve kullananları yerinde ve sonuna kadar zarar veremeyecek hale getirmek, köyleri kâmilen tahrip etmek ve aileleri uzaklaştırmak lüzumlu görülmüştür.

Not: Malatya'dan ve Ankara'dan gönderilen kuvvetlerin cepheye vasıl olmaları ve cephedeki kuvvetlerin ufak tefek talimleri ve istirahatları ve bundan başka Diyarbakır'dan gelecek taburun yerleştirilmesi, bütün bunlar düşünülerek bir hafta sonra, yani 12 Mayıs'ta ileri hareket başlanabileceği anlaşılmaktadır.

Not: Paraya acımaksızın, içlerinden çok adam kazanıp kullanmaya çalışmak lazımdır."

Aslı gibidir (imza)

(Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar, s. 491, Ek-4)

(Bkz, Ali Kaya, Başlangıçtan Günümüze Dersim Tarihi, sf. 284-285)

(Belge-2)

TUNCELİ HADİSESİ KAPANIRKEN

Başbakan İsmet İnönü'nün Dersim Ayaklanması'nın bastırılması nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşma:

"Arkadaşlar!

Şimdi size Tunceli'deki vaziyetin bugünkü halini arz etmek isterim. Cumhuriyetin imar ve ıslah programına muhalefet edenlerin nüfusları az olmakla beraber altı aşirettir. Bugün bu altı aşiretten kışkırtıcı ve elebaşı ne kadar adamları varsa, bunlar reisleriyle beraber faaliyet imkânından tamamen mahrum bırakılmışlardır.

(Alkışlar)

Altı aşiretten birinin reisleri imha edilmiş ve diğerlerinin reislerinin hepsi yakalanmış, adalete teslim edilmiştir.

Tunceli'de isyan ıslahat geleneği, Dersim'in bütün hatıraları, dağları ve topraklarıyla bir takım aşılmaz, geçilmez ve bütün isyanlara dayanak olan yuvaların ve istinat noktalarının hikâyelerinden ibarettir. Cumhuriyet ordusu ve zabıtası, bu hadise esnasında yaptığı takiplerde hurafe olarak zihinlerde yerleşen ne kadar uçurum halinde dere ve ne kadar çıkılmaz dağ varsa, hepsini Ankara sokakları gibi baştanbaşa geçmişlerdir. Kanun götüren ordu, jandarma neferlerinin ve ordudan bir neferin ayak basmadığı yer, inmediği dere ve çıkmadığı tepe yoktur.

(Bravo sesleri, alkışlar)

Cumhuriyetin ıslahat ve imar programına muhalefet eden bütün engeller ortadan kaldırılmış ve program bir an fasıla vermeksizin ilerletilmekte bulunmuştur. Bugün orada yapılmakta olan yollar, kışlalar ve karakollar, mektepler, hükümet konaklarıyla memleketin en mamur ve en ziyade iş içinde bulunan bir muhitin manzarasını görmek size, hepimize zevk verse gerektir.

(Alkışlar)

İsyana iştirak eden aşiret reislerinin hepsi mahkemeye verilmişlerdir. Umumi tabii olan adliye mahkemesine verilmişlerdir. Bunlar, hekimlerin verecekleri hükümlere göre, Cumhuriyet kanunlarının kendileri için işaret ettikleri hükümleri hâkimlerin ağızlarından işiteceklerdir.

Arkadaşlar,

Cumhuriyet kanun refahı, ümranı, iyi geçinmeyi hedef tutan hükümlerini yürütmek için çetin şartlar içinde alınan müspet neticelere ermek için Cumhuriyet idaresinin kuvvetli olduğu kadar şefkatli ve adaletli olduğunu göstermek itibarıyla Tunceli hadisesi en son ve en inandırıcı bir misal olmuştur. (Şiddetli alkışlar, bravo sesleri)

Başbakan İsmet İnönü

TBMM, 18 Eylül 1937 (Bkz, Ali Kaya, Başlangıçtan Günümüze Dersim Tarihi, sf. 330-331)

(Belge-3)

EMEKLİ ALBAY HULUSİ YAHYAGİL

1938 Eylül ayında Dersimli kadınlı ve kızlar askeri birliklerin eline geçmemek iffet ve namuslarını korumak için ilk sorun uçurumundan Munzur ve Leş derelerine kendilerini attıkları görülmüştür. O günleri bizzat yaşayan, Bediüzzman Said Nuri'nin öğrencilerinden Emekli Albay Hulusi Yahyagil şunları söylemektedir:

"Bize verilen emir tek kelime idi: imha!

...Bunların çoğu Rafızî idi. Fakat bu tarzda bir muamele ile bunlar silah mı bulacaklardı? Ben kıt'a komutanı idim. En zor ve çetin vazifeyi de bize verdiler Sen piyadesin, seni topla takviye etmek gerektir, dediler. Müthiş bir hüzün ve izdırap içinde idim. Hz. Üstad bu hüznümü hissetmiş. Bu durumu kendisine yazıp soramadım. Nasıl yazabilirdim? Bu ızdırabı mı nasıl kâğıda dökebilirdim? Tam merhum pederimle vedalaştım, hayvana bindin gidiyordum, bir de baktım, hizmet eri koşarak geldi. Elime bir mektup verdi. Mektubu açtım. Mektubu Üstad Kastamonu'dan Ürgüp müftüsü olan kardeşi Abdülmecit vasıtasıyla gönderiyordu."Hulusi'nin bir gailesi var, diye hissediyorum. Merak etmesin, Risale-i Nur'un şakirtlerine inayet ve rahmet, nezaret ve himayet ederler. Dünyanın meşakkatleri madem sevap verirler, geçerler, o musibetlere karşı sabır içinde, şükür ile, metanetle mukabele edilmek gerekir. Hem o, hem sizler, bütün dualarımda ve kazançlarımda benimle berabersiniz."

Az sonra isyan olan bölgeye gittik. Döndük, dolaştık. O bölgeyi terk etmişler, dağlarda, mağaralara çekilmişler, Rahmet-i İlahiye yardımımıza yetişti. Elimizi kirletmeden, kana bulaştırmadan bizi kurtardı.(2) (Bkz. Ali Kaya, Başlangıçtan Günümüze Dersim Tarihi, sf.348)

(Belge-4)

CELAL BAYAR

Celal Bayar, halkı sükûnete çağıran şu açıklama ile ise başlar: 'Ey Dersim halkı, eğer silahlarınızı terk ederseniz, sizin için kollarımız hazırdır. Merhametimiz büyüktür, fakat gazabımız daha büyüktür. Dilediğinizi seçmek sizin elinizdedir!

İsmet İnönü yumuşak ıslaha dönük programa karşılık daha sert imhaya yönelik geliştirilen politik programlar sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanvekili ve başbakan seçilen Celal Bayar hükümetin iç ve dış politikasını 29 Haziran 1938 şöyle açıklıyordu:

...Dersim meselesi

Bu senenin dâhili işleri noktayı nazarından size ehemmiyetle bahsetmeye değer bir mevzuu vardır. O da Dersim meselesidir. Dersimde bir ıslahat programımız vardır. Bu program yürümektedir. Yol, köprü, karakol ve mektep inşası suretiyle... Geçen sene Askeri harekât yapıldı. Bu bütün teferruatıyla herkesin malumudur. Bu sene içinde bu programa göre askeri harekâtın yürümesi lazımdır.

Geçen seneye nazaran burada bu sene, daha fazla kuvvetlerimiz toplanmıştır. Birkaç yerde de ufak tefek müsademeler oluşmuştur. Dersim için tatbik etmekte olduğunuz programın icabı olarak

bu meseleyi sürati katiyete halletmek ve Dersim denilen işi sureti katiyete tasfiye etmek için alacağımız bir tedbir daha vardır.

Yakında ordumuz Dersim havalisinde manevralar yapacaktır. Bu münasebetle ordu, Dersim için vazife alacak ve umumi bir tarama hareketiyle tedip kuvvetlerine müzahir olaraktan bu meseleyi kökünden söküp atacaktır. (Bravo sesleri ve sürekli alkışlar)

Arkadaşlar! Dersimliler ne istiyorlar? Dersimli Ortaçağa ait bir zihniyetle orada oturup şekavet yapmak istiyor. Mal çalacağız, diyor. Silahla gezeceğim, müsamaha edeceksiniz, diyor. Vatani mükellefiyetlerimi ifa etmeyeceğim. İmtiyazlı bir insan olarak hepinizin muvacehesinde dolaşacağım, diyor. Bilinmesi lazım gelen bir hakikat vardır ki Cumhuriyet böyle bir vatandaş tanımıyor.(Bravo sesleri ve sürekli alkışlar)

Cumhuriyet külfette olduğu kadar nimette, nimette olduğu kadar külfette müsavi ve seyyam muameleye tabi insanlardan mürekkeptir. (Bravo sesleri sürekli alkışlar) Bu hakikat anlaşılıncaya kadar, kuvvetlerimiz orada fiilen bulunacaktır. Eğer ellerinde bulunan silahı teslim ederler ve Cumhuriyetin emirlerine ihtiyat ederlerse kendileri için yapacağımız şey, muhabbetle göğsümüzü açıp deraguş etmektir. Bu yapılacaktır. Dersimliler sesimizi işitmelidir. Bu kürsüden akseden bir sadayı, kendi menfaatlerine göre, muhakeme etmelidirler. Bizim sesimizde şefkat olduğu kadar, kudret de vardır. (alkışlar) Bu ikisinden birini intihap etmek, kendilerine aittir. Bilmelidirler ki şefkatimiz de kahrımız da boldur.

Cumhuriyet, herkesin kalbinde ve fikrinde garantileşmiştir, hiçbir şeyden pervası yoktur. Birtakım, vatani hizmetlerden kaçmış bedbahtlara diyoruz ki geliniz, görünüz, sizin istemediğiniz, yadırgadığınız veyahut ila reddettiğiniz rejim ne yapmıştır? Buna göğsümüzü kabartarak, iftiharla ilave edebileceğimiz diğer bir şey vardır: Eserimiz seyrederlerken onlara diyoruz, sizi affettik…

İnkılâpçıların yapıcı kudretlerinin yanında bu da büyük bir faziletleridir. Bu fazileti, nadir meclisler, nadir inkılâpçılar elde edebilmişlerdir. Biz el elimizde muvaffak oluyoruz. İdealimizin tahakkuk ettiğini görüyoruz. Günahları da affetmek zevkine mazhar oluyoruz. (alkışlar) Bunu Şef'imizin gölgesine ancak Büyük Millet Meclisi idrak edebilmiştir. (alkışlar)

Arkadaşlar, af meselesinin ifade ettiği diğer bir mana daha vardır. O da memleketimizde Türk vahdetinin ve rejiminin çelikleşmiş olmasıdır. Bunu cihana göstermek istiyoruz. Affımızın bir gayesi de budur. Yoksa birkaç bedbahtı affetmiş veya affetmemişiz, bunun maddi hiçbir kıymeti yoktur. Bizim Türk vahdeti üzerinde, daima hassas olduğumuzu söylersem, yanlış bir telakkiye uğramayacağına eminim. Kemalist rejim, bütün eserleriyle, bu milletin kalbinde nasıl bir mevcudiyet olduğunu göstermiş ve bütün bir terakki amili olarak hepimizin ruhuna girmiştir. Prestij ediyoruz, seviyoruz

Biz Kemalizm karşısına hangi memleketten gelirse gelsin, hangi manayı ifade ederse etsin, ister sağ, ister sol olsun, hangi yabancı bir ceryanı yadırgayan insanlarız. Bizim için esas olan şey Kemalist rejimdir. Türk vahdetidir. Türk milliyetçiliğidir. (alkışlar)

Söylevinden sonra 30 Haziran 1938 tarihinde TBMM'nin tatile girmesi nedeniyle Başbakan Celal Bayar, verdiği bir başka söylevde Dersim sorununu kökünden çözmek için ordu manevrasında orduya görev verileceğini, böylelikle de takip kuvvetlerine tarama harekâtında yardım edeceğini belirtiyordu.(3) (Bkz. Ali Kaya, Başlangıçtan Günümüze Dersim Tarihi, sf.330-331)

(Belge-5)

Genel Kurmay Başkanlığı'nın 26-7-938 tarih ve seyahat 51 sayılı şifre telgrafnamesi ile buna müteallik dosya-icra vekilleri heyetince 6.8.1938 tarihinde okunarak:

1.Üçüncü Ordu'nun yapacağı manevranın 1 safhasını teşkil etmek üzere Tunceli'de sükûn ve asayişin istikrarını temin etmek maksadı ile o mıntıkada yapılacak tarama harekâtı münasebetiyle ilişik krokide gösterildiği üzere (Karacakale, Kürm Rıza'nın evi Munzur Suyu, Ana Komu, Hacı Dağ, Harcı Dağı, Karacakale hattının çevrelediği saha ile) Mahsumu Pak Kalesi, Zeynel Tepe, Pilav Tepe, Ekrek köyünün 5 km kuzeyindeki Boztepe, Kuculu köyünden geçen dere ile bunun 2 km güneyinden geçen dere arasındaki su taksim hattı, Sekirge köyünden Yılan Dağı'na giden yol (hariç) Yılan Dağ 2100 rakımlı Hanife Tepe ve bu tepenin 4 km doğusundaki tep Masumu Pak Kalesi çevresi içindeki sahanın 2848 sayılı kanunun 21 inci maddesine göre 3 numaralı yasak bölge olarak kabul ve ilanı.

2.Tunceli halkından garp illerine nakli, 20.5.1937 tarihli ve 2/666 sayılı kararname ile kabul edilmiş olan 2000 kişiye ilaveten bu seferki tarama hareketinde ve taramadan sona elde edilecek yasak bölge sahası halkında 3000-5000 kişin daha garp illerine nakli ve dâhiliye ve sıhhiye içtimaili muavenet vekillerince müştereken tespit edilecek tevzi listesine göre Trakya, Çanakkale, Bilecik, Bursa, Balıkesir Kütahya, Eskişehir, Denizli, Isparta, Burdur ve Muğla vilayetlerinde iskânları.

3.Tunceli'nin yasak bölgeler sahasında haricinde oturan ve fakat yerlerinde bırakmaları caiz olmayan isimler ile nüfus miktarları 4. Umumi Müfettişlikçe tespit edilecek olan aşiret reisleri, kol başları, seyitler ve şerirler ile aile ve yakınlarından garba nakli tabi tutulmaları.

4.Maden ve endüstri merkezlerinin amele ihtiyacının karşılamak üzere bu merkezlerden yerleştirilmeleri düşünülen ikinci fikrada garba nakilleri mukarrer. Tunceli halkından 1500 kişiden, 300 kişin Zonguldak'ta iskân edilmeleri ve geri kalan 1200 kişinin İzmit, Keçiburnu, Karabük, Fethiye ve Divriği maden ve endüstri merkezlerinde yerleştirilmeleri muvafık olup olmadığının ve muvafık görüldüğü takdirde, ne kadarının nerelere tevzii münasip olunacağının dâhiliye, sıhhat ve içtimai muavenet, iktisat vekillerine ve Genelkurmay Başkanlığı'mızca memur edilecek zatlardan mürekkep bir heyet tarafından acele terkit edilerek verecekleri kararın dâhiliye, sıhhat ve içtimai muavenet vekillerince tetkine.

5.Taramadan ve sonrada elde edileceklerden isyana iştirak edenlerin ve mahkemeye sevkleri ve evvelce mahkûm oluna hali firarda bulunanlar haklarındaki hükümlerin infazı.

6.Esnan dâhilinde olup askerliklerini yapmamış olanların askerliğe alınmaları.

7.Tunceli mıntıkasında taramadan sonra silah toplama amelesiysine devam edilmesi.

8.Memnu mıntıkanın muhafazası için kuvvet ifraz edilmesi onanmıştır.

(Bkz. Ali Kaya, Başlangıçtan Günümüze Dersim Tarihi, sf. 340) Aslının aynısıdır. 6.8.938

(Belge-6)

Seyit Riza tarafından Elâzız Vilâyetine gönderilen mektup

suretî

A	III - 6
D	17
F	2 - 18

Hürmet ve tazimle ellerinizden öperim . Uğradığım hakeziliğin esbabını arzetmeğe mecbur kaldım, şöyleki :

Kirgan denilen aşiret Partekli Memet efendi namında Sinde oturan nahiye Müdürünü ve jandarmalarını gasp ve garet etmek suretile işlerinden kovdular . Bunun üzerine Dersim mutasarrifi Sabir beyin istihsal ettiği tedip emrine ittibaan ve Kilis olarak bu harekkette bulunan Kirgan aşiretinin tenkiline hükûmet kuvvetlerile birlikte Tegtek namındaki köyde karargâh kuruldu .Kirgan aşiret efradı ve bunların başında ki serkerdeleri bulunan Süleyman ağa Tegtekteki hükûmet kuvvetleri karargâhına hücum ederek bir çok hükûmet ve Kilis kuvvetlerinizi şehit ettiler . Bunun intikamına koşan kuvvetleriniz tarafından şeki kirganlıların reisi Süleyman ağa katl edildi .Ve müteakiben kuvvetlerimizle Kirgan aşireti köyleri ihrak ve tahrip ve âsiler oradan tenkil edildi ş Bendeniz işbirar ve infial peyda eden Kirgan tedibten bir kaç sene sonra Süleyman ağanın intikamını almak için kardeşim Seyit ağanın oğlu Haydar ve bunun oğlu Deli Yusufu işlerine çağırıp kahpelikle katil ve şükrüyü cerhettiler . Bu hal dolayısile hükûmetin natvet ve gururuna yakışmıyacağını gören o zamandan Hozatta askerî kumandanı bulunan Ali Halit Bey, bendeniz ve aşiretini Pilvenkli koca Oğlu Süleyman ve Asaraballı, Koç ve Ferhat ağaları reisi Diyeb'a vasıtasile Kilis yazdırdı.

(Belge-7)

seyit-rizanin-mektubu2

Ve halit Paşanın maiyetindeki askerî kuvvetlerle ikinci defa kargamın tenkiline gidildi . Hükûmete karşı koyarak ayları müsademede bulunan ve maşeralara tahassün eden Kargamlılar tarafından Milis bulunan Pilvenklilerden Beşkiç ağanın birader zadesi Haydar ve dîğebanın oğlu ve Zeyno zade İsmail ağalarla 70 nefer şehit ettiler. Ve harbiumumide ric'at halinde Erzurumdan gelip Sivasa geçmekte olan Kolordunun çete halinde önüne çıkarak bir çok tahribat veya Nakerlikte bulunan yine bu kargamlı ile kendi fikirlerile hareket eden diğer aşiretler idi . Bu hallerine dayanamiyan hükûmetimiz dahi bunları **sitâk** alâhalihi bırakarak daha mühim ve mübrem gördüğü Rus kuvvetlerine karşı ve Harbiumumide Rendenis yine hükûmetin verdiği emirleri öpüp başıma koyarak 10,000 kişi kadar Milis efradı yardım ve mirimusailey yh Halit Paşa kumandasında topraklarımıza (noksan) Rus ordusuna karşı gittim . Candiparane ve o zaman mevcut askerî ve mülkî paşaların takdir buyurduğu derecede şefkatsayya kadar Ruslarla Harp ederek hükûmetimle yerime avdet ettim . Hükûmete karşı bu ana kadar hizmet etmek ve emirlerini infaz ve gerdanıma Hükûmet uğrunda vermekten ve fedakârlıktan geri kalmadım . İşte bu arzetdiğim sebepler dolayısile benim düşman olanlar çoktur . Bu geçen kış hayatta bulunan Kaymakam beyfendinin emirlerine tebaan benlenis ihtiyarlamış ve mevsim kış bulunması dolayısile vekâleten oğlum Babayı Kaymakam beyin nezdine gönderdim . Ne gibi emirleri

varsa itaat etmeğe hazır bulunduğumu bildirdim .Ve oğlumda Kaymakam beyin emirlerini dinleyerek evime döneceği sırada Kırgın aşiretinin Sin köyünden geçmekte iken bin türlü yalvarma ve insaniyet esiri göstermek suretile müsafir ederek bu Kırgın aşiret Reisi Maktul Süleyman ağanın oğlu Memet Ağa ve beyzana topladığı aşiret ve köylüsü ile müsellâhan oğlumu ve yanındaki beş nefer arkadaşını müsafir ettikleri evde canavarcasına öldürüp parçaladılar . Bu hale vakif Olan Hozat kaymakamı Bey bu katilleri takip ve derdest ederek şeriat kanunna teslim etmesi lâzım iken bilâkis Kırganlıları Fakire köylüde Bahtiyarlı Süleyman ağanın evinde yanına çağırıp götürdükten sonra (Seyit Rızanın oğlunu ve adamlarını katlettiğini memnun oldum aşiretinizle sizde arkadaş edeceğim diğer aşiretlerle birleşiniz, Seyit Rızanın aşiretini eziniz , ve köylerini tahrip ediniz, ben size hükûmeti zahir eder ve bütün cephanenizi veririm, yalnız, Seyit Riza ve aşireti halkını imha ediniz ve sizin de hükûmeh bendesi olduğumu ve sadık bulunduğumuzu ileri hükûmet makamlarına yazarım) Diyerek katillerle bir sofadaiz dize konuşup zevkusefada bulunan Kaymakam beyin bu hali hükûmeti cümhuriyetizin adlu adalet ve şerine yakışmaz . Ve kırganlılar katil olduğu halde Kaymakam bey müdahale etmiyor ve bunları serbest yaşatıyor . Mıntıkasındaki jandarma kumandanı ile Sin nahiyesi Müdürü Şerif Beyi ve civar aşiretleri üzerime tahrik ve elinden geldiği kadar da hükûmet kuvvetlerini üzerime sevketmeğe kadar kıyap ediyor.

Şimdiye kadar hükûmetin emrile perverde olmuş ve bir çok hizmetlerde bulunmuş olduğum halde oğlum ve adamlarımın ölmesini hukuku aliyeden acı ve ötedenberi hükûmete karşı koymuş ve bir çok telefat yapmış bulunan Kırganlıların 15 sene evvel hükûmetleri kavileri tarafından katledilen Kırganın reisi Süleyman oğlunun intikamı güya alınmış zehabile Kırganlıların hukukumu mümtaz sayılıyor ve hükûmet nufuzu üzerinde bulunan Kaymakam bey ve maiyetindeki yüzbaşı ve nahiye Müdürü Şerif beyi Kırgan ve Bahtiyar içerisinde gayri meşru menfaatlerini temin kastile hareketle buluniyor • Her ferdin hukuku müsavi tutulmak ve aramak için ya bizzat bu muhite teşrif buyurmanızı veya yapılacak tetkikat ve tahkikat neticesinde söylediklerinin doğruluğu ve hakikat sahasına çıkarılmak üzere bütün efradı ailem ve aşiretim halkı ile birlikte mukaddesat ve şeref vicdanımıza dehalet eder, hakkımızda kaymakam beyin yapmak ve yaptırmak istediği zulüm ve haksızlığın önüne geçilmesini istida ve istirham eylerim Efendim .

A	III - 6
D	1 F
F	2-2

Aslı gibidir •

14/6/933

A	IV - 15 - 1
D	14
F	2 - 5

(Belge-8)

Dersim Harekatı'nda elde edilen insan ve silah miktarı ile zayiatı gösteren cetvel

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Tunceli kanununun tatbikinden bu güne kadar dersim mıntıkasında yapılan hareketlerde elde edilen insan ve silah miktarı ile zayiatımızı gösterir cetvel

Yıl	Eşkıyadan elde edilen				Alınan silah		Verilen zayiat	
	Ölü	Diri	Teslim olan	Yekün		Şehit	Yaralı
936 Yılında yapılan harekattan	-	-	-	-	788	-	-
937 Yılında yapılan harekattan	262	36	926	1226	6263	30	51
938 Yılında yapılan harekattan	13160	2107	821	16088	544	122	251
939 Yılında yapılan harekattan	384	824	2867	4075	222	47	052
Yekün	13806	2967	4616	21389	5117	199	354

1-11 Teşrin 1939 937 yılında Tunceli ile ilgili olan vilayetlerden aşağıda yazılı silahlar toplanmıştır.

	Adet
Erzincan	2846
Elazığ	703
Bingöl	935
Sivas	4122
Malatya	21
Yekün	8626

T.C

030	10			111	751	30

(Belge-9)

C. BAŞB. ...LIK CUMHURİ... ARŞİVİ

T. C.
JANDARMA
GENEL KOMUTANLIĞI
III. Ş. I. Ko.

Sayı: 55075 (1) (1)
Ş. Ko.

Karşılık: / / 93

Sayı: GİZLİLİĞİ KALDIRILMIŞTIR

İlgisi:

Ankara
12 / 9 / 1937

Özü: 36A

Yüksek Başvekâlete

1 - Seyit Rizanın bizzat ve Hüseyin ve Battal Oğlu Riza namındaki iki avenesile kayıtsız şartsız ve silâhsız olarak dün 11/Ey101/937 saat (22) de Erzincan Jandarmasına teslim olmuş olduğu Erzincan Jandarma mıntaka komutanlığından bildirildiğini saygılarımla arzederim .

2 - Yüksek Başvekâlete , Riyaseti Cumhur Kâtibi Umumiliğine , Gnkur. Bşk. lığına arzedilmiştir .

Dahiliye Vekili
S. Kaya

Hıfzı
13. 9. 937

030 | 10 | | | 111 | 745 | 20

Cevaplarda Şubenin tarih ve numaralarının yazılması İktizadır.

BAŞVEKÂLET... Müdürlüğü
...lh 1176
13-9-937 6220

7.

(Belge-10)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
· 8393

Kararname

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Bir aydan fazla devam edeceği tahmin edilen Tunceli hareketlerinin muharebe ve müsademeleri istilzam edecek mahiyet ve ehemmiyette olduğu; Millî Müdafaa Vekilliğinin 26/5/938 tarih ve 8164 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 9/6/938 tarih ve 13182/3053 sayılı mutaleanamesi üzerine, 881 sayılı kanunun 1 inci maddesine tevfikan, İcra Vekilleri Heyetince 9/6/938 tarihinde onanmıştır.

9/6/938

REİSİCUMHUR
K. Atatürk

Bş. V.
Ad. V.
M. M. V.
Da. V.
Ha. V.
Ma. V.
Mf. V.
Na. V.
Ik. V.
S. I. M. V.
G. I. V.
Zr. V.

83 51 13

(Belge-11)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
8527

Karaname

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Tunceli harekâtına iştirak edecek kara,hava ve jandarma birliklerine mensup erata kuvvetli tayın verilmesi için bu harekâtın sefer emniyetinde mühim hareket olduğu; Gene Ikurmay Başkanlığının isʿarına atfen Milli Müdafaa Vekilliğinin 3/6/938 tarih ve 9446 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 9/-6/938 tarih ve I3192/3088 sayılı mütalaanamesi üzerine,1776 sayılı kanunun ikinci maddesine tevfikan,İcra Vekilleri Heyetince 9/6/938 tarihinde onanmıştır.

9/6/938

CUMHURREİSİ
K. Atatürk

Bş. V.
C. Bayar

Ad. V.
S. Saraçoğlu

M. M. V.
K. Özalp

Da. V.
S. Kaya

Ha. V.
R. Peker

Ha. V.
H. Dağıtıcı

Mf. V.
F. Âsıkan

Na. V.
A. Celal Kargı

İk. V.
H. Alpkaya

S. İ. M. V.
F. Ot. Akoğlu

G. İ. V.

Zr. V.
F. Kırdar

83 51 14

(Belge-12)

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
JANDARMA
GENEL KOMUTANLIĞI
I—§. II—Ks.
Sayı 2187-4817
§. Ks.
Karşılık
Sayı

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara 8 / Ağus. / 1939

Özü: Tunceli takip hareketi hak.

İlgili 2

İLİĞİ KALDIRILDI

Başvekâlet yüksek katına

I- Tunceli vilâyeti dahilinde tarama yapan kıt'alarımıza 26/Tem./939 tarihinde kalan yasak mıntakasında aldırılmış olan takip durumundan sıkışıp kaçan, (Tız)ve (Aşkirik) mıntıkasında saklandıkları haber alınan haydutların takip ve tenkili için 30/Tem./939 tarihinden itibaren (Tız) ve (Aşkirik) mıntakasına tevcih edilen kıt'alarımızın tarama hareket ve vaziyetlerini gösterir(I ve 2 No.lu) iki kıt'a kroki iliştik olarak sunulmuştur.

2- Kalan yasak bölgesinde 7/Tem./939 tarihinden itibaren başlayan ve devam etmekte olan takip ve tarama neticesinde bugüne kadar (I63) ölü,(2)yaralı,(85)diri tutulmuş ve (I20)kişi de dehalet etmek suretiyle cem'an(370) insan elde edilmiştir. Muhtelif müsademeler neticesinde(I8)er şehit ve biri subay olmak üzere(27) er yaralı zayiatımız olmuştur.

3- Kalan yasak mıntakasında çok sıkı bir takip ve taramalara rağmen haydutların hala mukavemet ve tecavüz göstermelerinin sebeblerinin neye atfedildiği ve bölge dahilinde halen (kadın,erkek) daha nekadar insan ve daha nekadar silâhın bulunmakta olduğunun tesbitine çalışılması hakkında 4. Umumi Müf.liğe ayrıca yazılmıştır .

Keyfiyeti yüksek katlarına saygılarımla arzederim .

4- Başvekâlet yüksek katına, Rs. C. U. Kâ.liğine arzedilmiştir.

K'.a.

Dahiliye Vekili
Fazıl Özdaş

2-8-939

030 | 10 | | | 111 | 751 | 33

Cevaplarda Şubenin tarih ve numaralarının yazılması rica olunur.

2-8-39 6910

1+harita

1

(Belge-13)

T. C.
Genelkurmay Reisliği
Yazı İşleri Müdürlüğü

3244

Gelediği yer	Tlg. No.	Tarihi	Şifre Numarası	Cevabı	Ağırlık
Elâzığ	965	12.5.937	Sayabat.29	700	Ertuğrul

	Tarih	Sa.	Da.		Tarih	Sa.	Da.
Telgrafhanenin verildiği	12.5.937	10	40	Telgrafhanece alındığı	12.5.937	14	30

	Tarih	Sa.	Da.		Tarih	Sa.	Da.
Nakline yapılığı	12§5.937	15	30	Kolaylık açıldığı	12.5.937	16	

Dahiliye Vekâletine

1- Askeri ceza kanununun yedinci maddesinde (Seferberlikte tatbik ile takviye edilen ceza müeyyideleri, harp mahkemelerindir, ve aşağıdaki hal ve vakitlerde caridir. denilmekte ve "D" fıkrasında resmi ve isyan halinde ve yahut silâh kullanacak askeri bir hareket yapılması halinde komuta eden sabit veyahut harp bölükleri nam'ı olacağı resmen bildirilen askeri kıt'alar bakımında bu hallerin devamı müddetince ...) diye yazılıdır.

2- Sungurlu Vilâyetinde Devlet hizmetlerine karşı mücadelenin ve mübaşirlerin vukubulan isyan dolayısiyle hareketi askeriye bağlamış olmakla yukarıda zikredilen ceza kanununun yedinci maddesine göre harekâtın başlangıcından diğer bir emir verilinceye kadar harp bölüklerinin orta olacağının kıt'alara tebliğ edilmesini dilerim.

3- Bilgi olarak Millî Müdafaa [illegible]. Dahiliye Vekâletine arzedilmiş, cevap da Dördüncü Umumî Müfettişliğe, Ankara'da Genelkurmay Başkanlığı Makamına ve Yedinci Kolordu Komutanlığına yazılmıştır.

Genelkurmay Başkanı
Karagal
Fevzi Çakmak

A	[illegible]
D	[illegible]
F	[illegible]

A	[illegible]
D	[illegible]

DERSİMLİLERİN TARİHİ, YAŞADIĞI COĞRAFYA, DİLİ VE KİMLİĞİ

26.12.2007

Dersim Adının Anlamı

Dersim; Gileki (Dimilik) "der" (kapı), "sim" (gümüş), Zazaca da (Dersimce) ise, "Deyr-sim" sözcüklerinden oluşan bir isim tamlaımasıdır. Türkçeye "gümüş kapı" olarak çevirebiliriz. MÖ. 4.yy. dan önce Yunan tarihçi ve coğrafyacıların Dersim yöresine "DARANIS" adını verdikleri ve Anadolu'ya ilişkin en eski adların başında "Dariaini"ni geldiği belirtilmektedir.

Tarihçi Ptolemy'ının Dersimi "Daranalis" olarak kaydetmesi M.Ö. 519 yılında Pers Kralı Dara'nın (Darius) Kral olmasından itibaren başlamaktadır. Munzur Dağlarını içine alan geniş bir alanı kapsayan "Daranalis" adının yy.'larca kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde Erzincan'a baglı Tercan ilçesini kapsayan alana "Deryene" (Derksen) adınını verildigi Strabon'un "Cografya" adlı eserinde ve başka kaynaklarda da rastlanılmaktadır.

Dersim adının kökeni, Hazar Denizi'nin güneyindeki Deylem bölgesinde yaşantılarını sürdüren Deylemlilere kadar uzanmaktadır. Deylemliler (Gilanikliler-Gilanlılar) Pers öncesi halklarından olup 4. yy.da Deylemista adıyla anılan yurtlarını, sürekli olarak Arap, Fars ve Türk ordularına karşı korudular.

Deylemliler'in yurtlarını koruma çabası 1256 yılında Moğol işgaline kadar sürdü. Moğollardan kaçarak batıya göç eden bir kısım Deylemliler'in bugünkü Dersime yerleştikleri sanılmaktadır.

İşte yurtlarını terk edip Anadolu'ya doğru göç eden Deylem aşiretlerinin bu bölgede yerleşmesiyle bölgeye kendi adlarını egemen kıldıkları sanılmaktadır. MÖ. 542 yılında Pars kralı Dara (Darius)'un Bisitun yazıtında da yukarı Fırat ve Dicle Havzası "Zazana" olarak adlandırılmaktadır. MÖ. 526-486 yılları arasında hükümdarlık yapmış olan Dara (Dariyus) zamanında, Babile yakın olan "Zazana"dan söz edilir. Zaza adına, milattan binlerce yıl öncesine ait başka bazı kaynaklarda da rastlanmaktadır. M.Ö. 3000'li yıllara ait olduğu tespit edilen ve aşağı Mezopotamya`daki Mari`de bulunmuş olan Sümer tapınaklarından birinin adı Ninni-Zaza (Nini Zaza)dır.

Yunan tarihçi ve coğrafyacılarının Dersim bölgesine "Daranis" adını verdikleri gibi, Dara'nın "Bisütün Kitabeleri'nde bu bölgeyi (havaliyi) tanımlayan "Zuzu" tabirinin de Dersim yöresinde konuşulan "Zaza" sözcüğünden geldiği muhtemeldir. Cumhuriyet döneminden önce 19. yy.'ın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi yazışmalarında yoğun olarak "Dersim" adı kullanılmıştır.[5]

Dersim'lilerin Özet Tarihi

Dersim tarihi köklü bir tarihtir. MÖ. 5000 yıllarında Dersim yöresinde Asur belgelerinde Dersim halkının "Muşki" adlı "Aryalar" olduğu belirtilmektedir. Daha sonraki dönemlerde "Karduk" adını alan bu kavim, Hitit Krallığı'nın kurulmasından sonra, batıdan gelen diğer Hitit boylarına karıştılar. Bu dönemde Hititlere; Şuhana, İşhuru, Alshi halkları komşulardı.

MÖ. 4000'lerde Sümerlerin, MÖ. 2370-2330 yıllarında ise Dersim, Akadlar Devleti'nin bir ili olarak gösterilmektedir.

MÖ. IV. ve III. bin yıllarındaki yazılı belgelere göre, MÖ. 2200 yıllarında Doğu Anadolu'da Subarular (Sabarrular) yaşamaktaydılar.

---

5 Bkz. Ali Kaya, *Tunceli (Dersim) Kültürü*, Can Yayınları, Sayfa 11-12, 2001 İstanbul.

Subarrular'ın Hurrilerle aynı kökten geldikleri ve yeryüzünde madeni ilk işleyen kavim oldukları, işlenen ımadenleride Mezopotamya'ya ihraç ettikleri bilinmektedir.

M.Ö. 2200'de Dersim ve çevresi Hurri Krallığı'nın egemenliğindeydi. M.Ö. 2000'de "İşuva" diye anılan bugünkü Tunceli-Elazığ bölgesinin halkı olan Subarrular, Hurri diye anılmaya başlandılar. M.Ö. 2000 yılında Kuzey Doğu Anadolu, Hurrilerin egemenliğinde bulunuyordu. M.Ö. 1500 yıllarında Hurriler, Orta Doğu'nun en güçlü devleti idi. M.Ö. 16.-15. ve 14. yy.'larında bölge, Mitaniler'in egemenliğine girdi. Mitaniler (Mitani halkı Hurriler'den oluşuyordu) Dersim yöresinde Asurlardan da önce bir süre egemenlik kurdular. (M.Ö. 1252)

Asur Kralı Tukulti (M.Ö. 1242-1206) Hurriler'e ait Alzi, Amadunu (Diyarbakır) Purulumzi bölgelerini ülke topraklarına kattılar. Asurlar XIII. yy'dan IX. yy. sonlarına kadar Alzi, Şupa, Huzana (Hozat) Tesmişki (Çemişgezek), Melilia (Malatya), Oumaha (Adıyaman), Hapla (Adıyaman-Gölbaşı), Işhuva ve Suhme ülkelerine seferler düzenlediler. Huri Devleti de MÖ. XII. yy.'da Hititler tarafından ortadan kaldırıldı.

Hitit Kralı Suppuliluila Mas ve oğlu Marsilis (M.Ö. 1347-1320) yazıtlarında komşu Alzi, Suhwa, Ishuva ve Alshi halklarıyla yaptığı savaşlardan söz eder. Bu halklar Ermenilerden önce bölgeye gelmiş, bölgenin ilk halklarıydı. M.Ö. 1335 yılında Dersim yöresi ile bütünleşen Azzi-Hayaşa ülkesini Hatti Kralı II. Mürşili bir seferle kendisine bağladı. Dersim olarak adlandırılan İşuwa yöresinde "Müşkiler" yaşıyordu. Erken Demir Çağı'nda yöreye nereden geldikleri kesin olmayan Müşkiler'in, Dersim yöresini iskân ettiği bir alan olarak görülmektedir.

M.Ö. 1167'de Trakya-Frigya kabileleri, Yukarı Fırat'ı geçtikten sonra Murat Suyu Vadisi'ne yerleştiler. Burada bulunan Alzi ve Purulumziler'in ülkelerini işgal ettiler. Dersim, M.Ö. IX. yy.'da

Müşkiler'in, IX. yy.'ın sonlarında ise, Dersim bölgesi Asurlular'ın yağma seferlerine maruz kalır. IX. yy.'dan itibaren Dersim çevresi, Asur ve Urartular arasında çekişme konusu olur. Urartu Kralı Minua; VIII. yy.'ın başlarında Alzi ülkesini, ele geçirerek kendi eyalet sistemi içine kattı (810-785/780).

Urartu Devleti, M.Ö. 900 yıllarında başşehri Van (Tuşba) olmak üzere Anadolu'nun doğusunda Hurri soylarının küçük prenslikleriyle bir birlik oluşturulması sonucu kurulmuştu. En parlak döneminde devletin sınırlarını Hazar Denizi'nden, batıda Malatya, kuzeyde Dersim, Erzincan ve Erzurum'a, güneyde Halep'e kadar uzanmıştır.

M.Ö. VIII. yy.'da Dersim yöresi Urartuların egemenliği altına girdi. Dersim'de Mazgirt Kalesi, Rabat Kalesi ve Mazgirt Kale Köyü Urartu döneminde yapılan eserlerdir (M.Ö. 880/859).

Urartular (M.Ö. 900-612) Urartu halkı M.Ö. II. yy.'dan kalma Hurrice'ye yakın bir dil konuşurlardı.

M.Ö. 715 yılında Med aşiretlerinin önderlerinden Dayarikko Keyeksa, tüm Med aşiretlerini (Med, Guti, Gui, Kusi, Lolu, Mamai, Kardus, Haldi ve Kardu) bir araya getirerek bugünkü İran şehri Hamedan'da, Medleri bir devlet çatısı altında birleştirdi.

M.Ö. 600 yıllarında Anadolu'ya saldıran Medler, Urartu Devleti'ne son verdiler. Böylece Urartuların yerine bölgeye Medler egemen oldular. Daha sonra Medler M.Ö. 7. yy.'da İşuva'yı, 560 yıllarında ise Doğu Dersim yöresini ele geçirdiler. Böylece Dersim bölgesi Med Devleti'nin egemenliğine girdi (561).

M.Ö. VII. yy.'da Dersim'de Med egemenliği kurulmasına rağmen yerleşik bir düzen oluşturulmadı. Anadolu'ya sefer yapan Persler, Dersim yöresini fethederler (M.Ö. 550).

Persler döneminde "Medya Sınır Satraplığı" içinde yer alan Dersim' in yerel halkı ise Haldiler, Kalıbler, Massinekler ve Akilisenler'den oluşmaktaydı. Pers sınırları içinde yer alan 13.

Satraplık olan Akilisene, Dersim'in de içinde bulunduğu Armenia satraplığının sınırları Ağrı Dağı'ndan, Fırat ırmağının kıyısına doğru uzanan bölgeyi kapsıyordu.

Herodot'un 13. satraplık olarak belirlediği Dersim'in içinde bulunduğu satraplığın o zamanki valisi Ortataş, Akilisene yöresini de kapsayan alanda valilik yaptığını belirtmektedir.

M.Ö. 334 yılında Büyük İskender; Biga Çayı yakınında yaptığı İsos Savaşı'nda (daha önce de Gawgamala Kerbelâ yakınlarında) Persler'i ağır yenilgilere uğrattıktan sonra Makedonyalı İskender, tüm Anadolu'yu Makedonya topraklarına kattı. Pers soylularından Ariorates ise Dersim'i kapsayan topraklarda Makedonya Krallığı'nı kurdu. (M.Ö. 332)

Bu dönemde Orontidler -Geli (Gil,- Gilani) Orontid Hanedanlığı olarak bilinen Akamenler, İskender'in Makedonları tarafından yıkıldı (M.Ö. 401-200).

M.Ö. 301'de Kapadokya Krallığı kuruldu. Ancak Makedonyalı önder askerler, isyan bölgesine de katliam yaparak isyanı bastırır (M.Ö. 322). İskender'in ölümünden sonra Akilisede ayaklanma çıkar, bunun üzerine, Perdikkas ayaklanma bölgesi olan Akilisene gelir, Dersim'deki (Akilise) çıkan ayaklanma kanlı bir şekilde bastırılır (M.Ö. 322). Bölgede tekrar egemenlik sağlanılır. Böylece dönemde Dersim bölgesi, Makedonya egemenliğine girdi. M.Ö. 230 yılında ise Dersim bölgesi, Kapadokya'ya dâhil edilir.

M.Ö. 180'lerde Kapadokya Krallığı, Pontos-Ararks işbirliğinin çökertilmesinden sonra, etkinliği azalan Pontos Devleti, son kralları Mitridates, Evpatur'un Roma komutanlarına yenilmesiyle Dersim, Roma egemenliğine girdi.

M.Ö. 140 yılında ise Part Krallarından Mitridatis, Dersim bölgesini egemenliği altına aldı. Part (Araks) Krallığı, Selekidler arsında

yapılan savaştan sonra, Part Krallığı, ülke topraklarını Perslerle paylaştılar. Bölge prensliklerden biri Artarsasd'in oğlu Tigran (Dirkan) yönetimine geçti. Tigran, daha sonra Sophane (Dersim-Elazığ) krallığının topraklarını alması üzerine, Dersim bölgesi Tigran'ın egemenliği altına girdi. M.Ö. 70'lerde ise, Dersim bölge yönetimi Arasklar ve Arsaklar arasında el değiştirdi.

M.Ö. 69-66 yıllarında Romalılar Lukullus komutasındaki bir orduyu Tigran'ın üzerine gönderdiler. Lukullus Malatya (Melitene) Sophane (Dersim-Elazığ) yörelerini yağmaladı. Tigran, Van'a kaçtı. M.Ö. 55 yılında Doğu Anadolu'ya giren Partlar, Dersim'de bir süre etkinlik sağladılar. Bunun üzerine Romalılarla, Partlar arsında yapılan anlaşmaya göre bölge Kapadokya eyaletine bağlanır.

Romalılar M.Ö. I. yy.'dan itibaren Partlar'ın Dersim bölgesi üzerine sürekli seferler düzenlendi. Partlar'ın (Arsaklar) direnişi uzun yıllar sürdü. Part Kralı Mitridates, Ermeni (Arask) Kralı ve damadı Tigran Romalılara karşı savaştı. Bu dönem de Dersim bazen Arsaklar'ın, bazen de Arasklar'ın egemenliği sınırları içinde kalır (M.S. 53/54-428).

Partlar-Arsaklılar (Arşakuniler) Sasaniler'in hâkimiyetine (M.S. 450/451-651) girdi. Partlar, Romalılarla yaptıkları savaşlarla, iç karışıklarla ve çıkan ayaklanmalarla zayıf düşünce, Sasaniler'den Babek'in oğlu Erdeşir, Sasani İmparatorluğu'nu kurdu (224).

395'ten sonra Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun egemenliği altına giren Dersim "Roma Mezopotamya sı" denilen "Therma" içerisinde iken, İran-Sasani ve Bizans orduları arasındaki etkinlik savaşlarına sahne oldu

Grek ve Roma tarihçilerine göre, Sasaniler, Roma ve Bizanslılarla savaştılar. Daha sonra Sasaniler ile Bizanslılar arasında kalıcı bir barış yapılır. Barış antlaşmasına göre, Dersim-Elazığ yöresi,

Sasani İmparatorluğu sınırları içinde kalır (506). Sasani hükümdarlarından I. Kubart (Kavaz), Dersim yöresini imparatorluğunun sınırları içerisine aldığı söylenirse de bölgenin dağlık olması nedeniyle egemenliği her zaman olduğu gibi şaibeli kalır.

Sasani hükümdarı III. Yezcerd zamanında Arap orduları Sasaniler'e saldırdılar (642). III. Yezdcerd yenilgiye uğradı. İran toprakları Arap ordularının eline geçti (651).

642 yılında Halife Ömer zamanında müslüman Arap orduları, Sasani şahı olan III. Yezdigirt'i Nihavend Savaşı'nda yenilgiye uğratması sonucunda, müslüman Araplar, Sasani Devleti'nin siyasi varlığına son verdiler (642-651).

651 yılında Arap Habib b. Meslene tarafından Doğu Anadolu bölgesinde fetihlere girişilir. Bizans İmparatoru Konstantin durumu kendi lehine çevirmek için Dersim; Erzincan ve Erzurum yöresine sefer düzenler, olumlu sonuçla döner.

653 yılında Habib Meslema, Ermeni valilerin desteğiyle Dersim'de denetimi sağlarsa da, Dersim bu dönemde Bizans-Arap güçleri arasında sürekli el değiştirir (686).

700 yılında Müslüman Arap Ordusu Abdullah b. Abdülmelik komutasında bir sefer düzenlenir, savaş sonrasında Erzurum, Erzincan, Dersim bölgesi Arap egemenliğine girer.

772 yılında Abbasi yönetimine karşı Dersim yöresinde genel bir ayaklanma olur. (Ayaklanma içinde Ardzruni, Bağratlı ve Mamikon Ermeni kökenli boyları vardır. Dersim merkezinde başlayan bu ayaklanma, genişledi ve Erzurum'u kuşatma altına alır. Amir b. İsmail El Harisi komutasındaki Arap ordusu, Ermeniler'i Erzurum-Erciş yakınlarında yenilgiye uğratır. Abbasi halifelerinden Muhammed Mehd ve Halife Mutez döneminde de bölgede isyanlar çıkar. Bu dönemde, İslâm Arap kuvvetleri bölgede

etkinlik kurmaya çalışmışlarsa da, Bizans İmparatoru Theoophilo 837 yılında Dersim yöresini yağma eder. Hozat yakınındaki CMU (CMNU) Palın ve Maskert (Mazgirt ile Akkilisene) yöresine işgal etti. Hozat'ı da tahrip eder. Bizans'ın baskıcı yönetimine karşı halk ayaklanır. 837 yılında Dersim yöresi Bizanslı Jones Karkuas ile müslüman Hamdaniler'den Seyfüdlarının kuvvetleri Harput yakınlarında savaşa tutuşurlar. Karkaus yenilgiye uğrar. Bu savaşta askerlerin çoğu Dersim ve Elazığ'ın yerel halkından oluşuyordu. Bizans Ordu komutanlığına ise kardeşi Leon Phokas getirilir. Böylece Bizans İmparatorluğu'nun bölgedeki yönetimi Dersimliler'in eline geçti. (Jonnes Tsimiskes Çemişgezek'iydi).

852 yılında Arap Halifesi Mütevekkil, kumandan Puğa'yı binlerce kişilik bir ordu ile Ermenistan'a gönderdi. Puğa, Sason'a girip Hutlulardan oluşan dağ nüfusundan 30 bin kişiyi katletti. Bu dönemde Dersim, müslüman Araplar ve Bizanslılar arasında el değiştirmesine rağmen, Dersim bölgesi müslüman Arapların etkisi altına girer.

IX. yy.'da ise, Mezopotamya içinde yer alan Dersim, Bizans İmparatorluğu'nun egemenliği altına girdi.

Bu dönemde, Türkler'in yerli ittifakları olan Şadililer ve Mervan Kürtleri, Bizans'a karşı sert darbeler indiriyorlardı. Bu sırada Dersim'in Mazgirt yakınlarındaki Bağın'da Bizans'a karşı ayaklanma haberi İmparator Manüel'e ulaşır. (1051-1052). Bunun üzerine, Bağın yöresine Beros komutasında bir ordu gönderilir. Beros, Bağın'da eşine az rastlanan yağmalar ve zulümler yapar. 1055'te Beros'un yerine bu defa Melissene geçer. Bizans İmparatoru Thedoras, Bağın yöresinin yönetimini ve Ermeni Perslerinin savunma görevini Melissene'ye verdi (1055). Dersim ve çevresi Melissene'nin yönetimine girer. Dersim ve çevresi, Roma ve

Bizans dönemlerinde de tam olarak denetim sağlanamadı. Malazgirt Savaşı'ndan sonra, Mengücekoğulları, Erzincan, Gümüşhane, Giresun, Divriği ve Dersim yöresinde egemen oldular. (1071) Anadolu Selçuklu beylikler döneminde Dersim'de karşılıklı çatışmalar devam etti.

Büyük Selçuklu döneminde ise Selçuklu hükümdarı Melikşah, Dersim aşiretlerinden bazılarını (Baba, Mansur ve Kureyşan aşiretleri gibi) Kavrud'a karşı gösterdikleri başarıdan ötürü, Selçuklu Sultanı Melikşah bu aşiretleri, Dersim yöresini iskân ettirmiştir (1185).

Ağustos 1226 yılında Anadolu Selçukluları Çemişgezek'i ele geçirdiler (1071-1275). 1228, Anadolu Selçukluları, Mengücekoğulları topraklarını fetheder ve Dersim yöresi Anadolu Selçukluların egemenline girer. (1231-1237).

Anadolu Selçukluları'nın, Büyük Selçuklular'a yenilmesinden sonra, uzun süre beylikler arasındaki etkinlik savaşlarında el değiştiren Dersim, 1243'te kısmen Moğol egemenliğine,13. yy. sonlarından ve 14. yy. ortalarına kadar Dersim, Elazığ-Malatya, Maraş, Erzincan gibi yerlerde Moğol egemenliği kuruldu.

Merkezi Erzincan'da bulunan Eretna Beyliği (1335) bu dönemde Moğolların varsalı durumundaydı. Osmanlı topraklarına giren Timur, Dersim yöresini, kısmen de şehrini kuşattı. Kuzey Dersim'in hâkimi durumunda olan Muttahharten de Timur'a itaat eder. Bu dönemde Güney Dersim yöresi ise Şeyh Hasan Beyliği'nin egemenliği altına girdi.

Dersim bölgesi, Timur'un Doğu Anadolu egemenliği yıllarında Karakoyunlular Erzurum, Sivas, Erzincan ve Dersim dolaylarına yerleştiler (1365-1469). Karakoyunluların, Ak koyunlular tarafından yıkılmasından sonra da, Ak koyunlar XV. yy.'ın ilk yarısında

Dersim yöresini egemenliği altına alarak, Çemişgezek Emir Şeyh Hasan yönetimine son verdiler (1350-1502).

Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra uzun süren Dersim'deki etkinlik savaşlarında taraf olmayan Osmanlılar, 12 Ağustos 1453 Otlukbeli Savaşı'yla birlikte yöreyi ele geçirmeye çalıştılar. Ancak Dersim yöresinde üstlenen Sefavi Hükümdarı Şah İsmail'in ordusu ile Dersim'in hâkimi durumunda olan Hacı Rüstem güçleri Osmanlı egemenliğini sarstılar. Osmanlı ile Sefaviler arasında 23 Ağustos 1514 günü yapılan Çaldıran Savaşı, Osmanlıların galibiyetiyle sonuçlanınca Dersim yöresindeki Osmanlı etkinliği kısmen sağlanır.

Dersim bölgesinin coğrafi, sosyal ve ekonomik yapısı nedeniyle, Osmanlı egemenliğine tamamen girmedi. Dersim ile Osmanlı merkez yönetimi arasında bağlar sağlanmasına rağmen, XVII. ve XVIII. yy.'larda Dersim, muhtariyet olarak kaldı.

Tanzimat döneminde ise Dersim komutanlığı Şalı Hüseyin adlı bir Dersimlinin egemenliğine girdi.

1847 yılında Dersim sancağının Erzurum eyaletine verilmesinden sonra, 1859 yılında yapılan değişiklikle Harput eyaletine, 1867'de Dersim Sancağı, Erzurum vilayetine bağlandı.

1859'da Dersim, vilayet yapıldı. 1886 yılında ise sancak haline getirilerek Elazığ'a bağlandı. 1890 yılı devlet salnamesinin kayıtlarında şöyle anlatılır:

Mamuretü'l-Aziz vilayetine bağlı bir sancak olan Dersim'in merkezi Hozat olup Ovacık, Çemişgezek, Çarşancak, Mazgirt, Kuzucan (Pülümür), Kızılkilise (Nazmiye) ve Pah kazalarından oluşmaktaydı. 1892 yılında Dersim, Erzurum vilayetinin Erzincan Sancağı'na bağlıydı. 1916 ve 1918 yılında da herhangi bir yönetsel değişikliğe uğramadı. Cumhuriyet döneminde de değişmeler

sürmüştür. Cumhuriyet'ten sonra il yapılan Dersim, 1923'te ilçe yapılarak Elazığ'a bağlandı. 1936 yılında tekrar il yapıldı ve 2884 sayılı özel kanunla Dersim adı Tunceli olarak değiştirildi[6].

Zazalar'ın Yaşadığı Bölgeler

Türkiye genelinde Zazalar'ın nüfusu tahminen 5-6 milyondur. Zaza dilini konuşan halk günümüzde genellikle Dersim, Fırat'ın iki kolu, kuzeyde Erzincan ili, güneyde Murat Suyu, Doğu Anadolu'nun Fırat ve Dicle su havzasızını kapsayan coğrafi bölge üzerindeki alanda yaşamaktadırlar. Matematik konumu itibarı ile 37- 42° enlem ve 37- 40° boylamlar arasında yer alan bu bölge; il olarak Anadolu'nun doğusunda, Sivas'tan Varto'ya, Gümüşhane'den Siverek'e kadar uzanır. Ağırlıklı olarak Dersim (Tunceli), Erzıngan (Erzincan), Erzırom (Erzurum), Qers (Kars), Muş, Xarpêt (Elazığ), Diyarbakır, Ruha (Urfa), Semsûr (Adıyaman), Bedlis (Bitlis) ve Sêrt (Siirt), Bingöl, Kuzey Diyarbakır illerinde yaşarken Kangal, Zara, Ulaş ve İmranlı (Sivas), Kelkit, Şiran ve Gümüşhane, Hınıs, Çat, Aşkale (Erzurum), Pötürge ve Arapkir (Malatya), Mutki (Bitlis), Sason (Batman), Aksaray gibi yerleşkelerde yaşamaktadırlar. Dersim aşiretlerinden oluşan Alevi Zazalar'ın bir kısmı da Koçgiri, Divriği, Varto-Hınıs, kısmen Kayseri'nin Sarız ilçesinde yaşamlarını devam etmektedirler. Şafii inancını benimseyen Zazalar ise Elazığ, Bingöl, Diyarbakır, Siverek, Adıyaman, Aksaray, Mudki, Sason bölgelerinde yaşamaktadırlar. Bunun dışında İstanbul, Ankara, Antalya, Aydın Bursa, Eskişehir gibi birçok il ve ilçelere göç etmişlerdir. Ayrıca Fransa, İsveç, Danimarka, Almanya, Avusturya, İsviçre, Hollanda, Belçika gibi Avrupa ülkelerinde bulunan Kırmanç/ Zaza sayısı ise tahminen 400.000'dir.

---

6 (Bkz. Ali Kaya; *Tunceli (Dersim)Kültürü*, Sayfa 11-12, 2001 Can Yayınları, İstanbul. Ali Kaya; *Dersimde Kökler*, Sayfa 55-71,Ocak 2006, Can Yayınları. İstanbul).

Horasan-Deylaman/Gilanda ise, yaklaşık 3-4 milyon Deylemli-Gileki yaşamaktadır.

Dersimliler'in Kimliği

Dersimlilerin Kırmanç dediği; ama uluslararası alanda Zaza olarak bilinen halkın geçmişi hakkında, uluslararası bilim adamlarından B. Henning (1954), D.N. MacKenzie (1961-95), T. L. Todd (1985; G.S. Asatrian / F. Vahman (1987-95), Joyce Blau (1989), P. Lecoq (1989), C. M. Jacobson (1993-97), Jonst Gippert (1993-96), M. Sandonato (1994), Ludwig Paul (1994-9) ayrı bir dil olduğunu ve Kürtçenin lehçesi olmadığını ispat ettiler. D. N. Mackenzie, Zazaca'nın Kürtçeyle ilişkisinin olmadığını kanıtlamıştır. 1900 yılında "Dersim" adlı kitabını yayınlayan Antranig'e ve sonradan da İranolog Oskar Mann ve tarihçi V. Minorsky'e göre Zazalar'da kabul gören "Dımılı" terimi, Kuzey İran'daki Gilan'da bulunan Deylem bölgesinden göç edip Dersim'e yerleştiklerini belirtmektedir. Türkiye Tarihi adlı kitabında Yılmaz Öztuna ise Hunlarla aynı federasyon içinde 'Timlin (Dimlin) Krallığı' (M.Ö. 300-M.S. 550) adında yaklaşık dokuz asır yaşamış olan bir devletten de söz etmektedir. (Öztuna, a.g.e. cilt 1, s. 138-141). Dimlinlerin Hun federasyonunu oluşturan unsurlar arasında önemli boylardan biri olduğunu belirtmektedir. (Öztuna, a.g.e. cilt 1, s. 138-141)

Kürt dili üzerine çalışma yapan yabancı araştırmacılardan Karl Hadank ve Artur Christensen, Dimililerle Goranların aslen Kürt olmadıklarını, bunların Hazar Denizi'nin güney batısından gelen Deylemler olduklarını ileri sürmüşlerdir. Christensen, "Dimili sözcüğünün, harflerin yer değiştirmesi suretiyle "Deylem" sözcüğünden tür değini ileri sürmektedir. Bugün kendilerini Kirmanç ya da Zaza olarak tanımlayan Dimili konuşan toplulukların

Anadolu'daki tarihinin M.S. 550'lerden çok daha gerilere dayandığı bilinmektedir.

V. Minorsky, Deylemliler adlı makalesinde: "Çağlar boyunca Daylamit boylarının yerleştiği alanlar, oldukça geniş bir alanı kapsar. Bu nedenle, kronolojik güçlükleri göz önünde bulundurarak referansları tek bir başlık altında toplamak daha uygun olacaktır. Bir Babil adı olan Dilmun Adası (Bahreyn), bugün bile güncel bir adken Fars'ın güney kıyısındaki Bender-i Daylam adı gerilere, Buyid dönemine kadar dayanan bir ad görüntüsü vermektedir. Aşağı Kafkasya bölgesinde, Sasaniler devrinden kalma askeri yer isimleri Lahican'la bağlantılı gibi görünen (şimdiki Lahican) Layzân ya da Lâizan adlarını çağrıştırıyor. Şirvan adı, muhtemelen Talakan ve Alamut nehirlerinin birleştiği yerde bulunan Şir (Arapça, Şirriz) ile benzerlik gösteriyor demektedir. (Bkz. Hudud bl II ve Cuveyni, III, 425 (Kazwini'nin notu)

V. Minorsky, Deylemlilerin, Urmiye Gölü'nün kuzeybatısı, yani Salmas'ın merkezi çok yakın zamanlara kadar Dilmakan diye adlandırılmaktaydı. Urmiye Gölü'nün güney batısında önemli bir Zagros Geçidi üzerinde Lahican diye bir bölge olduğunu. (bkz. Sawdi-bulak, el') ve Zazaların, Daylamit kavminin devamı olduklarını F. Andreasa atfen belirtmektedir.

Bkz.Kys. "..on peut toujours esperer que les recherches reveleront un jour des ilot dailamites tant leur ancienne metropole que dans ses colonies. Il suffit de mentionner ici l'ingenieuse thèorie de F.C. Andrea's sur l'orginine dailamites des Zaza (Dimla)" (V. Minorsky, Daylam. La Domination des Dailamites, Paris , 1932, p, 17; V).

Bugün Türkleşmiş olan ve 19. yy. başlarından beri Hoy bölgesinde aktif olarak yerleşik bulunan Dümbüliler de Dımli ile

bağlantılı gibi görünmektedir. Agathias III, 17'de Lasica'da savaşan Dilimnitai askerlerinden bahsederken onların yurtlarının Orta Dicle havzasında Fars topraklarına komşu topraklarda olduğunu söylemektedir. Bu bölge muhtemelen Zazaların bugün yaşadıkları bölgedir. Gezgin Abu Dulaf, Şahrazur'un yedi fersah doğusunda Daylamistan diye bir yerden bahsetmektedir. (28 Bsm. Minorsk, Kahire1955, s.25) Bu yer, "Eski Pers kralları döneminde" Daylamitlerin oradan Mezopotamya ovalarına akınlar düzenledikleri yerdir. Lahican'ın batısındaki Daylaman kazası, Daylamand merkezinin Ostân'dan Lahican bölgesine aktarılmış olduğunun kanıtı olabilir. Urmiye Gölü'nün kuzeybatısı, yani Salmas'ın merkezi çok yakın zamanlara kadar Dilmakan diye adlandırılmaktaydı. Urmiye Gölü'nün güney batısında önemli bir Zagros Geçidi üzerinde Lahican diye bir bölge var olduğunu belirtmemekle birlikte, gene Lahican adını taşıyan birkaç köy daha var olduğunu, bunların Urmiye Gölü havzasında ve Savalan Dağı'nın kuzeyinde olduğunu" yazmaktadır. (Bkz.Sawdi-Bulak, El') Diyarbakır'ın kuzeyinden Palu ve Dersim'e kadar uzanan bölgede yaşayan ve bugün hala İran kökenli bir dil konuşan "Zaza"lar kendilerine Dımli demektedirler". F. C. Andreas, bu durumu, Daylam benzerliğine yorumlamaktadır.

Dersimliler'in M.S. 9. ile 11. yy. arası Deylemanan'dan bugünkü yurtlarına göç ettiği tezi kabul görmektedir.

Kuzey-İran (Deylaman-Gilan) da konuşulan Gilekçe/Goranca ile Dersimce/ Zazaca'nın köken olarak Kürtçeden daha fazla yakın olduğu ve Deyleman-Gilan coğrafyası ile Dersimler'in yaşadığı bölgeler arasında da yer ve köylerde de isim benzerlikleri var olması bu tezi doğrulamaktadır. Örneğin Deyleman/Gilan, Tarum (Torut), Aşkale (Aşkale), Verami (Veramin), Kuhpir (Kuhpir), Deşt (Deşt), Şakakom (Şakak), Hasanbeg (Hasanbeg),

Lahican (Lahçinan) gibi benzer yerleşim isimlerine rastlamak mümkündür.

Bu tarihsel gerçekler Dersimliler'in (Zazaların/Kırmancların) Deylem'le ve Deylemlilerle olan ilişkileri Dımılı-Deylem kuramını doğrulamaktadır. Dimli ya da Dimili teriminin Deylem adından doğduğu ve "Deylemli" (Deylemi) demek olduğu F. C. Andreas tarafından belirtilmektedir. Andreas'in bu görüşü A. Christensen tarafından desteklendi. (Bk. Les Dialects D'avroman Et De Pewa, A. Christensen, 1921, Kopenhag)

Minorski, K.Hadank, MacKenzie gibi kendi alanlarında otorite kabul edilen tarihçi, dilbilimci, F.C.Andreas'la aynı görüşü desteklemektedirler. Dimli-Deylem bağlantısına ilk işaret eden kişi, Ermeni yazarlardan Antranik olmuştur. Antranik, 1901'de yapılan incelenmesinde ileri sürer. (Bk: Dersim, 1901, Tiflis; Desmala Sure, Sayı: 6, 8, 9.)

Bizans tarihçilerinden Agathias (M.S. 553-579/582), "Histories" adlı yapıtında "Lazica"deki Roma-Pers savaşları anlatırken, bu savaşlarda Perslerle birlikte savaşan Dilimnitler-Deylemliler'den de söz eder. Dimililer (Kirmanclar ve Zazalar) MS. 6. yy.'ın ortalarında (M.S. 551-52) bugün yaşadıkları topraklarda bağımsız olarak bir yaşam sürüyorlardı. (Bkz. The Dilimnites are among the largest of the nations on the far side of the Tigris whose territory borders on Persia).

Histoire Des Ardzrouni, Onuncu yy. öncesi, Artsruniler olarak bilinen Van Ermeni Krallığı'nı (Vaspurakan) anlatırken söyle demektedir: Delemikler Aghbag eyaletindeki Hadamakert kentine sefer düzenlediler ve bu Tanrı'nın sayesinde Ermeni kuvvetlerinin zaferiyle sonuçlandı (a.g.y. S. 243)

Aynı dönemde Asur ülkesine gitmek için yola çıkan Delemikli bir askeri müfreze, Aghbag eyaletindeki Hadamakert kentinde büyük yağmalara girişerek çocuk, kız ve kadınları kaçırdıklarını belirtmektedir. (History of The House of Ardsruni). Bk.Agathias, "The Histories", Trans. By Joseph D. Frendo, 1975, 111. Kitap, S, 87-88)

Minorskiy de "Daylam" başlıklı makalesinde Agathias'i destekler. (Türkçesi için bk. Desmal Sure Sayı:1). Bunu duyan kral, seçkin süvarilerinden oluşan bir grubu onların üzerine gönderdi. Krala sadakatle bağlı olan süvariler, bir süre sonra Antzevatsik bölgesinde Delemikleri bozguna uğrattılar. Yiğit ve kokusuz okçular, Delemikleri, otların Ermeni atlarının nalları altında ezilmesi gibi, ezip geçtiler. Aşağı yukarı, ellerindeki kılıçla 2.000 kişiyi öldürdü. Delemiklerin askeri kampı ele geçirilip yağmalandı. Esirler kurtarıldı. (a.g.y S. 243).

Tarih sahnesine çıkan Delemic boyu, Salar adı verilen generale itaat ediyorlardı. Bu General Aghovanie, Pers ülkesi, Ermenistan, hatta Berda şehrini egemenliği altına aldı.

Adamakert'i işgal eden ve Ermeni kralı Gagik Ardzruni (Kakig) tarafından yok edilmekle yüz yüze bırakılan General Salar'ın son askeri müfrezesini oluşturan Delemiklerdir. (a.g.y. S. 243-244)

Aghbag Hatamakert (Adamakert) kentini İşgal eden Deylemlileri Antzevatsik bölgesinde Ermeni ordusu yenilgiye uğratır. İbn Miskavayh (ölm.1030) ve İbnal-Asir (1160-1233 Arsak Poladyan, "VII - X yy.'larda Kürtler" adlı çalışmasında şöyle anlatır: Hicri 326 yıllında (937-938 yılında) Laskari İbn Mardi, büyük ordusuyla Djibal'den Azerbaycan'a saldırdı. Laskari, yönetim merkezi saydığı Ardabil'den başka bütün bölgeyi ele geçirdi. Saldırıyı püskürtmek için Daylam, Ziyaridlerin Emir evinden Prens Vasmgir'le

anlaşmaya başladı. Aynı yıl Vasmgir, Rey'den Azerbaycan'a gittiği sırada Laskari, savaşmadan ordusunu bölgeden çıkardı. Ermeni bölgesi Andzevadzik'e (Arap Az-Zavazana) geçti. Musul'a hareket eden Laskari, Artsrunid, Ermeni prensleri tarafından pusuya düşürülerek öldürülür. (MS. 93738) (Bk. Minorsky, LDdomination Des Dailamites, Dipnot: 47. Desmala Sure, Sayı. S. 11/1, S.34)

Ermenilerle savaşın olduğu yer de Ermenicede Andzevadzik, Arapçada ise Az-Zavazan ya da sadece Zavazan olarak adlandırılan Zaza ülkesidir.

Bu dönemde, Abbasi imparatorluğunda merkezi otoritenin zayıfladığı, hemen hemen her tarafta olduğu gibi Ermenistan'da da ismen halifeye bağlı, fakat fiilen bağımsız devletlerin oluştuğu, Buyi Deylem Devleti'nin doğuşunu engelleyen dönemdir.

"Dersim" adlı kitabında Thomas Arzrouni, Telmig ırkından bir ordunun Aghbag'in Hatamakerd Sin bölgesine varışında, (Dersim/Dest-Geyik suyuna bağlı köy) Ermeni kralı, onlar üzerine bir saldırı emri vererek iki binini öldürüp savaşı kazandığından söz eder. (a.g.y., S.160-161, Dipnot)

Bu dönemde yaşayan Telmigler, dilleri Dersimliler'in çoğu tarafından bugün konuşulan Dimlidir veya Dimililer, Tmli olarak biliniyordu. Meyyafarkin ve Amed Tarihi'nin yazarı İbn'ül-Ezrak (M.S. 985-1062) bu eserinde Deylemliler'in (Buyiler/Buvey oğulları) M.S. 979-980'de Diyar-i Rebia (Musul-Ceylanpınar arasındaki bölge), Meyyafarkin ve Diyarbakır zaptını anlatır. (Bk. Mervani Kürtleri Tarihi, S. 48; Çev. M.E. Bozarslan)

İbn'ül Ezrak, Buyid Devleti'ni de "Deylem Devleti" olarak tanımlar (a.e.g. S.135).

Londra Üniversitesi profesörlerinden David Marshall Lang'in Deylemlilerin 1021'de Ermenistan'ı fethettiğini belirtmektedir.

1020'de Ani'nin Bagradid yöneticisi Gagig-1 öldü. Bu olay büyük Ermenistan'ın ortaçağ boyunca ulusal tarihinin son sayfasını açtı. Artık Shirak Eyaleti ile sınırlı hale gelmiş olan Bagratid egemenliğindeki topraklar, Gagik'in iki oğlu, Jhon-Smbat III ve daha dinamik Ashot IV the Valiant arasında bölündü. Çok geçmeden Hazar bölgesinden müslüman Daylamitler, Ermenistan'ı istila ettiler (1021). Aynı dönemde Selçuklu Türklerinin ilk grupları da Vaspurakan'da, Van Gölü çevresinde göründüler." (Bkz.D. L. Lang, The Armenians: A Poeple In Exile, S 55, 1981).

D. M. Lang 1021'deki bu olaya bir başka eserinde şöyle dile getirmektedir: Ani'nin Bagradit yöneticisi Gagik1 1021'de öldü. Bu olay büyük Ermenistan'ın ortaçağ boyunca ulusal tarihinde yeni sayfayı açtı. Simdi Shirak veya Sıracana vilayeti ile sınırlı hale gelmiş bulunan Bagratid, topraklarını Gagik'in iki oğlu arasında -pasif Jhon-Smbat III ve daha enerjik Asot 1V the Vali ant arasında- bölündü. Çok geçmeden, Selçuk Türkleri'nin ilk grupları Van Gölü çevresindeki Vaspurakan'da kendilerini gösterirlerken, Azerbaycan'dan gelen Daylamitler 1021'de Ermenistan'ı istila ettiklerini belirtmektedir. (Bkz. D. M. Lang, Armenia: Cradle of Civilization, S. 193-196, 1970)

Tüm bu araştırma, inceleme ve bilimsel çalışmalar sonuncunda Zazalar'ın, IX-X-XII. yy.'larda Hazar Denizi'nin güney kıyılarında bulunan dağlık Gilân-Deylaman bölgesinden, Dersim bölgesine gelip yerleştikleri anlaşılmaktadır. Bu olgu, Zaza dilinin adı geçen İran diyalektlerine yakınlığı ile de doğrulanmaktadır. Bu halkın kendisine verdiği "Dimli" adı da "Delmik"ten doğmuştur. Iran'nın Delâm (Daylam) ilinin sakinlerine verilen "Daylamit" (Daylamli) adının aynısıdır. (Bkz. G.S. Asatiyan, op. cit. p, 160.)

Osmanlı belgelerinde hangi lehçeyi konuşursa konuşsun, Türk olmayanlar ekrad olarak adlandırılıyor. 16. yy.'a ait tahrir defterlerinde

"Ekradı Dımılı" ve "Ekradı Disimlü" adları geçmektedir. "Ekradı Dimili" günümüz Türkçesiyle Dimili veya "Ekradı Disimlü" ise Dersimliler demektir. Günümüzde Dersim'in Doğu kesiminde yer alan ve halk arasında sayısı 12 olarak gösterilen aşiretlere, bölgede verilen ortak isim, 12 Aşirê Dêsımi (12 Dersim aşireti) ya da Dêsmiyan ya da Dêsıman/Dêsmıji (Dersimliler) dır.

Genelde Kırmanç olarak adlandırılan Zazalar, Alevidir; Zazalar ise Şafii Sunnidirler. Zaza/Kırmançlar arasındaki bölünmenin temel sebebi, inanç ayrılığının yanı sıra, çeşitli dönemlerde yapılan göç dalgalarıyla da ilişkilidir. Günümüzde kendilerini farklı tanımlamalarına rağmen, Zaza/ Kırmançlar ortak bir orijinden gelmektedirler. Alevi, Şafii mezhep farklılığı Zazalarda kültür ve yaşam tarzlarında farklılıklara yol açmıştır.

Geçmişte Emevi ve Abbasi dönemlerine kadar uzanan bu ayrılıklar 11. yy.'da Selçuklu Türkleri, Moğollar (İlhanlılar), Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Osmanlılar döneminde de devam etti. 16. yy.'da Osmanlı Hükümdarı Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı'na gitmeden önce Anadolu'da yediden yetmişe kadar Alevi nüfusunun sayımını yaptırdı. Kırk binin üzerinde, Alevi olarak adlandırılan Şah İsmail taraftarını öldürdükten sonra, Sefavi Hükümdarı Şah İsmail üzerine sefere çıktı. Sefavi Devleti Hükümdarı Şah İsmail ile Osmanlı Hükümdarı Yavuz Sultan Selim arsında yapılan Çaldıran Savaşı, Sefavi Devleti'nin yenilgisi ile sonuçlandı (1514). Çaldıran Savaşı'ndan sonra kökleşen Alevi-Sünni ayrımı Alevi, Şafii mezhep farklılığı Zazaların yaşam ve kültür tarzlarında farklılıklara yol açtı. Zamanla Türk/Türkmen, Kürt/Kırdaş ve Zaza/ Kırmanç şeklinde ayrılıklar belirgin hale geldi. Yavuz Sultan Selim döneminden sonra Kırmanç/Zaza halkının bir kısmı kendisini Kırmanç olarak tanımlarken diğer bir kısmı ise kendisini Zaza olarak adlandırdı. Zaza/Kırmanç adlarının ayrışmasının temel nedeni bu döneme rastlamaktadır.

Rus Kürdolog V. Mınorsky, İslâm Ansiklopedisi'nin İngilizce nüshasında, "Kürtler" bölümünde 20. yy.'da Kürtler arasında kesinlikle Kürt olmayan bir unsurun tespit edildiğini (Zazalar)" (sf. 113) ve bu grubun Kürtçeden çok farklı kuzey-batı lehçesi konuştuğunu" (sf. 1152) belirtir. İslâm Ansiklopedisi'nde, Zaza sözcüğünün geçtiği her yerde "gerçek Kürt olmayan" kaydını düşer. (sf. 1151) Kürdolojinin babası sayılan Minorsky: Goran ve Zazaların kesinlikle Kürt olmadıklarını (İslâm Ans. 1091) belirtmektedir. Konunun uzmanlarından O. Mann, David Mckenzie, Haddank ve Prof. Kojima da Zazaca ve Gorani'nin, Kürtçenin bir lehçesi olmadığını ve bağımsız bir dil olduğunu belirtmişlerdir. Dimililer (Dımıliler)- Zaza/Kırmanç olarak adlandırılan Zaza-Kırmanç halkı aynı etnik kökene dayanmaktadır.

Avrupa'da kendi dalında ciddi bir otorite olan Leipzig Max-Blanc Enstitüsü, Norveç Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ile Londra HGI DNA Refernece Laboratory, National Blood Service (HGI DNA Araştırma Laboratuarı, Ulusal Kan Merkezi tarafından farklı Kürt gruplarının genetik açıdan durumlarını saptamak üzere ortaklaşa yapılan bir araştırmanın sonucunda, Kırmanca (Zazaca) konuşan Kürtlerin etnik kökeni ile ilgili bilimsel veriler ortaya koymuştur. Genetik alanda uluslararası üne sahip bilimsel bir yayın organı olan "Annals of Human Genetics" dergisinde yayınlanan araştırmada Ivan Nasidze, Dominique Quinque, Murat Öztürk, Nina Bendukidze ve Mark Stoneking tarafından hazılanan "mtDNA and Y-cromosome Variation in Kurdish Groups" (Kürt Gruplarında mtDNA Kromosomu Değişikliği) başlıklı makalenin girişinde belirtildiğine göre: "Mevcut veriler, öteki Kürt grupları, Avrupalılar, Kafkasya, Batı ve Orta Asya gruplarına ait verilerle karşılaştırıldığında, hem mtDNA hem de Y-cromosomu bakımından, Kürt gruplarının etnik olarak en yakın oldukları gruplar

Batı Asyalılar, en uzak oldukları Gruplar ise Orta Asyalılardır." denilmektedir.

Kırmaınç (Zaza) ve Kürtlerin etnik olarak yakın oldukları gurupların Batı Asyalılar olduğu dolayısıyla ön Asya halkları olan İranlılar, Ermeniler veya Aryan ırkına daha yakın oldukları açığa çıkmıştır.

Etimolojik ve bilimsel analizlerde bu gerçeği doğrulamaktadır. Kırmanca/Zaza veya Kırmanc/Dimili adları aynı halkı ifade etmektedir. Dersimliler'in-Dimililerin Kürt ya da Türk oldukları yönündeki tezler temelsizdir.

Günümüzde Kırmanç/Zazalar, kendilerini Dimili olarak tanımlamaktadırlar. Zaza/Kırmanç dili baskı ve yasaklar nedeniyle yazılı hale gelmemesinden dolayı, özellikle de genç kuşaklar, ana dillerini konuşamaz ve kullanamaz duruma getirilmiştir. Bu nedenlerden dolayı Dersimliler'in bir kısmı Kürtleşmiş veya Türkleşmişlerdir. Önemli bir kesimi de siyasi kimliklerini muhafaza etmektedirler.

DİL, DİLİN GEÇMİŞİ, DİLİN ÖNEMİ

Munzur Kültür ve Doğa Festivali 2004

Dil, insanlar arasındaki anlaşmayı sağlayan, duygu, düşünce ve dileklerimizi anlatmaya yarayan işaretlerin tümüne birden verilen addır.

Dil, insanlar arasında anlaşmayı ve iletişimi sağlayan temel öğedir. Dilsiz insan topluluğu düşünülemez. Yazılı ve sözlü simgeler sistemiyle insanlar birbiriyle anlaşırlar.

Dil, insan olmanın simgesidir; insan olabilmenin gereği düşünce ve duygunun gelişmişliği, saygı, sevginin vazgeçilmezliğidir. Dil bu yolda anlaştıran, bağdaştıran ve ileriye götüren en tartışılmaz öğedir.

Dil, insanlar arasında anlaşmayı ve haberleşmeyi sağlayan, aynı zamanda maddi bir yapısı olan işaretler dizgesidir. Günlük hayat içinde doğal yapısıyla kullanılan dil, özel gereksinimleri karşılamak üzere, matematik sembollerde olduğu gibi, yapay olarak da kullanılmaktadır. İnsan faaliyetlerini düzenleyen ve sosyal üretimin gelişme sürecinde ortaya çıkan dil, sürecin ayrılmaz bir yanını oluşturur. Düşünceyi var eden dil, aynı zamanda yazının da var oluş nedenidir. Dilin en önemli özelliği, kuşkusuz düşünme aracı olmasıdır. Bu bağlamda düşünmeyi; çıkarımlar yapılması, kavramlar ve önermeler arasında bağlantılar kurulması, yani derin ve yaratıcı düşünceler üretilmesi, özellikle de soyut kavramların özümsenmesi olarak algılamak gerekir. Gerçekten, yetersiz, karmakarışık bir dille duru bir düşünceye varılması olanaksızdır.

İnsan; ana diliyle düşünür, ana diliyle bilgisini, yeteneklerini, becerilerini dile getirir. Anadilini anlayan, algılayan insanları kolay kolay kandıramazsınız. Ana dil insanın en kolay iletişim sağlayacağı, algıladıklarını aktarabileceği en etkili araçtır. Ana dil yaşamın abecesidir. Dünyanın birçok yerinde yasaklar yüzünden insanlar ana dilini konuşamamakta, iletişim kuramamakta, duygu ve düşüncelerini, dileklerini tam olarak anlatamamaktadır.

Dil konusunda, Karacaoğlan bir destanında şöyle diyor:

Gönüllerinde kuğuları yüzüşür,
Meşesinde sığırları böğrüşür,
Güzelleri şarkı söyler, çağrışır;
Dilleri var, bizim dile benzemez.

Benim konuştuğum dili sen, senin konuştuğun dili ben anlamıyorsam biz ve siz farklı dillerden konuşuyoruz demektir.

Oysa dil, bir araçtır, amaç değildir. Dünyaya açılış aracıdır. Beynin çalışması ile orantılı olarak gelişebilen bir araçtır. Prof. Nihat Bozok bir yazısında 'Beyin bizi biz yapandır.' diyor. Beynin gelişmesi dil kültürüne bağlı olduğuna göre, dil de bizi biz yapandır, diyebiliriz. Dil, anlaşma aracıdır. İletişim aracıdır. Var olduğunu, insan olduğunu kanıtlama aracıdır. Ana dili ise kimliktir. Kabul edilmelidir. Değer verilmelidir. Sonsuza kadar varlığı sürmelidir, benimsenmelidir. Hiç kimsenin anadiliyle konuşan, düşünen ve yazan insanlara karışmaya ve karşı gelmeye hakkı olmamalıdır. İnsanın anadiliyle konuşması en doğal hakkıdır. Bunu kimse elinden almamalıdır.

Dil, bir toplumun en kuvvetli dayanağıdır. Dil olmadan toplum olamaz, dil birliği sağlanmadan da bir toplumun ulusallığından söz

etmek mümkün değildir. Bu nedenle dillerini unutan toplumlar veya ana dillerine sahip çıkmayan toplumlar tarih sahnesinden silinip yok olmaya mahkumdurlar.

Büyük düşünürlerden biri olan Konfüçyüs dilin önemini şöyle açıklar:

-Bir ülkeyi yönetmeye çağrılsaydınız yapacağınız ilk iş ne olurdu?

Büyük düşünür şöyle cevap verir:

-Hiç kuşkusuz dili gözden geçirmekle işe başlardım. Dil kusurlu olursa, sözcükler düşünceyi iyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılamazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılmaz, ödevler gereği gibi yapılmazsa, töre ve kültür bozulur, demektedir.

Görüldüğü gibi dil; düşüncenin, adaletin, kültürün, sanatın, güvenliğin, eşitliğin aracıdır. Dilsiz bir şey düşünülemez.

Bir dilin kuvveti ve gücü, ancak o dili konuşan halkın kuvveti ve gücü ile doğru orantılıdır. O halkın gücü ve kuvveti oranında o dil, küçülür ve büyür.

Dilin Geçmişi

Dil bilim uzmanları iki yüz yıldan beri sürdürdükleri çabalar sonucunda diller için bir soy ağacı oluşturdular. Dünyadaki 6800 farklı dilden yarısının, bir olasılıkla, elli altmış yıl içinde yok olacağı sanılıyor. Bu da her on günde bir dilin yeryüzünden silinmesi anlamına geliyor. Gezegenimizin dil çeşitliliği bugüne kadar böylesine hızlı bir yok olma ile karşı karşıya kalmamıştır.

Dil; konuşma biçimimiz, söylemek istediklerimizi dile getirmekle kalmayıp aynı zamanda kim olduğumuz, nereden geldiğimiz, köklerimiz ve atalarımız konusunda da bize ipuçları verir.

Dil bilim uzmanı Johanna Nichols çağdaş dillerin elli bin yılı aşkın bir süre önce Güneydoğu Asya'da başlayıp sonunda Pasifik Okyanusu'nu çevreleyen büyük göç dalgasıyla ilgili olarak bu dillerin yıllar önce denizleri aşıp Avusturalya, Yeni Gine ve Yeni Dünya'ya yayıldığını belirtir.

Dilbilimci Nichols, daha ileriye giderek insanların dili ilk kez ne zaman kullandıklarını bulmak amacıyla dilsel saatini geriye aldı. Paleolitik dönemde resim, yontu ve kişisel bezeme gibi toplumsal açıdan ortak simgecilikte bir patlama olması dilin en az 50 bin yıl önce ortaya çıktığını gözler önüne seriyor. Ancak Nichols dilin doğuşunu 132 bin yıl önceye, yani atalarımızın dili kullanmaya olanak tanıyacak beyinsel güce gerekli göz ve parlak anatomisine sahip olduğu döneme geri çekmekle yalnızca dil gruplarının çeşitliliğine tanık olmuştur.

İnsanoğlunun ilk kez ortaya çıktığı Doğu Afrika'dan yayılan 10 ya da daha çok topluluk arasında, hemen hemen aynı zamanda farklı dillerin doğmuş olması gerekiyordu. Nichols, çağdaş insanların oldukça geniş bir alanda ortaya çıktıklarına, daha sonraları ekolojik açıdan benzer ortamlarda yaşayan avcı-toplayıcı halkların çok farklı dil gruplarını temsil eden çeşitli dillerde konuştuklarına dikkat çekiyor ve 'insan türü hiç bir zaman yalnızca tek bir dilin konuşulmasına olanak verecek denli küçük olmadı' diyor.

Bilim adamlarının çoğu Nichols'un yaklaşımını övgüye değer buluyorlar.

Bugün dilbilim uzmanları, zamanla, günümüz dileriyle çok uzak atalarımızın konuştukları diller arasında bağlantıyı kurmayı başarmışlardır:

1)Germen dil ailesi,

2)Latince,

3)Antik Yunanca ve altı başka dil ailesiyle birlikte 144 farklı dili içeren Hint-Avrupa dil grubunun bir parçasını oluşturur. Örneğin Arapça Sami dil ailesinden; Türkçe ise Ural-Altay dil ailesinin Altay kolundandır. Kürtçe, Zazaca (Dersimce), Ermenice'nin Farsçayla olan benzerliği ise aynı kökten (Hint-Avrupa dil ailesinin Hint kolundan) gelmeleriyle açıklanabilir. Zazaca (Dersimce) ise, Hint-Avrupa dil kümesinin doğu grubuna dahildir. Bağlantılı diller arasında Türkçeden başka Altay dilleri (Moğolca, Mançu, Kori, Tunguz), küçük ayrıntılarla Japonca, Ural dilleri (Fince, Macarca, Samoyetce) kimi Afrika ve Asya dilleri gibi...

Bugün Kürtçe'yi 4 lehçeye ayıran görüşe göre dört ana şive, şivelere bağlı 33 ara şive ve henüz sayısı saptanamayan değişik ağızlar vardır.

Yeryüzünde konuşulan dillerin sayısı ortalama 3500-4000 arasındadır. Dillerin birbiriyle yakınlığı onaylanmış durumda. Bugün hangi dil ailesine bağlanabileceği belli olmayan diller arasında Sümerce, Etrüskçe ve Baskça var.

Ayrıca dilin çeşitliliği üzerinde araştırmalar yapan Reading Üniversitesi evrimsel dilbilim uzmanlarından Maril Pagel, şu anda üç dört dilin dünyaya egemen olduğunu ve dilde kitlesel bir yok oluş yaşandığına dikkat çekiyor. İngilizce 350 milyon kişinin ana dili olarak dünyanın en çok konuşulan dilleri arasında üçüncü sırada yer alıyor. Dünyada yalnızca 250 dil bir milyonu aşkın kişi tarafından konuşuluyor. En az 3000 dilin konuşanları ise 2500 kişi bulunuyor. (Yok Olmaya Yüz Tutmuş Diller Vakfı, Nicholas Ostler)

Yok olmaya yüz tutan dillerin az kişi tarafından konuşulması gerekmiyor. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde bile 250 farklı dil konuşulmaktadır.

Bir dilin yok olmaya yüz tutup tutmadığı o dili konuşanların sayısı değil, yaşı belirliyor. Dil çocuklar tarafından konuşuluyorsa geleceği güvencede demektir.

Bugün ABD'nin güneyinde dört eyalete yayılmış olan Navajo halkının dili giderek yok oluyor. Bu dili konuşanların büyük bölümünün yaşlılar ve orta yaşlılar olduğu belirtiliyor.

ABD, okullarda Navajo dilinin kaybolmaya yüz tutmasın diye öğrencilere Navajo dili öğretilmektedir. (Örneğin, Habeşistan Yahudilerinin konuştuğu Falaşa dili gibi. Yahudiler, İsrail'e göç edince (1984-1991) 70 bin Falaşa arasında artık bu dil yerini İbraniceye bırakıyor.

Dersimce (Zazaca) de her geçen gün yok olmayla karşı karşıya kalmıştır.

Sorarım size, insanlar ana babalarının konuştukları dili konuşmayı neden reddediyorlar?

Bu sorunun tek bir cevabı var bana göre: Küçük bir toplum, kendisini çok büyük ve varlıklı bir başka toplumun yanında yaşayanlar kendi kültürlerine olan inançlarını yitirince kendi ana babalarının konuştukları dili reddederler.

Bu reddediliş, çoğu zaman izlenen hükümet politikalarından da kaynaklanır. Bu politikalar azınlıkta kalan dilleri halk arasında konuşulmasını ya da okullarda öğretilmesini yasaklıyorlar.

Chicago Üniversitesi dilbilim bölüm başkanı Salikoko Mufwene ise, dili yok eden en öldürücü silahın hükümet politikası değil, ekonomik küreselleşme olduğuna inanıyor. 'Amerika'nın yerlileri kendi dillerine duydukları saygıyı yitirmediler, ancak sosyo-ekonomik baskılara uymak zorunda kaldılar. Ekonominin büyük bir bölümü İngilizce yürütülürken onların bu dili konuşmayı reddetmelerini beklemek abes olurdu.' diyor, Mufwene.

Dünya nüfusunun % 9'u Avrupa'da yaşamakla birlikte bu ana karada dünya dillerinin % 3'ü konuşuluyor. Öte yandan büyük ölçüde yerel olan ekonomisiyle, Afrika'da tüm dünya dillerinin yaklaşık 1/3'ü konuşuluyor.

Dilleri Korumanın Önemi

Peki bu diller korunmaya değer mi? Dil bilimcilere göre dillerin yok olması durumunda en azından dil araştırmacıları açısından bir veri yitimi söz konusu yazılı ya da kayıtlı olmayan bir dilin yok olması bilim açısından bir yitik (kayıp) anlamına geliyor.

Dil, ayrıca o dili kullanan toplumun kültür ve gelenekleriyle de yakın ilişkili olduğundan, biri olmadan ötekinin korunması çok güç oluyor.

Ne var ki günümüzde, kültürel kimliğin giderek önem kazanması dillerin yok olmasını önleyebilir.

Dil çeşitliliğinin korunabilmesi için insanların egemen olan dilin yanı sıra atalarının dilini de öğrenmeleri gerekiyor. Yine dil bilimcileri, ancak o dillerin egemen olan dillerle birlikte eşit düzeyde konuşulmasıyla ayakta kalabileceklerini belirtiyorlar. İşte bu nedenle Dersimce de bir ata dilidir. Bu ata dilini öğretmemiz gerekiyor. Benim gerçek yurdum dilimdir. Yurt, insanın kendini güvencede hissetmesidir. Kimliğini, kişiliğini, varlığını kanıtlayabildiği alandır.

Dil, toplumun bireye bağışladığı en güzel yurttur. Dil; tarihtir, coğrafyadır. Tüm değerlerin yaşadığı alandır. Duyarlığımızı, düşüncelerimizi, yaratıcılığımızı besleyen en bereketli topraklar doğduğumuz yerdir. Geçmişi, geleceği, sonsuzu kucaklayan bu dünya yaşadığımız topraklardan kim, nasıl koparabilir bizi?..

İnsan olarak dilinize, tarihinize, coğrafyanıza sahip çıktığınız oranda hiç kimsenin sizi toprağınızdan koparmaya gücü yetmeyecektir.

Dilinizi konuşabildiğiniz sürece dil toprağında her şey yaratabilirsiniz. İnsanın gerçek yurdu dildir; dilin yaşadığı topraklardır.

Kendi diliyle yaşama bakmayan, kendi toplumuna sahip çıkmayanlar, kendi kültürünü yaşatmayan, toplumun özgür ve bağımsız olması mümkün değildir.

Sonuç olarak dil bir araçtır, amaç değildir. İletişim ve anlaşma aracıdır. Var olduğunun, insan olduğunun bir kanıtıdır. Anadili ise kimliktir, bu yüzden ana ile değer verilmelir. Bir insanın anadiliyle konuşması en doğal insanı hakkıdır. Devletin kişiliğini, uluslararası varlığını, saygınlığını koruması onun diline verdiği önem, bağlılık ve gelişimiyle paralel oluşan bilim, teknik ve sanatsal yapıtlarıyla ölçülür. O ulus tarihten silinmiş olsa bile, gene dilleri ve yapıtları sayesinde her zaman için yaşam bulmuş olacaktır.

Dostlar! Türkçe güzeldir, tüm diller güzeldir, her dil bir çiçektir, dünya dilleri birer buket çiçektir.

DERSİMCE-ZAZACA/ KIRMANÇ DİLİNİN ÖNEMİ

Zazaca, Hint-Avrupa dil ailesinin İrani diller gurubun Kuzey-Batı koluna dâhildir. Zazaca-Dımli, Hind-Ari, İrani veya Hind-Avrupa dillerindendir. Beluççca, Sistanice, Sivend (Kelendi), Umurice (Umuri), Perç (Paraçi) Gorani, Astiyani ve Sengseri dilleri Kuzey-Batı kolunun Hyrkani (Gurgan) alt gurubunu teşkil etmektedir.

Zazacanın diğer akraba olduğu diller arasında en çok benzerlik Gilan-Deylaman da konuşulan Gilekçe dilidir. Gilekçenin; Galişi, Biyapes, Sefidrui, Biyapiş, Tenkaboni, Rahimabadi, Işkuri, Şehsavari ve Siyahkeli gibi lehçeleri vardır. Mazenderance (Taberice), Semnanice, Guranca, Tatilişce, (Gilekçe yakın olan Talişçe İran dillerinin kuzey batı koluna dâhildir). Tatice, (Bazı araştırıcılar Tati dilini Med dilinin devamı sayımışlardır, Herzendi, Talişçe, Taticenin, Zazaca ile bağlantıları vardır. Bazı araştırmacılar Zazaca'nın Deylem bölgesinden köken aldığını belirtmektedirler.

Gramer ve kimi önemli sözcükler açısından Zazaca'ya yakın olan diller Kuzey-Iran'da, Farsça, Lorca, Devanice, Kumzari, Eşkuşmi, Veheni gibi İrani diller Orta ve Batı Asya'nın büyük bır kısmında konuşulmaktadır. Zazaca gibi, Batı İrani dillerinin kuzey koluna ait olan Guranca'nın lehçeleri vardır. Bunlardan Kendule, Pave, Avramani, Gorecan, Golayi, Bivenci, Bacalan ve Telehedeşk lehçelerindir. Avramanı lehçesinde Pehlevice ve Avesta ya

yaşayan en yakın İrani dil olduğu da bilinmektedir. Bu diller daha çok İran, Pakistan, Irak, Hindistan, Türkiye, Çin, Rusya, Gürcistan, Afganistan'ı kapsamaktadır. (Bkz. Gilekce-Rusca sözlük. Kerimov, 1980, Moskova.)

Zazaca, Zazalarla birlikte veya Zazalardan sonra Dicle ve Fırat nehirleri (eski Mezopotamya) arasına yerleşen halklardan kelimeler ödünç almış veya bu dillerden etkilenmiştir. Zazaca; Hurice, Hititçe, Sümerce Farsca, Ermenice, Türkçe ve diğer halkların dillerinden bir etkileşim söz konusudur. Bu halklardan ödünç alınmıştır. Bu sözcükler, deyimler günümüzde de kullanılmaktadır. Zaza yerleşim yerlerinin, göçlerin yollarının üzerinde bulunması Zaza dilinin üstünde bir değişim yaratmıştır. Zazaca dili, Farsça ve Gilekçeye birçok dilden daha yakındır. Hind-Avrupa dilbilimcileri eserleri ile Zazacanın en eski dillerden bir dil olduğunu kanıtlanışlardır.

Oskar Mann'ın, Karl Hadank'ın, CI.J.Rich'in, A.V.Le Coq'un, Peter Lerch'in v.b araştırmacılar Zazaca'nın kendi başına bir dil olduğu doğrulamaktadırlar.Anadolu'da konuşulan Kurmanca-Kürtçesiyle ile Zazaca/Kırmanca'sı yy.'larca ortak coğrafyayı paylaştıkları için diğer diller gibi, Kürtce ile Zaza dilleri arasında da benzerlik oluşmuştur.

Zazacanın, başlı başına bir dil olduğunu yaptığı derleme, araştırma ve incelemeleriyle kanıtlayan ilk dilbilimci Oskar Mann'dır. Oskar Mann'ın 1903'ten 1907'ye kadar yaptığı araştırmalarını ilerletip kitap haline getiren Karl Hadank, "Die Mundarten der Zaza" adlı bilimsel eseri 1932 yılında kitaplaştırmıştır. Böylece İranoloji dilbilimde Zaza dili bugüne kadar dilbilimcilerin hem fikirliliğiyle başlı başına olarak tanınma durumunu korumaktadır. Oskar Mann'dan önce Peter Lerch (1856), Friedrich Müller (1864), Albert van Le Coq (1901) gibi araştırmacı ve dilbilimcilerin

eserlerinde de Zazaca hakkında folklorik yazın derleyip kısmen analiz de etmişlerdir. (Bkz.WZılfi Selcan (1987-98; Grammatik der Zaza-Sprache, Nord-Dialekt (Dersim)).

Zazaca'nın, Kürtçeden tamamen farklı olduğu V. Minorsky, Prof. Haddank, Prof. David Mac Kenzie, Ingmar Sauberg, Terry L. Todd, W.B. Lockwood, T.M. Jhonstone ve Prof. Dr. Gouchıe Kojima ve Jost Gippert gibi dilbilim adamlarınca tarafından kesin bir dille ifade edilmiştir. Etnologue, Zazacayı, Hint-Avrupa dil ailesinin kuzey batı İran dilleri bölümünün Zaza-Gorani içinde sınıflandırmaktadır.

Oskar Mann, Zazaca'yı Hazar dillerine ve Gorancaya yakın bir dil olarak kabul eder. Ayrıca Ludwing Paul, Zülfü Selcan(Zazaca -Sprache) ve Joyce Blau gibi bilim adamları da aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Kuzeybatı İran dilleri, diğer İran dillerinden Güneybatı gurubunda olduğu kadar belirli farklılık göstermez. (Bkz: I.M. Oranski. Tarih Işığı Altında İran Dilleri, s. 166)

Tarihsel olarak yapılan son araştırmalara göre Zazaca, bir Ortaçağ İran'ı dili olan Partça'ya ve günümüz Kuzey-İran- Hazar Deniz kıyısında konuşulan dillerle Zazaca arasında yakın benzerlikler görülür. Güneybatı ve kuzeybatı İran dillerini birbirinden ayıran bazı tarihsel-fonetik özellikleri göz önüne alındığında, kuzeybatı ile doğu İran dilleri arasında bazı ortak benzerlikler görülür. Kuzeybatı İran diyalektiklerinden biri olan Zaza dili özellikle Guranice ile Hazar kıyılarında konuşulan Harzance, Gilekçe, Talişçe, Darice, Beluççca ve Mazandaran dillerine yakınlık göstermektedir. (Bkz.: G.S. Asatiyan. Zaza dili ve ermenice, s.160; G.S. Asatiryan, N.Kh. Gevorgian. Zaza Miscellany: Notes on some Religious Customs and Institutions. in: A Green Loaf (Acta Iranica No.8), Leiden 1988, p. 499-508)

Hazar Denizi'nin kıyılarında yer alan ve çağdaş kuzeybatı dilleri ve diyalektlerinden; Lekce, Umuri, Sıvena, Perçi, Devani, Kumzari, Derice, Tati, Peştuca, Muncani, Tack, Raci, Sengseri, Aştiyan, Talis, Tatice, Lek, Gilan, Mazandere, Semnani, Berki, Lor, Lar, Sistani ve bunlara yakın halkların dilleri gelişmiştir. Ayrıca Zazaca, Guranice de orta İran diyalektlerinin eski ve orta Farsçanın bazı ana kolları olarak gelişmiştir.

Türkiye'de, Zazaca üzerine bir kısım siyasi çevreciler, Zazacanın bir Kürt lehçesi olduğunu savunmaktadırlar. İran'ı dillerin dilbilim dalı olan İranoloji'ye göre ise Zazaca'nın bir Kürt lehçesi veya dili olmadığı, aksine başlı başına bir dil olduğunu ispat etmektedirler. Kürtlerin siyasi ve sayısal olarak Zazalara göre daha üstün olması nedeniyle, ayrıcalıklı konuma gelmişlerdir. Bu durum Zazaca'nın, Kürt lehçesi olduğu yönündeki görüşlere zemin teşkil etmesine neden olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Kürtlerin siyasi ve sayısal olarak Zazalara göre daha üstün olmalarından dolayı, güncel siyasette çeşitli toplum katmanlarında yaygın olan "Kürt lehçesi" olduğu görüşü son yıllarda açığa çıkan araştırmalarla birlikte önemini yitirmesine ve Zazaca/Kırman canın bağımsız bir dil olduğu görüşü giderek ağırlık kazanmasına neden olmuştur.

İstanbul Tunceli Derneği (2005)

DERSİM'DEKİ AŞİRET VE OYMAKLARIN DİLLERİ VE YERLEŞİM YERLERİ*

Aşiretin Adı Dili Yerleşim Yerleri

1. Abasanlar Zazaca Pülümür-Hozat-Ovacık-Erzincan (Kırlangıç Köyü) Kelkit: (Akdağ Kömürlük Köyü,) Erzurum Aşkale (Aşkale, Gürkaynak ve Koçbaba köyleri) Erzincan: (Çağlayan Bucağı, Bağlı Karatuş köyleri) Kığı ilçesi: (Akımlı, Estigkavak, Ayanoğlu, Güzgörü köyleri,) Tercan: (Başbudak, Beşgözek köyleri)

2. Abdalanlar Zazaca Pülümür-Hozat-Ovacık

3. Ağucanlılar Kurmanca-Zazaca Hozat (Bargini) Elazığ-Erzincan- Kemah Malatya, Adıyaman, Bulam, Elbistan, Pazarcık (Girne),-Arapkir- Sivas- Yalıncıkköyü

4. Alanlar Zazaca-Kurmanca Çukurköy - Çukurköy - Merkez ilçe, Dersümlü - Sağman Dersimi - Pertek, Gafat - Sarıtaş Mezrası - Merkez İlçe, Gevrek / Kortaşür - Yeşilkaya - Merkez ilçe, Kılköy - Kılköy - Nazımiye, Kortu - Meşeyolu - Merkez ilçe, Körten - Meşeyolu Mez. - Merkez ilçe, Lazvan (Karışık) - Aslanyurdu - Mazgirt, Merçik (Karışık) - Erdemli - Merkez ilçe, Putik - Kuyluca - Merkez ilçe, Sağmanik (Kar.) - Ardıçlı - Pertek, Sahsik (Kar.) - Güleç - Merkez ilçe, Sağdes (Kar.) - Eseler - Pertek, Teşnik (Karışık) - Sinanköy - Merkez ilçe, Vankök - Gürbüzler - Merkez ilçe, Yeşilkaya - Yeşilkaya - Nazımiye, Zağge (Kar.) - Sarıtaş - Merkez ilçe - Timurtağ

5. Ali Abbas evladı Zazaca Ovacık-Kemalı-Erzincan, Pülümür-Tercan, Nazımiye-Mazgirt, Pülümür, Kelkit (Akdoğdu Köyü) Erzincan Tercan ilçesi: Sarıkaya, Yenibucak,

Kavaklık, Küçükağa köyleri, Çayırlı, Çamurdere, Başköy, Karataş, Çilhoroz, Yaylakurt, Sarıtaş, Kartallı, Çağlayan bucağı, Kılıçkaya, Erdene köylerinde Hınıs (Başköy)

6. Aslan Uşağı Zazaca Ovacık-Kemah - Zeranik - Han uşağı

7. Aşuran Zazaca Kalanbüyük - Yalmanlar - Ovacık

8. Arelian (Arelli) Zazaca Aşağıharik (Kar) - Aşağıdoluca - Nazımiye, Ayniğe (Karışık) - Akdik - Pülümür, Baravyoncalık - Sarıgül (Kar.) - Pülümür, Başkalecik (K.) - Başkalecik - Pülümür, Çağlayan (Kar.) - Çağlayan - Pülümür, Dağyar - Kapıbaşı - Nazımiye, Dalav - Beytaşı - Nazımiye, Danzik / Dizik (K.) - Demirce - Nazımiye, Dereova - Dereova - Nazımiye, Deşt - Doğantaş - Nazımiye, Diyik - Demirce Mezrası - Nazımiye, Fem / Acırır (Kar.) - Kabadal - Pülümür, Geriş - Kiriş - Nazımiye, Hılbaş - Oğullar - Nazımiye, Holik / Hağko (K.) Turnayolu - Nazımiye, Kalman (Kar.) - Günlüce - Nazımiye, Kamhut - Nazımiye, Kanik - Kanoğlu - Merkez, Kardaşan - Nazımiye, Kervan - Hanköy - Nazımiye, Keşküvan - Ayranlı - Nazımiye, Kirik / Kirartı - Yiğitler - Nazımiye, Kulantarlası - Taşlık - Pülümür, Merçi / Münci - Kaymaztepe - Pülümür, Mezra (Karışık) - Kızılköprü - Pülümür, Mukaddem (K.) - Merkeson - Nazımiye, Mukuf (Kar.) - Ünveren - Pülümür, Murdafan (Kar.) - Kangallı - Pülümür, Panciras - Çakırkaya - Pülümür, Pardi - Uzunevler - Pülümür, Piri - Beyce - Pülümür, Ramazan - Ramazanköy - Nazımiye, Selüağaç - Seliağaç - Nazimiye, Sini Türk (Kar.) - Senek - Pülümür, Yarbaşı - Yarbaşı - Pülümür, Y. Harik (Kar.) -

Yukarıdoluca - Nazimiye, Yeşilkaya - Yeşilkaya - Nazımiye, Zımak (Karışık) - Közlüce - Pülümür - Sap

9. Baba Mansurlu Zazaca/Kurmance Faraç - Akdüven - Mazgirt, Gersinot - Korkurik, Iodek, Karakoçan (seyitmahmut)- Ardıçlı - Pülümür, Goman (Karışık) - Yaşaroğlu - Mazgirt, Kavaktepe (Kar.) - Kavaktepe - Mazgirt, Kayırlar (Kar.)- Kayırlar - Pülümür, Kurkurik (Kar.) - Aktarla - Mazgirt, Kupik - Gelincik - Mazgirt, Kuşhane (Kar.) - Kuşhane - Mazgirt, Lödek (Karışık) - Kartutan - Mazgirt, Muhundu (Kar.) - Darıkent - Mazgirt, Öris (Kar.) - Akkılıç - Mazgirt - Şilk - Şöbek - Yeldeğen - Mazgirt, Tahsini (Kar.) Gökçekonak - Pülümür, Tilk (Karışık) - Temürtaht - Mazgirt, Tokmak - Karaoğlan Mez. - Ovacık, Türüşmek - Aktuluk (Kar.) - Merkez.

10. Bahtiyarlılar-Zazaca-Türkçe-Kur. Çölkürek-Ağırbaşak-Hozat, Hopik- (Rutanlılar) Beşelma - Hozat, Karağolan - Karaoğlan - Ovacık, Oruçlu - Türktaner - Hozat, - Dalören (Pakire) - Uzundal (Hoşan) - Taşıtlı - (Torut) - Hozat, Balıkan (Kar.) - Baylık - Savalıyan - Çölkirek - Kızıkkan - Merkez, Kasımhan, Kızıltaş, Sapertek, Derik - Cibikan, Kalyan, Farığ Kızılmezre, Kızılkom, Sırtikan, Mistikan - Sövge - Gözelek

11. Balabanlı Zazaca Ağaşenliği (Kar.) - Ağaşenliği - Pülümür, Altınhüseyin - Altınhüseyin - Pülümür, Askirik -Kocatepe, Pülümür, Çumurek - Üçdam Mez. - Pülümür, Çörs (Karışık) - Sağlamtaş - Pülümür, Elmalı - Elmalı - Pülümür, Göbürge (Kar.) - Kırkmeşe - Pülümür, Hormek (Karışık) - Yakacık - Nazımiye, Kızılköprü - Mezra – Pülümür, Kızılmescit (Kar.) - Kızılmesçit - Pülümür, Küllük - Üçdam Mez - Pülümür, Maskan (Karışık) - Yaylacık - Nazımiye, Sini Türk (Kar.) - Senek - Pülümür, Süleymanuşağı - Süleymanuşağı - Pülümür, Şeteri - Dağyolu - Pülümür, Tahsini - Gökçekonak - Pülümür, Üçdanı - Üçdam - Pülümür.

12. Bal Uşağı Zazaca Ovacık-Pülümür-Çayırlı-Tercanlı

13. Badilli Zazaca Pertek-Kığı, Kelkıt, Polo, Refahiye, İskilip kazası (Çorum sancağı), Adana, Maraş, Ergani (Diyarbakır), Çıldır, Kars, Edirne, Malkara, Gelibolu Timurcu (Sarıhun), Haran kazası Aydın, Saruhan, Birecik kazası, Trablusu Şam civarı, Ruha, Canik sancağı (Keşan, İpsala kazaları, Mardin, Şiran, Gümüşhane ve Kelkit kazaları (Erzurum Eyaleti), Ankara sancağı, Karahisar, Şarkı sancağı, konar-göçer tarifesinden.)

14. Beles Zazaca Nazımiye-Kığı-Tezcan-Amasya-Çorum

15. Berhucanların Zazaca Baluşer (Kar.) - Beydamı - Pertek, Erindik (Karışık) - Yamçba - Pertek, Hurumkığ (Kar.) - Dere - Pertek, Kazılı (Karışık) - Kazılı - Pertek, Margik (Kar.) - Günboğazı - Pertek, Pilvenk (Karışık) - Dedeağaç - Merkez, Pohateris (Kar.) - Elmakaşı - Pertek, Şüşenk (Karışık) - Bakırlı - Pertek, Tanz (Karışık) - Topkoparan - Pertek, Yeniköy (Karışık) - Yeniköy - Pertek

16. Bezmiş uşağı Zazaca Pülümür

17. Balçikanlı Zazaca Erzincan-Pülümür-Nazımiye

18. Birmanlı Zazaca- Kurmanca Ovacık-Erzincan-Pülümür

19. Beyithan Uşağı Zazaca Ovacık-(Gözeler, Paşadüzü (Kodil) - Akyayık) - Tanzi - Karataş - Salhasan - Hopik - Pardi

20. Bezgar (Topuz) Zazaca Ovacık (Hunuşağı, Cevizlidere, Sögütlü, Topuzlu, Çakmaklı)

21. Beritan Kurmanca Erzurum, Erzincan, Dersim.

22. Birim Zazaca Ovacık

23. Botanlı (Baylanlı) Kurmanca Mazgirt

24 Bütünkanlı (Bodikanlı) Zazaca Pirinçi (Karışık) - Pirinçi - Pertek

25. Caferanlı Zazaca Erzincan (Pülümür)-Kemah-Hınıs Dersim'e yakın bölgelerde

26. Bozukanlı Kerel Zazaca Ovacık-Pülümür

27. Çarekli Zazaca Ağaşenliği (Kar.) - Ağaşenliği - Pülümür, Ferhaddin - Çağlayan - Pülümür, Gaboran - ? - Pülümür, Göcenek - Göcenek - Pülünür, Hasankadı - Hasangazi - Pülümür, Karaderbent - Karaderbent - Pülümür, Kırklar (Karışık) - Kırklar – Pülümür, Pergiri - Yelekli - Pülümür, Şampaşa - Karaderbendi - Pülümür, Zımak (Karışık) - Közlüce - Pülümür.

28. Çinan aşireti Zazaca Tunceli

29. Coravanlı oymağı Zazaca-Kurmanca Coravan - Çakırbahçe - Pertek, Derelü (Karışık) - Dereköy - Pertek, Mişti-uşağı (Kar.) - Sarıtosun - Ovacık, Til - Korluca - Pertek

30. Demenanlılar(Demenü) Zazaca-Kurmanca Bor - Çıralı Mez. - Merkez, Gini - Çıralı - Sordah - Şilk, Hörst- Akpazarı - Beyler mezrası çimeni (Pertek)- Merkez, Göktepe (Kar.) - Göktepe - Mazgirt, Mestan (Kar.) - Ortaharman - Mazgirt, Şelısor - Burımageçit – Merkez, Zağge (Karışık) - Sarıtaş - Merkez

31. Derviş Cemal Zazaca Akpınar - Akpınar - Hozat, A. Urik, Kemal (Samarik) - Caferli - Dereköy meydanı (Kar.) - Aşağı Kayabaşı - Pertek, Cemolar - Balkaynar - Hozat, Dervişcamal - Dervişcamal - Hozat, Pıhami - Alancık - Hozat, Sağmanik (Kar.) - Ardıçlı - Pertek, Tanz (Kar.)- Tozkoparan - Pertek, Yukari Urik - Yukarı Kayabaşı - Pertek, Zankirek - Karabakır - Hozat

32. Şefkar (Çayırlı) Zazaca Bulanık - Henzeci - Turum - Delaf

33. Elhanlılar (Elganlılar) Zazaca Erzincan-İran Albuz Dağları Mazandaran bölgesinde

34. Ferhatan Zazaca-Kurmanca Çemişgezek-Hozat

35. Fından Zazaca Hozat

36. Gevanlılar Zazaca Ovacık-Hozat

37. Ginızlı Zazaca Tunceli

38. Gülabi Zazaca-Kurmanca Kemah-Ovacık

39. Hadikenli (Hıdıkanlı) Zazaca-Kurmanca Pitige / Gelmişkan - Doğanpınar - Pülümür,

40. Haydaran Zazaca Baravyoncalık - Sarıbudak (Kar.) - Pülümür, Büşnak - Alacık Mez. - Merkez, Çörs (Karışık) - Sağlamtaş - Pülümür, Gafat (Kar.) - Sarıtaş Mez. - Merkez, Gözke (Karışık) - Kuzulca - Pülümür, Haresenk (Kar.) - Biçmekaya - Pertek, Hemgirvan (Kar.) - Karagöl - Merkez, Hızırasur - Hızır Hasan - Merkez, Mirik - Gökçek - Merkez, Roşnak - Alacık Mez. - Merkez, Tar (Karışık) - Sinanköy - Merkez, Venk-i Vasgirt - Vasgirt - Pertek, Zağge (Karışık) - Sarıtaş - Merkez, Zeranik (Kar.) - Yeşilyazı - Ovacık

41. Hayranlı Zazaca Nazmiye, Pülümür.

42. Hemenanlılar Zazaca Tunceli

43. Hesenanlı Kurmanca-Zazaca Dersim-Mazgirt-Kığı - Erzincan Çayırlı-Şefkar köyü

44. Hiranlı Hıdıkanhılar Kurmanca/ Zazaca Alhan - Alhan - Mazgirt, Aşağı Sindoam - Aşağı Oyumca - Mazgirt, Baso - Güneşdere - Mazgirt, Baytar - Beyler - Mazgirt, Beroç - Dallıbel - Mazgirt, Blan (Kar.) - Özdek - Mazgirt, Çalkıran - Ortadirek - Mazgirt, Dizik (Kar.) - Demirce - Nazimiye, Faraç (Karışık) -Akdüven - Mazgirt, Germisi - Bulgurcular - Mazgirt, Gevan (Kar.) - Gümüşgün - Mazgirt, Göktepe (Kar.) - ? - Mazgirt, Haruni / Haraba - Öreniçi

- Mazgirt, Hazorik - Dazkaya - Mazgirt, Heştan - Sarıkoç - Mazgirt, Hezirge - Aşağı Tarlacık - Mazgirt, Hozinkıg - Alanyazı - Mazgirt, İbimahmut - İbimahımut - Mazgirt, İkizpınar - İkizpınar - Mazgirt, İlanlu (Karışık) -Balkan - Mazgirt, İsnis - Kinis - Mazgirt, Kabun (Karışık) - Köklüce - Mazgirt, Kacaran (Kar.) - Dayılar - Mazgirt, Kalaycı - Kalaycı - Mazgirt, Kale - Kaleköy - Mazgirt, Karadere - Karadere - Mazgirt, Karsan (Karışık) - Karsan - Mazgirt, Keştun - Avunca - Mazgirt, Kızılcık (Kar.) - Kızılcık -Mazgirt, Kocaohannis - Demirkazık - Mazgirt, Koderiç (Kar.) - Güneyharman - Mazgirt, Komikıraç - Güleç - Mazgirt, Kuriç - Doğanlı - Mazgirt, Kuşçu Rüstem - Kuşçu (Kar.) - Mazgirt, Kuşhane (Kar.) - Kuşhane - Mazgirt, Lazvan (Kar.) - Aslanyurdu - Mazgirt, Lemik - Obrukbaşı - Mazgirt, Öris (Karışık) - Akkılıç - Mazgirt, Pağnik (Kar.) - Kepektaş - Mazgirt, Pulan - Otlukaya - Mazgirt, Reşonezra - Oymadal - Mazgirt, Sıtansür'i U+S - Sıtansür - Mazgirt, Sihik - Koyunuşağı - Mazgirt, Sindam'ı Ulya - Yuk. Oyumca - Mazgirt, Sorek (Karışık) - Karabulut - Mazgirt, Şomi - Gelinpınar - Mazgirt, Şorda (Karışık) - Ağaçardı - Mazgirt, Tapaşür - Yenibudak - Mazgirt, Tirkel - Doludizgin - Mazgirt, Veliyan - Ataçınar - Mazgirt

45. Holikan (Halikan-Halikanlı)Zazaca Pertek-Tozkoparan Yeniköy, Horik, Vaskerit, ımezregewre, Xacer, Balşehir, Marpeg, Pirinçli, Kangal (Sivas), Aşudi kazası (Sivas) Hısn-ı keyf (Diyarbakır) Malatya, Maraş, Konya, Hısn-ı Mansur (Malatya) Haruç kazası (Cıldır sancağı) Sivas, Erzurum Kar. Çildir, Rakka, Niğde Sancakları (Konar-Göçer-İnan Ekrad Taifesinden) Erzincan-Pülümür.

46. Hormekli Kurmanca Nazmiye-Kığı-Varto, Kuruçay-Refahiye

47. Holifen Zazaca Ovacık

48. Hıfen Kurmanca Pertek

49. Hurşidan Zazaca Nazımiye

50. Hüzmikle Uşağı Zazaca Nazımiye

51. İksorlu (İzollu) Kurmanca-Zazaca Malatya - Siverek (Kelek, Daslı, Alidaş, Dimilli, Sreros, Çüllük, Dügerlin, Kolgir, Konurtepe, Asitogun, Torun, Çeltuk, Kerkerı, Cerçi, Batık, Telgrap, Areş Kelpuri, Darbi Aliveli, Huske, Zahor, Anası

52. İskor Zazaca Hozat

53. Kalan Uşağı Zazaca Mergasur, Balveren, Yalman, Cambulak - Maraş - Birman, Büyükgöl, Tunceli- Malazgirt-Ovacık-Malatya (Kesel, Bozukanlı, Bal, Aşuranlı, Abbasuşağı olmak üzere beş kola ayrılır.

54. Karabali Zazaca Hozat-Ovacık-Çemişgezek-Kırşehir (1701 yılında zorunlu iskana tabi tutulmuşlardır).

55. Karsan Zazaca Bakos (Hakes) - Pülümür, Fem Keskevar, Hosun, Hakis (Karışık) -

Kabadal - Pülümür, Hakis (Karışık) -Büyükyurt - Nazımiye, Karsan (Karışık)- Karsan – Mazgirt, Kazılı (Kar.) - Kazılı - Pertek, Kırdım (Kar.) - Kırdım - Pülümür, Koderiç (Kar.) - Güneyharman - Mazgirt, Kökser - Eğribölen - Nazımiye , Markasor - ? - Pülümür, Mukaddem (K.) - Dokuzkaya - Nazımiye

56. Kanoğlu aşireti Zazaca Pertek

57. Karakali Zazaca Erzincan-Pülümür

58. Kamsuran Kurmanca Nazmiye

59. Karan (Keçer) Uşağı Zazaca Ovacık-Pülümür-Nazmiye-Erzincan-Tercan-Karakoçan.

60. Keçeli Zazaca Ovacık-Çatköy, Eğimli, Çambudak, Balveren, Aktaş, Yakatarla köyleri

61. Kekertiyanlı Zazaca Ovacık

62. Kefelan Zazaca Ovacık-Pertek

63. Kevanlı (Kevo) Zazaca Ovacık

64. Kemanlı (İzollu) Zazaca Rabat - Turnadere - Pülümür -

65. Keskehoran Kurmanca Pertek-Ulupınar, Yeniköy, Tanzde, Poateris, Çerğek, Agzonik, Tozkoparan

66. Kırğan Zazaca Hozat-Dest-Ovacık (Eğrikavak), Çember-litaş köyleri, Şakak, Askısor Bornek

67. Kısmurlu Zazaca Nazımiye

68. Kolik Kurmanca Kemg, Ovacık

69. Kodern Zazaca Mazgirt

70. Kımsorlu Zazaca Hozat-Çemişgezek-Ovacık-Nazımiye, Dereova, Sivas Divriği bölgesinde Tuzla yöresinde bir kısım zorunlu iskana tabi tutulmuştur. Mezracetan - Askih

71. Koç Zazaca Ahtük - Toratlı - Çemişkezek, Amutka - Yenibaş - Hozat, Bırastik - Tekeli Mez. - Çemişkezek, Dekke - Tekeli - Çemişkezek, Karaağaç - Karaağaç - Hozat, Kozluca - Kozluca - Hozat, Kuzum - Payamdüzü Mez. - Çemişkezek , Nenikuşağı - Aşlıca - Ovacık, Tağar - Ormanyolu – Hozat Akirek (Karışık) - Gözlüçayır - Çemişkezek, Bradi (Kar.) Arpederen - Çemişkezek, Hazari - Anıl - Çemişkezek, Uskeğ - Paşacık - Çemişkezek - Bradi (Kar.) Arpaderen - Çemişkezek, Bılges - Bilgeç - Ovacık, Çakmaklı (Kar.) -Çakmaklı - Ovacık, Derik - Kuşluca - Ovacık, Gaziuşağı - Otlubahçe - Ovacık, Kalikuşağı -Eğrikavak - Ovacık, karataş - Karataş- Ovacık, Kavga - Kurukaymak Mz. Hozat, Mekikuşağı - Tepsil - Ovacık, Tanzi - Kurukaymak - Hozat, Zogar - Kurukaymak Mz. - HozatKalanbüyük - Yalmanlar - Ovacık,Pirinçc (Karışık) - Pirinçi - Pertek

72. Koçgiri Zazaca-Kurmanca Pülümür kazası, Pergiri, Karagöl, Sampaşa, Deşt Ağsanlı, Altınhüseyin, Tercan'da birkaç köy yaşamakta. Sivas Zara Ümraniye, (Karacaviran Bolucan, Beypınar köyleri ile Kangal kazasının Kavak nahiyesi Alucara, Kuruçay kazalarının Ümraniye ile sınırlı olan köylerinde Kayseri Sarıs, Akçadağlar, Maraş, Göksun ilçesi Keklikoluk, Alıklı bucak, Bozhöyük, Taşoluk, Küçük Mezdağı köyleri, Andurun, ilçesi Hargaçayırı, Sivas ilçesi Atlıca, Becek, Borular Ekaramahmut, Gökdere, Yakayeri,Görünmezkale, Karaçayır,Karahüseyin, Karapınar, Karlık Arık, Karataş, Karabay köylerinde, Erzincan Refahiye ilçesi, Gümüşkar bucağı, Akdağ, Çiçekali, Koçkay, Madendere, Resuller, Kalkancı Güzde, Çırağediği,Akarsu, Kandil köy, Gemeci köyleri, Rumeli-Dersim Bazuk eyaleti Ekrad taifesinden.

73. Kormeşli Kurmanca Kurmeş - Aşağı Gülbahçe - Pertek, Hıdırdamı - Yukarı Gülbahçe

74. Kulikan Kurmanca Mazgirt, Kıgı, Karlıova Erzurum, Çat ve Karakoçan ilçeleri.

Çemişgezek-Ovacık Rakka-Ergani Ekrad taifesinden.

75. Kabaklı Kurmanca Çemişgezek

76. Kırmoslu (Kimsorlu) Kurmanca Çemişgezek-Ovacık, Kıgı ilçesi (Şadallı) Yayladere, Sarıtosun, Aysaklı, Hasköy, Batrayas, Mercan köyleri, Adıyaman, Xıdosur kolu yerleşmiştir.

77. Kudanlılar Zazaca Tunceli - Erzincan - Cinini Pelitli Köyü - Derebük köyü

78. Kureyşan Kurmanca-Zazaca Ağaşenliği (Kar.) - Ağaşenliği - Pülümür, Aktaş - Aktaş - Ovacık, Ambar - Ambar - Merkez, Aşağı Harik - A. Doluca - Nazimiye, Azge - Güneycik - Nazimiye, Balluca - Ballıca - Nazımiye, Baravyonıcalık - Sarıbudak (Kar.) Pülümür, Başkalecik - Başkalecik (Kar.) Pülümür, Çağlayan

(Kar.), Çağlayan - Pülümür, Çamurek (Kar.) - Ilısu - Nazımiye, Çanakça'yı S. - Aşağı Çanakçı (K.) - Mazgirt, Çolahar - Çalkıran - Merkez, Çukur - Çukurköy - Merkez, Dızdan - Pınar - Merkez, Elgazi - Elgazi - Ovacık, Gomosür - Elmalı Mez. - Pülümür, Hağko (Karışık) - Turnayolu - Nazımiye, Malkoç - Büyükyurt (Kar.) - Nazımiye, Halitpınar - Halitpınar - Ovacık, Hasum - Güzelpınar - Nazımiye, Havikpahabaocağı - Merkez, Hodik - Yazgeldi - Nazımiye, Horımek (Kar.) - Yakacık - Nazımiye, Hosor - kopuzlar - Merkez, İresi / Yeris - Dalılbahçe - Nazımiye, Kabun - Köklüce - Mazgirt, Kalman (Kar.) - Gönlüce - Nazımiye, Keykanlu (Kar.) - Keykanlı - Pertek, Kırklar (Karışık) - Kırklar - Pülümür, Kincir - Üçdam Mez. - Pülümür, Kürgen - Batman - Merkez, Lazvan - Aslanyurdu - Mazgirt, Mukuf (Kar.) - Ünveren - Pülümür, Murdafan (Kar.) - Kangallı - Pülümür, Nüşüt - ? - Merkez, Pagaali - Uzuntarla - Merkez, Panan - Bostanlı - Nazımiye, Pozapun - Gömemiş - Merkez, Roşnak - Alacık Mez. Merkez, Sayrik - Çevrecik - Nazımiye, Sini Türk (Kar.) - Senek - Pülümür, Sumak (Kar.) - Sumak - Pertek, Şalıverdi (Kar.) - Şalıverdi- Ovacık, Tar (Kar.) - Alacık - Merkez, Türüşmek (Kar.) Aktuluk - Merkez, Vilkan (Kar.) - Baylık - Merkez, Venk (Kar.) Karşılar Mez. - Merkez, Veramin - Efeğılı - Pülümür, Yerisik - ? - Pülümür, Yukarı Çanakçı - Y. Köklüce - Batman - Çanakçı - Mazgirt

79. Lertikli Kurmanca-Zazaca Mamkirek - Çayüstü - Ovacık, Pozvenk - Yenisöğüt - Ovacık - Venki Lertik - Yenisöğüt Mez. - Ovacık - Aftariç – Dest - Yayladere - Mıran conek - Mambirek,

80. Laçinli Kurmanca Ovacık-Hozat

81. Lolanlı Zazaca Dağbek (Karışık) - Dağbek - Pülümür, Danzik (Karışık) - Derebeyu - Pülümür, Güzke (Karışık)- Kuzluca - Pülümür, Harsi - Boğalı - Pülümür, Kınolar - Çobanyıldızı - Pülümür, Kızılmescit (Kar.) - Kızılmescit - Pülümür, Kızılköprü

(Kar.) - Mezra - Pülümür, Kovuklu - Kovuklu - Pülümür, Lolan - Çaytaşı - Hozat, Murdafan (Kar.) - Kangallı - Pülümür, Sapköy - Nazımiye

82. Maksut Zazaca Ovacık-Hozat

83. Memokan (Memekan) Zazaca Tunceli

84. Maskon Zazaca Yayladere - Herdif - Derik - Mezno - Nazmiye - Yaylacık (Kılıcan - Çir) - Bahtiyar - Bardakçı - Pülümür, Dereköy - Dereköy - Pülümür, Fem (Karışık) - Kabadal - Pülümür, Karsolar - Derindere - Pülümür, Maskan (Kar.) - Yaylacık - Nazimiye, Yukarı Çanakçı - Yukarı Çanakçı - Mazgirt

85. Mevaliler aşireti Zazaca Nazmiye

86. Mırzan Kurmanca Pertek-Corovan-Ovacık-Tunceli (Milköyü). Urfa-Viranşehir. Suriye'nin Resüc Kayın yöresine yerleşmişlerdir.

87. Millan Kurmanca Erzurum, Diyarbakır, Çemişgezek, Bitlis - Van - Rakta, Mecidözü Kazası (Amasya) Ergani Tekke, Sivas, Adilcevaz, Mardin, Kırşehri, Çorum, Amasya, Maraş, Tokat, Kelkit, Şiran, Erzincan, Pertek, Corovan-Tunceli Merkez Mıl köyü-Ovacık Merkez, Urfa-Viranşehir. Suriye'nin Resuç Kayın yöresine yerleşmişlerdir.

88. Nenikan Kurmanca Çemişgezek-Ovacık

89. Panikan Zazaca Ovacık

90. Parçikanlı Zazaca Kurmanca Ovacık-Malatya, Sivas, Manas, Diyarbakır, (Barçikan- Barçikanlı) Kuruhisar-i Şarki, Çıldır, Eğin Kazısı (Arapgir sancağı), Amasya, Tokat, Harput, Musul, Rakka, Ergani,Diyarbakır Ekrad taifesinden.

91. Pezgevran (Pevzugerililer) Zazaca Ovacık-Pertek-Hozat

92. Perihanlı Zazaca Ovacık

93. Pilvenkli Kurmanca-Zazaca Azgonik - Kayabağ - Pertek, Aş. Urik (Kar.) - Aşağıkayabaşı - Pertek, Baluşer (Kar.) - Beydamı - Pertek, Cihik (Karışık) - Buğulu - Merkez, Çarhik - Yalınkaya - Pertek, Çemçik / Çerçik - Çemçeli - Merkez, Erindik / Esidi - Yamaçoba (Kar.) - Pertek, Gülbari - Söğütlütepe - Pertek, Hırnik (Karışık) - Çimenli - Pertek, Hurumkığ (Kar.) - Dereköy - Pertek, Kadosa - Karagüney - Pertek, Kazılı (Karışık) - Kazılı - Pertek, Markenk (Kar.) - Günboğazı - Pertek, Mirho (Karışık) - Doludibek - Merkez, Musaderiç - Yeğencik - Pertek, Paşvenk (Kar.) - Pınarlar - Pertek, Pilvenk - Dedeağaç - Merkez, Pohateris (Kar.) - Elmakaşı - Pertek, Rıbat (karışık) - Rabat - Pertek, Soğdes (Kar.) - Eseler - Pertek, Sorpiyan (Kar.) - Yolkonak - Merkez, Suğru - Soğukpınar - Pertek, Sürgücü - Sürgüç - Pertek, Şehsor (Karışık) Burmageçit - Merkez, Şögeyik (Kar.) - Atlantı - Merkez, Şüşenk - Bakırlı - Pertek, Taht - Tahtköy - Merkez, Taptikler - Başakçı - Merkez, Tanz (Karışık) - Tozkoparan - Pertek, Ulupınar - Ulupınar - Pertek, Vasgirt - Margek - Heşnek - carxêk - Agzenik - Derenahiyesi - Rumkex - Vaskivan - Çalıözü - Pertek, Venk-i Sağman - Sağınan - Pertek, Yeniköy (Kar.) - Yeniköy - Pertek, Y. Urik (Karışık) -Yukarıkayabaşı - Pertek

94. Pirarılı Kurmanca Pertek (Yamaçoba köyü)

95. Perikanlı Zazaca Nazmiye

96. Pirsultanlı Zazaca Pülümür - Erzincan - Avcılar Köyü - Sivas

97. Reskan (Koç) Uşağı Zazaca Hozat - Ovacık - Çemişgezek

98. Sağcılar (Sazu) Zazaca Tunceli

99. Sarı saltuklu Türkçe Ağveren - Sarısaltuk - Hozat, Brehi (Karışık) - Karaca - Vişneli - Çemişkezek, Bıradi - Arpaderen - Çemişkezek, Göbürge (Kar.) - Kırkmeşe - Pülümür

100. Şam Uşağı Zazaca Ovacık (Otlubahçe, Tozkoparan, Bılgeç, Elazi, Halitpınar, Eğrikavak) Çemişgezek, Hozat, (Değirmendere köyü ve mezraları) Ağrı, Erzurum, Sivas, Erzincan.

101. Şakakan Kurmanca Pertek - Tunceli - Tercan, Afganistan (Burlılar bölgesinden geldiler.)

102. Şadanlı (Şadıllı) Kurmanca-Zazaca Akkilise (karışık) - Sökücek - Mazgirt,

Aşağı Çanakçı - Aşağı Çanakçı- Mazgirt, Bağın - Dedebağ - Mazgirt, Blan (Karışık) - Özdek - Mazgirt, Canik (Karışık) - Aydınlık - Mazgirt, Çanıtur - Akyünlü - Mazgirt, Çatköy (Karışık)- Çatköy - Mazgirt, Danaburan - Danaburan - Mazgirt, Davali - Beşoluk - Mazgirt, Demirci - Demirci - Mazgirt, Dilan - Koçkuyusu - Mazgirt, Dırban - Kızılkale - Mazgirt, Göktepe (Kar.) - Göktepe - Mazgirt, Güderiç - Karşılar - Mazgirt, Hoşi - Karşıkonak – Mazgirt, Hozinkiğ (Kar.) - Alanyazı – Mazgirt, İsmailli (Karışık) - İsmailli - Mazgirt, İsnis - Sökücek Mez. - Mazgirt, Kavaktepe (Kar.) - Kavaktepe - Mazgirt, Keşküvan (Kar.) - Ayvatlı - Mazgrit, Kızılcık (Karışık) - Kızılcık – Mazgirt, Kircini - Korcan - Mazgrit, Kirzo - Yazeli - Mazgirt, Koderiç (Kar.) - Güneyharman - Mazgirt, Kurkurik (Kar.) - Aktarla - Mazgirt, K. Rüstem (Kar.) - Kuşçu Rüstem - Mazgirt, Küregan - Obuzbaşı - Mazgirt, Muhundu (Kar.) - Darıkent - Mazgirt, Öris (Karışık) - Akkılıç - Mazgirt, Örs - Örsköy - Mazgirt, Pağnik - Kepektaş - Mazgrit, Rıçik (Karışık) - Geçitveren - Mazgirti, Sörek (Karışık) - Karabulut - Mazgirt, Şilk - Akkavak - Mazgirt, Şorda (Karışık) - Temürtaht - Mazgirt, Yılanlu - Balkan - Mazgirt, Kimsor (Karışık) - Yayıkağıl - Nazımiye, Zeverek

- Demirsaban - Pertek Mazgirt ilçesi (Kızılkale, Aydınlık, Özdek, Beşoluk, Çatköy, Gelinpınar, Akkavak, Kepektaşı, Obukbaşı, Güneyharman, Örsköy, Yazevi, Nazmiye - Kimsor köyü - Yayla dere -Beşoluk ve mezraları.) Kığı, İran, Kuzey Horasan'da Mardin Derik ilçesi Koçyiğit Ballıtepebağ, Bayraklı ve Deresu köyleri, Refahiye, Kuruçay, Palo.

103. Şavak Kurmanca Balan (Karışık) - Geçitkaya - Pertek, Behramlu / Barav - Çukurca - Pertek, Boni - Boni - Çemişkezek, Celedor - Bulgurtepe - Pertek, Demireklü - Pertek, Doğan (Kar.) - Doğan - Çemişkezek, Komer - Sarıbalta - Çemişkezek, Konaklar - Konaklar - Pertek, Masartu S. - Çemişkezek, Mücavirli - Mücavirli - Çemişkezek, Norşin - Çemişkezek, Özrah - Çemişkezek, Reşolu - Reşolu -Çemişkezek, Selisor-i U. - Payamdüzü - Çemişkezek, Selior-i S. - Doğanköy - Çemişkezek, Tahsu (Kar.) - Gövdeli - Pertek, Vaskovan (Kar.) - Akçapınar - Çemişkezek

104. Şavalanlı Zazaca-Kurmanca Tunceli, Nazmiye, Pülümür-Tunceli merkezde Gedikdere, Sağlıca ve Çakmaklı köyleri), Çayırlı'nın (Eşmepınar, Boğazlı, Kavaklı ve Harşen

köyleri)Kırklar (Karışık) - Kırklar - Pülümür

105. Seyyidalan Zazaca-Kurmanca Tunceli, Nazmiye, Hozat (Karabekir Balkaymak, Çemişgezek, Derviş Cemal, Karacaköy)

106. Seyyid Sabunlar Kurmanca Pertek

107. Sultan Munzur Zazaca Ovacık, Erzincan

108. Seyhan Zazaca Mazgirt

109. Sisanlı Zazaca Pülümür (Salkımözü, Doğanpınar köyü ve mezraları) Pertek-Tunceli-Tercan, Afganistan, (Gururlar Bölgesinde)

110. Seydanlı (Sidanli) Kurmanca Mazgirt

111. Semkan/Koç Uşağı (Sipkan-ı Şam) Zazaca Çemişgezek-Ovacık, Pertek, Erzincan (Ekrad taifesinden)

112. Seyid Kemalan Zazaca Ovacık-Erzincan

113. Seyid Ahmet Dedeler Zazaca Ovacık-Erzincan

114. Şilanlı Zazaca Ovacık-Erzincan

115. Suranlı Zazaca-Kurmanca Cihik / Sihidk - Buğulu (Kar.) - Merkez, Esrük - Esrik - Mazgirt, Gevan / Geban - Gümüşgün (Kar.) - Mazgirt, Harsin - Işıkvuran - Ovacık, Hacerik (Kar.) - Güdeç - Merkez, Mirho (Karışık) - Doluküp - Merkez, Pah (Karışık) - Kocakoç - Merkez, Şorda (Karışık) - Ağaçardı - Mazgirt - Polo - Gökdere - Büyükdereçaltı Köyü (Parsiye)

116. Siliçli (Sılız) Zazaca Tunceli

117. Süleyman Uşağı Zazaca Tunceli - Ovacık - Tunceli Pertek (Kaçarmişaderiç)

118. Şiğ Hesananlı Kurmanca-Zazaca Abbasuşağı- Boğanlı - Pülümür, Ağdat - Baldan - Merkez, Ağat, Dumantepe - Ovacık , Askisor (Kar.) - Okurlar -Merkez, Birman - Eskigedik - Ovacık, Bornek (karışık) - Düzpelit - Merkez, Burvent - Burvent - Ovacık, Dağbek (Kahr.) - Dağbek - Pülümür, Danzik (karışık) - Dereboyu -Pülümür , Ergen - Geçimli - Hozat, Hacerik (Karışık) Güderiç - Merkez, Hacekrek - Ağaçpınar - Ovacık - Haçeli - Dikenli - Merkez, Halvori - Karşılar - Merkez, İksor (Kar.) - Gözen - Merkez, Kırmet - Aşağıtornaba - Ovacık, Kırnik - Buzlupınar - Hozat, Tilek - Yoğunçam - Ovacık, Venk (karışık), Karşılar Mez. - Merkez, Zımek - Çığırlı – Hozat Ekirek (Karışık) Gözlüçayır - Çemişkezek, Hadişar - Kalecik Mez. - Hozat, İncığa - Altınçevre - Hozat, Kalecik (Kar.) - Kalecik - Hozat, Karataş - Kalecik Mez. - Hozat, Kilise - Yenidoğdu Mez. - Hozat, Norşin - Çağlarca Mez. - Hozat

- Peyik - Çağlarca - Hozat - Poti - Yenidoğdu Mez.- Hozat- Samik - Yenidoğdu Merz. - Hozat, Segedik (Kar.) -Kalecik Mez. (Hozat), Sorpiyan - Yenidoğdu - Hozat, Sümülke , Çağlarca Mez.- Hozat, Teştek - Atadoğdu - Merkez, Ureek - Çağlarca Mez. - Hozat Agzonik - Yeşilyurt - Hozat, Ağveşi - Taner Mezrası - Hozat, Avşeker - Akdemir - Pertek, Bezavut - Esenevler Mez. - Hozat, Eynik - Elmalı - Çemişgezek , Hopağaç - çağlarca Merz. - Hozat, İn -İnköy - Hozat, Karsel - Esenevler - Hozat, Segedik (Kar.) - Kalecik Mez. Hozat, Taçkirek - Kavuktepe mez. - Hozat, Tavuk - Kardelen - Hozat, Tarnoti - Yoğunçam - Hozat,Askisor (Kar.) - Okurlar - Merkez, Bornek (Kar. - Düzpelit - Merkez, Deşt - Geyiksuyu - Merkez, Garipuşağı - Garipuşağı - Ovacık, Gevrek - Çemberlitaş - Ovacık , Haresenk (Kar.) - Biçmekaya - Pertek, Kırgan - Canbulak - Ovacık, Mamlis (Kar.) - Doludibek - Ovacık, Müşkürek - Eğriyamaç - Merkez, Pozvenk (Kar.) -Yenisöğüt - Ovacık, Sin - Sinköy - Merkez, Şakak - Altınyüzük - Merkez, Bırdo - Çalıbaşı - Ovacık, Kakber - Buzlutepe – Ovacık, Kızılkilise - Bilekli Mez. -Hozat, Kori - Koru - Hozat, Miksor - Bilekli -Hozat, Ortenik - Yoncalık - Ovacık, Rabat - Rabat - Hozat, Samoşi (Kar.) - Boytaş - Hozat, Velolar - Yazıören - Ovacık

119. Şeyh Mehmedanlı Zazaca A. Harik (Kar.) - A. Doluca - Nazımiye, Heç / Haclo (Kar.) - Demirkapı - Merkez, Kortasür - Yeşilkaya Mez. - Merkez, Kürk - Karagöz - Pülümür,

Sırıç - Çılga - Merkez, Şehsor (Kar.) - Burmageçit - Merkez

120. Şıh Çobanlılar Zazaca Mazgirt - Elazığ - Erzincan - Elmal - Çorum - Alacak / Köşrük köyü

121. Seydanlar Zazaca Burnak - Burnak - Ovacık, Hağaçor (Kar.) - Yenikonak - Ovacık, Bozukan - Eğripınar - Ovacık, Bozik Uşağı (K.) - Çöğürtlük - Ovacık, Danzik (Karışık) - Dereboyu

- Pülümür, Buduge - Çanbulak - Ovacık, Çat - Çatköy - Ovacık, Hağaçor (Kar.) Yenikonak - Ovacık, Kızılçayır - Kızılçayır - Ovacık, Mansuruşağı - Mansuruşağı - Ovacık, Şahverdi (Kar.) - Şahverdi - Ovacık, Zeruk - Yakatarla - Ovacık, Ferolar - Ferolar - Ovacık, Kalanbüyük (Kar.) -Yalmanlar - Ovacık, Maraş (Karışık) - Eğimli - Ovacık, Aznut/arzumak - Yaylagünü - Ovacık, Bırko (karışık) - Yürekli - Ovacık, Çakperi -

Güneykonak - Ovacık, Kedek - Koyungölü - Ovacık, Kerdiz - Öveçler - Ovacık, Kentkayacı - Kentkayacı - Ovacık, Konaklar - Konaklar - Ovacık, Kozluca - Kozluca - Ovacık, Köseler - Köseler - Ovacık, Maraş (Karışık) - Eğimli - Ovacık, Miştiuşağı (Kar.) -Sarıtosun - Ovacık, Yılanlı - Yılanlı - Ovacık, Birko (Karışık) - Yürekli - Ovacık, Dıztaş - Mollaaliler - Ovacık, Gözeler - Gözeler - Ovacık, Hopik - Havuzlu - Ovacık, Keviçler - Kavuktepe - Hozat, Kodi - Paşadüzü - Ovacık, Markenk - Akyayık -Ovacık, Merkol - Solhasan Mez. - Ovacık, Pardi - Karayonca - Ovacık, Solhasan - Solhasan - Ovacık, Ada - Ada - Ovacık, Büyükköy - Büyükköy - Ovacık, Çakmaklı (Kar.) - Çakmaklı - Ovacık, Çirpazin - Aslandoğmuş - Ovacık, Hüllükuşağı -Ovacık, Kızık - Kızık - Ovacık, Telo - Tatuşağı - Ovacık, Teto - Isıtma - Ovacık, Zeranik (Kar.) - Yeşilyazı- Ovacık, Ziyaret - Ziyaret - Ovacık, Eskigedik - Yarıkkaya – Ovacık, Hamzik - Yarıkkaya Mez. - Ovacık, Hanuşağı - Hanuşağı- Ovacık, Merho - Cevizlidere - Ovacık, Pezgar - Söğütlü - Ovacık, Topuzlu - Topuzlu - Ovacık,

122. Velikanlı aşiretiZazaca Tunceli

123. Yusufanlı Zazaca Hacerik (Kar.) - Güdeç - Merkez, İksor - Gözen - Merkez, Merçik - Erdemli - Merkez, Pah (Karışık) - Kocakoç - Merkez, Sahsik (Kar.) - Güleç - Merkez, Sorpiyan (Kar.) Yolkonak - Merkez, Tüllük - Sütlüce - Merkez, Türüşmek (Kar.) - Aktuluk - Merkez, Paşavenk (Kar.) - Pınarlar - Pertek,

Piriınçi (Karışık) - Piriınçi - Pertek, Sumak (Karışık) - Sumak - Pertek

124. Zekeran Kurmanca Çemişgezek

125. Zerkânlı Kurmanca Rakka, Hısn-ı Mansur kazası (Malatya Sancağı), Aksaray, Diyarbekir, Erzurum, Mardin, Kahta (Adıyaman), Çemişgezek, Erzurum, Hınıs, Marat, Mardin, Aksaray üzere beş kola ayrılır.

126. Zerkevik Zazaca Dere Çıkaran, Tembin dağlarında otururlar.

* Çemişgezek - Pertek Hozat ilçelerinde, Sarı Saltuk, Bayad, Bayındır, Döğer, Eymur, Kınık ve Yazır gibi Türkmen - Yörük grupları da yurt edinmişlerdir.

- 1521-23 yılında Disimlü Osmanlı kayıtlarında Ekrad olarak geçmektedir. Disimlük Çemişgezek BOA, TD. nr. 998 s. 169; sene 928-29 (1521-23).

- 1540-41 yılında, Dimili (Dımılı)liler Osmanlı kayıtlarında Ekrad olarak geçmektedir. Çemişkezek TKA.TD.nr. 164 vr. 33a-b sene 947 (1540-41).

- 1559-60 yılında İzoli aşiretininde Osmanlı arşiv belgelerinde Avşar boyunda olduğu Malatya - Cübaş Nahiyesinde, Dayı köyü TKA, TD, nr. 142, 546-550 sene 967 (1559-60) kayıtlarına rastlanmaktadır.

Mili aşireti; Osmanlı kayıtlarında Ekrad olarak gösterilmektedir. Mardinden geldikleri kayıtlardan rastlanmaktadır. BDA, TD, nr. 998 s. 14, sene 928-929 (1521-23).

- Ermenüklü Cemaati; Döğer boyundan olup Çemişgezek Rıbat yerleşkeleri TKA, TD, nr. 142, 546-550, sene 947 (1540-41) Osmanlı arşivlerinde belirtilmektedir.

- Balaban aşireti; Avşar boyundan olduğuna dair Adana Karasu'ya yerleştikleri BOA, TD. nr. 969 s. 174-175; sene 932 (1525-26) tarihlerinde Osmanlı kayıtlarında geçmektedir.

- Pilvenk aşireti; Osmanlı arşivi belgelerinde Ekrad olarak geçmekte Çemişgezek, Pilvenk kışlağı yerleşkelerinde yaşadığı BOA, TD, nr. 999, s. 170, sene 928-29 (1521-23) tarih kayıtlarında geçmektedir.

- Şafaklu aşireti; Savaklu cemaati Osmanlı arşiv belgelerinde Boyat boyuna bağlı Çemişgezek S.Havik Nahiyesinde, Askasar-ı Sülfak Tifirik (Meşhed'ten geldikleri) yerleşkeleri yurt edindikleri TKA, TD. nr. 164, vr. 135b, sene 947 (1521-73) (1540-41) tarihli kayıtlarda geçmektedir.

(Bkz. Yusuf Hallaçoğliu, Anadolu'da Aşiret Cemaatler, Oymaklar; (1453-1650) TYK Ankara.)

- Kureyş Ocağı'nın Oğuzlar'ın Bozuk kolunun Beğdili boyuna mensup olduğunu yazıyor. (Bkz. Yusuf Hallaçoğlu, Anadolu'da Aşiret Cemaatler, Oymaklar; 4. cilt)

Kaynak: Ali KAYA, Başlangıcından günümüze DERSİM TARİHİ; Bkz. Sayfa, 81-94; Birinci Basım Haziran 1999, İkinci Basım Temmuz 2002, Üçünçü Basım 2003, Can Yayınları, İstanbul, Demos Yayınları'nda 1. Basım: Ekim 2010.

SEYİT RIZA
(1856 - 15-16 Kasım 1937)

Seyit Rıza; Seyit Ahmet Tübi evlatlarındandır. Seyit Ahmet Tübi den sonra, sırasıyla soyu Seyit Şeyh Hasan,S eyit Hüda-verdi, Seyit Allah verdi, Seyit Hak verdi, Seyit Abbas, Seyit Kara Süleyman,Seyit Ali Şir, Seyit Mursi (Musa veya Mürt eza), Seyit Mustafa, Seyit Süleyman ve Seyit Rıza'nın babası Seyit İbrahim'e kadar dayanmaktadır.

Dersim hareketinin lideri Seyit Rıza, 15–16 Kasım gecesi 1937'de Elazığ Buğday Meydanı'nda 81 yaşındayken 7 arkadaşı ile birlikte idam edildi. Seyit Rıza Şeyh Hasanlıların Yukarı Abbas anlar aşiretinin ve Dersim'in lideriydi. Ovacık İlçesi Ağdat köyünde doğmuştu (1856).

Seyit Rıza; Rus işgali döneminde ise, "Batı Dersim Milis Kuvvetleri Komutanlığını yaptı. Başarılarından dolayı, Erzincan'da "İl İdaresi Üyeliği"ne atanır. Erzincan valilerinden Sabit Bey'in yazdığı bir mektupta Seyit Rıza ile ilgili olarak- "şimdiye kadar bize din ve namusuyla hizmet etti" der.

Seyit Rıza, tüm iyi niyetli çabalar karşısında idam sehpasına giderken dahi, o günün devlet yöneticilerinin sözlerini yerine getirmemeleri nedeniyle, tarihi kayıtlara geçen; "Ben sizin yalan ve hilelerinizle baş edemedim bu bana dert oldu. Ama ben de sizin önünüzde diz çökmedim. Bu da size dert olsun"... Seyit Rıza, bilinen özdeyişini söylemiştir. Yine Aptullah Alp doğan, Seyit Rıza ile yaptığı görüşmeler sunucunda da, Seyid Rıza'nın Dersimden

çıkması şartıyla, Elazığ ovasında da geniş arazi, çok sayıda dükkân ve bol ımiktarda para tekliflerde bulunur. Seyit Rıza, bu teklilere karşın; "ben gözlerimi burada açtım, burada ölmek isterim" diyerek teklifleri reddeder. Seyit Rıza, bu duruşuyla kendi toprağına, toplumuna, diline, inancına, kültürel değerlerine sahip çıktı. Hz. Ali gibi, haksızlık önünde eğilmedi. Ve şerefini korıyarak hakka yürüdü.

1937 – 1938 Hareketinde ailesinden 38 kişi öldürülmüş olup, 8 kişi hayatta kalabilmiştir. Seyit Rıza'nın üç oğlu: 1. Şeyhesen, 2. Şix Hesen, Bava (Baba)'dır. Seyit Rıza'nın ailesinden 1937 – 1938'de kurtulanlar İzmir Seferihisar'ın- Bademler köyüne sürgün edilerek 10 yıl zorunlu ikamete tabi tutuldular.

Seyit Rıza, Dersim'in lideriydi. Dersim'de belirli bir saygınlığı vardı. 4 Mayıs 1937 harp kararı alınmadan önce, Seyit Rıza, General Alp doğan'a yeniden başvurur ve şu isteklerde bulunur: Okul, yol ve refah sağlayacak fabrikalar yapılmalı, milli haklar korunmalı, yurt sahibi olmak vb. Haklara saygı gösterilmeli, diyor. Ayrıca Bahtiyar Aşiret Reisi Şahin Ağa da; Dersim Kanunun hazırlanmadan önce Dersim'e yatırım yapılmadığını, halkın fakirlik içinde bulunduğunu, Dersim'in imarı ve ihyasının gerekli olduğunu, bunun için halkın belli bir süre vergiden muaf tutulmasını hükümet yetkililerinden talep eder.

Buna karşın önyargılı devlet yöneticilerinden Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey (Fevzi Çakmak, Neşet Hakkı Uluğ, Şükrü Kaya v.b.) 2 Şubat 1926 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na verdiği raporda şöyle demektedir: "Dersim, Cumhuriyet hükümeti için çıbandır. Bu çıban üzerinde kesin ameliyat yapmak ve gelecek tehlikeleri önlemek mutlaka gereklidir. Son derece zeki, kurnaz ve hileci olan bu halk, hükümetin zayıf ve kuvvetli olduğuna göre mütecaviz ve itaatlidir. Okul açmak, yol yapmak, refah sağlayacak fabrikaları kurmak, sanayi

işleri sağlamak, yurt sahibi yapmak veya uygarlaştırmak suretiyle ıslaha alınmak, hayalden başka bir şey değildir. Yine 1930'lu yıllarda İçişleri Bakanı bir yazısında şöyle diyor: "Sünniler Devlete bağlıdırlar ve onun için çalışırlar (...) Dersim'in çoğunluğunu oluşturan Aleviler kötülüklerin başlıca nedenleridir.

Osmanlı devlet yöneticilerinden, Adülhak Hamit (1896), Şakir Paşa (1899), Mardinli Arif Paşa (1903), Ali Paşa (1908-9), Cumhuriyet döneminde ise, Cemal Bardakçı (1926), Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey (1927), Fevzi Çakmak (1930) Şükrü Kaya (1931), İbrahim Talih Öngören (19319) Halis Bıyık Tay (1932), Hüsref Gerede (1933), İsmet İnönü (1935) Neşet Hakkı Uluğ (1936), Abidin Özben (1937), Celal Bayar (1937), Abdullah Alpdoğan'ının hazırladığı raporlar askeri çözümden öteye gidilmediği gibi, Dersim insanına karşı önyargılarla yaklaşılmıştır.

Görüldüğü gibi devletin bu görüş ve yaklaşımları, devletle Dersim halkı üzerinde Osmanlılardan beri oynanan oyunlar sonucu askeri önlemler, katliamlar devletin temel görevi olmuştur.

Dersimde okul açmak, hastane açmak, işsizliği önleyici tedbirler almak ve refah artırıcı ekonomik tedbirler almak, kültürel kimlik kazandırmak, diline, tarihine ve milli haklara saygı göstermek yerine her dönemde askeri çözümler önerilmiş ve bunu bilinçli olarak dayatmışlardır. Bu dayatmalar sonucunda, Dersim, canını, malını korumak için tedbirler almak zorunda kalmıştır.

1994 yılında da ise Dersimde 68 köy yakıldı. 40 bin kişi baskılardan dolayı göç etmek zorunda kaldı: 27 kişi ormanlık alanlarda öldürüldü. Meçhul cinayetler işlendi, insan hakları ayaklar altına alındı.

Dersim'in doğal yapısından kaynaklanan sorunlar, aşiretlerin yapısı, özellikle mezhepsel baskılar, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal sorunlar geçmişte olduğu gibi, günümüz de dahi devam

etmektedir. Geçmişte uygarca çözümlenmeyen bu sorunlar 21. yüzyılda hala ilkel zihniyetlerle çözüm aranmaya çalışılıyorlar. Hırsla, öfkeyle, akıldışı, yöntemlerle sorunlar hiçbir dönemde çözümlenememiştir.

Oysa 1937 -1938 harekâtının sebebi olarak hükümet, bölgede vergi toplanmamasını görüyordu. 1931 yılı ve sonrasında toplam vergi gelirlerinin yaklaşık %65'i yoksul köylülerden sağlanıyor. Vergide olduğu gibi, Der simliler, Çanakkale Savaşında da otuz şehit vermişlerdi. Dersimliler'in askerlik görevini Osmanlı- Rus savaşına 10.500 kişi ile katılmışlardı ve 1931 de Birinci Umum Müfettişliğin verdiği bilgilere göre de hemen, hemen herkes askerlik görevini yerine getirmişti.

Yine devletin raporlarında devletin amacı, Dersim'i ıslahat amacıyla Dersimli'yi toprağa bağlamaya çalışmaktır. Ayrıca Türklüğe yakıştırmak, Türkleştirmek aslen Türk olduklarını ikna etme vb. gibi Türk dili Dersim'de temin edilmeli deniliyor. Devamla… Sıdıka Avar gibi inançlı öğretmenlerin atanması düşülmüştür.

Okul ve yollarla birlikte Dersim'e sağlık hizmetleri de götürülmeli idi. Üçüncü yıl yol yapımlarına ara verilmeksizin devam edilmeli, ekonomik gelişime ağırlık verilmelidir, deniliyorsa da ciddi bir gelişme görülmez.

Oysa devletin resmi kaynaklarına göre yol, köprü yapımlarındaki tek amaç Dersim'e girip yerleşmekti. Bu çaba Dersim'e girip yerleşmenin büyük bir koşulu olarak görülüyordu.

1936 yılında çıkarılan 2884 sayılı kanunla Dersim adının Tunceli olarak değiştiğini de sürekli dile getiriliyordu.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken nihayet, 4 Mayıs 1937 yılında yapılan Tunceli Tenkil Harekâtına Dair Bakanlar Kurulu kararı alınır.

1937'de harekât kararı uygulanır. 1936 yılında çıkarılan 2884 sayılı kanunla Dersim adının Tunceli olarak değiştiğini de sürekli dile getiriliyordu. Aylar sonra Seyit Rıza ve arkadaşları yakalanır. Aylarca süren duruşmalar sonucunda 58 tutuklu hakkında karar kendilerine tebliğ edilir. Sanıkların 11'i idama mahkûm edilmiştir. 15 Kasım'ı 16 Kasım 1937'ye bağlayan gece Elazığ Buğday Meydanında Seyit Rıza (81 yaşında), Seyit Rıza'nın oğlu Hüseyin, Seyhanlı Aşiret reisi Husso Şeydi, Yusuf an Aşiret reisi Kamber Ağa (96 yaşında) olduğu halde 31 yıla mahkûm edilir. Ülküye oğlu Hasan ve Mirza oğlu Ali de idam edildiler. Seyit Rıza, idam edilirken idam sehpasın dahi "Kerbelanın evladıyız, ayıptır, zulümdür, cinayettir! Haykıran Seyit Rıza, İmam Hüseyin gibi zilletle yaşamadı, izzetiyle hakka yürüdü.

1937 harekâtı sonrasında isyancılar hakkında İsmet İnönü meclisteyaptığı açıklamada, 30 şehit, 51 yaralı, isyancılardan 265 ölü, 20 yaralı, toplam olarak 4991 tüfek ele geçirildiği belirtiliyordu.

12 Mayıs 1938'de başlayan askeri harekât, 15 Eylül'e kadar sürer. Yakılan köy sayısının 60 olduğu belirtilir.5–7 bin kişi batı illerine iskâna tabi tutulur. Eylül 1938 sonunda ise 13 bin160 kişi ölü,11bin 818 kişinin sürgün edildiği belirtilmektedir. Ancak bu rakamların daha yüksek olduğu da aşikârdır.

6 Ağustos1938 de Bakanlar Kurul kararıyla 1246 haneden 5000 kişinin,32 şehrin 109 kazasına bağlı 922 kişi bir köye bir hane şeklinde dağıtılır. Kimsesiz çocuklar ise besleme olarak köylere dağıtılır.

Oysa Kurtuluş Savaşı boyunca, bütün cepheler dâhil muharebe meydanlarında 9.167 kişi (662 subay, 8505 er) şehit olmuştur. Aldıkları yaradan daha sonra ölenlerin sayısı ise 53 subay ve 1665 er denilmektedir

Dersim üzerine yapılan tedip (eğitme), tenkil (cezalandırma) ve sürgün hareketleri 1942 yılına kadar zorunlu iskân devam etti. Zorunlu iskânlar sonucunda Dersim sorununun Eskişehir, Kırklareli, Manisa, Tekirdağ, Aydın, Çorum, Malkara, Çorlu, Ödemiş, Balıkesir Anadolu'nun batısında arama cumhuriyet tarihi kuralları, insan hakları zemininde ve demokrasi kuralları içinde çözüm aranılmadı.

Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında Dersim uzun yıllar Osmanlı imparatorluğu döneminde her bakımdan ihmal edilmişti ve potansiyel bir tehlike olarak görülüyordu. Dersim'de yol yoktu, tekerlekli vasıta yoktu. Okulun, ticaretin ve ziraatın adı var ama kendisi yoktu.

Karanlık cehalet korku içinde ilk bir yaşam geçiren Dersim halkı çilekeş bir yaşam sürdürüyordu. Oysa Anadolu'nun her tarafında cumhuriyet döneminden itibaren elektrik, radyo ve otomobilin ne demek olduğu bilinmesine rağmen Dersim halkı habersizdi. Hükümetleri her defasında, ibret duygusuyla öç alma düşmanlık ayrı gayrı davranışlar yerine Dersim diline, kültürüne, folkloruna saygı göstermedi. Gelenek ve görenekleri doğal karşılamadı. Refah ve bayındırlık, sevgi, dostluk, ekonomik kalkınmayı bölgeye götürmedi.Devlet-hükümetler bugün de yarın da askeri çözüm arama yerine, demokrasiye bağlı, insan hakları bazından çözüm aramaları en bilimsel ve akılcı yol olarak görmeleri gerekir. İlkel yöntemlerin çözüm getirmeyeceklerini iyi bilmelidirler..

Bütün olarak değerlendirildiğinde, Dersim'in içinde bulunduğu dram, çektiği acılar, çekmekte olduğu sorunları dile getirmekle bitmemektedir..

Tüm çabalara rağmen sonuçta bir dizi askeri ve siyasi önlemler alınmış, alınan tüm kararlar bir askeri harekete dönüşmüş ve

Dersim'de yapılan tüm idari düzenlemeler halkın huzurunu ve güvenini sağlayamamıştır.

Halkın bilgisiz, yoksul, cahil olması, feodal aşiret düzeninin sürmesi, yönetimlerin kitlelerin sorunlarına, taleplerine askeri önlemlerle çözüleceğine inanmaları, Dersim sorununu çözmemiştir. Sağlık, eğitim, idari ve ekonomik alanlarda tek bir iyileştirme yapılmamıştır.

Dersim sorununun çözümü hakkında yazılan yazılar, öneriler birer odayı dolduracak kadar çok olmasına rağmen içerik olarak hepsi, her defasında kâğıt üzerinde kalmış ve her defasında geçmişte olduğu gibi günümüzde de düşünülen öneriler, çözümler, tekerrürden öteye gitmemiştir. Hükümetler her defasında ibret duygusuyla hareket ederek öç almak, düşmanlık yar aratılarak ayrı gayrı davranışlar içersinde bulunulmuşlardır. Dersim halkı ötekileştirilmiş, horlanmış kültürel farklılıklar doğal zenginlik olarak kabul görülmemiş ve aşağılanmıştır.

Devlet yöneticileri ve hükümetler, Dersimliler'in diline, kültürüne, folkloruna, gelenek, görenek ve inançlarına saygı göstermiş olsalardı ve bölgeye refah, bayındırlık, sevgi, dostluk, ekonomik kalkınmayı götürmüş olsalardı, Dersimliler bu denli acı çekmezlerdi.

Askeri çözümler yerine daha çağdaş ve bilimsel yaklaşımlar sergileyerek sorunlar çözümlenirdi. Demokrasiye bağlı, insan hakları bazında çözüm aramak en bilimsel ve akılcı yol olsa gerekti. Ancak günümüz de aynı çarpık anlayışlar devam etmektedir.

Artık günümüz çağdaş insanı sorunlara uygar ve demokratik açılardan bakması gerekir. Bu sorunların tek çözümü de buradan geçmektedir. Barış ve huzur bu şekilde sağlanır.

XX. yüzyılda dünyanın çeşitli yerlerinde olduğu gibi Dersim'de de 1937-1938 tarihinde 110 bin nüfus olmasına rağmen on binlerce kişi kıyıma ve sürgünlere maruz kaldı.

Dersim'in etnik yapısı siyasal düşünceleri ve inançları (mezhepsel) nedenleriyle öldürüldü, sürüldü.

Oysa 20. yüzyılın başından beri insan haklarına değer vermeyen devletler, geçmişte olduğu gibi gelecekte aynı nedenlerle çeşitli devletlerin desteği ile soy kırımlarına maruz bırakılmışlardır. İnsanlığın ve insan değerlerinin en büyük düşmanı olan kurumlaşmış ırkçılık kökten dincilik ve yoksulluktur.

Sorunlara uygar ve demokratik açılardan bakılmasında sayısız yararlar vardır. Bu sorunların tek çözümü buradan geçmektedir. Günümüz çağdaş insanının da bu değer yargıları içersinde düşünmesi gerekir. Barışçıl, uzlaşmacı ve hoşgörülü olmak insan olmanın da gereğidir. Sorunlara çözüm aramanın ön koşuludur.

Dersim 38'de insanlık dışı uygulamalar sonucunda ağır katliamlar, kırımlar ve imhalar yaşandı. Dersim zorunlu göçten oluşan etnik temizlik ile nüfus yoğunluğunu kaybetti. Dersim dili, kimliği, kültürel ve siyasi hakları hükümetler tarafından yok sayıldı ve geliştirmeye olanak tanınmadı.

Gerçek yurtsever, dürüst insanlar, bu davaya beyniyle, yüreğiyle, düşleriyle, duygularıyla toplumuna karşı vicdani bir sorumluluk duymalıdır. Bunun içindir ki daha duyarlı ve diri olmak zorundayız. Hz. Ali'nin söylediği gibi " En iyi insan, insanlara yar olandır." Yine Hacı Bektaşi Veli'nin söylediği gibi "limle gidilmeyen yolun sonu karanlıktır."

Yıllardan beri yöremiz bilinçli olarak insansızlaştırmak isteniyor. Oysa toprağından koparılan halk, ölü halktır. Sonuçta direnme gücünü yitirir ve köleleşir. Çünkü toprak (Yurt) maddi ve manevi değerlerin toplamıdır. Bu nedenle topraktan kopuş insanlıktan kopuştur, halkın var olan direnme gücünü yitirmesidir. Bir başka deyişle yurttan, topraktan kopuş, yaşam kaynağından kopuştur. Yaşam gerçeğini yitiren insan sonuçta etkisizleştiriliyor.

Özgürleşmekten alıkonulup, tüm yaşam kaynaklarından mahrum bırakılıyor demektir. Yüreğinde insanlık kırıntısı olan, yüreğinde sevgi zerreciği, beyninde tarih, memleket bilinci olan her insan bugünkü Tunceli sorunlarına seyirci kalmamalıdır. Artık inanç ve ekonomik güçlerimizi birleştirmek zorundayız. Nitelikli insan gücü yaratmak zorundayız

İşte bu çirkinlikten, kokuşmuşluktan, kölelikten, yabancılaşmaktan, yozlaşmaktan kurtulmanın yolu kendi toprağına dönmek, toplumunu sahiplenmekten geçer.

Toprağına, toplumuna sahip çıkmak; yaşam kaynaklarına, maddi ve manevi değerlerine sahip çıkmak, kendine sahip çıkmaktır. Kendine sahip çıkmayan insan, duyguları körelmiş, yüreği taşlaşmış, tarih bilinci çoraklaşmış; yaşam sevincini, kimliğini ve insanlığını yitirmiş zavallılardır.

O halde yaşam felsefemiz; toprağımızla buluşma, halkımızla kaynaşma, tarihimize, kültürümüze ve törelerimize sahip çıkmak olmalıdır.

Bugün bizi bekleyen iki tehlikeden bahsetmek istiyorum. Toplumumuz için sıraladığım tüm bu sorunların ötesinde en büyük tehlike bir toplumun kendi kültürü ve töresini terk etmesidir. İkincisi de geçici rahatlıklara aldanıp töresini terk etmesidir. İkincisi de geçici rahatlıklara aldanıp ileriyi görmemeyi diğer bir tehlike olarak görüyor ve herkesi bu konuda sağlıklı düşünmeye davet ediyorum (il gider töre kalır). Servet kazanırsınız, statü kazanırsınız, ama kültür ve törenizin yok oluşu, gerçek yaşamınızın, varlık nedeninizin yok olmasıdır.

Yıllardan beri önyargılı yöneticiler, Tunceli insanını potansiyel suçlu olarak gördüler. Tunceli insanı insanca yaşamak için yıllarca mücadele etti. Demokrasi ve özgürlük mücadelesinde kendisine düşen görevleri yerine getirdi.

Geçmişte Tunceli insanı dize getiremeyen anlayışlar; Tunceli insanının tüm çabalarına rağmen bugün barajlar yoluyla coğrafyasını kökten değiştirmeye yönelmişlerdir.

İşte bunun içindir ki sorumluluklarımız ve görevlerimiz artmıştır. Kültürümüze, tarihimize, dilimize ve tüm değerlerimize sahip çıkmalıyız.

Bunlardan kurtulmak kendi ellerimizdedir. Bilim adamı George Bernard Show'ın söylediği gibi "Değişimsiz gelişim olamaz, kafalarını değiştiremeyenler hiçbir şeyi değiştiremezler"

İşte biz kafaları değiştiremediğimiz sürece geçmiş cinayetleri-katliamları kolaylıkla unutan bir toplum oluruz demektir.

Amerikalı yazar William Faulkner "Geçmiş asla ölmez, hatta geçmemiştir bile..." demişti. Damarlarımızda sadece kan değil, atalarımızın deneyim ve ümitleri dolaşıyor, onların hala yaşayan anıtları ve gelenekleri sayesinde kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi ve ne olmak istediğimizi anlayabiliriz. Bugün kültür mirasımızı korumak ve zenginleştirmek gibi zor bir çabaya her zamankinden daha çok ihtiyacımız var. Halkı ve özgürlüğü sevmek ancak ve ancak toplumsal görevlerini yerine getirmekle mümkün olur.

Özgür, saygın bir toplum olmak istiyorsak kültürümüze, sanatımıza toplumumuza sahip çıkmak zorundayız.18.10 2012

Londra - Dersim Kültür ve Dayanışma Derneği

DERSİMLİLERİN KÖKENİ VE DEYLEM'DE ALEVİLİK

Eylül 2004

Dersimliler, "Deyleımliler" ve "Daylamlılar" olarak anılan Hazar Denizi'nin güneybatısı ile Tahran'ın kuzeyine düşen bölgede yaşayan bir toplum olarak bilinir. Siyasi anlaşmazlıklar, dış baskılar, iklim koşulları, inanç farklılıkları, ekonomik vb. çeşitli nedenlerle göç eden veya ettirilen bu halkın büyük çoğunluğunun Güneybatı İran'a gidip orada Büveyoğulları Devleti'ni Kur'ânlar oldukları görüşü yaygındır. Öte yandan Goranlıların da yine Deyleımliler olduğu anlaşılmaktadır. Deylemliler, bölgedeki işgal ve gelişmelerden sonra bu bölgeyi de terk ederek Fırat, Murat (Dicle) nehirleri ve Dersim bölgesine 933-1055 yıllarında yerleşirler. Bölgenin yerli halkıyla kaynaşarak bugünkü Dersim halkını oluştururlar.

Yine Dersimliler'in atalarının Deyleımliler olduğu ve Dersim'de konuşulan Zazaca (Dimili) Dersimcenin bir Kürt lehçesi olmadığı, Zazaca'nın Hint-Avrupa dil kümesinin Doğu Grubu'na dahil olduğu ve İrani dillerinin kuzeybatı sınıflandırması içinde yer aldığı görüşü bazı batılı bilimadamları tarafından desteklenmektedir.

Dersimliler tarih boyunca kendi kimliklerinden ödün vermeden onurla direnmişlerdir. Türk ve Kürt olmadıklarını inceleyen ciddi bilim adamlarından Kürdolojinin babası sayılan Prof. V. Minorsky, Susani, Haddank, O. Man, David Mc Kenzie, Prof, Goiche Kojima gibi otoriter bilim adamlarının ortak görüşü Zazaların

Kürt olmadıklarını ve Zazaca'nın da Kürtçe'nin bir lehçesi olmadığını belirtmektedirler. Zazaların önemli bir kesimi bugün Kürt kimliğini benimsememişlerdir. Dillerinin Kürtçeden farklı olmasının ve kökeninlerinin Kürt olmamasına rağmen Osmanlı Devleti döneminden günümüze kadarki süreçte devlet ve toplum Zazaları Kürt olarak tanımlamışlardır. Toplumsal ve devletsel ilişkiler Zazaları Kürtlüğe ve Türklüğe empoze ederek veya Türklüğün ve Kürtlüğün üst kimliğini benimsemişlerdir. Zazaları Kürt ve Türk kimliğine iten, devletin etik bakışı ve bu doğrultudaki tavırları neden olmuştur. Zazaların önemli bir kesimi de duyarlı bir şekilde kendi öz kimliğini savunmuştur. Bu konunun en yetkin uzmanları kabul edilen Prof. V. Minorsky, Susani, Haddank, O. Man, David Mc Kenzie, Prof, Goiche Kojima, W.B. Loocwood, T. M. Jhonstone, Hollandalı araştırmacı M. V. Brunessen gibi bilimadamları Zazaca'yı ayrı bir dil olarak sınıflandırmaktadırlar. Değişik araştırmacıların tespitlerinden de anlaşıldığı gibi Dersimlilerin farklı bir halk olduğu belirtilmektedir. Konunun uzmanı ciddi araştırmacılar ise Dersimlilerin Kürt olmadığını savunurlar. Polbius ise Medlerin Kuzey komşuları olan Deylemlilerden söz ederek onların bugünkü Zazaların ataları olduğunu ifade ediyor. Ingvar Sbruberg; Zazaların ayrı bir halk olduğunu belirtir.

Terry Leynn Toodd; Dimilce'den hareketle Zazaların ayrı bir halk olduğunu belirtir.

Bugün de Zazalar diğer halklarla eş değer olarak kendi kimliklerini muhafaza etmektedirler.

M.Ö. VI. yy'da Dersim ve çevresi, Dimili dilini konuşan coğrafya anlamında "Dilaman" olarak biliniyordu. Dilaman, Part egemenliğinin sürdüğü M.Ö. 247-MS. 226 yılları arasında yarı ya da tam bağımsız bir krallık durumundaydı ve 30 yıl boyunca Part Federasyonu'nun bir üyesi olarak kaldı.

M.Ö. VI. yy.'dan M.S. IV. ve V. yy.'lar arasında kalan yaklaşık 1000 yıllık süreçte bugünkü Kırmançlar-Zazaların oturduğu coğrafya Dilaman (Deylem) adını taşıyordu. Günümüzde ise İran'ın Kuzeydoğu Eyaleti Kuzey Horasan, Mazendaran, Rast, Gibal, Gilan, Teberistan, Chalus, Kalar, Enzeli, Varemin, Lahican, Siya, Kal, Koh, Pir, Pulur, Fumen, Gerekerd, Bar, Tufem, Rud-sa Muvaz, Leseneşar, Kohaman, Hasan Rud, Astara, Vajagali, Emurluh, Rahmandabat, Harfajan, Pankuh, Hesen Beg ile Hazar Denizi arasında kalan bölge Deylaman(Dilaman) Gılan adıyla anılmaktadır. (1358-1590)

Bizans tarihçilerinden Agathias'ın "Historres" adlı yapıtında M.S. 551-552'de Dımililer'in Dicle'nin kıyılarında yaşadığını belirtmektedir. Ayrıca Agathias'ın ustası Procopius da Dımililer'in ülkesi olarak yaklaşık coğrafyayı göstermektedir.

Zazaların Deylemliler olduğunu söyleyen Ermene Atrasnik, bu görüşünü Zhomas Arcruni'ye dayandırarak ileri sürüyor.

Minorsky M.Ö. X. yy.da Hazar Denizi'nin dağlık bölgelerine inen son İran kabilelerinin batıya doğru yöneldiklerini belirtir. Ancak bu kabileler karşılarında Kürtleri bulurlar. Bunların kullandıkları sözcükler Deylemlilerin kullandıkları sözcüklerden farklıdır. Belki de Deylemliler, Kürtlerin arasına karışıp Kuzey Mezopotamya bölgesine yerleşen Zazaların atalarıdır.

Terry Leynn Zodd, Dımilice'den hareketle Zazaların ayrı bir halk olduğunu belirmektedir. Benzer biçimde İngvar Savınberg de araştırmaları sonunda Zazalar'ın ayrı bir halk olduğu kanısına varır.

İslâmi Fetihler Döneminde Deylem

Halife Ömer devrinde Ahnaf komutasındaki Arap ordusu, Horasan (Khurasan) yöresini aldı. Sasanı Şahı III. Yezdigirt'i yenilgiye

uğratmasıyla Sasani varlığı sona erdi ve İran Devleti ortadan kaldırıldı.

VII. yy.'da Horasan, Harizm ve Semerkânt bölgelerinde bir dizi direniş oldu. Kutabye bin Müslim Al Bahil, Haccac bin yusuf, Yezid bin Muhallab gibi komutanlar yörede kimi fetihler gerçekleştirdi.

Rüstem Behrem'in amcası Deyleman ve Horasan bölgelerini egemenliği altına aldı. Kadiriye çevresinde (642) 4000 kişilik Deyleman halkı İslâmiyeti kabul etmek zorunda kaldı. Daha sonra Deylemanlılar Celula bölgesinde Araplarla beraber Küfe askerlerine karşı savaştılar. 873 yılında çoğu Zerdüşt olan Deyleman halkı, Hasan bin Zeyd'in yardımıyla İslâmiyeti kabullendiler.

Buna rağmen Alevi önderleri her zaman Deylem'e yardımcı oldular ve koruyuculuğunu üstlendiler. 825'ten 1058'e kadar Deyleman bölgesi Alevi önder Castaniyan tarafından yönetildi.

912 yılında ise Hasan bin Ali, Alevi aşiretlerini Hazar Denizi kıyısına yerleştirdi. Taberistan ve Deylemistan halkının çoğu İslâm dinine girdi.

Kangariler ile akraba olan Salariler 942 yılından başlayarak Selçuklular zamanına kadar Azerbaycan'da hüküm sürdü. Ancak Deylemlilerin kurduğu devletlerin en önemlisi, Bağdat'ı fetheden ve 12 gün sonra Halife Ali Mustakfi'yi tahttan indiren Beveyhoğullarının kurmuş olduğu devletti. (932-1056)

Ayrıca Deylem'de Hicret'in başlangıcından IV. hicriye kadar Alevi boylarından Albuye (931-1065), Ziyarhandaniler (931-1078), Veshvetan, Almakan, Benkak gibi soylar Deylemistan'ı yarı bağımsız yönettiler (865-1005).

Hz. Ali'nin kardeşi Cafer soyundan Yahya bin Abdullah, Kerbela'daki katliamdan kurtulduktan sonra Deyleman'a kaçtı.

Horasan ve Teberistan'da yaklaşık 1000 kişilik bir kuvvet toplayan Yahya bin Abdullah Deylemistan'a girince Deylem hükümdarı Castaniyan kendisine kucak açtı (825-1058). Bölgeyi siyasi ve dini çalışmalarının merkezi durumuna getiren Yahya bin Abdullah, ünlü din bilginlerinin de desteğini alarak Abbasilere başkaldırdı. Öldürülünce yerine El Hasan bin Zeyd geçti. Zeyd Rey şehrini terk etti ve Taberistan'a yerleşti. Bölgedeki Hz. Ali taraftarları Hasan Bin Zeyd'i davet ederek Hasan bin Ali'nin önderliğinde Abbasi baskısına karşı ayaklandılar. Ayaklanma başarı ile sonuçlandı ve Hasan bin Zeyd Deylemistan'da 20 yıl padişahlık yaptı. Ölümünden sonra Seyd Mehmet bin Zeyd başa geçti ve 16 yıl Deylem Gilan'da padişahlık görevini yürüttü, inanç hizmetlisi olarak bölgede Aleviliği yaymaya çalıştı. Bu dönemde Deylemlilerin çoğu Caferi Sadık mezhebini kabul etti (917-920). X. yy.'ın ilk yarısında Deylaman'dan batıya göç eden Deylemliler, yy.'ın ikinci yarısında Abbasileri devirip Deylem, Azerbaycan, Dicle ve Fırat kıyılarında ve bu bölgeleri Hazar Denizi'ne bağlayan yörelerde kimi devletler kurdular.

Abbasi halifesini temsilen Mehmet bin Saluk Amor'a gelerek Taberistan'da padişahlığını ilan etti. Mehmet bin Saluk'un ölümünden sonra Alevi önderleri Gilan-Deylaman topraklarını genişletmek için başta Horasan olmak üzere çevredeki ülkeleri kendilerine bağlayarak bağımsız devletler kurdular.

Moğol hükümdarı Cengiz Han İran'ı ele geçirdikten sonra Gilan üzerine sefer düzenledi. Bölge dağlık olduğundan egemenlik kuramadı. Ancak Moğol saldırıları süreklilik gösterince bölge güçleri zayıfladı. Moğol güçlerinin karşısında daha fazla direnemeyeceğini anlayan Deyleman-Gilan halkının bir bölümü önce Kuzey Horasan'a çekildi. Sonra Dersim-Sivas yöresine gelip yerleşti. (1223-1258). Deylem halkının bir kısmı da Selçuklu hükümdarı

Tuğrul Bey 1055 yılında Büveyhoğulları Devleti'ni ortadan kaldırdı. Bunun üzerine Deylemliler yavaş yavaş yerli halkla karıştı ve önemli bir kısmı da batıya göç ederek Dersim-Fırat ve Dicle yörelerine kaydı. 1256 yılında Deylemlilerin son kalesi Alamut'un Moğol hükümdarı Hülâgu Han tarafından alınması bu halkın güçlerini büsbütün zayıflattı; izleyen süreçte Deylemistan küçük beyliklere ayrıldı. Ardından Gilan, Karlayalılar'ın eline geçti. Geri kalan Deylemliler Giller'e karıştı ve Deylem adı ortadan kalktı. Yerine Gilan adı egemen oldu.

Sonuç olarak bölgede yaşayan Kürtler'den ayrı tarihi, kültürü, dili inançları, örfü, âdet ve alışkanlıkları olan bugün Horasan coğrafyasında yaşayan Deylemlilerle Dersimlilerin ortak paydaları bulunduğu ve örtüştüğünü 2000 yılında Deyleman'a yaptığım alan çalışmasında tanık oldum. Bugün Dersim halkı deyince, 126 aşiretten ve boydan oluşan alışkanlıklarının ortak paydasında buluşan Deylem-Gilan'da yaklaşık 2.5 milyon, Türkiye'de ise 4.5 milyon Deylem-Gilan kökenli halk anlaşılır. Dersimliler 700-1258 yılları arasında çeşitli nedenlerle Deyleman'dan göç ederek Dersim, Bingöl, Sivas, Malatya, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Diyarbakır, Siverek, Muş, Varto ve Adıyaman bölgelerine yerleştiklerini ve atalarının Deylemliler olduğu gerçeğini bir kez daha gözledim. Var olan bulgu ve veriler de bunu doğrulamaktadır.

"Bilimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır."

Serçeşme, Sayı 1, 2004
Dersim'de İklim Aylık Bağımsız Siyasi Gazetesi
Sayı 14 - Eylül 2004 - Ankara

AVRUPA DERSİM FESTİVAL KONUŞMASI

Almanya / Köln Konuşması

Destanlar yazmış bir halkın yiğit evlatları, aklın, bilimin, hak ve özgürlüklerin öncüleri sizi devrimci duygularımla selamlıyorum.

Dostlarım
Kardeşlerim,
Canlarım!
Kaldırın başlarınızı.
Suçlular gibi yüzünüz yerde,
Özünüz darda durur dururuz
Kaldırın başlarınızı yukarı
Bizse göz verdi, gözleyin diye!
Bize dil verdi, söyleyin diye!
El gövdede kaşınan yeri bilir.
Dert bizde, derman ellerimizdedir.
Ararsan bulursun, verirsen alırsın
İnanmazsan gelir görürsün.

Pir Sultan Abdal

Dersim, yarınlara uzanan insanın sesidir. Ezilenlerini sömürülenlerin, "Benim Kâbe'm işnsandır.' diyen Hacı Bektaş'ların,

Yunusların, haksızlığa karşı boyun eğmeyen Pir Sultanların direniş bayrağıdır.

Olması gereken insanın sesidir. Dersim onurumuzdur, kimiğimizdir. Orta Çağ karanlığına karşı aydınlığımızdır. Köleliğe karşı bağımsızlığımızdır.

Dersimin mücadelesi iyinin kötüye, doğrunun yalana karşı savaşıdır. Asırlardır horlanmış, kültürü, dili, geçmişi inkâr edilmiş mazlum, yiğit bir halkın mücadelesidir. Dersim zorbalara karşı özgürlüğün, hakkın, emeğin, eşitliğin, direniş tarihi olmuştur. Yıllarca Dersimliler, açlığa, yokluğa ve yoksulluğa teslim edildi. Cehaletle kuşatıldı, horlandı, aşağılandı, kültürü, tarihi, dili, inançları yok sayıldı. Sindirildi, direnenler etkisizleştirildi, sürgün edildiler. Dersim önderleri bu haksızlıklara, adaletsizliklere ve eşitsizliklere karşı yıllarca direndiler.

Seyit Rıza gibi, "Dersimliler, tıpkı Hz. Hüseyin gibi, zilletle yaşamadılar, izzetiyle hakka yürüdüler." Seyit Rıza gibi," Yalan ve hileler önünde diz çökmediler." İmam Hüseyin'in yolundan devam ettiler. Şimdi ne yapılmak isteniyor? Köyler göce zorlanıyor, ormanları yakıyorlar. Yöreye yatırım yapmayarak işsiz bırakıyorlar. Barajlar yaparak siyanürlü altın çıkartma girişimi ile Tunceli ilini il olmaktan çıkarmayı hedefliyorlar. Bunun için köyümüze, ilimize, yöremize sahip çıkalım görevlerimizi ve sorumluluklarımızı yerine getirelim.

Değerli Dersimliler!

25 Aralık 1935 tarihinde Tunceli Kanunu çıkarıldı ve 2884 sayılı özel kanunla Dersim adı Tunceli olarak değiştirildi. Dünyada hakkında özel bir kanun çıkarılan tek il Dersim'dir. Dersim 1936 yılında tekrar il yapıldı.

Ortaçağ'dan beri özelde Dersim üzerinde, genelde bölgede uygulanan politikalar tüm acımasızlığı ile devam etmektedir. 1937-38 Dersim'de başlatılan sürgünler kıyımlar, katliamlar ve mezhepsel baskılara rağmen ayakta kalma direnişini gösterimiştir.

Dersim'de İsyan Yoktu, Meşru Direniş Vardı

Seyit Rıza, Dersimin lideriydi. Dersimde bir saygınlığı vardı. İnsan olarak onurunu koruma konusunda kararlı bir tutum takındı. Yaşadığı dönemde Dersim'de okul, yol ve refah sağlayacak fabrikaların yapılmasını, milli hakların verilmesini, inançlara saygı gösterilmesini ve bir süre halktan vergi alınmamasını istiyordu. Ayrıca imar ve ihyasının yapılması, her defasında hükümet yetkilerinden talep ederdi.

Seyit Rıza Dersimliler haklarına sahip çıkmaya çalıştı. Barışçıl, hoşgörülü ve bilge bir kişiliğe sahipti. Aslında siyasal ve toplumsal hedeflere varmak için şiddete dayanmayan yöntemlerden yanaydı, çatışma yerine işbirliğini sağlamaya yönelik bir kişiliğe de sahipti. O günkü siyasal iktidarların baskıcı, sert önlemlerine karşı direnme göstermiştir. Kişiliği ile geniş bir çevrenin sevgi ve bağlılığını kazandı. Bu arada siyasal arenada benimsenen bir önder olarak güçlü bir konumuyla tarihteki yerini almıştır. O, tepkisini dile getirirken o günkü yanlış uygulamaya karşı: "Senin yalanlarınla, hilelerinle baş edemedim, bu bana dert oldu. Ben de senin önünde diz çökemedim, bu da sana dert olsun." diyerek 15 Kasım'ı 16 Kasım'a bağlayan gece Elazığ Buğday Meydanında yaşı küçültülerek 81 yaşında, altı yoldaşı ile birlikte idam edildi.

Bir Rıza idam edildi; ama bugün binlerce Rıza meydanlarda... Dersimliler, hükümetin adaletini kabul etmediler. Çünkü hükümetin davranışlarında iyi niyet belirten bir şey görmediler, Dersim'le

ilgili adalet ilkelerine uygun hükümet kararına rastlamadılar. Bugünde aynı anlayışlar devam etmektedir.

Dersimliler bu nedenlerden dolayı muhalif olmaya, mizaç sertliğine iten zulüm ve saldırıdan başka şey görmediler. Çünkü Dersim'e gelen memurlar Dersimlileri aşağılamaktan başka bir şey yapmadılar, hükümet gözünde yenilecek bir lokmadan başka bir şey değildiler. Dersimlilerin istekleri hükümet katında şikâyetti, sorunlarını dinleyecek kulak bulamıyorlardı, feryatları boşa gidiyordu. Dersimliler, hükümetin bu olduğuna inandılar, sağlık, okul, bayındırlık, refah, güvenlik sağlayacağı yerde hükümet katında baskı, zulünı ve katlianı gördüler.

Dün Dersim'de kimlik sorunu vardı. Bugün de kimlik sorunu devam etmektedir.

Dün Alevilk hakları sorunu vardı. Bugün de Alevi hakları sorunu devam etmektedir.

Dün Dersim dili sorunu vardı. Bugün de Dersim dil sorunu devam etmektedir.

Her ulusun kendi kaderini belirleme hakkı dün de vardı. Bugün de devam etmektedir.

Kürt halkının haklar sorunu dün de vardı, bugün de devam etmektedir.

Biz Dersimliler kendi hak ve taleplerimiz kadar, ezilen halkların sorunlarının çözümünde de tarafız. Bir düşünce toplumu olarak yanındayız. Çözüm istiyoruz.

Dersim, yetmiş yılda nüfusunun % 70' e yakını zorunlu göçten oluşan temizlik ile nüfus yoğunluğunu kaybetti. Dersim dili, kimliği, kültürel ve siyasi hakları hükümetler tarafından yok sayıldı. Ve geliştirilmeye olanak tanınmadı.

Değerli Dersimliler!

Önümüzde çok ciddi sorunlarımız var. Vicdan sahibi olan her Dersimli, her sabah uyandığında "Ben Dersim için dün ne yaptım, bugün ne yapmam gerekir?" diye kendisi ile hesaplaşmak zorundadır. Bu kültür ve tarih talanına, Dersim sorunlarına boş vermek, öğrenmemek, çaba harcamamak, ancak gerçek kişiliğini kaybetmiş, boşlukta yüzen, başkaları için yaşayan zihniyetteki insanlara hastır. Biz bunu hak etmiyoruz. Toplum olarak miraslarımıza sahip çıkmak zorundayız.

Kimliğini yitiren toplumlar, onurlarını koruma bilincinden de yoksun kalırlar. Sorumluyum ben çağımdan demeliyiz. Dersim yaylalarından, Munzur Dağlarından, onurlu insanların sürgünlerini yazmaya, dertlerini dile getirmeye devam etmeliyiz.

1980'den sonra yükselen neo-liberal politikalar ülkemiz insan malzemesinin büyük bölümünü derinden ve olumsuz etkiledi. Dünyada zengin ve yoksul arasındaki gelir, teknoloji uçurumları daha da derinleşti. Emperyalist sistem dünyada yarattığı gelir uçurumu, artan işsizlik, yoksulluk nedeniyle, kökler ve hümanist değerler yok oldu. Derin yaralar açıldı. Geçmişin onurlu mücadelelerinden utanılır oldu.

Tarihini, kültürünü, dilini ekmek, su ve hava kadar önemseme-yen bir halk kölelikten kurtulamaz. Kurtuluşumuz bu gerçekleri içselleştirip hayata geçirmekten geçer.

Bu nedenle halkı ve özgürlüğü sevmek, ancak ve ancak toplumsal görev ve sorumluluklarını yerine getirmekle mümkündür. Dünyada her ulusun varlığı, değeri, özgürlüğü ve bağımsızlık hakkı, sahip olduğu ve yapacağı uygar yapıtlarla orantılıdır. Uygar yapıtlar ortaya koymayan toplumlar özgürlük ve bağımsızlıklarından yoksun olmaya mecburdurlar.

Dersimlilerin Dili ve Dilin önemi

Walter Benjamin der ki: "Her gerçek dil, kendi meskeninde ve kendi atalarının saraylarında barınır." Dersim dili de kendi ana vatanında gelişir. Manevi köprüleri sağlam tutan, kültürleri yaşatan dildir. Dil bir köprüdür. Dilimizi yaşatmalıyız. Tarih bir köprüdür. İnanç bir köprüdür. Bunun için köklerimize inmeli, tarihimiz içinde bir olmalıyız. Ve bütünleşmeliyiz. Dersim kültürü bütün insanlık tarihinin kültürüdür.

Osmanlıdan beri, Dersimliler mankurtlaştırılıyor. İşin en korkunç olanı gençliğimiz yabancılaştırılıyor. Kendi değerlerinden uzaklaştırılıyor. Kimliksiz, kişiliksiz, geçmişini reddetme, hatta toplumuna ihanet etme ile karşı karşıya kalmış bir gençlik yetiştiriliyor. Bunun için gençlerimize sahip çıkalım. Sosyal aktiviteler yönlendirelim.

Hz. Ali diyor ki: "Zulme ve zalime boyun eğen, hem hakkından olur, hem de şerefinden olur." Bunun için hem hakkımızı, hem de şerefimizi korumalıyız.

Bir Çin atasözünde der ki: "Bir yılı düşünüyorsanız buğday ekin, on yılı düşünüyorsanız ağaç dikin; ama yüz yılı düşünüyorsanız insan eğitin." Bu nedenle mutlaka çocuklarımızı okutalım. Destek verelim.

Hz. Mevlana'da diyor ki: "İnsanın en hayırlısı insana yararlı olandır." Bunun için birbirimizi sevelim, sayalım; birbirimize faydalı olalım.

Bu topraklar üzerinde yaşayan her şey bizim için değerlidir. Saygı gösterelim, saygı duyalım. Dersim'i seviyorsanız, Dersim'e ikrarlı olalım, nefesimizi nerede verirsek verelim, Dersim'i aklımızdan çıkarmayalım, sahiplenelim. Çünkü yarınını bugünde kurmayan toplumların geleceği karanlıktır. Akıllı, bilimsel ve yüksek ahlâklı toplumumuz için çalışmayı ilke edinmeliyiz.

Nasıl sahiplenebiliriz?

Çözüm: Kimliğin Korunması İçin Neler Yapılabilir?

Bu değerlerin yok olmaması için yeni bir yol bulmak zorundayız. Yok olmamak için de:

1- Dersimde geçmişte çok acı olaylar yaşandı. Bu acı olaylardan ders çıkarmak, hatırlanmalı ve kan davasına dönüştürülmemelidir.

2-Bölgede güvenin sağlanılması için her türlü şiddet ve yöntemlerine karşı çıkmak, kuvvet kullanmadan, güce başvurmadan ve asimilasyon politikalardan uzak, barışçıl diyaloglar geliştirilebilecek yaklaşımlar içinde bulunmalıdır.

3-Geçmişteki katliamlar konusunda devletin Dersim halkından özür dilenmesini sağlamak, basın-yayın ve diğer organizasyonlar için federasyon bünyesinde komisyonlar oluşturmalıyız.

4- Göçle birlikte Türkiye'nin ve dünyanın değişik yerlerine dağılmış olan insanlarımız arasında iletişim sağlamak ve onların seslerini duyurmak için ortak yayın organı çıkarmak. Bu amaçla Dersim Kültür ve Yayın Merkezi'nin kurmalıyız.

5- Dünyada 7200 dilin var olduğu, her on günde bir dilin yok olduğu bir süreçte Dersim dilinin yok olmaması için "Dersim Dilini Araştırma Enstitüsü" hayata geçirilmeli. Dersim dilinin ilk ve ortaokullarda seçmeli ders olarak okutulması sağlamalıyız.

6- Dersim kökenli nüfusun bulunduğu bölgelerde özel radyolarda dil üzerine programların yayınlanmasını gerçekleştirmeliyiz.

7- Munzur AŞ. tarafından başlatılan bölgeye yatırım projesi desteklenerek gerekli maddi katkılar sunmalıyız.

8- Üniversitelerde Dersim Dilini Araştırma Enstitüsü'nün açılması ve üniversitede kürsüler oluşturulmasına çalışmalıyız.

9- Adları değiştirilen köy, kasaba şehir ve coğrafi birimlerinin orijinal adları iade edilmeli.

10- 12 Nisan 1991 kabul edilen anti-terör yasası (yasa no: 3713)'na göre zorla göç ettirilen köylere geri dönüşü sağlanmalı,

11- Dersim Ekonomik Kongre'si toplayarak geri kalmış bölgemize devlet eliyle ciddi yatırımlar yapılmasını sağlanmalı,

12- Munzur Üniversitesi bakanlar kurul kaı·arlarıyla kuruldu. Bu üniversite bünyesinde Dersim dilini araştırılması için, Dersiim dil filolojisi açılmalı,

13- Tunceli Belediye Başkanlığı bünyesiinde bir Dersim Müzesi açılması için gerekli girişimleri başlatılmalı,

14- Tunceli Eğitim ve Sağlık Vakfı tarafından eğitim ve öğretim alanında başlatılmış olan eğitim projelerine maddi katkıları yoğunlaştırmalı,

15- Dersim TV kurmalı,

16- Dernekler tarafından Dersim tarihi, dili ve kültürü ilgili konferanslar düzenlenmeli,

17- Tunceli başta olmak üzere tüm ilçe ve bucaklarda cem evlerinin yapılmasını sağlanmalı, 12 Ocak ve ziyaret yerleri onarılarak ibadethanelere dönüştürülmesini sağlanmalı. Bu kutsal ibadet yerlere kültürel ve dini seyahatler düzenlenmeli,

18- Kamu görevini yürütenler bölge halkına karşı kin, nefret ve düşmanlık duyan kişilerden mutlaka arındırılmalı,

19- Bölge halkını seven, her türlü farklılıkları bir zenginlik olarak gören, eşit, adil, halkı seven, makul, medeni, barışçıl yöntemlerle, halkla el ele vererek sorunlara çözüm getiren kişilerce yürütülmesi gerekir. Bölgede uygulanacak politikalarda fikren ve aklen doğru bir yol izlenmelidir. Her türlü şiddetten uzak, huzur ve güven ortamı hazırlanmalıdır. Yöre halkının ekonomik kalkınmasına ve halkın refah payının artmasına destek olunmalıdırlar.

20- Yöremiz yıllarca ekonomik olarak ihmal edilmiştir, öncelikli olarak ekonomik kalkınmaya ağırlık verileıneli ve yöre insanımıza,

insanca yaşayabileceği koşullar hazırlanarak birlikte yaşama projesine dönüştürülmelidir.

Dersim'de Güncel Sorunlar

Tunceli'de, geçmişte olduğu gibi, günümüzde en büyük sorun işsizlik, eğitim, sağlık, göç ve kültürel değerlerin erozyona uğramasıdır. Dersimli gençler zekidir. Ateşi maşa ile tutmasını da bilirler. Son dönemlerde Dersim gençliğini depolitize etmek için bir kısım oyunlar oynamaktadırlar.

1- Kültürel dernеklere aktif katılım giderek azaldı. Gençlerde mankurtlaştırma eğilimleri giderek arttı.

2- Dejenere olmuş Dersimliler de uyuşturucu madde, alkol kullanımı ve suç oranı arttı.

3- Okullaşmaya ve yüksek öğrenime olan ilgi giderek azaldı.

4- Halkın dinsel ve ulusal sorunlarına, kendi geleneklerine olan inanç ve ilgi azaldı.

5- Yurt içi ve dışında dayanışmalarda kopukluklar yaşanmaktadır.

6- Federasyonlar arasında birlik sağlanamamaktadır.

7- İl ve ilçelerde işsizlere iş, sağlık ve eğitim sorunlarına çare çözüm odaklı birimler eksiktir.

Değerli Dostlar!

İnsanoğlunun savaşsız bir dünya inancına, aklın ve bilimin rehberliğinde yürüyenlere, haksızlıklara karşı direnenlere, hasrete, özleme, Dersim'e olan sevgisine, insanlık onuruna ve geleceğe uzanan bir yolculuk mücadelesine katkı sunanlara, Dersim'e yüzünü çevirenlere selam olsun. En derin saygılarımla.

DERSİMCE-ZAZACA/ KIRMANÇ DİLİNİN ÖNEMİ VE TELEVİZYON

Dersim'de İklim Gazetesi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Avrupa Birliği ve AGİK anlaşmalarını imzaladı ve bunun gereği olarak devlet kanalı TRT'den Kürtçe, Kürt vatandaşlarının dillerinden yayına başladı.

Zazaca, Hint-Avrupa dil ailesinin İran'i diller gurubun Kuzey-Batı koluna dâhildir. Zazaca-Dımli, Hind-Ari, İranı'ı veya Hind-Avrupa dillerindendir. Zazaca'nın diğer akraba olduğu diller arasında en çok benzerlik Gilan-Deylaman da konuşulan Gilekçe dilidir. Gilekçenin; Galişi, Biyapes, Sefidrui, Biyapiş, Tenkaboni, Rahimabadi, İşkuri, Şehsavari ve Siyahkeli gibi lehçeleri vardır. Mazenderance (Taberice), Semnanice, Guranca, Tatilişce, (Gilekçe yakın olan Talişçe İran dillerinin kuzey batı koluna dâhildir). Tatice, (bazı araştırıcılar Tati dilini Med dilinin devamı saymışlardır) Herzendi, Talişçe, Taticenin, Zazaca ile bağlantıları vardır. Bazı araştırmacılar Zazaca'nın Deylem bölgesinden köken aldığını belirtmektedirler.

Gramer ve kimi önemli sözcükler açısından Zazaca'ya yakın olan diller Kuzey-İran'da, Farsça, Lorca, Devanice, Kumzari, Eşkuşmi, Veheni gibi İrani diller Orta ve Batı Asya'nın büyük bır kısmında konuşulmaktadır. Zazaca gibi, Batı İrani dillerinin kuzey koluna ait olan Guranca'nın lehçeleri vardır. Bunlardan Kendule, Pave, Avramani, Gorecan, Golayi, Bivenci, Bacalan ve Telehedeşk

lehçelerindir. Avraman lehçesinde Pehlevice ve Avesta ya yaşayan en yakın İrani dil olduğuda bilinmektedir. Bu diller daha çok İran, Pakistan, Irak, Hindistan, Türkiye, Çin, Rusya, Gürcistan, Afganistan'ı kapsamaktadır. (Bkz. Gilekce- Rusca sözlük. Kerimov, 1980, Moskova.)

Zazaca, Zazalarla birlikte veya Zazalar'dan sonra Dicle ve Fırat nehirleri (eski Mezopotamya) arasına yerleşen halklardan kelimeler ödünç almış veya bu dillerden etkilenmiştir. Zazaca; Hurice, Hititçe, Sümerce Farsca, Ermenice, Türkçe ve diğer halkların dillerinden bir etkileşim söz konusudur.Bu halklardan ödünç alınmıştır.

Bu sözcükler, deyimler günümüzde de kullanılmaktadır. Zaza yerleşim yerlerinin, göçlerin yollarının üzerinde bulunması Zaza dilinin üstünde bir değişim yaratmıştır. Zazaca, Farsça ve Gilekçe'ye birçok dilden daha yakındır. Hind-Avrupa dilbilimcileri eserleri ile Zazaca'nın en eski dillerden bir dil olduğu kanıtlamışlardır.

Oskar Mann'ın, Karl Hadank'ın, CI. J.Rich'in, A.V.Le Coq'un, Peter Lerch'in v.b araştırmacılar Zazaca'nın kendi başına bir dil olduğu doğrulamaktadırlar. Anadolu'da konuşulan Kurmanca-Kürtçesiyle ile Zazaca/Kırmancası yüzyıllarca ortak coğrafyayı paylaştıkları için diğer diller gibi, Kürtçe ile Zaza dilleri arasında da benzerlik oluşmuştur.

Zazacanın ilk olarak başlı başına bir dil olduğunu, yaptığı derleme, araştırma ve incelemeleriyle kanıtlayan ilk dilbilimci Oskar Mann'dır. Oskar Mann'ın 1903'ten 1907'ye kadar yaptığı araştırmalarını ilerletip kitap haline getiren Karl Hadank, "Die Mundarten der Zaza adlı bilimsel eseri 1932 yılında kitaplaştırmıştır. Böylece İranoloji dilbiliminde Zaza dili bugüne kadar dilbilimcilerin hem fikirliliğiyle başlı başına olarak tanınma durumunu korumakta. Oskar

Manı'dan önce Peter Lerch (1856), Friedrich Müller (1864), Albert van Le Coq (1901) gibi araştırmacı ve dilbilimcilerin eserlerinde de Zazaca hakkında folklorik yazın derleyip kısmen analiz de etmişlerdir. (Bkz.WZılfi Selcan (1987-98; Grammatik der Zaza-Sprache, Nord-Dialekt (Dersim).

Zazaca'nın, Kürtçeden tamaımen farklı olduğu V. Minorsky, Prof. Haddank, Prof. David Mac Kenzie, Ingmar Sauberg, Terry L. Todd, W.B. Lockwood, T.M. Jhonstone ve Prof. Dr. Gouchıe Kojima ve Jost Gippert gibi dilbilim adamlarınca tarafından kesin bir dille ifade edilmiştir. Etnologue, Zazacayı, Hint-Avrupa dil ailesinin kuzey batı İran dilleri bölümünün Zaza-Gorani içinde sınıflandırmaktadır.

Oskar Mann, Zazaca'yı Hazar dillerine ve Gorancaya yakın bir dil olarak kabul eder. Ayrıca Ludwing Paul, Zülfü Selcan (Zazaca -Sprache) ve Joyce Blau gibi bilim adamları da aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Kuzeybatı İran dilleri, diğer İran dillerinden Güneybatı gurubunda olduğu kadar belirli farklılık göstermez. (Bkz: I. M. Oranski. Tarih Işığı Altında İran Dilleri, s. 166)

Tarihsel olarak son yapılan araştırmalara göre Zazaca, bir Ortaçağ İranî dili olan Partça'ya ve günümüz Kuzey-İran- Hazar Deniz kıyısında konuşulan dillerle Zazaca arasında yakın benzerlikler görülür. Güneybatı ve kuzeybatı İran dillerini birbirinden ayıran bazı tarihsel-fonetik özellikleri göz önüne alındığında, kuzeybatı ile doğu Iran dilleri arasında bazı ortak benzerlikler görülür. Kuzeybatı İran diyalektlerinden biri olan Zaza dili özellikle Guranice ile Hazar kıyılarında konuşulan Harzance, Gilekçe, Talişçe, Darice, Beluçca ve Mazandaran dillerine yakınlık göstermektedir. (Bkz: G. S. Asatiyan. Zaza Dili ve Ermenice, s.160; G. S. Asatiryan, N. K. H. Gevorgian. Zaza Miscellany: Notes on some Reli-

gious Customs and Institutions. in: A Green Loaf (Acta Iranica No.8), Leiden 1988, p. 499-508)

Hazar Denizi'nin kıyılarında yer alan ve çağdaş kuzeybatı dilleri ve diyalektlerinden Lekce, Umuri, Sıvena, Perçi, Devani, Kumzari, Derice, Tati, Peştuca, Muncani, Tack, Raci, Sengseri, Aştiyan, Talis, Tatice, Lek, Gilan, Mazandere, Semnani, Berki, Lor, Lar, Sistani ve bunlara yakın halkların dilleri gelişmiştir. Ayrıca Zazaca, Guranice de orta Iran diyalektlerinin eski ve orta Farsçanın bazı ana kolları olarak gelişmiştir.

Türkiye'de, Zazaca üzerine bir kısım siyasi çevreciler, Zazacanın bir Kürt lehçesi olduğunu savunmaktadırlar. İranî dillerin dilbilim dalı olan İranoloji'ye göre ise; Zazaca'nın bir Kürt lehçesi veya dili olmadığı, aksine başlı başına bir dil olduğunu ispat etmektedirler. Kürtlerin siyasi ve sayısal olarak Zazalara göre daha üstün olması nedeniyle, ayrıcalıklı konuma gelmişlerdir. Bu durum Zazacanın, Kürt lehçesi olduğu yönündeki görüşlere zemin teşkil etmesine neden olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Kürtlerin siyasi ve sayısal olarak Zazalara göre daha üstün olmalarından dolayı, güncel siyasette çeşitli toplum katmanlarında yaygın olan "Kürt lehçesi" olduğu görüşü son yıllarda açığa çıkan araştırmalarla birlikte önemini yitirmesine ve Zazaca/Kırman canın bağımsız bir dil olduğu görüşü giderek ağırlık kazanmasına neden olmuştur.

Gilekçeden yy.'lar önce kopmasına rağmen bugün bile, Zazaca ile Gilekçe arasındaki benzerlikler, fonetik kurallar ve karakteristik özellikler açıkça görülmektedir. Zazaca'nın İran dilleri sistemindeki yeri belirlenmiştir. Tüm bu veri çalışmaları Dersim halkının Hazar Denizinin güneyinde yer alan Deyleman-Gilan -Horasan'dan göç ederek Dersim'e yerleşmişlerdir. (Bkz. Ali Kaya, Deylem'den Dersim'e Seyahat) Sayfa, 30-34, Birinci Basım 2002, İkinci Ba-

sım 2002, Can Yayınlar, İstanbul. Ali Kaya, Dersim Tarihi, Sayfa, 24-34, Can Yayınları, 2002 İstanbul).

Zazaca, son yüzyılda özellikle de Avrupa, Rusya ve Amerika gibi ülkelerde bilimsel olarak araştırılnış ve İran'ı diller arasındaki yeri saptanmıştır. Zazalar/Kırmançlar, bölgeden, bölgeye kendilerini Zaza /Kırmanç/Dimili olarak adlandırsalar da halk olarak kendilerini Kürtlerden farklı görmektedirler.

Dersimli yazar ve araştırmacıların kendi kültürel değerlerini, dillerini ve tarihlerini sahiplenmeleri ve yabancı araştırmacıların da bu konudaki çalışmaları sonucunda bu tezin temelsiz ve bilim dışı olduğu ortaya çıkmıştır. Zazaca-Kırmanç ve diğer Anadolu dilleri kendilerini bir eğitim ortamında geliştirebilecek bir eğitim dili olabilme ortamı bulamamıştır. Eğitim dilinin sadece Türkçeden ibaret olması nedeniyle medeniyetler beşiği olan Anadolu'nun çok dilli ve kültürlü yapısına büyük zarar vermiştir. Bundan dolayı Zazaca ve diğer etnik diller varlıklarını sürdürme noktasında unutulma ve ölü bir dil olma sınırına getirilmiştir. Son yıllarda özellikle Avrupa'da Zazaca edebiyatı ve yazı dili çalışmaları ve çabaları Zazalar arasında olumlu bir yankı oluşturmuştur.

Türkiye'deki başta Dersimlilerin dili olmak üzere, etnik halklar kendi ana dil haklarından mahrum bırakılmışlardır. Milli dillerinden uzak okuryazar olmayan kuşaklar yetiştirilmiştir. Dersim dili gibi ana dillerin konuşma alanı kısıtlanmıştır. Kısıtlanan diller yok olma ile karşı karşıyadırlar. Bu yerel dillerin öldürülmemesi, başta devletin temel görevi olmalıdır. Özellikle Dersim dilinin (Zazaca-Kırmanca) az sayıda insan tarafından konuşulan bir dil olması nedeniyle risk altındadır. Ne yazık ki bu dil hızla bir veya iki kuşak sonra yok olma ile karşı karşıya kalacaktır.

Bu nedenle Dersimlilerin, kendi ana dillerini yazılı hale getirerek günlük yaşamda kullanmaları sorumluluklarının da gereğidir.

Devletin, Zazaca'ya yer vermemesini ve Zazaca'yı lehçe olarak değerlendirmesini nasıl değerlendirmek gerekir?

Bunu, talihsiz bir yaklaşım ve bu yolda atılmış olumsuz bir girişim olarak değerlendirmek lazım. Bilindiği gibi, daha önce gündeme gelen ve yarım saat ile sınırlanan yayında, Kürtçe'nin yanında Zazaca'ya da aynı düzeyde yer verilmişti. Bu, oldukça sınırlı, eksik ve sorunlu bir durumdu; ama farklı bir yaklaşımdı. Bazıları bunu, Kürtleri bölmek şeklinde değerlendirmiş olsa da, objektif olarak olumlu ve tarafsız bir yaklaşımdı. Yani bu iddiayı doğru kabul etsek bile, böyle bir şey, girişim sahiplerinin niyetine rağmen olumluydu, gerçekçiydi. Ama bugün durum aynı değildir.

Bugün devlet, açıkça taraf olmuş ve Zazaca'yı Kürtçe'nin bir lehçesi olarak ilan etmiştir.

Hangi gerekçe ile ve hangi hakla bunu yapmaktadır?

Aslında hiçbir gerekçesi olmadığı gibi hiç bir hakkı da yoktur. Bir dili, o dili konuşanlar; bir halkı, o halkı oluşturanlar; bir inancı, o inanca mensup olanlar tanımlar ve adlandırır. Başkalarının yapması gereken buna saygı duymaktır. Aslında devlet tarafından, Kürtler ile Zazalar'ın ayrı halklar ve Zazaca ile Kürtçe'nin ayrı diller olduğu gayet iyi biliniyor. Devlet, bu halklar ve diller arasındaki farkları, yanı sıra bu kesimlerin inançlarını ve aradaki farklılıkları çok iyi bilmektedir. Devletin elinde, buna yönelik olarak yapılmış çalışmalar ve üretilmiş politikalar vardır.

Devletin elinde, her halkın, her inanç grubunun nüfusu, aşiretleri, hane adedi, eğilimleri gibi çok detaylı bilgiler mevcuttur. Geçmişte hazırlanmış raporlarda Zazalar ile Kürtler, Aleviler ile Sünniler arasındaki farklar ve ilişkiler analiz edilmiş, bunlara karşı hangi

tip politikaların uygulanması gerektiği bir milli siyaset stratejisi olarak benimsenmiş ve karar altına alınmıştır. Örneğin genelde Zazaların, özelde ise Alevi kesime mensup olanların eritilip kaynaştırılmasının, asimile edilip Türk unsuruna eklenmesinin daha kolay olacağı tespit edilmiş ve uygulanan politikalarla da epeyce yol alınmıştır. Devletin bazı kesimleri hâlâ Kürtler ile Zazalar arasındaki ayrımın canlı tutulmasından ve sürdürülmesinden yanadır. Ama bu girişim ile bu politikanın yavaş yavaş terk edilmesi söz konusu olabilir.

TV yayınlarını, anadilde eğitim ve öğretim hakkı bağlamında ve bu hakkın bir parçası olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu anlamda Zazaca ve Kürtçe TV sorunu, Türkiye'de yaşayan bütün azınlık halkların, anadilde eğitim ve öğretim hakkının sadece bir parçasıdır.

Devletin Kürtçe televizyon yayını yapması olumlu mudur?

Olumludur; ama yeterli değildir. Olumlu yanı, daha düne kadar yasaklı olan bir dilin, bugün televizyonda ve hem de devletin eliyle yayın yapmasıdır. Kürtçe TV yayını, içeriğinden ve beslenen niyetten bağımsız olarak olumlu bir adımdır. Yetersiz olan yanı ise herhangi bir yasal güvenceye ya da daha doğrusu temel yasal güvencelere bağlanmamış olmasıdır.

Kürtçe TV yayını, demokratikleşme yolunda atılmış bir adım olabilecek midir?

Bütün mesele burada kilitlenmektedir. Bunun garantisi, Kürtçe dâhil bütün azınlık dillerinde yayın yapılabilmesinin yasal güvenceye kavuşturulmasıdır. Her ne kadar Kürtçe TV yayını yapılması, objektif olarak olumlu olsa da, yasal güvenceye bağlanamayan her türlü girişim, bir aldatmacadan öteye gidemeyecektir. Türkçeye tanınan bütün hakların, Türkiye'de yaşayan bütün azınlık dillere

tanınması gerekir. Bunun yolu, anayasanın ve ilgili yasaların değiştirilmesinden geçmektedir.

Azınlık diller hangileridir?

Türkiye'de konuşulan Türkçe dışındaki bütün diller, azınlık dilleridir. Lozan'da yalnızca gayri müslimler azınlık olarak kayıt altına alınmış ve bunların hakları uluslararası güvencelere dayandırılmıştır. Diğerleri ise azınlık sayılmamış; ama farklı gruplar olarak nitelendirilmiştir. Buradan kalkılarak devlet yetkilileri diğer halkların haklarını yok saymış ve keyfi uygulamalara başvurmuşlardır. Oysa Lozan Antlaşması'nda gayri müslimlerin dışında kalan grupların da hakları sayılmıştır. Sadece, birinci kategoridekiler (gayri müslimler) gibi uluslararası garanti altına alınmamış, bunun yerine devletlerin kendi içişleri olarak değerlendirilerek anayasal vatandaşlık uygulamasına bırakılmıştır. Türkiye'de bu grupların hakları yok sayılmıştır. (Bkz. Baskın Oran, "Kolomb'un Yumurtası: Lozan İçindeki Kopenhag Kriterleri")

Türk devleti ve yetkilileri, gayri müslimlerin dışında kalan farklı grupları yok saymış ve bunları Türk ve müslüman unsur içinde değerlendirerek milliyetçi, ırkçı ve inkârcı bir politika uygulamış, bu yaklaşımı kabul ettirmek istemiştir. Bu gayri ciddi yaklaşımı kavrayamayan bazı kesimler Türkiye'de Kürtler, Zazalar, Çerkezler, Araplar, Lazlar, Ermeniler, Rumlar, Asurîler (Süryani, Nastıri, Keldani) gibi birçok halk grubu, ulusal veya etnik azınlık; Alevîler, Yezidiler, Yahudiler ve diğer farklı inançlara sahip halklar da dini azınlıktırlar.

Devletin, Zazaca'ya yer vermemesini ve Zazaca'yı lehçe olarak değerlendirmesini nasıl değerlendirmek gerekir?

Bunu, talihsiz bir yaklaşım ve bu yolda atılmış olumsuz bir girişim olarak değerlendirmek lazım. Bilindiği gibi, daha önce

gündeme gelen ve yarım saat ile sınırlanan yayında, Kürtçe'nin yanında Zazaca'ya da aynı düzeyde yer verilmişti. Bu, oldukça sınırlı, eksik ve sorunlu bir durumdu; ama farklı bir yaklaşımdı. Bazıları bunu Kürtleri bölmek şeklinde değerlendirmiş olsa da, objektif olarak olumlu ve tarafsız bir yaklaşımdı. Yani bu iddiayı doğru kabul etsek bile, böyle bir şey, girişim sahiplerinin niyetine rağmen olumluydu, gerçekçiydi. Ama bugün durum aynı değildir.

Bugün devlet, açıkça taraf olmuş ve Zazaca'yı Kürtçe'nin bir lehçesi olarak ilan etmiştir.

Aslında hiç bir gerekçesi olmadığı gibi hiçbir hakkı da yoktur. Bir dili, o dili konuşanlar, bir halkı, o halkı oluşturanlar, bir inancı, o inanca mensup olanlar tanımlar ve adlandırır. Başkalarının yapması gereken buna saygı duymaktır. Aslında devlet tarafından, Kürtler ile Zazalar'ın ayrı halklar ve Zazaca ile Kürtçe'nin ayrı diller olduğu gayet iyi biliniyor. Devlet, bu halklar ve diller arasındaki farkları, yanı sıra bu kesimlerin inançlarını ve aradaki farklılıkları çok iyi bilmektedir. Devletin elinde, buna yönelik olarak yapılmış çalışmalar ve üretilmiş politikalar vardır.

Diğer yandan son yıllarda, başta A. Öcalan olmak üzere Kürt milliyetçilerinin fanatik kesimlerinin dillendirdiği, 1071'den beri süren, Çaldıran ile doruğa ulaşan bir ittifak ve işbirliği teması işlenmektedir. Et-tırnak misali, 1000 yıllık birliktelik demogojileri hem Kürt milliyetçileri ve hem de Türk ırkçıları tarafından müte-

madiyen tekrarlanmaktadır. Işin doğrusu böyle bir işbirliği ve ittifakın gerçek yanı da vardır. Yine Kürt milliyetçilerinin ısrarla "Zazalar Kürttür." iddialarının, genelde Türkler ve özellikle de Türk milliyetçi çevreleri üzerinde etki yaptığını da varsayımak gerekir. Çünkü Türk milliyetçileri yıllardır Kürtlerin ve Zazaların Türk olduğunu savundular ve "Kürt Türkleri", "Zaza Türkleri" gibi ucube kavramlar bile yarattılar.

Kürt milliyetçileri de "Zaza Kürdü" veya "Kürtçe'nin Zazaca lehçesi" gibi küçük değişikliklerle bu kavramları kullanmaktadırlar. Üzüm, üzüme baka baka kararır misali, Türk milliyetçiliğini örnek alıyorlar. Türklerden ciddi bir karşı koymanının gelmeyeceğini çok iyi biliyorlar. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu programlar ve daha sonra 'Kürtçe'nin Zazaca ve Soranca lehçelerinde yayın yapılacaktır.' haberini içeren söz konusu konuşma metni de, Kürt milliyetçilerinin bir kesimi tarafından hazırlanmıştır. Yani bu yaklaşım Kürt milliyetçilerinin klasik söylemidir ve yetmiş yıldır tekrarlayıp duruyorlar.

Meselenin esası, Zazaca yayın yapılıp yapılmayacağı, eğer yapılırsa bunun nasıl olacağı ve bu konudaki hazırlık ve çalışmalardır.

Zazalar, Zazaca yayın yapmaya hazırlar mı?

Zazalar'ın, Zazaca yayın yapmak için pek de hazır oldukları söylenemez. Bu konudaki sessizlik, bunun işaretidir. Daha önce, anadilde kurs açma sırasında da bu hazırlıksızlık görülmüştü. Zaza yerleşim alanlarında bu konuda teşebbüste bile bulunulamadı. Zazaca yayın yapma konusunda da sorunları var. Zazalar yeterince örgütlü değil. Düşünsel olarak da hazırlıklı sayılamazlar. Geçmişe takılıp kalmamak lazım.

Dersim'in ve Zazalar'ın tarihinde 1921 Koçgiri, 1937-38 Dersim birer kırılma noktalarıdır. Bunları unutmak mümkün değildir. Zaten unutmaya çalışmak da yanlıştır. Geçmişini bilmeyenler, geçmişinden ders çıkarmayanlar sağlıklı bir gelecek de kuramazlar. Ama geçmişe de takılıp kalmamak lazım. Geçmişimize sahip çıkıp araştırıp incelerken geleceğimize yönelik projeler üretmeyi de ihmal etmemeliyiz.

Dilimiz, geleceğimizin temel göstergesidir. Dilimiz, geleceğimizin teminatıdır. Ya da "Dilimiz, geleceğimizin teminatı olabilir mi?" diye kendi kendimize sormalıyız. Dilimiz yok olursa, önce kültürümüz yok olur ve sonra da halk olarak yok oluruz. Zazaca'yı konuşmayan, konuşamayan bir Dersim'i düşünün. Bunun, batıdaki herhangi bir Türk ilinden farkı olacak mı? Onun için dilimizin yaşayıp yaşayamaması, geleceğimizin temel göstergesi olacaktır.

Zazaca TV yayını en doğal hakkımızdır.

Dilimizin yaşaması için Zazaca TV önemli bir araç olacaktır. Diğer konularda olduğu gibi TV konusunda da proje üretmek zorundayız. Kendi olanaklarımızla TV sorununu çözmek oldukça zordur. Devletin sağlayacağı bir olanağı kaçırmamak ve sonuna kadar kullanmak gerekir. Zazaca TV yayınını istemek ne ayıptır, ne günahtır, ne kötü bir şeydir ve ne de birine karşı yapılacak bir haksızlıktır. Zazaca TV yayını en doğal hakkımızdır.

Zazaca TV yayınını anadilde eğitim hakkı bağlamında değerlendirmek gerekir.

Zazaca TV, anadilde eğitim hakkının bir parçasıdır. Halkımız, vatandaş olarak başta askerlik ve vergiler olmak üzere, devletin istediği bütün yükümlülükleri yerine getiriyor. Kültürünü, kimliğini, dilini devam ettirecek taleplerde bulunması en doğal hakkıdır. Ayrıca TV yayını ile de yetinmemek gerekir. Okullarda, anadilde eğitim yapılması için de talepte bulunmalıyız. Dilimizin, enstitü ve üniversitelerde bölümleri de olmalıdır. Televizyonda dil öğretimi ve dil dersleri programları serbest olmalıdır

Televizyonlarda dil öğretimi ve dil derslerinin verilmesine de olanak sağlanmalıdır. Bilindiği gibi önceki yasa gereği, TV'lerde dil eğitimi, dil dersleri vermek hâlâ yasaktır. Bu yasağın hiçbir hukuki temeli yoktur. Tamamen keyfi ve saçmadır. İnsan haklarına aykırı,

ırkçı bir uygulamadır. Bu uygulamanın hemen kaldırılması gerekir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, sadece BM uluslararası insan hakları sözleşmelerinde değil, hem AB insan ve azınlık hakları kriterleri gereği ve hem de Türkiye'nin her vesile ile sahip çıktığı; ama fiiliyatta tersini uyguladığı Lozan Antlaşması'nda 'farklı gruplara tanınan etnik, kültürel, dilsel ve dinsel haklar'ın eksiksizce hemen uygulanması gerekir. Türkiye, imzaladığı uluslararası antlaşmalara uymak zorundadır.

Kanadalı siyaset bilimci Will Kymlicka, grup haklarını şu şekilde sınıflayıp tanımlıyor:

1) Kültürel haklar: Farklı kimliklerinin resmen tanınmasını isteyen azınlık gruplarına, başta anadillerini kullanmaları ve geliştirmeleri için kamu kaynaklarından mali destek sağlanması.

2) Özel temsil hakları: Temsil organlarında, yani ulusal ya da yerel meclislerde, kotalar ayrılması.

3) Özyönetim hakları: Grubun yoğunlukla yaşadığı bölgeye devolüsyon yapılması (yani merkezin yetkilerinin bir bölümünün devredilmesi) ya da federalizme geçiş. (Multicultural Citizenship, Oxford, 1995, s. 26 - 33.) Kaynak: Şahin Alpay (http://www.trbulten.com/yazar/1380-sahin-alpay-trtde-kurtce-ve-alevi-sohbetlerinin-anlami.html).

Halkımızın içinde bulunduğu durum, ulusal kurumlarımızın ve aydınlarımızın durumu ve sorunlarımız ayrıca değerlendirilmesi gereken konular. Ama sonuç olarak ve kısaca belirtmek gerekirse, Zazaca TV yayını yapılamayacak bir iş değildir. Bunun için vakit geçirilmeden hazırlıklara başlanmalıdır.

Zazaca TV için nereden ve nasıl başlamalıyız?

Birincisi, Zazaca yayın yapılması için bir imza kampanyası açılmasının acil olduğu söylenebilir. Çok kısa bir metinle, biz Zazalar

olarak anadilimiz Zazaca'da TV yayını istiyoruz. Bu, bizim kültürel hakkımızdır diye kampanya açılmalı ve kısa bir zaman içinde çok imza toplanarak gerekli yerlere gönderilmelidir.

İkincisi, bu durumu kamuoyuna yansıtan iyi düzenlenmiş bir beyanname hazırlanarak yayınlanmalıdır. Bu deklerasyon ilgili uluslararası kurum ve kuruluşlara gönderilerek destek istenmelidir.

Üçüncüsü, bu deklerasyon çerçevesi esas alınarak konuyu basında tartışmalı ve tartıştırmalı, gerektiğinde kitlesel toplantılar ve etkinlikler yapmalıyız.

Bu çalışmaların verimli ve koordineli yürümesi için bir komisyon veya bir heyet seçilmeli; çalışmalar bu komitenin önderliğinde yürütülmelidir.

Sevgiler.

ALEVİLİK VE TARİHTE EHL-İ BEYT

Marmara Üniversitesi
Uluslararası Sempozyumu, 25.12.2010

1.a-) Alevilik

Dini İslâm; kitabı Kur'ân, Allah'a kul, Hz. Muhammed'e bağlı, Hz. Ali'ye talip, Hz. Hüseyin'in yolunu süren ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin düsturu "eline, diline, beline sahip" olmayı ilke edinen, iyi düşünce, iyi söz ve iyi davranışta kendini bulan, tanrı korkusu yerine sevgisini benimseyen, zâhiri bâtınla, bâtını zâhirle birleştiren, şeriat kapısını aşıp marifet yoluyla hakikat dünyasını ulaşan, Kur'ân'ın şekline değil, özüne inanan, akıl ve gönül ile ruhsal olgunlaşma yoludur.

Alevi İslâm anlayışı; İslâmiyet'in Kur'ân'a dayalı, Hz. Muhammed'in buyruklarına göre İslâmı evrensel boyutları ile yorumlayıp yeryüzü insanlığına yeni kapılar açan bir büyük düşünce akımı olan tasavvuf felsefesiyle hayat bulan, bir insan bütünlüğüdür, özünü insan sevgisinde bulan Tanrı'nın insanda tecelli ettiğine inanır.

Alevi İslâm anlayışı, Hoca Ahmet Yesevi, Ebul Vefa, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal ve Anadolu erenleri, Kur'ân'ı en iyi yorumlayan filozof velilerin görüşlerinden ilham alarak hayat alanı bulmuştur. Anadolu'yu İslâmlaştıran bir yorumudur.

Alevilik, İslâm dinin özüdür; manasıdır. Alevilik, İslâm içinde insanidir, aklidir, ahlâkidir. Hz. Ali inancının, Kur'ân ayetlerinin yorumudur. Alevilik bir iç dünya olayıdır, hissederek yaşamaktır.

Alevilik, Hz. Muhammed-Ehl-i beyt taraftarı, Hz-Ali ve onun soyunda gelenlere büyük bir saygı ve muhabbetle bağlılıktır. Alevilik, Ehl-i beyt'in yoludur. Alevi, kendisini her anlamda yetiştirmiş, kâmil insan demektir. Alevilik, dış yüzünden halka ve iç yüzünden Hakk'a bakan bir inançtır. Alevilik İslâm dinini de Kur'ân yorumu ile kabul eder. Kur'ân'ın gerçek manasına vakıftır ve tüm mevcudatın Hakk'ın kendi öz varlığından ibaret olduğuna inanır ve bilir. Kur'ân-ı Kerim'in yorumudur ve İslâm'dır. Alevilik İslâm içerisinde doğmuştur. Toplumsal, kültürel, yapısal ve inançsal kimlik oluşmasında etkili olan inançsal temeller yaratmıştır. Bu nedenlerden dolayı İslâm'ın içindedir. İslâm'ın içinde insanidir, aklidir, ahlâkidir.

Ehl-i Beyt yolunun, Kur'ân ayetlerinin yorumudur. Alevilik, Kur'ân ve İslâmı, Hz. Ali'nin anlattığı gibi anlamaktır.

Aleviler Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in resul olduğuna ve Hz. Ali'nin velayet makamına sahip olduğuna iman ederler. Hz. Muhammed2İN, nübüvet; Hz. Ali'nin velayet sahibi olduğunu ve Allah'ı, Muhammed'i ve Hz. Ali'yi birbirinden ayırtmamaktır. Alevilik İslâm inancını, özünde beslediği amaçlar doğrultusunda anlamaya çalışan, içselliği esas alan, şekil şartlarından ziyade, insanın yüceliğini benimseyen Hz. Ali ve On İki İmamlar gibi inancı sürdürmektir. "Alevi" Hz. Ali ailesinin adıdır. Hz. Ali'ye bağlı olan, onu seven, Hz. Ali'nin yolundan giden, Hz. Ali'nin taraflarına Alevi denilir. Ali'yi sevenlerdir. Alevi, sözlük olarak Ali soyu veya Ali evi demektir. Resulallah'ın Alevi adını kullandığı tarih, sözlerine bakıldığında veda haccından sonra Gadirhum mevkiinde gelen Maide suresinin 3. ayetinde geçmektedir. İmam Muhammed Bakır, mezhebinin Alevi olduğunu belirtir.

Alevilik İslâm'ın içinde tasavvuf felsefesi ile din kültürünü kapsar. Alevilik; namaz, oruç, hac, zekât, zahire değil, tasavvuf içerikli

Tanrı'ya kavuşmak için kendisine mahsus ibadeti olan ve ibadeti içerisinde Hakk'a secde, dua, tevhit, zikir, gülbank duası vardır. Bu ibadetlerini cem evlerinde, kendi evlerinde yerine getirmektedirler Alevilik, şekil şartlarından ziyade, daha çok içsellikte arayan İslâm'ın tasavvufi yorumudur.

Bir başka deyişle Alevilik, İslâm'ın Ehl-i Beyt yorumudur. Aleviler öncelikle eline, diline, beline, sağlanı; eşine, işine sadık; özüne, sözüne, gözüne doğru insanlardır.

b) Alevilikte ibadet ve Cemevleri

Alevilerde cemevleri, toplu ibadet yerleridir. Cem, sözcük karşılığı olarak toplanma, bir araya gelme demektir. Alevilikte ise, birliğin, beraberliğin, "bir olma"nın adıdır.

Alevilikte cem yapılan evler, sadece ibadet amaçlı kullanılan mekânlar değildir. Cemevleri edep, erkân amaçlı kurulur. Cemevleri; barış, özgürlük, eşitlik, ibadet, sevgi, yargılama ve karar verme yeridir. Aynı zamanda sohbetlerin yapıldığı, birlik ve beraberliğin korunup sergilendiği, ikrarın verildiği ve erkânın yürütüldüğü, güven ve sevginin toplandığı, Hakk'a temenna edilen ve Hakk'ın tecelli ettiği yerlerdir. Hz. Peygamber tarafından "Mescid-i Nebi"de yapılan ibadetin devamıdır. Fecr suresinin 27-28 ayetlerinde, cemaate birbiriyle ilgili "razı etmek ve razı edilmek" durumları sorulur. Sorunlu olanlar varsa, surenin 9. ve 10. ayetlerindeki emre göre, taraflar dinlenir ve adaletli bir uygulama ile barış sağlanır. Fetih suresinin 10. ve 18. ayetlerindeki ilahi lütuf ve iradeye göre, cemaatin el ele tutuşması Allah'ın rızasını kazanmak içindir. (Ayrıca bkz: Maide suresi, 119. ve Beyyine suresi 7. ve 8. ayetler)

Kur'ân'a göre, Allah, yapılan ibadetin şekline değil, özüne bakmaktadır (Bkz: Hac suresi, 67. ayet). Alevi-Bektaşiler bu bağlamda Kur'ân'ın tasavvufi yorumunu esas alarak kendilerine özgü bir ibadet

şekli benimsemişlerdir. Cemevlerin de pir önünde toplu halde yapılan semahlı, ikrarlı, gülbanklı ibadet, namazın kıyam, rükû, secde, dua (kıraat), selam ve tevhit bölümlerini içinde taşır.

Alevilikte hac ibadeti, iyilik yapmak, aç olanı doyurmak, insanlar arasında barışı yaymak, insanlık âlemi için çalışmak ve doğruluktan ayrılmamakla yerine getirilir. Yunus Emre bunu, "Bir gönüle girmenin bin hacca (Kâbe ziyaretine) bedel" olduğu şeklinde açıklamıştır. Hacı Bektaş Veli ise:

Ellerin Kâbe'si var, benim Kâbe'm insandır
Kur'ân da, kurtaran da, insanoğlu insandır.

demiştir.

Anadolu Alevi İslâm inancının temelinde, güzellik ve iyiliği paylaşma ilkesi vardır. Musahiplik (yol arkadaşlığı/kardeşliği), kardeş tutmak, bu ilkenin gerçekleşme biçimlerindendir. Musahiplik ilişkisi, fitre ve zekâtı daimi kılan dayanışma ve paylaşma biçimidir.

Alevilerin kendine özgü oruç anlayışları vardır. Alevilerde oruç, nefsi terbiye etmenin yollarından biridir. "Eline diline, beline, aşına, eşine, işine sahip olmak ve kendini bilmek", nefsi terbiye etmek demektir. Yine de Alevilikte, aç kalarak nefsi terbiye etme de vardır. Bu, Muharrem orucudur. Kur'ân'da, Bakara suresi, ayet 183'de ("Ey iman sahipleri! Oruç sizden öncekilerin üzerine yazıldığı gibi, sizin üzerinize de yazılmıştır.") ve Fecr suresi, ayet 1, 2'de ("And olsun tan yerinin ağarma vaktine. On geceye.") Allah'ın oruçla ilgili emirleri yer almıştır. Bu ayetler, Muharrem orucunu tanımlar. Hz. Muhammed öncesi tutulan oruç Muharrem orucudur, bu orucu Peygamber'imiz de tutmuştur.

c) Aleviliğin inanç felsefesi

Alevi İslâm inancı; erdemliliği, insancıllığı, barışı, eşitliği, insanlığın özlem duyduğu paylaşmacılığı, kardeşliği yüceltir. Her

şeyin temeline insanı, insan sevgisini koyar. Alevi İslâm anlayışı, insanı sevmeyi ibadet olarak kabul eder. Tanrının insanda tecelli ettiğine inanır.

Tasavvuf, onun felsefesinin özünü ortaya koyar. Alevi İslâm inancında insan, Tanrı'nın yeryüzündeki tecellisidir. Bu sebepten dolayı insanların rızasını kazanmayan hiç kimse Tanrı'nın rızasını kazanamaz. Alevilikte yetmiş iki millet bir görülmüştür. Tüm insanlar Tanrı'nın bir parçası olarak görülmüştür. Alevilik insanlar arasındaki farklılıkları bir zenginlik olarak görmüştür. Alevilik, İslâm'ın özünü tevhit inancında bulur. Yani, varlığın birliği inancı...

Alevilikte "dört kapı, kırk makam" vardır. Her makamın on esası vardır. İnsan-ı kâmil olma vardır. Edep, erkâna uyma vardır. Yedi ulu ozanın inançları vardır. Kırklar meclisi, tevella ve teberra, miraçlar, düşkünlük, dar vardır. Barış, esenlik, kardeşlik, eşitlik, toplumsal dayanışma, hoşgörü, kul hakkını yememe, iyiliği emretme, kötülükten uzak durma, yalan ve riyadan sakınma, zina vb. çirkinliklerden kaçınma, haksız kazanç edinmeme, zulme karşı çıkma gibi ahlâksal ilkeleri yaşama egemen kılan tüm değerler Alevi İslâm inancında olduğu içindir ki Alevilik İslâm'ın özüdür.

Aleviliğin kaynağı Hoca Ahmet Yesevi'nin hikmetlerinde geçen terimlerdir. Sema, pir, pir rızası, miraç, kul hakkı, hak rızası, hü v.b. sözcükleri görülmektir. İslâm'ın muhalif kanadı Hz. Ali yandaşlığıdır. Anadolu Aleviliği dünyanın en büyük dinleri ve inançların evrensel değerleriyle yoğrulmuş bir inanç olmakla birlikte özünde ve merkezinde son din olan İslâmın yer aldığı iman ve insanlık yoludur. Alevilikte, Allah sevgisi, Hz. Muhammed, Hz. Ali sevgisi ve Ehl-i Beyt'e bağlılık Aleviliği İslâm'ın özü olarak görmenin temel nedenidir. Çünkü Hz. Muhammed'in Veda Hutbesi'nde ümmetime iki emanet bırakıyorum, bunlardan biri Kur'ân-ı Kerim, diğeri ise Ehl-i Beyt olduğunu belirmiştir. Aleviler, Hz. Ali'yi sevmeyi,

Hz. Muhammed'i sevmekle eşdeğer olarak görmekteler. Çünkü Hz. Muhammed,"Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır. Ona dost olana dost, düşman olana düşman ol. Ona yardım edene yardım et. Onu horlayanı horla. Nerede olursa olsun gerçeği onunla birlikte kıl." şeklinde dua etmiştir. (Sahih-i Müslim, " Fedail'üs- Sahabe" Ali Bin E. Talibin faziletleri bölümünden aktaran Seyit Murtaza / Hz. Muhammed, Hz. Ali için: "Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır. Şehri dileyen kapıya gelsin.", "Ali insanların hayırlısıdır. Kim bunu kabul etmezse, gerçekten kâfir olmuştur." , " Ümmetimin en ileri geleni ve gerçek hüküm vereni Ali'dir."

Aleviler kendilerini ifade ederken şöyle der: Alevi; Allah'a kul, Muhammed'e ümmet, Ali'ye talip olan kişilerdir. Alevi İslâm inancında Tanrı'nın gerçek eri olan insan kalbine, yani doğrudan doğruya insana yönelirler. Kur'ân da Tanrı-insan bütünleşmesi ve birliği şu şekilde ifade edilmektedir. "Onlar derler ki 'Biz Allah içiniz ve sonrada ona dönüp gideceğiz.' Biz ona (insana) şah damarından daha yakınız."

Görüldüğü gibi bu ayetlerin içsel anlamlarından hareketle Alevi İslâm inancına göre, Tanrı, insanın içindedir, insana secde etmek, Tanrı'ya secde etmekle eş anlamdadır.

Alevi İslâm inancı erdemliliği, yüceliği, insancıllığı, barışı eşitçiliği sağlayan ve insanlığın özlem duyduğu paylaşımcılığı sağlayacak birinci yol; gerek inanç bakımından, gerekse ahlâk esasları açısından dünyanın en insancıl, en özgün, en ahlâklı, en görkemli inanç ve kültür bütünlüğüdür.

Aleviler, Hz. Ali'nin üstün niteliklerini ve Kur'ân'ın gerçek yorumunun içsel anlamını başta Hz. Ali olmak üzere, Ehl-i Beyt'in ve Yedi Ulu Ozan'ın tasavvuf derinliği olan kişilerce keşfedildi-

ğinden dolayı, Alevi İslâm inancını kendi işlerinde içselleştirerek savunmuşlardır.

Hacı Bektaş Veli, Alevilerin serçeşmesidir, Alevilerin beslendiği kaynaktır. İlim, irfan, barış, sevgi ve direniş pınarıdır. Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den alınan güçle yüzyıllarca zulme, asimilasyona karşı bir direniş bayrağı yükseltilmişlerdir.

Alevilik, İslâmiyet'in Kur'ân'a dayalı, Hz. Muhammed'in buyruklarına göre, İslâm'ın evrensel boyutlarıyla yorumlayıp yeryüzü insanlığına yeni kapılar açan bir büyük düşünce akımı olan tasavvuf felsefesinde hayat bularak Tanrı'nın insanda tecelli etteğine inanır.

Tanrı korkusu yerine sevgisini benimseyen, şeriat kapısını aşıp marifet yoluyla hakikat dünyasına ulaşan, Kur'ân-ı Kerim'in şekline değil özüne inen, akıl ve gönül ile ruhsal olgunlaşma yoludur.

Edep, erkâna uyma vardır. Yedi ulu ozanın inançları vardı. Kırklar meclisi, tevella ve teberra, 12 imam, miraçlar var. Düşkünlük, dar, talip, 12 post, Bozatlı Hızır, semah ve Serçeşme Hünkâr Hacı Bektaş vardır. Alevilik, İslâm'ın özü itibarıyla tevhid inancıdır. Yani Tanrının birliği inancıdır. Hz. Muhammed'i peygamber, Kur'ân-ı kutsal kitap, Hz. Ali'yi vasi-yi Resulullah kabul etmektir. Aleviler Hz. Muhammed'in, Hz. Ali 'nin ve Ehl-i Beyt'in ahlâkı ile ahlâklanmış kimselerdir. Ahzap süresinin 33. 57 ve 58 ayetleri, Şura suresinin 22 ve 23. ayet ve Selam suresi gibi sureler Ehl-i Beyt'i sevmemizi ifade eden sürelerdir. Ayrıca Al-i Imran suresinin 61. ayeti Ehl-i Beyt hakkında gelmiş en önemli ayettir. Al-i İmran suresinin 61. ayeti şudur:

"Ey Muhammet! Sana ilim geldikten sonra, bu hususta kim seninle tartışacak olursa, de ki: 'Gelin oğullarımızı (Hasan ve Hüseyin), oğullarınızı, kadınlarımızı (Hz. Hatice'tün Kübra'nın kızı

Fatma'tün Zehra), kadınlarınızı, kendimizi (Hz. Muhamıned ve Hz. Ali), kendinizi çağıralım, sonra tartışalım da, Allah'ın latneti yalancılar üzerine olmasını dileyelim." .

Bu ayette Hz. Muhammed ile Hz. Ali tek sözcükte anılmıştır. Hz. Ali nefs-i Resulallah yani Resul-ü Ekrem olarak anılmıştır. Hz. Muhammed'den sonra tek kaynağın Hz. Ali olduğunu belirmiştir. Alevilerde bu nedenle Hz. Ali'nin ve Ehl-i Beyt'in yolunu sürdürenlerdir.

Hallac-ı Mansur, Ahmet Yesevi, Hasan Basri, Zunnuni Mısri, Bişri Hafi, Maarufi Kerhi, Bayazid-i Bistami, Nesimi'ler, Baba İlyas'lar, Hünkâr Bektaşi Veli'ler, Lokman Perende'ler, Yunus Emre'ler, Şeyh Bedreddin'ler, Pir Sultan'lar, Şah Hatai'ler tatlı canlarını onların (Ehl-i Beyt) uğrunda, kutsal kanlarını Şah Hüseyin'in yolunda seve seve akıttılar. Bu yol gerek inanç bakımından, gerekse ahlâk esasları açısından dünyanın en insancıl, en özgün, en ahlâklı, en görkemli inanç ve kültür bütünlüğüdür. Osmanlı devleti döneminde Şeyhülİslâmların Alevilerin aleyhine çıkardığı fermanlarla, Alevileri katleden Şeyhülİslâm İbni Kemal, Ebus Suud Efendi, Fahreddin Acemi, Müftü Hamza, Zenbilli Ali Efendi, Molla Gürani gibi Alevilere iftira edenler, "Aleviler Müslüman değildir, katledilmeleri helaldir." diye fetva verenlerin zihniyetinin devamı olarak düşüncelerini aktarmaya çalışıyorlar.

2) İslâm Tarihinde Ehl-i Beyt

A) Hz. Muhammed Dönemi (571-632)

Kur'ân ahlâkı sosyal dayanışmayı gerektirir ve insanların birbirlerinin ihtiyaçlarını gözetmelerini emreder. Hatta iman edenler -kendi ihtiyaçları olsa dahi- ellerindeki yemeği öncelikle fakirlere ve esirlere ikramı edecek kadar fedakâr bir ahlâka sahiptirler.

Müslümanların ilk anayasası olarak kabul edilen ve dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda çok ileri bir hukuk anlayışının göstergesi olan "Medine Vesikası", İslâm toplumunun bireysel haklar ve adalet anlayışını gösteren önemli bir örnektir. Medine Vesikası ile bu kentteki farklı inançlara sahip insanların hepsine temel hak ve özgürlükler tanınmış, kişilerin mal ve can varlıkları, ibadethaneleri güvence altına alınmıştır. Farklı inanç toplumlarının ortak bir siyasi yapı içinde yaşamasını sağlayan bu anlaşma ile birbirlerine karşı yıllarca kin ve düşmanlık besleyen kabileler de uzlaştırılmıştır. Medine Vesikası dışında da müşriklere her zaman için adaletle davranılmış, onların korunma ve himaye talepleri Peygamber'imiz (sav) tarafından kabul edilmiştir. Hz. Muhammed (sav) engin şefkat ve merhametiyle insanlar arası ilişkilerin daima dostça ve uygarca olmasını öngörmüştür.

Gerçek İslâm, 1400 yıl önce bireysel haklar, hukuk devleti, kanunlar önünde eşitlik, ekonomik özgürlükler gibi değerleri insanlığa kazandırmıştır. Gerçek İslâm ahlâkının egemen olduğu bir toplumda bireysel hak ve özgürlükler büyük önem taşır, kişisel hak ve hürriyetler garanti altına alınır, insanların özgür ve onurlu yaşaması hedeflenir. Allah, Kur'ân'da müslümanlara tüm insanların Allah katında eşit olduklarını (üstünlüğün ancak takva ile olduğunu) bildirmiş ve insanlara karşı adil, hoşgörülü, affedici ve anlayışlı olmalarını emretmiştir. Farklılıklara saygı göstermek ve bunlar arasında adaletle hükmetmek önemli mümin alametlerinden biridir.

Hz. Muhammed'in Gadir Hum'da, Hz. Ali'yi vasi tayin etmesi, Hz. Muhammed'in Hakk'a yürümesinden sonra Ebubekir, Ömer, Osman, daha sonraki dönemdeki Muaviye ile Hz. Ali çekişmesi, Muaviye'nin Hz. Ali'nin halifeliğini tanımaması (656-661), Sıffin Savaşı'nın (657) başlaması ve 70 bin kişinin öldürülmesi

müslümanlar arasında derin şok etkisi yaratır.Yezit dönemlerinde giderek bu ayrılıklar artmıştır.

B) Emeviler döneminde (661-750)

Ehl-i Beyt ve taraftarları büyük zulümlere uğradı. Kerbelâ bunun en şiddetlendiği döneme işaret eder (680) .

Ehl-i Beyt taraftarları Horasan, Deyleman tarafına sürgün edilir. Sıffin Savaşı'nda başlayan Yezid'le devam eden Kerbela gibi olaylarda Hz. Ali yanlıları ve Hz. Ali soyundan olanlar ağır baskı ve zulümlere maruz kaldılar.

Hz. Hüseyin neden Yezid'e karşı geldiğini şu sözlerle açıklamaktadır: "Yezid! Allah'ın kitabını (Kur'ân'ı) bozmaktadır. Haramları helal saymakta, helalleri haram saymaktadır. Beytülmali kendi ailesine ve akrabalarına peşkeş çekmektedir. İşretle, içki ile ömür geçiren bu lâin, Dede'min şeriatını, babamın tarikatını yok etmektedir. Buna karşı gelmek benim görevimdir. Çünkü ben, Muhammed'in torunu, Ali ve Fatima 'nın oğluyum." Hz. Hüseyin ziletle yaşamadı, O izzetiyle İslâm dinini koruyarak Hakk'a yürümüştür.

Bu baskılara dayanamayan Hz. Ali taraftarları kuzeye doğru yönelerek Horasan, Deyleman, İran, Pakistan, Türkmenistan, Kazakistan, Azerbaycan gibi bölgelere sığındılar. Muaviye ve Yezid zamanında da Horasan ve Türk bölgelerine bir dizi seferler düzenlendi. Yezit, Gürcan'da 40 bin Türk'ü öldürdü. Kuteybe bin Müslim, Buhara ve Semerkat gibi Türk şehirleri ve bölge halklarına ait birçok şehir ele geçirildi. Al Bahil, Haccac bin Yusuf, Yezid bin Muhalleb Ubeydullah b. Ziyad, Osman'ın oğlu Said, Yezit'in vasisi Selim b. Ziyad gibi komutanlar yörede Türklere ve Ehl-i Beyt taraftarlarına karşı katliamlar gerçekleştirdi. Emeviler, Deyleman ve Horasan bölgelerini egemenliği altına aldılar.

Emeviler döneminde halifelik, saltanat haline dönüştü. Emevi-Arap ırkçılığı öne çıkarıldı. Hz. Ali soyu ve taraftarları sürekli izlendi ve yok edilmeye çalışıldı.

Emeviler, Ehl-i Beyt yönetimini kendilerine alternatif gördüklerinden dolayı çoğunu çeşitli entrikalarla ortadan kaldırdılar. Katliamlardan kurtulan Hz. Ali taraftarları kuzey bölgelerine sığındılar.

İslâm dünyasında 90 yıl egemen olan Emeviler ırkçı politika güttüler. Ehl-i Beyt haklarının gasp edilmesi üzerine Horasanlı Ebu Müslim'in, Emevi zulmüne karşı, Horasan'ın Merv civarındaki Sefideç köyünde başlattığı ayaklanmaya, Türk, Acem, Arap, Kürt ve Deylem gibi bölge halkların katılımından oluşan Ehl-i Beyt taraftarları, Emevi iktidarına son verdiler. (750)

C) Abbasiler Dönemi (750-1258)

Emeviler ortadan kaldırılınca Abbasilerin başına geçen Ebul Abbas Abdullah, Hz. Muhammed'in soyundan geldiğini; dedesi Abbasi'nın onun amcası olduğunu açıklayarak Horasanlı Ebu Müslim'in desteğiyle halife olduğunu ilan etti. Artık yönetim Abbasi soyunun eline geçmişti. Ebul Abbas Abdullah, Ehl-i Beyt'e mensup 21 kişiyi hemen öldürttü.

Abbasiler de Emeviler gibi Ehl-i Beyt katliamına giriştiler. Ehl-i Beyt taraftarları, Deyleman ve Horasan bölgesine sürgün edildiler. Abbasilerin de Ehl-i Beyt'e karşı tavırları değişmedi. Abbasiler de Ehl-i Beyt'e karşı Emevileri aratmayacak şekilde baskı ve zulüm uyguladılar. Abbasiler Ebu Müslim'in etkisinden kurtulmak için de Ebu Müslim'i hile ile ortadan kaldırdılar. (754)

Abbasi halifelerinden Ebu Cafer Mansur, Hz. Ali soyunu iktidarının alternatif gördüğünden, Ehl-i Beyt taraftarlarını baskı altında

tutar ve bir kısmını da kuzey bölgelerine sürgün eder. Harun Reşit, yetmiş bin Ehl-i Beyt taraftarını öldürttüğü gibi İmam Musa El Kazım'ı zehirleterek şehit etti. Halife Hadi döneminde Hz. Ali taraftarı Hüseyin bin Ali taraftarları ayaklanır, yapılan savaşta öldürülünce taraftarları dağıtılır. Abbasi halifeleri Alevilerin çıkardığı her ayaklanmayı kanlı şekilde bastırırlar. Halife Memnun, halifeliğin Ali soyunun hakkı olduğu düşüncesiyle bu soydan olan İmam Ali Rıza'yı kendine veliaht atadı (817).

Emirlerinden biatler alır, ancak 6 ay sonra öldürülür, yerine geçen Abbasi halifelerinden Mütevekkil (847-861), Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'daki türbesini yıkıp yatağından su geçirir ve ziyaret edilmesini de yasaklar. Türbesinin çevresinde yaşayanları da öldürmeye karar verir. Mısır'daki valisine Alevilere karşı tutumun sertleşmesini, mahkemelerde kanıt gösterilmeksizin hüküm verilmesini, Hz. Hasan ve Hüseyin'i anmanın bile cezaya uğratılmasını emreder.

Bu yüzden Aleviler, İslâm'ın sınır illerine Horasan-Gilan ve Türk illerine göç ettiler. Ancak yerine geçen oğlu Muntasır, Alevilere sıcak davranır, Hz. Hüseyin'in türbesini onarır ve ziyaret edilmesine de müsaade eder. Abbasilerin baskısından Horasan, Deyleman, Azerbaycan ve Türk bölgelerine yerleşen Ehl-i Beyt taraftarları bölge halkları tarafından korundular. Horasan, Deyleman bölgeleri Hz. Ali taraftarlarının barındığı ve korunduğu yurtlar olur.

Bu dönemde Deylemlilerin çoğu Caferi Sadık mezhebini kabul etti (917-920). X. yy.'ın ilk yarısında Deylaman'dan batıya göç eden Deylemliler ve Türkler, yy.'ın ikinci yarısından sonra Abbasileri devirip Deylem, Azerbaycan, Anadolu, Hazar Denizi'ne bağlayan yörelerde kimi devletler kurdular. Deylem'de Hicret'in başlangıcından IV. hicriye kadar Alevi boylarından Albuye (931-1065), Ziyarhandaniler (931-1078), Veshvedan, Almakan, Benkak gibi Alevi soylar Deylemistan'ı yarı bağımsız yönettiler (865-1005).

Hz. Muhammed'in torunlarını ve soyunu sürdüren imamlar egemen Emevi ve Abbasi (750-1258) yönetimlerinin hileleriyle şehit edildiler. Kimilerini zehir ile, baş kaldıranları da savaşarak yok ettiler. İmam Azam Ebu Hanife ve İmam Şafii gibi dini önderler dahi Ehl-i Beyt taraftarlarına yapılan zülüm ve katliamlara karşı çıktıkları için işkence görmüşlerdir.

Gerek Emeviler, gerekse Abbasiler'in yönetimleri ve iktidar olmanın bütün avantajlarını kendi soylarına ve yakın akrabalarına kazandırırlar. İslâmın kurallarına uymayarak İran ve Türk bölgelerinde (Horasan ve Deyleman) katliamlar uyguladılar.

Moğol hükümdarı Cengiz Han İran'ı ele geçirdikten sonra Gilan üzerine sefer düzenledi. Bölge, dağlık olduğundan egemenlik kuramadı. Ancak Moğol saldırıları süreklilik gösterince bölge güçleri zayıfladı. Moğol güçlerinin karşısında daha fazla direnemeyeceğini anlayan Deyleman-Gilan halkının bir bölümü önce Kuzey Horasan'a çekildi. Bir kısmı da Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı.

D) Büyük Selçuklu Devleti (1040-1308)

Büyük Selçukluların başına geçen Tuğrul ve Çağrı Beyler, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra kısa zamanda İran, Azerbaycan, Irak'ı ele geçirdiler. 1055 yılında Bağdat'a giren Tuğrul Bey, 945 yılında Bağdat'ı ele geçiren Deylem halkından olan Büveyhoğulları Devleti'ni ortadan kaldırdı (1055).

Melik Şah, (1072) Muaviye siyasetini güdüyordu. Vezir Nizamülmülk döneminde binlerce Ehl-i Beyt taraftarı öldürüldü. Bu tarihten sonra, Abbasi halifesi, Selçukluların himayesi altına girdi. 1258 yılında Moğol Hükümdarı Hülâgu, Bağdat'ı ele geçirip son halife Mutasım öldürünce 508 yıl süren Abbasi yönetimi de sona erdi.

Moğol baskılarından ve Büyük Selçuklulara bağlı yaşamak istemeyen Türkmen toplulukları Anadolu'ya göç etmek zorunda kalırlar, Anadolu'ya gelen Türkmen ve Deylem toplulukların başında Horasan babaları, dedeleri vardı. Anadolu'ya geldiklerinde yönetimde Anadolu Selçuklu Devleti bulunuyordu. Selçukluların yönetimi altındaki Türkmen topluluklarına Anadolu Selçuklu Devleti'nin toprakları yetmediği için, Anadolu Selçuklular tarafında temel kitle olan Alevi kitlesini dışladılar.

Anadolu'ya göç eden Deylemliler ve Selçuklara bağlı yaşamak istemeyen Türkmen boyları Azerbaycan'dan Doğu Anadolu'ya ilerlediler ve bugünkü Kars, Erzurum Erzincan, Tunceli, Sivas ve Orta Anadolu'ya yerleştiler.

E) Anadolu Selçuklular Dönemi (1077-1308)

Türkler'in 1071 yılından itibaren Anadolu'ya yerleşmeleri ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra, Suluca Karahöyük veya Hacımköy'e Sultan Alâeddin Keykubat tarafından Yunus Mükrimin'e yurt olarak verilir.

Selçuklu hükümdarı birinci Alâeddin Keykubât döneminde Mesudiye Dergâhı'nın başına getirilen Horosanlı Baba İlyas Horosani, Babailik adı altında bir tarikat kurdu. Tamamen tasavvufa dayanan bu tarikat, kısa zamanda Türkmenler arasında, Tokat, Çorum, Sivas, Şebinkarahisar ve Canik vilayetlerine yayıldı ve pek çok taraftar buldu.

Baba İlyas, irşatlarına devam ederken Baba İshak, mürid olarak bu tekkeye girdi. Aslen Karamanlı olan Baba İshak, 1230 tarihinde Amasya valisi "Hacı Toğrak Bey"in nüfusundan faydalanarak Babailiği daha da geniş alanlara yaymaya muvaffak oldu. Baba İshak, müridinin bu durumundan faydalanarak ülkeyi idaresi altına

almaya ve Babailiği tüm Anadolu'ya yaymaya çalıştı. Bu durumdan faydalanan Baba İshak, yeni bir düzen istiyoruz, toplumsal sloganları ile bir ayaklanıma başlattı. O güne kadar Horasanlı Baba İlyas adına çalışan Baba İshak, bu defa kendi adına harekete geçti. Artık zemin hazırlanmıştı. Şimşat, Kefersud, Antep ve Suriye'deki Alevilerden oluşan 20.000 kişi Baba İshak'ın etrafında toplandı. Bunun dışında Amasya, Tokat, Çorum ve Sivas yöresi Türkmenlerinden 30.000 kişilik bir kuvvetle Baba İshak'ın saflarına katıldılar. 3 Ağustos 1239 tarihinde 50.000 kişiden oluşan Türkmenler, Şimşat bucağında harekete geçtiler. Selçuklu yönetiminin baskısı altında halk perişan bir durumdaydı. Buna dayanmayan Alevi Türkmenler, 1240 yılında Baba İshak önderliğinde ayaklandılar. Bu durumu gören memleketin eşrafı, uleması ve zenginleri Mısır'a kaçtılar. Pek çok kimse de Konya'ya sığındı. Konya'ya sığınanlar, Selçuklu sultanını uyardılar, vezirin de bu işte parmağı olduğunu sultana anlattılar. Böylece Vezir Sadettin'in Baba İshak'ın adamı olduğu ortaya çıktı ve derhal idam edildi.

Ayaklananlar, bir kolda Kırşehir yakınlarındaki Malye Ovası'na, oradan da Kayseri'ye gittiler. Diğer bir kol da Sivas'a doğru ilerledi. Daha sonra da Konya üzerine döneceklerdi. Bu durumu fark eden sultan, Hacı Armağan Şahin Bey'in komutasında bir askeri birliği, ayaklananlar üzerine gönderdi. Ancak, isyan bir türlü bastırılamıyordu. Bu durumu gören Gıyasettin Keyhüsrev, ailesi ve hazinesini alarak "Kubadiye" kalesine sığındı. Bu arada Osman Bey'in babası Ertuğrul Gazi de bir kuvvetin başına geçerek Amasya'nın Çat mevkiinde ayaklananlarla savaştı. Ertuğrul Gazi'nin burada göstermiş olduğu büyük başarı, Anadolu beylerinin, ulemalarının ve pek çok zenginin Ertuğrul Bey'in yanında yer alınasını ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna yardım etmesine neden olmuştur. En son olarak da ayaklananlar üzerine Mubarezettin Armağan Şah gönderildi.

Selçuklu Devleti, Hıristiyan, Kürt ve Gürcü askerlerinden oluşturduğu devşirme kuvvetlerin desteğiyle Baba İshak'ın yakalayıp öldürmesi üzerine ayaklanma kanlı şekilde bastırıldı(1242).

Yenilen Türkmenler Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağıldılar. Daha sonraları,"ışıklı" veya "ışıklı taifesi" adı ile anılan Babailer çoğunlukla Balıkesir, Aydın, İzmir, Sivas, Çorum, Yozgat, Sinop, Konya, Karaman ve Antalya bölgelerinde gizli olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak, Osmanlı'nın Rumeli'yi fethinden sonra Balkanlara göç ettirilmişlerdir.

Horasan erenlerinden Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli Kırşehir-Suluca Karahöyük'e; Taptık Emre Eskişehir'e; Abdal Musa, Bursa, Antalya'ya; Karaca Ahmet Sultan, Manisa (Akhisar), Afyonkarahısar (İhsaniye)-İstanbul'a (Üsküdar), Akçakoca, Akyazıya; Barak Baba, Bigadiç'e; Hızır Samut Bozka, Sultan Sucattin Veli, Eskişehir'e; Hacim Sultan, Uşak'a; Karadonlu Canbaba, Dersim- Sıvas'a (Divriğ) yerleştiler. Anadolu'da Zeynel Abidin'den geldiklerini savunan dede ocakları, Ahmet Yesevi evladı olarak kabul edilince Anadolu'da ve Balkanlarda XIII. yy. koşullarında Alevi-Bektaşi düşüncesi giderek kök saldı. Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli'nin birleştirici yapısı o günün koşulların da Anadolu'da yer buldu. Baba İlyas ve Baba İshak'ın taraftarları olan Alevi İslâm inancına sahip olan kitleler ile Moğol kıyımında kurtulan Ahiler, Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli'nin etrafında toplandılar. Babai hareketleriyle karşılaşan Alevi Türkmen hareketi, Hünkâr Bektaş-i Veli hareketiyle Anadolu'da tarihsel temel oluşturdu. Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı III. Gıyasettin Keyhüsrev'den sonra tahta geçen II. Mesut'un ölümünden sonra Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldı (1308).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yerine birçok Türk beyliği kuruldu. Kurulan bu beyliklerin en önemlilerinden biri de Osmanlı Beyliği'dir. Böylece Anadolu'da beylikler dönemi başladı. Anadolu'ya

gelen ve Anadolu'yu aydınlatan Edebali, Hacı Bektaş-i Veli, Ahi Evren, Karaca Ahmet, Hacı Bayram Veli, Yunus Emre gibi Alevi-Bektaşi önderleridir.

F) Osmanlı Devleti (1299-1922)

Osmanlı devletinin kuruluşunda Edebali büyük rol oynamıştır. İlk dönemin padişahları Aleviliğin örgütlü kolu olan Ahilik inancındaydılar.

I. Osman'ın Grek kaynaklarından "Athman" Alevi menkıbenamelerinde ise "Otaman" (Oddoman) olarak yazılmıştır. Lois Massıgon ve İrene Melikoff, Osman Bey'in adının bir Bektaşi velisine borçlu olduğunu düşünür. Orhan Bey savaşlarda Abdal Musa, Abdal Murad, Geyikli Baba gibi Alevi dervişlerini yanında duruyordu. Orhan Bey Ahiliğe dahi girmiştir. Osman Bey'in oğlu Alâeddin de Ahi örgütündeydi. XIII. yy.'da Hacı Bektaş (1209-1337) Anadolu'yu dini ve siyasi anlamda etkilemiştir. Özellikle Balkanlarda Bektaşi ocakları toplumunun düzenleyicisi olarak geniş yığınlar tarafından kucaklandı ve Balkanlarda Türklüğün yayılmasında büyük rol oynadı. 14. yy.'dan itibaren Anadolu'da ve Rumeli'de Alevi dervişler yoluyla Alevi İslâm inancı 16. yy.'da Balım Sultan ve öteki Alevi-Bektaşi önderlerince örgütlendi. (1421-1451)

Mehmet Çelebi döneminde (1413-1420) dönemin en önemli olaylarından biri de Şeyh Bedreddin olayıdır.

Çelebi Mehmet'in Anadolu Türk birliğini kurmaya çalıştığı bir sırada, tarihimizde "Simavna Kadısı Oğlu" adıyla bilinen Şeyh Bedreddin Mahmut ve arkadaşları tarafından bir isyan başlatıldı. Şeyh Bedreddin, Konya, Mekke ve Kahire gibi önemli kentlerde tahsil görmüş, devrinin önemli bilginleri arasında yer almış, Edirne'de Musa Çelebi tarafından kazaskerliğe getirildi. Şeyh Bedreddin, daha sonra dinî içerikli ve Sünni İslâmi görüşlere ters düşüncelerini

yayınaya başladı. Çelebi Mehmet, Musa Çelebi'nin ölümünden sonra, Şeyh Bedreddin'i kazaskerlikten aldı. Ancak, ilmine saygı gösterdiği için bin akçe maaşla İznik'te oturmaya mecbur etti.

Şeyh Bedreddin'in İznik'te bulunduğu sırada kendisine halife olarak tayin ettiği "Börklüce Mustafa" ile "Torlak Kemâl", Ege bölgesinde onun fikirlerini yaymaya çalışıyorlardı. Ancak bu kimseler, işi daha da ileri götürerek bir ayaklanma başlattılar. O sırada Selanik'in fethiyle meşgul bulunan Mehmet Çelebi, Amasya valisi bulunan oğlu Şehzade Murad'ı, bir ordunun başına getirerek Simavilerin üzerine gönderdi. Simavilerle hükümet kuvvetleri, Tire yakınlarında karşı karşıya geldiler. Bu çatışmada pek çok insan hayatını kaybetti ve Börklüce Mustafa idam edildi. Daha sonra da Torlak Kemâl'in üzerine gidildi ve Torlak Kemâl yakalanarak idam edildi.

Kadıasker Simavna kadısı oğlu Bedreddin Mahmud, bu olanları yakından takip ediyordu. Sıranın kendisine geldiğini anladığı için bir yolunu bulup Rumeli'ye geçti. Rumeli'ye geçen Şeyh Bedrettin, Rumeli'nin Silistre bölgesinde faaliyetlerini sürdürmeye devam etti. Çelebi Mehmet'in, kardeşi Musa Çelebi'yi ortadan kaldırdıktan sonra, yedi yıl devam eden Şeyh Bedreddin ayaklanmasını, Mehmet Çelebi'nin Kapıcıbaşı Elvan Ağa'nın komutasında gönderdiği Osmanlı güçleri Bedreddin'i Bulgaristan-Deliorman'da yakalatarak Serez'de idam edip bastırdı. (1420)

II. Murat dönemi (1421-1451)

Fermanlar çıkarılarak Anadolu'da Alevilerin öldürmeleri sağlanmıştır. (Amasya ilçesi Bolunu köyündeki Kızılbaş Şeyh Haydar, Çorum Beyi ve kadısına gönderilen fermanlar gibi.) II. Murat'ın Amasya Valisi Yörgüç Paşa'nın bu beylik üzerine düzenlediği sefer sonucunda beylik ortadan kaldırıldı. Kızıl Ahmetliler Beyliği

halkının bir kısmı zindanlara doldurulur ve dumandan boğdurularak öldürülür. Bir kısmı da Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağıtılmıştır.

II. Bayezıd dönemi (1389-1402)

II. Bayezid'in yaşlandığı ve ülke yönetiminin gevşediği bir sırada, Şahkulu büyük bir ayaklanma başlattı (1511). Şahkulu, Hamitli, Teke yöresinde çok büyük tahribat yaptı. Kütahya'yı alıp Bursa'yı tehdit etti. İsyanı bastırmakla görevlendirilen Sadrazam Ali Paşa ile Şahkulu, Kayseri-Sivas bölgesinde karşılaştılar ; çıkan çatışmada Şahkulu öldürüldü. II. Bayezid Anadolu'daki Alevi-Bektaşi inançlı 7000 kişiyi Rumeli'ye, Mora ve Koron Kalelerine sürgün eder ve Şahkulu taraftarları dağıtılır (1502).

Yavuz Sultan Selim dönemi (1512-1520)

Avusturyalı tarihçi Joseph Hammer, bir Alevi-Bektaşi katliamında söz etmektedir.

Yavuz Sultan Selim, öncellikle Rumeli ve Anadolu'da Alevilikle suçlananların bir listesini hazırlatıp 7 yaşından 70 yaşına kadar olan Alevi-Bektaşilerinden (Cafer-i Sadık mezheplerine mensup olanlar) 40 bin kişinin boynunu vurdurdu ve geri kalanları da hapse mahkûm etti. Öldürülenlerin çoğunlukla Dersimliydi. Ve Hacı Rüstem'in yakın çevresine mensup kimselerdi.

Kanuni Sultan Süleyman dönemi (1520-1566)

Osmanlı Devleti'ni sarsan büyük ayaklanmalardan biri de Kalender Çelebi ve Baba Zünnun ayaklanmalarıdır.

Kanuni döneminde Anadolu'da bazı isyanlar meydana geldi. Nitekim bunlardan birisi de Yozgat (Bozok) sancağının yazımı

sırasında tespit edilen vergiye itirazla başlanıştır. Süklün Koca ve Zünnun adlı Türkmen babaları, tespit edilen vergiyi çok bularak itiraz ettiler. İstekleri kabul edilmeyince de isyan ettiler. İsyancılar, Sivas ve Tokat taraflarını ele geçirmek üzereyken merkezden gelen hükümet kuvvetlerince yakalanarak ortadan kaldırıldılar (1526) Kalenderoğlu, Hacı Bektaşi-i Veli'nin soyundan olduğunu iddia ederek Karaman taraflarında ayaklandı. Bu arada Maraş Beylerbeyi Dulkadiroğlu Ali Bey, Kanuni tarafından öldürüldü ve dirlikleri kesilen taraftarları da Kalenderoğlu'nun taraftarlarıyla birleşmişlerdi. Kalenderoğlu'nun yanında 30.000 kişilik bir kuvvet oluştu. Kalenderoğlu üzerlerine gönderilen kuvvetler yenilgiye uğratıldı, Sadrazam İbrahim Paşa tarafından yakalanarak öldürüldü (1527). Bu arada Adana yöresinde bazı Türkmenler arasında da sık sık isyanlar görüldü. Fakat Adana Valisi Piri Bey tarafından isyanlar bastırıldı.

Pir Sultan, II. Beyazit, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde yaşamıştır. Yavuz ve Kanuni, Alevi, Türkmen ve köylü kıyımlarını yaşamış, yine bu dönemdeki Şahkulu, Atmaca, Baba Zünnun, Kalender Çelebi ayaklanmalarından etkilemiş ve bunlarla ilişki içerisine girmiştir. Kanuni'nin İran seferi sırasında uyguladığı Alevi-Türkmen kırımı sonucunda Pir Sultan Sivas'ta idam edildi. (Doğ. 1470/8-öl: 1547-50) (171, bkz. A.Özkırımlı. 1990) (s:140)

1522 yılında da Kanuni tarafında Dulkadir Beyi Şah Suvardı, Ali Bey ve Türkmenleri öldürüldü. 1527 yılında patlak veren Kalender Çelebi ve Baba Zünnun ayaklanmaları, Kanuni Sultan Süleyman tarafından kanlı şekilde bastırılır. 16. yy'da Osmanlı yönetimi özellikle Yavuz Sultan Selim ve Kanuni dönemlerinde Anadolu'nun yoksul halkı olan Alevi Türkmenleri karşısına almıştı.

III. Murat dönemi (1574-1595)

Erzurum, Amasya, Çorum vb. yerlerde dahi çıkarılan fermanlar yüzlerle Alevi-Bektaşi katliamı yaşanmıştı. Alevilerin bir kısmını da Kıbrıs'a sürgün edildi (Mayıs 1577).

I. Ahmet'in dönemi (1603-1617)

I Ahmet, Kuyucu Murat Paşa hakkında: "Koca Murat Paşa! Kızılbaş seferine gitmek istemez diyenleri yanıtlamaktadır. Hükümdar ol, bir gazi ve hacı, ihtiyar ve iş bilir vezirdir Anadolu vilayetinde alakamız kalmamış iken yeniden ele geçirdi. Bu denli Celali askerlerine galip olup kırdı, zor ve tedbir ile bu kadar yıkıcıların, bozguncuların hakkından gelip uğrunda can ve baş ile hizmet etti." demektedir. (Bkz. Naim Mustafa Efendi, Naima Tarihi, Zuhuri Danışma Yay; c: 2, İst. 1968, s. 612, Haz. Zuhuri Danışman.)

Padişah I. Ahmet ve I. Mustafa dönemlerinde (1617-1618) görevlendirilen Kuyucu Murat Paşa, Celalilerin ayaklanmalarını bastırmak bahanesiyle 90.000-120.000 Alevi-Bektaşiyi diri diri kuyulara atarak katletmiştir (1616). V. Murat döneminde ise (1623-1640) Alevi- Bektaşi katliamları devam etmiştir.

II. Mahmut dönemi (1808-1839)

15. Haziran 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kaldırıldı. Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra padişah II. Mahmut'un emri ile Abu Suudi Camii'nde tarikat şeyhleri, Bektaşi tekke ve dergâhlarını kapatma kararı alırlar.

Bu ocağa bağlı Bektaşi tekkeleri, bağlı kişilerin toplandığı ve tören yaptıkları tekke ve zaviyeler yıktırıldı. Tekkelerin mal varlıklarına el konuldu, Bektaşi babaları Konya, Kayseri, Tire vb. gibi

Sünnilerin yoğun olduğu yerlere sürgün edildiler ve bir kısmı da öldürüldü. 1827 yılında çıkarılan bir fermanla Anadolu'daki tüm Bektaşi tekkelerine ait (türbeleri hariç) tüm binalarının yıktırılması, eşya ve mal varlıklarına el konması öngörüldü ve uygulandı. 100 dolayında Alevi-Bektaşi tekke ve türbesi kapatıldı. Alevi- Bektaşi babalarının bir kısmı da sürgün edildi. Yeniçeri ocağı kaldırılırken Alevi- Bektaşi tekkeleri yağmalandı, tarihi belgeler yok edildi.

Bektaşilerin piri Hacı Bektaş Veli (1209-1337)'dir. Bektaşilik bir tarikat olup kurucusu Hacı Bektaşi-i Veli'dir. Ayinleri kurumlaştıran ise Balım Sultan'dır. (...-1516) I. Murat döneminde kurulan Yeniçeri Ocağı, Osmanlı ordusunun temelini oluşturmuştu (1362). Bektaşiler nüfuslarıyla XIII. yy.'dan, XV. yüzyıla kadar dini ve siyasi etki yapmışlardı.

II. Mahmut tarafından Yeniçeri Ocağı 15 Haziran 1826'da kaldırıldıktan sonra, Bektaşi Babalar, sapık inançlı ve şeriat kurallarına uymamak gibi nedenlerle suçlanıp Ankara, Sivas, Kayseri, Amasya, Tire, Aydın, Hadım ve Birgi'ye sürgün edilirler.

II. Selim dönemi (1566-1574)

Ahmet Yesevi evlatları sapıklıkla suçlanıp Kıbrıs'a sürgün edilirler, binlerce Alevi öldürülür ve hapse mahkûm edilir. Bu dönem de bir kısım Bektaşi tekkeleri yıktırılır, bir kısmı da kapatılır. Yıktırılan tekkelerden Karaağaç (Münir Baba), Rumeli Hisarı Tekkesi, Sütlüce Tekkesi, Yedikule Tekkesi, Eyüp Karyağdı Baba Tekkesi ve Çamlıca Tekkesi. Kapatılan dergâhlar Karaca Ahmet Sultan Dergâhı, Şahkulu Sultan Dergâhı gibi... Bu dergâh ve tekkelerde bulunan kitaplar da yakılarak yok edildi. Bir süre sonra birçok dergâhın başına da Nakşibendî şeyhleri atandı. (1840)

İstanbul Karaağaç Tekkesi'ndeki Bektaşi Ddervişleri Amasya'ya sürgün edildiler.

II. Abdülhamit dönemi (1876-1909)

27 Aralık 1893 yılında Şurayı-ı Devlet ile Bab-ı Ali Sadaret Dairesi'nden Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne gönderdiği bir yazıda Kırşehir'de Hacı Bektaş-i Veli Dergâhı'ndaki cami ile Kırklar Meydanı'nın onarımı ve çeşmesinin yeniden inşası ve tamirat karşılığı olarak hazinede biriken paranın pazardan harcanılması talep edilmektedir.

Padişah Abdülaziz dönemi (1861-1876)

Bektaşi tekke ve dergâhlarının yeniden açılmasına izin verildi. Bu dönemde Bektaşilik; Alevlilik şeklinde Anadolu'nun Sivas, Dersim, Malatya, Kars, Erzurum, Erzincan, Tokat, Çorum, Adana, Mersin, İzmir gibi illere ve Rumeli, Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan'a yayılmıştır.

Osmanlı tarihini Türklerin tarihi, Osmanlı savaşlarını da Türklerin savaşı olarak anlamak gerçekleri çarpıtmaktır. Osmanlı Türk beylikleri Alevi toplumunu düşman olarak görmüştür. Osmanlı tarihi başta Alevilerin ve diğer Türk beyliklerinin ve diğer Anadolu halklarının katliam tarhidir. Bunun dışında Türklerin tarihi, Osmanlı tarihinden çok Akkoyunların, Karakoyunların, Safavilerin, dolaysıyla Baba İlyasların, Yunusların, Hacı Bektaşilerin tarihi olabilirdi. Ancak Osmanlı yönetimi kasti olarak kapıkulu içine Türk almadığı gibi, buna karşın Sırp, Rum vb. halklardan getirilen devşirmelerden oluşturuldu. Osmanlı egemen aklı olan Yunus Emreler, Ehli Beyt yolunda yürüyenlere ölüm fermanları düzmüş ve cihat ilan etmiştir.

Cumhuriyet Dönemi:

Koçgiri ve Dersim katliamları gerçekleşti. Celal Bayar hükümeti döneminde, görevli Dördüncü Umum Müfettişlik Gizli Raporuna göre: Dersim'de 13 bin 160 sivilin öldürüldüğü, 11 bin 818 kişinin ise sürgün edildiği belirtilmektedir. 6 Ağustos 1938 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla, 1246 haneden 5000 kişinin, 15 şehrin 50 kazasına bağlı 922 kişi, "bir köye, bir hane" şeklinde dağıtılır.

Dersimlilerin bir hane bir köye verilmek şeklinde Türkiye'nin çeşitli yörelerine serpiştirilerek tarihlerini, dillerini, kültür ve inançlarını kısaca tüm değerlerini unutmaları ve asimilasyona uğramaları hedeflendi. Devletin temel politikası gereği topyekûn olarak yaşlı, çocuk, hasta, hamile, asker, zengin, fakir ayırmaksızın sürgün edilir. Sürgünler genellikle "bir hane-bir köye" denk düşecek şekilde zorunlu ikamet ettirilir. Aileler birbirinden koparılır. Gurup içi iletişime son verilir. Tarih, dil, kültür ve inanç unutturulmaya çalışılır. 1947 yılında çıkarılan yasa düzenlemesiyle geriye dönüş serbest olduğu halde dönmeyen aileler de olur. 2510 sayılı yasaya göre 778 aileden 4066 kişi, 1947 affı ile 556 aileden ise 3144 kişi geri döner. 222 aileden 922 kişi de batıda kalır. (Ülkü, 2001, 164) 1947 yılında sürgünden Dersim'e dönen ailelere karşı Devlet olumlu yaklaşım göstermez. 3 Haziran 1939 tarihli ve 2/11158 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile nakledilen bu aile, 5098 sayılı kanun ile 1947'de geri döner. 1938'de köyü ve evi yakılan Dersimlilere dönüşte evlerini onarmaları için dahi devletçe herhangi bir yardım yapılmaz.

III- Anayasa ve Yasalarda Aleviliğin Yeri, Alevilerin Sorunları

1- Anayasa Ne Diyor, Uygulama Nasıl?

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, devletin ve toplumun dinine ilişkin hiçbir belirleme yapılmaz. Bu, Cumhuriyet'in temel ilkelerinden biri olan "laiklik"in gereğidir. Laik devlet, Türkiye toplumundaki herhangi bir dinsel inancın yanında, onun destekleyicisi vb. olamaz. Aynı şekilde, herhangi bir dinsel inancı karşısına da almaz, alamaz. Laiklik gereği olarak, almamalıdır. Herhangi bir dinsel inancı diğerlerine göre kayıramadığı gibi, başka bir inancı da, beriki lehine baskılayamaz.

Aynı şekilde, eğitim ve öğretime ilişkin yasalar (Milli Eğitim Temel Kanunu, vd.) başta olmak üzere, Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, İş Kanunu, Ceza Kanunu gibi toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların hiçbirinde de, yurttaşlar arasında dini inançlara göre bir ayrım, bir ayrıcalık öngörülmez.

Yasalar ve Türkiye'nin genel hukuk düzeni böyle olmakla birlikte, gelgelelim yaşamın pratiğinde durum hiç de yasalarda yazılı olduğu gibi değildir. Devletin örgütlenmesinden başlayarak devletin işleyişinde ve yurttaşlarla ilişkilerinde egemen olan uygulama, Sünni İslâm mezheplerine göre yürütülmektedir. Bu uygulamaya göre, Türkiye toplumu dini inanç bakımından türdeştir ve Sünni-Hanefi mezhebindendir. Devletin, toplumun din işleriyle ilgili kurumu Diyanet İşleri Başkanlığı, bu Sünni İslâm mezhebini esas alarak çalışır. İster devlet eliyle yapılsın ister inanç sahipleri ve grupları tarafından yapılsın, ibadethaneler ve onların hizmetleri konusunda sadece camiler için, camilerde ibadet eden toplum kesimleri için tam bir serbesti vardır. Ama Alevilik hem bu hizmetlerden yoksundur hem de Alevi yurttaşların bu tür ihtiyaçlarını giderme, büyük baskı altındadır.

Alevilerin Cumhuriyet döneminde de, Osmanlı'dan kalma baskılarla, fiili yasaklamalarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu baskı ve yasaklamalar, hem devlet-yurttaş ilişkilerinde, hem de toplumun kendi içinde uygulanmıştır. Alevilik inancı, Sünni İslâm inanışları ve o inanış temelinde örgütlenmiş, Diyanet İşleri, üniversiteler tarafından büyük bir dışlanmaya, baskılamaya maruz bırakılmıştır. Bu baskıların zaman zaman şiddete dayalı saldırılar biçimini almış olmasından ise söz bile etmiyorum.

Sonuç olarak Cumhuriyet maalesef, ne devlet katında ne de toplum katında laiklik ilkesini egemen kılabilmiştir. Aleviliğe ilişkin bütün bu baskı, kısıtlama, yasaklama ve şiddetten Tunceli Aleviliği de nasibini almıştır, hatta diyebiliriz ki en çok Tunceli Aleviliği almıştır. Baskının, etnik köken farklılığı kaynaklı boyutundan burada söz etmiyorum.

Söylediklerimizi kısa örneklerle daha da açık ve somut hale getirelim.

Örneğin, Anayasa'nın 10. Maddesi'nde, "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye aileye ve zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar." yazar. 24. Maddesi'nde ise "Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir" hükmü yer alır. 24. Madde'ye göre de Anayasa'nın 14. Madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklanmaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlâk eğitim-öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun

dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse devletin sosyal, ekonomik, siyasi ve hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandıramaz ya da siyasi kişiler çıkar, nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, din ya da din duygularını ya da dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. İnsan Hakları Bildirgesi'nin 18. maddesi: "Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenleri açığa vurma özgürlüğünü içerir." der.

Anayasamıza göre, Türkiye laik ve demokratik bir ülkedir, yukarıda aldığımız maddelerden de anlaşılacağı gibi, "din ve ibadet özgürlüğü" yasal güvence altında alınmıştır. Ne yazık ki "yurttaşlar arasında ayırım yapmamak, yasaları yurttaşlara farklı uygulamamak" hükümlerine karşı Alevilik hâlâ resmi düzeyde yok sayılmaktadır.

2- Diyanet'in dünü ve bugünü

3 Mart 1924'te kaldırılan halifelikten sonra şeyhülislâmlığın yeni bir biçimi ve devamı niteliğinde olan "Şeriye Vekâleti" de kaldırılmış, yerine İslâm dininin inanç ve ibadetlerine ilişkin hükümleri içeren işlerini yürütmek amacıyla "Diyanet İşleri Reisliği" kurulmuştur. 22 Haziran 1965'te kabul edilen yasa ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevleri yeniden düzenlenmiştir. Bu kuruluş yasası 26 Nisan 1979 tarih ve 1982 sayılı yasayla önemli ölçüde değişikliğe uğramış, 18 Temmuz 1984'te çıkarılan kadro kararnamesine göre Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatı son şeklini almıştır. Bu yasada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın

görevi "T.C. vatandaşlarına din hizmeti (!) götürmek" olarak tanımlanmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşundan günümüze Hanefi mezhebinin bir kurumu işlevini görmektedir. Kurumda 94.579 kişilik personel görev yapmaktadır. Yılda yapılan cami sayısı ortalama 1.500'dür. Diyanet İşleri 2010 yılına kadar yani altı yıl içinde 33.100 cami yapımını daha hedeflemektedir. Halen 73.523 olan cami sayısı bu sürenin sonunda 106.623'e çıkacak, aynı plan çerçevesinde 2700 ilave ile Kur'ân kursu sayısı da 7700'e yükselecektir.

1992 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi 3 trilyon lira, 1993'te 3.7 trilyon, 1994'te 8.5 trilyon, 1995'te 12 trilyon, 1996'da 43 trilyon, 1997'de 47 trilyon, 1998'de 93 trilyon, 1999'da 253 trilyon, 2000'de 350 trilyon, 2001'de 372 trilyon, 2002'de 475 trilyon, 2003'te 713 trilyona çıkmıştır. 2004'te 997 trilyon 437 milyara çıkmıştır. 9 bakanlığın bütçesinden daha fazla ödenek ayrılmıştır. 2004 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na 15.000 ek kadro tahsis edilmesi planlanmıştır.

2005'te bir katrilyon 122 milyar, 2006'da 1 katrilyon 308 trilyon, 2007'de, 2 katrilyon; 2008 yılında ise 1.211.608 katrilyon ile birlikte Diyanet Vakfı gelirleri eklendiğinde bu rakam 2 katrilyona çıkmaktadır. 2009 yılında 3 katrilyona varan bütçe ile dokuz bakanlığın bütçesinden daha fazla bir bütçe ile inanç hizmeti yürütmektedir. 2010 yılında ise 5 milyar, 2012 yılında 3 milyar 983 milyon liralık bir bütçe ile Diyanet sadece belli bir mezhebe hizmet götürmektedir.

Hz. Muhammed'in herkese uyguladığı adalet, güven ve ahlâkilik ilkelerini acaba bu diyanet uyguluyor mu?

Sadece İstanbul'da 840 kişiye bir cami düşerken, 1045 kişiye bir okul düşmektedir. 2003 yılı itibariyle de Türkiye'de 536 imam

hatip lisesinin bulunmakta ve bu liselerde 105.000 öğrenci okumaktadır. Yıllık imam-hatip gereksinimi 5000 kişi olmasına karşılık, bu liseleri bitirenlerin sayısı 25.000 kişiyi bulmaktadır. 2003 yılı itibariyle imam hatip lisesini bitirenlerin sayısı 511.000'i aştığı anlaşılmaktadır. Bu sayılar eğitim düzeninde yaratılan çarpıklıkları ortaya koymaktadır. Normal okullarda bir öğretmene 27 öğrenci düşerken imam hatip liselerinde 10 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir. Açılışından bugüne kadar imam hatip okullarından ve Kur'ân kurslarından mezun olan öğrenci sayısı 3.622.062'dir. Bu öğrencilerin % 62'si kız olması düşündürücüdür. Bu öğrencilerin ancak % 2'si imamlık yapmaktadır. 2004 yılı itibariyle imam hatip lisesi mezunlarının sadece %7.4'ü camilerde din adamı olarak görev yapmaktadır. Bu gerçek, imam hatip liselerinde eğitim gören öğrencilerin ancak % 12'sinin "imam hatip" olmak istediğini doğrulamaktadır.

1945 yılında köylerdeki cami ve mescit oranı 6.7 iken 1960'ta yüzde 75.3'e çıkmıştır. Bu dönemde din birden keşfedilmiş, yaklaşık 11 kat artmıştır. Cami ve mescit sayısı, "Köy Enstitüleri"nin kapatılıp bunların yerine cami ve mescit yapılmasıyla hızla yükselmiştir. Oysa Avrupa'da hiçbir devlet dinle ilgili çalışmalarda maaş ödememekte, ibadet yerlerinin elektrik, su ve doğalgaz ihtiyaçları için ödenek ayırmamaktadır.

3- Sorunları Aşmada Alevi Çalıştayları

3-4 Haziran 2009 Ankara, 8 Temmuz 2009 tarihinde İstanbul, 19 Ağustos 2009 yine Ankara'da, 30 Eylül 2009 tarihinde Ankara, 11 Kasım 2009 tarihinde İstanbul'da altıncısı da 17 Aralık 2009 tarihinde Ankara'da gerçekleşti. Alevi Çalıştayı olarak bilinen çalıştayların dizisi 27-3 Ocak 2010 tarihinde Ankara Kızılcahamam'da gerçekleştirilen yedinci ve son çalıştaylara sözde tamamlandı. Bu

çalıştaylara yaklaşık 400 kişi katılmasına rağmen umulan sonuçlar bugüne kadar alınamadı. Aleviliğin İslâm üst başlığı altında "Hak, Muhammed-Ali" kavramları etrafında oluşan bir inanç ve erkân yolu olduğu konusunun dışında ciddi bir gelişme görülmedi.

4- Alevilerin talepleri

1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplumdaki bütün dinsel ve mezhepsel katmanların dinsel inançlarını karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesi. Din İşleri Yüksek Kurulu oluşturularak doğrudan Cumhurbaşkanlığı'na bağlı özerk konuma kavuşturulması ve nüfus oranında genel bütçeden pay verilmesi.

2. Aleviler ibadet yerinin Cemevi olarak kabul edilmesi.

3. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde Alevilik yer almadığı, İslâm içindeki yerinin belirlenmediği görülmüştür. Okullarda tamamen Sünni teoloji anlatılmaktadır. İnanç farklılıkları göz ardı edilmektedir. İslâm'ın Arap-Emevi yorumu öne çıkarılmıştır. Bu nedenle Alevilik İslâm inancı anlatılmamaktadır. Din kültürü ve Ahlâk Bilgisi kitaplarında Kur'ân ve Ehlibeyt, Alevilik Ahlâk Yasası ve anlayışları, Alevilikte Cem, 12 hizmet, sema, musahiplik, kirvelik, Hızır ve muharrem oruçları, dört kapı, kırk makam, üç sünnet, yedi farz, on iki farz, Alevilik edebiyatı, Alevilik erkânları ve ibadetleri mutlaka yer almalıdır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri mezhepler üstü model şeklinde yeniden hazırlanmalıdır.

4. Emeviler ve Abbasiler döneminden beri süre gelen din kitapları ve ansiklopedilerde Aleviler - Ehlibeyt hakkında uydurulan hadislerden ve devlet arşivindeki kitap ve belgelerdeki aşağılayıcı, kötüleyici, sözcük ve kavramlardan arındırmalıdır. Alevi edebiyatını tanıtıcı okuma parçaları kitaplarda yer almalıdır. Bu nedenle Alevi inancına saygı gösterilmesi ve yanlıştan vazgeçilmesi anlatılmaktadır.

5. İmar Kanunu ve Köy Kanunu'nda değişiklik yapılarak tıpkı cami, kilise, sinagog, havra gibi Alevilerin ibadet yeri olan cemevlerine yer ayrılmalıdır. Elektrik, su, doğalgaz ve diğer giderleri karşılanmalıdır. Sünni cemaatin ibadethanelerine verilen devlet desteğinin aynısı Alevi ibadet yerleri olan cemevlerine ödenek verilmelidir.

6. Alevi inanç önderlerini çağın gereklerine göre yetiştirebilecek orta ve yüksek öğrenim kurumları oluşturulmalıdır.

7. Alevi toplumunun kendilerini ifade edebilecek inançları icra edebilecek inanç ve ibadet usullerini kabullenmesi ve özel bir yasayla mutlaka yasallaştırılmalıdır.

8. Devlet, Alevilerin potansiyel suçlu görmekten vazgeçmeli; Alevilere karşı eşit, adil, inançlara saygı temelinde hareket etmelidir. Anayasanın 10. ve 24. maddeleri işler hale getirilmelidir.

9. Devlet, Alevilik inancını tarihi ve kültürel yönüyle de insana tanıtacak TV programlarına yer vermelidir.

10. Bağlama, okullarda çalgı aleti aracı olarak kabul edilmelidir.

11. Muharrem orucu ve Hz. Ali'nin doğum günü olarak kabul edilen Nevruz Bayramı'nın dini gün olarak kutlanması. Gadr-i Hum gününün kurtuluş günü olarak kutlanması.

IV- Sonuç ve Öneriler

Ülkemizde inanç hakları ile ilgili olarak:

1. İnsan haklarına, özellikle din ve inanç özgürlüğüne saygı gösterilmeli, bu konuda hoşgörülü bir ortamın oluşması sağlanmalı.

2. Dine veya inanca dayalı ayrımcılık ve hoşgörü eksikliği ve dine veya inanca dayalı önyargılar ve tek tipleştirme eğilimleri ile mücadele edilmeli.

3. Din eğitimi isteğe bağlı olmalıdır Zorunlu veya seçmeli ders olarak okullarımızda okutulmamalıdır. İsteğe bağlı din eğitimi, örgün eğitim çerçevesi içinde planlanmalıdır.

4. İsteğe bağlı din eğitiminin içeriği din kültürü ve ahlâk bilgisi dersinin içerik ve felsefe boyutuyla çelişmeyecek şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. İsteğe bağlı din eğitimi üniversite mezunu, pedagojik formasyon almış ve din eğitimini yukarıda yazılı ilkeler doğrultusunda uygulayabilecek din bilgisi öğretmenleri tarafından verilmelidir.

5. İsteğe bağlı din dersi veren öğretmenlerin maaş ve ücreti için devlet bütçesinden herhangi bir pay ayrılmamalıdır.

6. Bu alternatiflerin ülkemizdeki inanç çeşitliliğini yansıtan katılımcı bir süreç içerisinde uzmanlar tarafından tartışılmalı ve kabul edilebilir, uygulanabilir ve sürdürülebilir bir öneri geliştirmelidir.

7. Din kültürü ve ahlâk eğitimi mezhepler üstü bir yaklaşım içerisinde din eğitimi bir hak olarak görülmeli. Anayasal tercih, din eğitiminin bir özgürlük konusu olarak ele alınıp sosyal bir hak olarak da yenilen düzenlenmelidir. Türkiye'de din eğitimi kendi tarihsel toplumsal, siyasal yapısı içinde yeniden XXI. yy Türkiye'sine yakışır bir şekilde yeniden ele alınmalıdır.

8. Başta Aleviler olmak üzere Şiileri, Şafileri, Bahaîleri, Katolikleri, Ortodoksları, Protestanları, Gregoryenleri, Musevileri, Süryani ve Ezidileri, Nusayrileri, Agnostikleri, Deistleri, Ateistleri ve tüm inanç gruplarını eşit adil, ahlâkilik ve güven temeli üzerinde inançlarına özgürlük sağlanmalıdır.

9. Diyanet İşleri Başkanlığı tüm inanç kurumlarının ihtiyaçlarını karşılayacak özerk bir kurum haline getirilmelidir.

V- Kaynakça

1. Fazlı Arabacı, "Avrupa (Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika)'da Din Öğretimi", Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi. s. 91.

2. S. Hayri Bolay ve Mümtaz'er Türköne, Din Eğitimi Raporu, Ankara, 1995

3. Neol Teranor, "Kiliseler İle AB Arası İlişkiler", Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereler (3-7 Mayıs 2000), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 2000

4. Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, A.Ü. İ.F. Yay. Ankara, 1988

5. Recep Karaca, Batı Trakya'da Türk ve Yunan Okullarında Din Dersleri Müfredat Programları, Müslüman Türk Okullarında Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri, U.Ü. İlahiyat Fakültesi Basılmamış Lisans Tezi, Bursa, 1999.

6. Harry Noormann, "Almanya'da Hıristiyan Din Dersinin Hukuksal Çerçeve Koşulları ve İslâm Din Dersi İçin Olası Modeller"; Türkiye ve Almanya'da İslâm Din Dersi Tartışmaları, C.Ü. İlahiyat Fakültesi ve Konrad Adenauer Vakfı Yayını, Ankara, 2000.

7. Doç. Dr. Mehmet, Zeki Aydın, Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Öğretimi ve Türkiye ile Karşılaştırılması. Makale

8. Alevi Bektaşi Federasyonu - Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye ve Aleviler - 2002

9. Yürür Kızılca, ABD, Japonya ve Avrupa Birliği'ne bağlı ülkelerin, ilk, orta ve lise seviyesindeki okullarında din dersi eğitimi. (Tez çalışması)

10. TESEV Yayınları, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Değerlendirme Raporları, 2004

11. Cavit Orhan Tütengil, Türkiye'de Köy Sorunu, İstanbul - 1970

12. Adel Allouche, The Origins and Development of The Ottomen - Safawid Conflict, s. 171-173, Berlin - 1983; Akt. Prof. Dr. Ahmet Uğurlu, İbn-i Kemal.

13. Soner Yalçın, Hürriyet Gazetesi, 20 Ocak 2008

14. Ali Kaya, Alevilik'te Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Can Yayınları, İstanbul- 2006

15. Ali Kaya, Tunceli (Dersim) Kültürü, Can Yayınları, İstanbul 1995

16. Ali Kaya, Alevilikte İnanç Sohbetleri, Can Yayınları

TÜRKİYENİN JEOPOLİTİK DURUMU

Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili olması, üç kıta ile sınır teşkil etmesi, dünya ekonomik rezervlerinin yoğun olarak var olduğu bir bölgede olması nedeni ile önemli bir konuma sahiptir. Enerji kaynaklarından petrolün, bor madenlerinin ülkemizde olması, suyun bol olması Türkiye'nin ekonomik, politik ve stratejik olarak önemini artırmaktadır. İlk üretimin, ilk ticaretin ve ilk dinlerin Orta Doğu'da ortaya çıkması Orta Doğu'nun, dolayısıyla Türkiye'nin önemini kat kat artırmıştır. Geçmişte haçlı seferleri, günümüzde emperyalist kuşatma, ABD ve Avrupa ülkeleri tarafında sistemli olarak sürdürülmektedirler. Küreselleşme, emperyalizmin yeni adıdır. Küreselleşme ile sömürü, uluslararası anlaşmalar aracılığıyla sosyal devletin tüm kazanımlarını ortadan kaldırarak devleti küçültme stratejisi adı altında yürütülüyor.

Türkiye'nin bir yandan İMF, bir yandan Avrupa Birliği, bir yandan Genişletilmiş Orta Doğu Projesi kıskacına alındığını, Batıyı sorgulamayan, teslimiyetçi ve nakilci aydınların da bu duruma alıştığını görüyorum. Laik devlet başta olmak üzere Cumhuriyet'in değerlerini korumadan, antiemperyalist güçlere karşı mücadele verilmeden gerçek kurtuluşun mümkün olmadığını belirmek isterim. Dış güç hareketleri, Milli Güvenlik Kurulu'na, koordinasyon merkezlerine, yürütme, yasama ve yargı organlarına tesir ediyorsa sistem tartışılır duruma gelmiştir. Kopengen ve Masricht Kriterleri'nin kabulü, insan haklarının ihlali, demokratik yapılanmanın yetersiz olması sistemi tartıştırma noktasına getirmiştir.

Bu güçler çıkarları gereği bölgeyi istikrarlaştırmak için her türlü siyasi, ekonomik, askeri ve psikolojik savaşı kaçınılmaz kılarlar. Bunun için bölgede İslâm Birliği'nin güçlenmesini kabul etmezler. Etki alanının daralmasından, etkisiz kılınmasından yana politikalar geliştirirler.

Nasıl Bir İslâm Birliği?

19. yy sonu ve 20. yy.'ın başında yaşanan iki büyük dünya savaşı, bu savaşlarda hayatını kaybeden milyonlarca insan, yakılıp yıkılan şehirler insanlık için ibret verici oldu. Avrupa'nın ekonomilerini çökertmiş, sanayi neredeyse yerle bir olmuştu. Avrupa'da savaş sona ermiş, ancak sömürgelerde bağımsızlık hareketleri başlamıştı.

1951 yılından sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Birliği'ne dönüşüp üye ülkeler arasında ürünlerin, hizmetin, sermaye ve iş gücünün serbest dolaşımını sağlayan, tek para birimine, ortak hukuksal anlayışa ve hatta birbiri ile uyumlu devletsel örgütlenmeye sahip güçlü bir birlik halini aldı. Bugün Avrupa Birliği, dünya siyasetinin yönlendirici unsurlarından biridir.

Emperyalist savaşların içinde yer alan Batı dünyası, savaş sonrası kurulan düzende, bu tarihi dramdan çok önemli dersler çıkardı. Adalet, güvenlik, eşitlik, özgürlük, mülkiyet, gibi her insan doğuştan özgür ve eşit olan tüm doğal hakların kabulünü öngören anlayışlar, insanların fikir, düşünce ve yaşam özgürlüğünü güvence altına alan Avrupa ülkeleri aralarında Avrupa Birliği modeli oluştu. Avrupa Birliği modeli, İslâm dünyasının oluşturacağı ittifak için örnek bir model olarak kabul edilebilir.

56 müslüman ülkenin üye olduğu İslâm Konferansı Örgütü, müslümanları çatısı altında toplayan -üye sayısı ve üyelerinin coğrafi dağılımı açısından- en büyük müslüman örgüttür. Bu örgüt

dışında da ortak coğrafyalarda yaşayan müslüman ülkeler arasında çeşitli ticari ve askeri işbirliği ve bölgesel ittifaklar kurulmaktadır. Bu birliğin faaliyet alanı ekonomik, askeri ve sosyal alanlar olup bunlarda uzlaşma ortamı sağlanarak dayanışma ruhu geliştirebilir. İslâm birliğinin sağlanmasıyla bu ülkelerde güvenlik, eşitlik, özgürlük, mülkiyet, ekonomi gibi sorunların giderilmesine katkı sağlayabilir. Üyelerin refah seviyesi artabilir. Kendi içinde beraberliği sağlamış İslâm dünyası, dünya barışının da güvencesi olabilir. Bazı radikal unsurlar ve "medeniyetler arası çatışmadan" yana olanlar teorilerine gerekçe olarak öne sürebilecekleri ortamı bulamayacaklardır.

21. yy'da başta Irak, Filistin olmak üzere Bosna, Kosova, Karabağ gibi bölgelerde yaşanan gelişmeler müslüman dünyasını önemli bir gerçekle karşı karşıya getirdi. İslâm Birliği de üye ülkelerin ulusal bağımsızlıklarını ve milli sınırlarını muhafaza ettikleri, her ülkenin kendi ulusal hak ve çıkarlarını koruyabileceği bir yapı olmalıdır. Ama tüm bu egemen ülkeleri ortak bir "İslâm kültürü" içinde birleştirecek bir vizyon, bu vizyon uyarınca ortak politikalar geliştirecek ve uygulayacak karar ve yürütme organları oluşturulmalıdır.

Amaç, devletlerin yapısal olarak birleşmeleri değil, ortak politika ve menfaatler çevresinde birleşmesi ve bu politikaların hayata geçirilmesinde birliğin yaptırım gücünün olmasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'ni müslüman ülkeler için en istikrarlı demokrasi haline getiren Atatürk'ün, İslâm dünyasının nasıl bir yapı içinde birlik ve beraberliğinin sağlayanabileceği yönünde de önemli değerlendirmeleri vardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yanlış politikası nedeniyle ortak topraklarda yaşayan halkların bir kısmı yanlış yönlendirmelere kapılarak Osmanlı'nın yanında yer almak yerine, dış güçlerle iş birliği yapmışlardır. Ancak çeşitli imtiyazlar

kazanacaklarını umarak bu yolu seçenler, işbirliği yaptıkları ülkelerin hegemonyası altına girmiş ve sömürgeleştirilmişlerdir.

İslâm Birliği'nin öneminin bilincinde olan Atatürk, bu birliğin kendisinden beklenen etkiye sahip olabilmesi için üyelerinin milli sınırları içinde bağımsızlığını kazanmış, milli iradeye dayanan ve kendi ayakları üzerinde durabilen devletler olmaları gerektiğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla bugün de, kurulacak bu örgütün üyelerinin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlıklarını koruması son derece önemlidir.

Yoksulluk, yolsuzluk, ahlâksızlık, gelir dağılımında dengesizlik, acımasızlık, zulüm, çatışma, adaletsizlik milyonlarca insanı mağdur etmektedir.Dünyanın dört bir yanında pek çok masum insanı olumsuz yönde etkilemektedir.

Tüm müslüman ülkelerde:

-Yoksullukla mücadele edilmeli,

-Yeni yatırımlar teşvik edilerek iş imkânları oluşturulmalı,

-Toplumsal düzen ve istikrar sağlanmalı,

-Sosyal adalet garanti altına alınmalı, ekonomik eşitsizlikler ortadan kaldırılmalı,

-Uluslararası ve bölgesel ilişkiler ve işbirlikleri güçlendirilmelidir.

Ekonomik büyüme, bilim ve teknolojiye yapılacak yatırımları artıracak; teknolojinin ilerlemesi, ekonominin daha da hızla büyümesini sağlayacaktır. Ekonominin gelişimi ile birlikte eğitim seviyesinde de doğal bir yükselme olacak, toplum çok yönlü gelişecektir. İslâm Birliği çatısı altında bireylerin vize ve sınır engeli olmadan rahatça hareket edebildikleri, ticaret serbestliğinin olduğu, serbest girişimciliğin desteklendiği bir sistem, İslâm dünyasının

hızla kalkınmasına aracı olacaktır. İslâmi bir merkezin önderliğinde İslâm medeniyetinin yeniden yükselişi sağlanabilir ve 21. yy İslâm dünyası için aydınlık bir yüzyıl olabilir. Küreselleşmenin gün geçtikçe hız kazandığı bu dönemde, müslüman ülkeler de aralarındaki her türlü engeli kaldırıp bilimde, teknolojide, ticarette ortak girişimlerde bulunmalı, İslâm dünyasının menfaati için birlik halinde hareket etmelidirler.

Bunun için bu merkezin mutlaka tüm İslâm dünyasına hitap edecek bir yapıda olması ve Emevi zihniyetini taşımaması gerekmektedir. İslâm Birliği, temel İslâmi değerleri ve inançları esas almalı, uygulama ve görüş farklılıklarını hoşgörü ve anlayışla karşılamalı, bu farklılıkları bir kültür zenginliğine dönüştürebilmeyi başarmalıdır. Bu farklılıklar ortak karar almayı ve siyasi iradeyi faaliyete geçirmeyi engelleyici unsurlar haline getirilmemelidir. Müslüman ülkeler arasındaki tüm ihtilaflar bu merkezde çözüme kavuşturulmalı, anlaşmazlıklar ortadan kaldırılmalıdır. Kendi iç sorunlarını çözebilen bir İslâm dünyası, diğer medeniyetlerin üyeleriyle yaşayabileceği sorunları da kolaylıkla çözebilecek merkez olmalıdır. Bu birlik faaliyetleri ile güven vermeli, üyeler de kendi haklarının birlik tarafından en iyi şekilde korunacağından emin olmalıdırlar.

KÜLTÜREL ZENGİNLİĞİN BÜYÜK UYGARLIKLARA BEŞİK OLMASI

1. Uluslararası
Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildirisi, 4-6.10.2010

Dil Zenginliği

Dillerin Tarihsel Gelişimi

Bugün yeryüzünde konuşulmayan, ölü dilleri bir yana bırakırsak, konuşulan dillerin sayısı 3500-4000 dolaylarındadır. Ancak bunlardan yalnızca 118'i devlet dili olarak kullanılmaktadır. Devlet dili olan diller, genellikle asimilasyon yöntemleriyle diğer diller üzerinde yok edici bir egemenlik kurar.

Dünyadaki 6912 farklı dilden yarısının büyük bir olasılıkla 50-60 yıl içinde yok olacağı sanılıyor. Bu da her hafta bir dilin yeryüzünden silinmesi anlamına geliyor. Bir dilin yok olmaya yüz tutup tutmadığını, o dili konuşanların sayısı değil, yaşı belirliyor. Dil, çocuklar tarafından konuşuluyorsa geleceği güvencede demektir. Gezegenimizin dil çeşitliliği bugüne kadar böylesine hızlı bir yok olma ile karşı karşıya kalmamıştır.

Dil; konuşma biçimimiz, söylemek istediklerimizi dile getirmekle kalmayıp aynı zamanda kim olduğumuz, nereden geldiğimiz köklerimiz ve atalarımız konusunda da bize ipuçları verir. Dil bilim uzmanı Johanna Nichols, çağdaş dillerin elli bin yılı

aşkın bir süre önce Güneydoğu Asya'da başlayıp sonunda Pasifik Okyanusu'nu çevreleyen büyük göç dalgasıyla denizleri aşıp Avustralya, Yeni Gine ve Yeni Dünya'ya yayıldığını belirtir. Paleolitik dönemde resim, yontı ve kişisel bezeme gibi toplumsal açıdan ortak simgecilikte bir patlama olması dilin en az 50 bin yıl önce ortaya çıktığını gözler önüne seriyor. Ancak Nichols dilin doğuşunu 132 bin yıl önceye kadar dayandıran biyolojik bulgular da ortaya koymaktadır.

Rus araştırrnacı N. Y. Marr dillerin ortaya çıkış sürecini şöyle açıklamaktadır: "Dil isteyerek yaratılmış değil, kendiliğinden teşekkül etmiştir. İnsanlar, duyan, düşünen, gereksinimlerini, dileklerini dile getirmek için arayıp bulmaya çalışan bir varlıktır. Uygarlığın temeli olan dil de, binlerce, belki de yüz binlerce yıl süren bir arama, bulma sonucu ortaya çıkmıştır. İnsanlar arasında ilk anlaşma yolu el işaretleriyle başladı. Yeni seslerin boğumlaşarak ses dilinin gelişmesi ve el dilinin yerini alması, insanların toplu yaşamında önemli gelişmelere ve sıçramalara neden oldu. Bu gelişmenin ardından ses işaretlerinin gelişmesiyle birlikte sözcükler doğdu. Ürettiği soyut kavramlardan hareketle varlıkları tanımlamaya çalışan insan, zamanla, dilbilgisinin temel kurallarından biri olan sıfatın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yine dilbilgisi kurallarından zarf, zamir, edat ve bağlaçların ortaya çıkışı sonraki aşamaya denk düşer. Bunun için de binlerce, on binlerce değil yüz binlerce yıl geçmiştir."

İnsanların arasındaki anlaşmayı sağlayan dilin bugünkü düzeyde konuşulması birkaç yy'da oluşmuş bir şey olmadığı gibi, dil, isteyerek yaratılmış bir araç da değildir. Uygarlığın gelişmesiyle birlikte kendiliğinden oluşmuştur. İnsanlar konuşmayı, uygarlıkta bir hayli ilerledikten sonra anlaşabilecekleri düzeyde geliştirmişlerdir. Bu nedenle dilin gelişimi yüz binlerce yılda gerçekleşmiştir. Değişen

toplumun yapısına göre kendisini değiştiren dil, tarihi süreç içerisinde çeşitli gelişmeler ve değişmeler göstermiştir. Ayrıca dilin çeşitliliği üzerinde araştırmalar yapan Reading Üniversitesi evrimsel dilbilim uzmanlarından Mariel Pagel, şu anda üç dört dilin dünyaya egemen olduğunu ve dilde kitlesel bir yok oluş yaşandığına dikkat çekiyor. İngilizce 350 milyon kişinin ana dili olarak dünyanın en çok konuşulan dilleri arasında üçüncü sırada yer alıyor. Dünyada yalnızca 250 dil bir milyonu aşkın kişi tarafından konuşuluyor. En az 3000 dilin konuşanları ise 2500 kişi bulunuyor (Yok Olmaya Yüz Tutmuş Diller Vakfı, Nicholas Ostler).

Bugün dilbilim uzmanları zamanla günümüz dileriyle çok uzak atalarımızın konuştukları diller arasında bağlantıyı kurmayı başarmışlardır.

1)Germen dil ailesi,

2)Latince,

3)Antik Yunanca ve altı başka dil ailesiyle birlikte 144 farklı dili içeren Hint-Avrupa dil grubunun bir parçasını oluşturur. Örneğin Arapça, Sami dil ailesinden; Türkçe ise Ural-Altay dil ailesinin Altay kolundandır. Kürtçe, Zazaca (Dersimce), Ermenice'nin Farsçayla olan benzerliği ise aynı kökten (Hint-Avrupa dil ailesinin Hint kolundan) gelmeleriyle açıklanabilir. Zazaca (Dersimce) ise Hint-Avrupa dil kümesinin doğu grubuna dâhildir. Bağlantılı diller arasında Türkçeden başka Altay dilleri (Moğolca, Mançu, Kori, Tunguz), küçük ayrıntılarla Japonca, Ural dilleri (Fince, Macarca, Samoyetce) kimi Afrika ve Asya dilleri gibi.

Dilleri yok eden etkenler nelerdir, insanlar ana babalarının konuştukları dili konuşmaktan niçin uzaklaşıyor ya da uzaklaştırılıyorlar?

Bu sorunun birden çok cevabı var, en başta geleni, doğrudan siyasi kaynaklıdır. Büyük ve egemen topluluklar, üzerlerinde egemenlik kurdukları daha küçük toplulukların dillerini de baskı altına almaktadır.

Chicago Üniversitesi dilbilim bölüm başkanı Salikoko Mufwene ise dili yok eden en öldürücü silahın hükümetlerin politikası değil, ekonomik küreselleşme olduğuna inanıyor: "Amerika'nın yerlileri kendi dillerine duydukları saygıyı yitirmediler, ancak sosyo-ekonomik baskılara uymak zorunda kaldılar. Ekonominin büyük bir bölümü İngilizce yürütülürken, onların bu dili konuşmayı reddetmelerini beklemek abes olurdu".

2008 yılında dünyada tehlikedeki diller atlasına göre, günümüzde 2298 dil yok olma tehdidi altındadır. Yok olmaya yüz tutan dillerin az kişi tarafından konuşulması gerekmiyor. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde bile 250 farklı dil konuşulmaktadır. Hindistan da 196, ABD de 192, Brezilya da 190, Endonezya'da 147, Çin'de 144, Meksika'da 144, Rusya'da 136 dil konuşulmaktadır.

Dersimce/Zazaca Dilinin Kökeni ve Tarihi

Türkiye'de ise 36 dil konuşulmaktadır. 1950 yılından sonra Mılahsö (Türkiye-Suriye sınırındaki bölgede küçük bir yerel dil), Kapadokya Yunancası ve Ubıhça (Kafkasya dili) olmak üzere 3 dil ölmüştür. Ertevin dili başta olmak üzere 15 dil çeşitli düzeylerde tehlike altındadır. Hassas olan diller grubunda yer alan Zazaca / Dersimce de her geçen gün yok olmayla karşı karşıyadır.

Dersim/Zaza dili, sözel edebiyat yönü çok güçlü bir dildir. Ancak şiddet uygulamasıyla köylerin boşaltılması ve ekonomik göç ve asimilasyon yüzünden yöre halkı giderek Dersim /Zaza dilini kullanamaz hale getirilmiştir. Siyasi baskıların artması Dersim/

Zaza dilinin gelişmesinin önünde geçmişte olduğu gibi bugün de engel olmaya devam etmektedir. Anadolu kültür zenginliği içerisinde yer alan, Eti, Hitit, Lidya, Frigya, Sümer, Asur, Sasani, Selçuk ve Osmanlı'nın yanı sıra, Guti, Kasit, Hurri-Urartu, Xaldi-Khaldai, Tibarenler, Hatti-Hitti, Kardu gibi uygarlıkların mirasları da önemli kültürel değerlerdir. Bu değerlerin birinin yadsınması, geçmiş insanlık değerlerinin yadsınmasının ötesinde, insanlığa karşı sorumsuzluktur.

Dersince-Zazaca, Hint-Avrupa dil ailesinin İranî diller gurubunun Kuzey-Batı koluna dâhildir. Zazaca-Dımili, Hind-Ari, İranî veya Hind-Avrupa dillerindendir. Dersimce- Zazacanın akraba olduğu diğer diller arasında en çok benzerlik Gilan-Deylamanı da konuşulan Gilekçe dilidir. Gilekçenin; Galişi, Biyapes, Sefidrui, Biyapiş, Tenkaboni, Rahimabadi, İşkuri, Şehsavari ve Siyahkeli gibi lehçeleri vardır. Mazenderance (Taberice), Semnanice, Guranca, Tatilişce (Gilekçe'ye yakın olan Tatilişçe, İran dillerinin kuzey batı koluna dâhildir), Tatice (bazı araştırıcılar Tati dilini Med dilinin devamı saymışlardır)... Herzendi, Tatilişçe, veTaticenin, Zazaca ile bağlantıları vardır. Bazı araştırmacılar Zazacanın Deylem bölgesinden köken aldığını belirtmektedirler.

Gramer ve kimi önemli sözcükler açısından Zazacaya yakın olan diller Kuzey İran'da, Farsça, Lorca, Devanice, Kumzari, Eşkuşmi, Veheni gibi İrani diller, Orta ve Batı Asya'nın büyük bir kısmında konuşulmaktadır. Zazaca gibi, Batı İrani dillerinin kuzey koluna ait olan Gurancanın lehçeleri vardır. Bunlardan Kendule, Pave, Avramani, Gorecan, Golayi, Bivenci, Bacalan ve Telehedeşk lehçelerindir. Avraman lehçesinde Pehlevice ve Avesta da yaşayan en yakın İrani dil olduğu da bilinmektedir. Bu diller daha çok İran, Pakistan, Irak, Hindistan, Türkiye, Çin, Rusya, Gürcis-

tan, Afganistan'ı kapsamaktadır. (Bkz. Gilekce- Rusça Sözlük, Kerimov, 1980, Moskova.)

Zazaca, Zazalarla birlikte veya Zazalardan sonra Dicle ve Fırat nehirleri (Eski Mezopotamya) arasına yerleşen halklardan ödünç kelimeler alınış veya bu dillerden etkilenmiştir. Zazacanın, Hurice, Hititçe, Sümerce, Farsça, Ermenice, Türkçe ve diğer halkların dillerinden etkileşimi söz konusudur. Bu halklardan dillerinden ödünç alınalar olmuştur.

Ödünç alınan sözcükler, deyimler günümüzde de kullanılmaktadır. Dersim'in yerleşim yerlerinin, göç yollarının üzerinde bulunması Dersim-Zaza dilinin üstünde bir değişim yaratmıştır. Dersim-Zazaca, Farsça ve Gilekçeye birçok dilden daha yakındır. Hind-Avrupa dilbilimcileri, Zazacanın en eski dillerden bir dil olduğunu kanıtlamışlardır.

Oskar Mann, Karl Hadank, CI. J.Rich, A.V.Le Coq, Peter Lerch gibi araştırmacılar Zazacanın kendi başına bir dil olduğu doğrulamaktadırlar. Anadolu'da konuşulan Kurmanca-Kürtçesiyle ile Dersimce/ Zazaca/ Kırmancа'sı yy.'larca ortak coğrafyayı paylaştıkları için diğer diller gibi, Kürtçe ile Zaza dilleri arasında da benzerlik oluşmuştur.

Dersimce/Zazacanın başlı başına bir dil olduğunu, yaptığı derleme, araştırma ve incelemeleriyle kanıtlayan ilk dilbilimci Oskar Mann'dır. Oskar Mann'ın 1903'ten 1907'ye kadar yaptığı araştırmalarını ilerletip kitap haline getiren Karl Hadank, Die Mundarten der Zaza adlı bilimsel eseri 1932 yılında kitaplaştırmıştır. Böylece İranoloji dilbiliminde Zaza dili, bugüne kadar dilbilimcilerin hem fikirliliğiyle, bağımsız bir dil olarak tanınma durumunu korumaktadır. Oskar Mann'dan önce Peter Lerch (1856), Friedrich Müller (1864), Albert van Le Coq (1901) gibi araştırmacı ve

dilbilimciler de eserlerinde, Zazaca hakkında folklorik yazın derleyip kısmen analiz de etmişlerdir. (Bkz. WZılfi Selcan, 1987-98; Grammatik der Zaza-Sprache, Nord-Dialekt Dersim).

Dersimce/Zazaca'nın Kürtçe İlişkisi

Dersimce/Zazacanın, Kürtçeden tamamen farklı olduğu V. Minorsky, Prof. Haddank, Prof. David Mac Kenzie, Ingmar Sauberg, Terry L. Todd, W.B. Lockwood, T.M. Jhonstone ve Prof. Dr. Gouchie Kojima ve Jost Gippert gibi dilbilim adamlarınca kesin bir dille ifade edilmiştir. Etnologue, Zazacayı, Hint-Avrupa dil ailesinin kuzey batı İran dilleri bölümünün, Zaza-Gorani içinde sınıflandırmaktadır.

Oskar Mann, Zazacayı Hazar dillerine ve Gorancaya yakın bir dil olarak kabul eder. Ayrıca Ludwing Paul, Zülfü Selcan (Zazaca-Sprache) ve Joyce Blau gibi bilim adamları da aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Kuzeybatı İran dilleri, diğer İran dillerinden Güneybatı gurubunda olduğu kadar belirli farklılık göstermez. (Bkz: I.M. Oranski, Tarih Işığı Altında İran Dilleri, s. 166).

Yapılan son tarih araştırmalarına göre, Zazaca ile bir Ortaçağ İran'ı dili olan Partça ve günümüz Kuzey-İran- Hazar Deniz kıyısında konuşulan diller arasında yakın benzerlikler vardır. Güneybatı ve kuzeybatı İran dillerini birbirinden ayıran bazı tarihsel-fonetik özellikleri göz önüne alındığında, kuzeybatı ile doğu İran dilleri arasında bazı ortak benzerlikler görülür. Kuzeybatı Iran diyalektlerinden biri olan Dersim/ Zaza dili özelikle Guranice ile Hazar kıyılarında konuşulan Harzance, Gilekçe, Talişçe, Darice, Beluçca, Mazandaran ve Partça dillerine yakınlık göstermektedir. (Bkz, G.S. Asatiryan, Zaza Dili ve Ermenice, s.160; G.S. Asatiryan, N.Kh. Gevorgian, Zaza Miscellany: Notes on some Religious

Customs and Institutions in: A Green Loaf (Acta Iranica No.8), Leiden 1988, p. 499-508)

Türkiye'de, bir kısım siyasi çevreler, Dersim/ Zazacanın bir Kürt lehçesi olduğunu savunmaktadırlar. İrani dillerin dilbilim dalı olan İranolojiye göre ise Dersimce/Zazacanın bir Kürt lehçesi veya dili olmayıp aksine başlı başına bir dildir ve bu kanıtlanmıştır. Kürtlerin siyasi ve sayısal olarak Zazalara göre daha üstün durumda olması nedeniyle, Kürtçe ayrıcalıklı konuma gelmiştir. Bu durum Zazaca'nın Kürt lehçesi olduğu yönündeki görüşlere zemin teşkil etmiştir. Bu görüş, son yıllarda açığa çıkan araştırmalarla birlikte önemini yitirmekte ve Dersimce/Zazaca/Kırmancanın bağımsız bir dil olduğu görüşü giderek ağırlık kazanmaktadır.

Zazacaya yakın olan diller günümüzde Hazar Denizi kıyısında olan dillerdir. Bu diller içinde en yakını olan dil ise Gilekçedir. Zazaca/Dimili ile Gilekçe arasındaki sözcükler, işaretler, sayılar karakteristik özellikler iki dil arasındaki benzerlikler aşağıda görülmektedir.

ZAZACA/KIRMANCA İLE GİLEKÇE ARSIN-DAKİ BENZERLİKLER

Gileki	Dımilki(Zazaca)	Kürtçe	Türkçe
Dıy	Diyayene/ venayene	Ditin	Görmek
Şive	Şiye	Siy	Gölge
Sabun hesto	Sabun esto	Sabun heye	Sabun var.
Emondere	Eno/yêno	Tê	Geliyor
Baxhşim	Baxhşime (be şime)	Em herin	Gel beraber gidelim.
Çeper	Çeper	Kozîk	Çeper
Tasık	Tasık	Aman	Üsküre-Tas
Vareno	Vareno	d ibare	Yağıyor
Muy	müye/por	Pof	Saç
Tusik	Tusk/tuske/bıze	Karık	Keçi
Nevve	Newe	Nû	Yeni
Guş	Gos	Guh	Kulak
Portaxal	Portaqal	Poıtaqal	Portakal
Pir	Pir	Kal/pir	Yaşlı (Dede)
Çene (cune):	Çeneke/keyneke	keçik	Kız
Limbu	Limone	Limon	Limon
Çieh	Çibi yo/çawo	Cima	Neden
Bini	Pırnıke	Poz	Burun
Setçende	Saate çenda	Saat çende	Saat kaç?

Zimistan	Zimistan	Zivistan	Kış
Çem	Çim	Çav	Göz
Xıyar	Xıyar	Xeyar	Hıyar
Serti	Serd	Sar	Soğuk
Pan	Pank/pasna	Pe	Ayak topuğu
Dibide	Di bide	Bide	Hadi
Palon	Palike	Kurt an/Pal	Palan
Bazo	Pozu (Pazo)	Pazu	Pazı
Bize	Bize	Bizin	Keçi
Şalvar	Şalvar	Sapık	Şalvar
Nağun	Neıık e	Nenuk	Tırnak
Gorbe	Gorbe/Pısınge	pışıng	Kedi
Çend	Çend	Çend	Kaça
Yaxe	Yaxe	Pastû	Yaka
Stare	Stare/astare	Siterk	Yıldız
Alef	Alef	Ahf	Ot
Mânian	Maye /Daye	Dia	Anne
Naıı	Naıı/noıı	Naıı	Ekmek
Pır-pır	Pır-pır/perrais	Frandin	Uçmak
Baba	Baba/bao	Bav	Baba
Mast	Mast	Qatık	Yoğurt
Kofa	Koh/Ko	Çîya	Dağ
Qalem	Qaleme	Xwenwîs	Kalem
Biya	Biya	Were	Getir
Germ	Germ	Gemi	Sıcak
Ciğer	Ciğere	Kezevv	Ciğer
Ters	Ters	Tırs	Korku

Dotera	Dotdera	Wira	Ötede
Dest bide	Dest bide	Destbide	Elini ver
Kerde	Kerde	Kirin	Yaptı
Natera	Natera	Lıvira	Buradan
Ceket	Ceket	Caket	Ceket
Hesto	Esto	Heye	Var
Maboxer	Mabe xer	Rojbaş	Merhaba
Der	Der/çeber	Derî	Kapı
Teng	Teng	Teng	Dar
Xele memnunu	Xeyle meımnuna	gelek ımemnun bum	Memnun oldum.
Baron	Baron/Siliye	Baran	Yağmur
Genum	Genım/Genum	Genim	Buğday
Xırabe	Xırabe	Xırab	Bozuk
Hane	Xane	Mal	Ev
Ateş	Adır	Ağır	Ateş
Beşime	Be sime	Were Emheı	İn gel gidelim.
Payız	Payız	Pay iz	Sonbahar
Katığ -Mast	Qatıx -Mast	Mast	Yoğurt/Katık
Xele	Xele/zaf	zaf/gelek	Çok
Parjun	Parjun (parzun)	parzun	Süzgeç
Duo (Du)	Do	dew	Ayran
Çışo	Çi biyo	Çibû	Ne oldu
Xumar	Xumare	Xumar	Kumar
Horoz (sukule)	Xıroz (sukule)	Dîk	Horoz
Ere (ya)	Are (ya)	Ere	Evet
Xali	Xali	Ferş	Halı

Seng	Seıng (kemere)	Kevir	Taş
Zeytuın	Zeytun	Zeytun	Zeytin
Zeamet nekis.	Zamet nekerdıs	Cewr	Zahmet etme.
Sim	Sim/sem	Ziv	Gümüş
Sobetexerbo	Sodıre toxer bo	Rojbaş	İyi sabahlar.
Hangir	Hengure	Tirî	Üzüm
Fincan	Fincane	Fincan	Fincan
Buğur	Bore	Bux\ve	Ye
Dar	Dar	Dar	Ağaç
Çay	Çay	Çay	Çay
Zelzele	Zelzele	Erdhejî	Zelzele
Pandir	Pendir	Penır	Peynir
Pirhen	Pırân	Kiras	İç gömlek
Kaz	Kaz/qeze	Qaz/Gus	Kaz
Zani	Zani	Qız	Diz
Sineh	Sene	Sîng	Göğüs
Arnamuz	Ar-u namus/serm	şemı	Utanmak
Av <	awe	Av	Su
A\>göre	a\vakahengure	Ava tıri	Üzüm suyu
Masar	çereasme	davviya mehe	Ayın sonu
Pilemarday	pilema	Pir, kal	Büyüğümüz
Asemongorgo	bulusk	bırusk	Şimşek
Malge	meğel	axıl, gom	Ağıl
Pileağa	pilepila/Khalık	kalek	Büyük baba
Kıuelıo	Be hevvıı	xe\var	Uykulu
Andi	hende	Ne ya	Kadar
Ayne	aynek/ayne	neynık,eynık	Ayna

Saravazpuden	Serde vazdais	Bazdan	Üstünden atlamak
Pir	Pir	piremer	Yaşlı
Haberdan	xeberdayi	peyuandu1/ Qısse	Haberdar
kuçi bağ	baxo qıçkek	Deştik, defşe	Küçük bağ
Pile bakale	Bakıl/kalik	Kalık	Dede
Cor	cor	bılınd	Yüksek
Sare	Sere/cor	jor/vvar	yukarı
Bal ıs	baılısna	balgî	Yastık
Boui	Sere/bani	Bani/ban	Çatı
Vang	\veng/zırçais	qirin	Bağırmak
Tale	tale/tali	bext	Talih, şans
Balışan	bexçiş	xheresa	Bağışlamak
Con	Can	Can	can
canodık barar	canıbıra/yemin	klieresen	Öz kardeş
Bart	vore	berf	Kar
Valg	velg	belg/pel	Yaprak
Buz	Bize	Bizin	Keçi
Tarsuk	tersonok	tırsonek	Korkak
Vas	beso	bese	Yeter
Ca	ca/cıle	cil	Yatak
Ganolaf	waxt	Dem/wext	Zaman
Bul bul	bılbıl	bılbıl	Bülbül
Bes	beso	bese	Yeter
Çarukband	çarii/laye	pe lav/sol	Bağcık
Biye	Be	hatın	Gelmek
Bilıo	Be hewn	Be xewn	Uykusuz

Avle	havele/havvale	sorık/xuri	Suçiçeği
Sene	Sene	sing	Göğüs
Zaidi	zerd/çeqer	Zer	Sarı
Rafa	raye/rayire	Re/rah	Yol
Canıgin	Can/lâşe	laş/beden	Vücut/can
Cigarvabic	cığeıpocıt/surke	sorkirin	Ciğer kızartması
Cangol	Cengel/bırr	mışe	Orman
Çay	Çay	Çay	Çay
Sormahordon	serdais	semıahıl	Soğuk alnıak
Çolak	qılere can	qiler/qırej	Vücut kiri
Çum	Cim	Çav	Göz
Mal	Mal	hıvan	Davar/mal
Mordeh	Merde	çendek	Ölü
Dod	dü	du	Duman
Pile	pila	mezın	Büyük
Darya	derye/dengiz	Belir	Deniz
Duz	Dizel	dızek	Hırsız
Das	Dest/baji	Mil	Kol/el
Çarcı	Çerçi	fırotkar	seyyar satıcı
Laçik	Leçeğe	Sarık	Başörtüsü
Duşmand	dısmen	Ne yar/dıjmın	Düşman
Dikan	Dükkân	fraşgeh	Dükkân
Duııden	dıdan	Duan	Diş
Du	Do	De w	Ayran
Zan	jüan/zon	zıman	Dil
Çene	çenıke	çen	Çene
Çagu	Kardı/çagu	ker	Bıçak

Av çele	a\v uka/çamure/ le 1	avheri	Çamur suyu
Çerenen	çerenois	çırandm	Otlamak
Kul/leng	leng	leng	Topal
dim/sorat	Sürati	serçav/rû	Yüz
Merdeh	Merde	Miri	Ceset
kuçı barar	Bira qıçkek	bırayipiçûk	Kardeş
Pilebarar	bıraupil	Birayı mezın	Ağabey
valvale codu	velvelucinak/ziice	Qirya	Bağıran kadın
Der	Dar/ceber/der	Deri/derge	Kapı
Dar	Dar	Dar	Ağaç
Faytun	faytone	kaşke	Fayton
Daro	dareğ/zure	Vır vır/dese	Yalan
Haıide	heıii/ıievve	mı?	Yeni
Tur/divene	Divane/xeğ	cumıî	Deli
Kerkıgu	Çiye kerge	zırç	Tavuk boku
Fonduk	fındıqe	fıııdıq	Fındık
viyay/lıaşaıeh	haşaret/lolık	nıeş/buhık	Böcek
Subuc	sipiçe	sıpî	Bit
Luk	loıiike	qul	Delik
Kaçı/helva	hel\va/he\vla	hevvle	Helva
Kaıı	hes	hırç	Ayı
Varg	verg	Gür	Kurt
haıına/hast	henniya/esto	heye	Var
Angur	hengure	tırî	Üzüm
Haıidi	hende	çendî/lıindî	Miktar
Ayaz	Ayaz/pak	hişk/sayî	Açıkhava

Alanı şange	haylenıe	âşgmate	Gürültü
Anıaleh	emelia	kaıkır	İşçi
Karguden	karebıke	kai>bıke	iş yap
Mübaşir	Mübaşir	Kâhya	Mübaşir
Vazang	vezang/astike seri	gaziker	Baş kemiği
Sac/nıoye sar	por	por	Saç
Kebab	kabab	kıbab	Kebap
Zare	zerece/zaranee	kew	Keklik
Ku	kuhyo	kudere	Nerede
Kura	tukutidera	Tu h kudereyi	Neredesin
Kel	Kel/khırr	tulikuderî	Kel
Kaıııte	0 kamo	evv kiye	O kim?
Keşeh	keşeh	Peni	Ayağın lifi
Pasineh	pasna	kefpe	Ayak tabanı
tarozo pile	teroziyo pil	mezin	Büyük terazi
taske dik	Ters	Tırs	
Cahil	calıil	xışım	Bilgisiz
Koş	Kist	kuştın	Öldürmek
Malyan/mar	mar/mor	mar	Yılan
Mas/mast	mast	mast	Yoğurt
Karmatave	asme	hiv, mah	Ay
Malıi	mose/maşi	ması	Balık
Balış	balışna	balgi	Yastık
kerke gi	Çiye kerge (gi)	zırç	Tavuk boku
Olurda]	mırdar	mırar	Ölü hayvan
Itıırdan	merdene	Mırın kırın	Ölmek
Pirekerke	Pile kerge	qgert	Kart tavuk

Mirs	Sem	ziv	Gümüş
malbaci/malem	Malim	mamoste	Öğretmen
Narme	nerme	serezaroke	Çocuğun başı
Gülme	qumas/gulme	qutni	Kumaş
Tarami	tari	tari	Karanlık
Lafu	thal/tlıol	vala	içi boş
Lifcik	lifcik	ladik	Sutyen
Malı	mıx	mıx	Çivi
Haneha	Hane xo/vvaire çey i	xwedi mal	Ev sahibi
Vasan	vvastere	xvvestın	İstek
Ancil	İncire	lıejir	İncir
Tut	Tüye	Tut	Dut
Aguz	Göze	guz	Ceviz
Aluçe	aluce/akuıço	zerdele-i	Erik
Kale nohut	nuki	nok	Nohut
Kal	Kal	keçel	Cip
Ayaz	Ayaz/paka	He\vaxvveş	İyi hava
Ništan	ranistee	runeştın	Oturmak
ş i/nam	Nem	Ten/hew	Nem
Namaz	Namaz	ırmıj	Namaz
Iıamur	Nem/lem	Ten	Rutubet
Na	Ne	na	Hayır
Zoni	zani/zoni	çong/jinu/çok	Diz
Gileki	Dımiliki(Zazaca)	Kürtçe	Türkçe
Yele varha	Yelde esto/ lıavvera	reba	Havada olan
Kaput	qaput	stür qumaş	Kalın kumaş

Sarbesar	piya ser(şime)	hevre, bihevre	
Cir	Cer	jer/xar	Aşağı
Baval	qahnd	stur/qahnd	Kalın
pijandın/ pijisandin	potene	pahtin	Pişirmek
Ababu	kalik	Kalık	Büyükbaba
Baıeğ	Ala	Ala	Bayrak
Parzân	perayiş	firandin	Uçmak
Persen	Pers	pirskirin	Soru sormak
vaz qudaıı	vazdais	Bazdan	Koşmak
Kaz	xaz	qaz	Kazımak
Sineh	Sene	sing	Göğüs
Purt	pırd	Pire	Köprü
Darcik	Darcık/pencere	şibak/pace	Pencere
Paçik	pancık	penç	Paça
Pul	Pul/pere	dırav	Para
Pırhaıı	Piren	kıras	Gömlek
Pişvaz	pehvaz/verbeci	ruber	Karşılamak
Dik/rast	Rast	Rast	Düz
raza boon	raji biyene	qebul kırın	razı olmak
abbe rah	rayaaweke	Herk, ce\v	Suyolu
ra dakatan	ra küte ne	ketere	Yola düşmek
rase rah	ra düze	Riya rast	düzyol
Ca	ca	Döşek	Yatak
Rugan dudeh	rono nevve	cunent vişk	Tereyağı
Raks	reqs/kaykeno	listın	Oynamak
dım/sorat	Sureti	ruçık/skum	Yüz
Daimacuar	cur/cor	jor	yukaıı

Ro	ro	Rıh, can	Ruh
Saf sadık	Saf	X\verıi, arî, peti	Saf/temiz
Tamzaan	zanayene	zanîn	Bilmek
Xeşinekeıno	xeşinekeno	nexeyvin	Konuşmamak
Anne/pir	pilo/pir/kamıl	Pir/kal	Yaşlı
Sovzif	Sebze	heşnayî	Sebze
Kal	Kel	keçel	Kel
Ruja/setareh	rajasitare/astaıiki	sterk	Yıldız
Çitin	Çetin	dıjwarî	Zor
Haber bor	xeberbero/fesat	gılîgeraıidi	Dedikoducu
Sar jir	sereseri/serjir	serjer	Baş aşağı
Sarzaan	seripurode/ serbimo	serjekirim	Baş kesmek
surka boon	sermain	şemı	Utanmak
Sus	yavvas/gıran	hedi	Yavaş
oxir.qxirbo.yoi	Ağır bo	vexer	Güle güle
Balı sofra	sıfre/bere sofra	xwan/sıtre	Yemek softası
Ta kıse	xılaman/xılami/ xatıı	raxadaşt/Birhati	hatıra
Sang	kemera çakmağı	Kevir heste	Çakmak taşı
fışke kunay	firişkiye	Fitandin	Islık çalmak
dulımar san	Lara goşi	Gerka guh	Kulak deliği
Seb	Saye	Sev	Elma
Sopayesini	Siniye	Sini	Tepsi
Tabak	tabağe	karitk	Tabak (ağaç)
Mucanıa	siniya semine	siniyaseme	Gümüş tepsi
Parizon	parzun	nivıiok	Süzgeç
Hondeş	vendaıs	Gazı	Seslenmek

Çan	herme/dos	Mil-kulang	Omuz
Kul	sane	şe	Tarak
cigardar	cigeren	baciger	Cesaretli
corasan	reng	reng	Renk
Şalvar	şalvari	Şal	Şalvar
azdam	sole	şor	Tuzlu
asnıon	asmen	Esman	Gökyüzü
Şile	sıt	şîr	Süt
Şaft	Saf	Saf	Saf
tarazu	terazun	mezîn	Terazi
tarsanen	tersnayene	tirsandin	Korkutmak
tasak	tersok	tirsonek	Korkak
tasbi	tızbıki	tizbî	Teşbih
marse tas	legana/baqıre	Peşo	Bakır/leğen
tafang	tufang	tiving	Tüfek
tolоşt	tenbel/qelp	tiral	Tembel
taııdur	tandure	tendûr	Tandır
Totom	tutın	titun	Tütün
talelı	Tali	Bext	Şans
lat	zaf/zof	Pır/zide	Çok
zamal	zenıan	Dem	Zaman
zang	zelal	avapaqij	Duru
zanay	cineke	İö	Kadın
vaz	va	ba	Rüzgâr
Avgöre	a\vkahengıire	avtirî	Üzüm suyu
ma sar	asmesere	Da\viya melıe	Ayın sonu
pilemarday	pilemurdem	mirofe gevvre	Büyük insan
asemongorgor	bulusk	bıûsk	Şimşek

nıalge	malieağıre	te\vle	Ahır
Pile ağa	pilepiyemin	kalik	Büyük baba
Küre no	Kinde Uo	xe\var	Uykulu
andi	hende (andi)	Hindi	Miktar/kadar

Sayılar

Gileki	Dımiliki/Zazaca	Kürtçe	Türkçe
1. Yek	Ju	Yek	Bir
2. Du	Dıde	Dudu	İki
3. Se	h i re	Sise	Üç
4. Çar	Çar	Çar	Dört
5. Penç	panç	penç	Beş
6. Seş	Şeş	Şeş	Altı
7. Hafi	Haft/Hapt	Heft	Yedi
8. Hest	Heşt	Heşt	Sekiz
9. Neude	New	Neh	Dokuz
10. Des	Des	Deh	On
ll.Vezde	Desujü	Yazdeh	On bir
12. Devazde	Desudıde	Dazdeh	On iki
13. Sizde	Desuhire	Sezdeh	On üç
14. Çaharda	Desuçar	Çardeh	On dört
15. Panzde	Desupanç	Panzdeh	On beş
16. Saıısde	Desuseş	Şazdeh	On altı
17. Behafte	Desuhaft	Hefdeh	On yedi
18. Behhijde	Desuheşt	Heşdeh	On sekiz
19. Onnizde	Desunevv	Nozdeh	On dokuz
20. Visde	vist	Bîst	Yimi
100. Seli	Seh	Sed	Yüz

Yukarıdaki tabloda belirtildiği gibi, Gilekçe ile Zazaca arsındaki benzerlikler bariz bir şekilde görülmektedir. Kuzeybatı İran diyalektlerinden biri olan Zazaca dili kendisini çevreleyen Gilekçe başta olmak üzere Guranice ile Hazar kıyılarında konuşulan Harzance, Talişçe, Darice, Beluçca ve Mazandaran dillerine akraba bir dildir. Güneybatı ve kuzeybatı İran dillerini birbirinden ayıran bazı tarihsel-fonetik özellikleri göz önüne alındığında, kuzeybatı ile doğu İran dilleri arasında bazı ortak benzerlikler görülür.

Gilekçeden yy.'lar önce kopmasına rağmen bugün bile Dersimce/ Zazaca ile Gilekçe arasındaki benzerlikler, fonetik kurallar ve karakteristik özellikler açıkça görülmektedir. Dersimce/ Zazacanın İran dilleri sistemindeki yeri belirlenmiştir. Yapılan bütün çalışmaların verileri, Dersim halkının Hazar Denizi'nin güneyinde yer alan Deyleman-Gilan-Horasan'dan göç ederek Dersim'e yerleştiğini göstermektedir. (Bkz. Ali Kaya, Deylem'den Dersim'e Seyahat, sayfa: 30-34, Birinci Basım 2002, İkinci Basım 2002, Can Yayınları, İstanbul; Ali Kaya, Dersim Tarihi, sayfa: 24-34, Can Yayınları, Birinci Basım 2002, İstanbul).

Dersimce/ Zazaca, son yüzyılda özellikle de Avrupa, Rusya ve Amerika gibi ülkelerde bilimsel olarak araştırılmış ve İranî diller arasındaki yeri saptanmıştır. Zazalar/Kırmançlar bölgeden, kendilerini bölgeye Zaza, Kırmanç, Dimili adları ile adlandırsalar da, halk olarak kendilerini Kürtlerden farklı görmektedirler.

Dersimce/Zazacanın Ölü Dil Olma Durumundan Kurtarılması

Dersimce/Zazaca/Kırmanç ve diğer Anadolu dilleri, kendilerini bir eğitim ortamında geliştirebilme olanağını bulamamıştır. Eğitim dilinin sadece Türkçe ile sınırlanması, medeniyetler beşiği

olan Anadolu'nun çok dilli ve kültürlü yapısına büyük zarar vermiştir. Bundan dolayı Dersimce/Zazaca ve diğer etnik diller varlıklarını sürdürme noktasında unutulma ve ölü bir dil olma sınırına gelmiştir. Son yıllarda özellikle Avrupa'da Dersimce/Zazaca edebiyatı ve yazı dili çalışmaları ve çabaları Dersimliler arasında olumlu bir yankı oluşturmuştur.

Türkiye'de başta Dersimliler olmak üzere, etnik halklar ana dillerini özgürce kullanma ve geliştirme haklarından mahrum bırakılmışlardır. Ana dillerinde okuryazar olmayan kuşaklar yetiştirilmiştir. Kısıtlanan diller yok olma ile karşı karşıyadırlar. Bu yerel dillerin öldürülmemesi, başta devletin temel görevi olmalıdır. Özellikle Dersim dili (Zazaca/Kırmancа) az sayıda insan tarafından konuşulan bir dil olması nedeniyle risk altındadır. Türkçeye tanınan bütün hakların, Türkiye'de yaşayan bütün azınlık dillere tanınması gerekir. Bunun yolu, anayasanın ve ilgili yasaların değiştirilmesinden geçmektedir.

Türkiye'de konuşulan Türkçe dışındaki bütün diller, azınlık dilleridir. Lozan'da yalnızca gayri müslimler azınlık olarak kayıt altına alınmış ve bunların hakları uluslararası güvencelere dayandırılmıştır. Diğerleri ise azınlık sayılmamış; ama farklı gruplar olarak nitelendirilmiştir. Buradan kalkılarak devlet yetkilileri diğer halkların haklarını yok saymış ve keyfi uygulamalara başvurmuşlardır.

Oysa Lozan Antlaşması'nda gayrimüslimlerin dışında kalan grupların da hakları sayılmıştır. Sadece, birinci kategoridekiler (gayrimüslimler) gibi uluslararası garanti altına alınmamış, bunun yerine devletlerin kendi içişleri olarak değerlendirilerek anayasal vatandaşlık uygulamasına bırakılmıştır. (Bkz. Baskın Oran, "Kolomb'un Yumurtası: Lozan İçindeki Kopenhag Kriterleri").

Dersimce TV yayınını anadilde eğitim hakkı bağlamında değerlendirmek gerekir. Zazaca TV., anadilde eğitim hakkının bir

parçasıdır. Dersimliler, vatandaş olarak başta askerlik ve vergiler olmak üzere, devletin istediği bütün yükümlülükleri yerine getiriyor. Kültürünü, kimliğini, dilini devam ettirecek taleplerde bulunması en doğal hakkıdır. Dilimizin, enstitü ve üniversitelerde bölümleri de olmalıdır. Televizyonda dil öğretimi ve dil dersleri programları serbest olmalıdır. Bilindiği gibi önceki yasa gereği, TV'lerde dil eğitimi, dil dersleri vermek hala yasaktır. Bu yasağın hiç bir hukuki temeli yoktur. İnsan haklarına aykırı, ırkçı bir uygulamadır. Bu uygulamanın hemen kaldırılması gerekir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, sadece BM uluslararası insan hakları sözleşmelerinde değil, hem AB insan ve azınlık hakları kriterleri gereği ve hem de Türkiye'nin her vesile ile sahip çıktığı ama fiiliyatta tersini uyguladığı Lozan antlaşması gereği, farklı gruplara tanınan etnik, kültürel, dilsel ve dinsel hakların eksiksizce hemen uygulanması gerekir.

Sonuç

Duygu, düşünce ve dileklerimizi anlatmaya yarayan işaretlerin tümüne birden dil denir. Dilsiz insan topluluğu düşünülemez. Yazılı ve sözlü simgeler sistemiyle insanlar birbiriyle anlaşırlar.

Dil, insan olmanın simgesidir. İnsan olabilmenin gereği düşünce ve duygunun gelişmişliği, saygı, sevginin vazgeçilmezliğidir. Dil bu yolda anlaştıran, bağdaştıran ve ileriye götüren en tartışılmaz öğedir. Dil, insanlar arasında anlaşmayı ve haberleşmeyi sağlayan, aynı zamanda maddi bir yapısı olan işaretler dizgesidir. Günlük hayat içinde doğal yapısıyla kullanılan dil, özel gereksinimleri karşılamak üzere matematik sembollerde olduğu gibi yapay olarak da kullanılmaktadır. İnsan faaliyetlerini düzenleyen ve sosyal üretimin gelişme sürecinde ortaya çıkan dil sürecin ayrılmaz bir yanını oluşturur. Düşünceyi var eden dil, aynı zamanda yazının da varoluş

nedenidir. Dilin en önemli özelliği, kuşkusuz düşünme aracı olmasıdır. Bu bağlamda düşünmeyi, çıkarımlar yapılması, kavramlar ve önermeler arasında bağlantılar kurulması, yani derin ve yaratıcı düşünceler üretilmesi, özellikle de soyut kavramların özümsenmesi olarak algılanmak gerekir. Gerçekten, yetersiz, karmakarışık bir dille duru bir düşünceye varılması olanaksızdır.

Dilinizi konuşabildiğiniz sürece dil toprağında her şey yaratabilirsiniz. Insanın gerçek yurdu dildir. Dilin yaşadığı topraklardır. Dil bir iletişim ve anlaşma aracıdır. Var olduğunun, insan olduğunun bir kanıtıdır. Anadili ise kimliktir, değer verilmeli, hiç kimsenin anadiliyle konuşan, düşünen ve yazan insanlara karışmaya hakkı olmamalıdır. Bir insanın anadiliyle konuşması en doğal insanı hakkıdır. Devletin kişiliğini, uluslararası varlığını, saygısını koruması, onun diline verdiği önem, bağlılık ve gelişimiyle paralel oluşan bilim, teknik ve sanatsal yapıtlarıyla ölçülür. O ulus tarihten silinmiş olsa bile, gene dilleri ve yapıtları sayesinde her zaman için yaşam bulmuş olacaktır.

İnsan ana diliyle düşünür, ana diliyle bilgisini, yeteneklerini, becerilerini dile getirir. Anadilini anlayan, algılayan insanları kolay kolay kandıramazsınız. Ana dil insanın en kolay iletişim sağlayacağı, algıladıklarını aktarabileceği en etkili araçtır. Ana dil yaşamın abecesidir.

Dil bilimcilere göre dillerin yok olması durumunda en azından dil araştırmacıları açısından bir veri yitimi söz konusudur. Yazılı ya da kayıtlı olmayan bir dilin yok olması, bilim açısından bir yitik anlamına geliyor. Dil, ayrıca o dili kullanan toplumun kültür ve gelenekleriyle de yakın ve sıkı bir ilişki içindedir. Biri olmadan ötekinin korunması çok güç oluyor. Dil çeşitliliğinin korunabilmesi için insanların egemen olan dilin yanı sıra atalarının dilini de öğrenmeleri gerekiyor. Yine dil bilimcileri, ancak o dillerin egemen

olan dillerle birlikte eşit düzeyde konuşulmasıyla ayakta kalabileceklerini belirtiyorlar.

Dersimce bir ata dilidir. Bu ata dilini öğretmemiz gerekiyor. Benim gerçek yurdum, dilimdir. Yurt insanın kendini güvencede hissetmesidir. Kimliğini, kişiliğini, varlığını kanıtlayabildiği alandır. Dil toplumun bireye bağışladığı en güzel yurttur. Dil tarihtir. Coğrafyadır. Tüm değerlerin yaşadığı alandır. Duyarlığımızı, düşüncelerimizi, yaratıcılığımızı besleyen en bereketli topraklar doğduğumuz yerdir. İnsan olarak dilinize, tarihinize, coğrafyanıza sahip çıktığınız oranda hiç kimsenin sizi toprağınızdan koparmaya gücü yetmeyecektir.

Dersimli yazar ve araştırmacıların kendi kültürel değerlerini, dillerini ve tarihilerini sahiplenmeleri ve yabancı araştırmacıların da bu konudaki çalışmaları sonucunda bu tezin temelsiz ve bilim dışı olduğu ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

1. Malmisanj, Deng Yayınları, Kasım 1996, İstanbul

2. Yıldız Hasan, Yaşayan Her Dil Bir Halktır. Peri Yayınları, İstanbul 1998.

3. Jacobson. C. M. Zazaca Okuma Yazma El Kitabı, Tij Yayınları, 1999. İstanbul.

4. Prof. Dr. Tuna Nedim Osman; Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi, TDK. Ankara, 1997

6. Akarsu Bedia, Wilhelm von Humbolddt'da Dil-Kültür Bağlantısı, İnkılâp Kitapevi, 1998, İstanbul

7. Turgut Harun, Zazaca-Türkçe Sözlük Ferenge Dımılki-Tırki, Tij Yayınları 2001. İstanbul

8. Pamukçu Fahri, Gramere Zazaki, Tij Yayınları, 2001, Istanbul.

9. Blaga Rafael, İran Halkları El Kitabı, Hondbook of iranian Peoples, 1997

10. P. Lerch, Forschungen

11. Mundarten Der Zaza, Karl Hadank, 1932, Berlin

12. Mundarten der Guran, Mann-Hadank, 1930

13. The Role of the Kurdish Language in Ethnicity, D. N. MacKenzie,

14. Les Dialects Dàwroman Et de Pawa, Arthur Christensen, Kopenhag, 1921, (bir nüshası İsveç 15-Upssala Kütüphanesi`ndedir).

15. Zaza: Kürt Dilinin Şivesi, Friedrich Müller, 1864, Viyana Zazaki, Ludwig Paul

16. M. A. Benedictsen (Guranice halk türküleri)

17. Mundart der Duzik in Dersim, Wilheim Strecfer, 1862

18. Dersim-Pülümür Zazacasına İlişkin Notlar, Wilhelm Strecker (Dersim`de 7 Zazaca şivesi tespit eden bu notları O. Blau yayınladı).

19. Zazaca: Okuma Yazma El Kitabı, C. M. Jacobson, Bonn, 1997

20. Rastnustena Zone Ma, C. M. Jacobson

21. Grammatik der Zaza Sprache, Zülfü Selcan

22. Zazaca-Türkçe Sözlük, Malmısanıj, İsveç, 1987

23. Zazaca Üzerine Rusça Bir Çalışma, 1998

24. E. B. Soane, JRAS, 1921, s. 57- 81

25. Kurdskij dialekt Zaza, Iraida Anatoleva Smirnova-Kerim Rachmanovic Ejjubi, 1998

26. Kaya Ali, Dersim'de Dil ve Kökler, Can Yayınları, 2008, İstanbul.

27. Kaya Ali, Deylem'den Dersim'e Can Yayınları, 2002, İstanbul

28. Başlangıcından günümüze Dersim Tarihi, Can Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2004

TUNCELİ (DERSİM)'DE
ALEVİLİK İNANCI VE DİNSEL PRATİKLER

I. Uluslararası

Tunceli (Dersim) Sempozyumu'na Bildiri, 6.10.2010

I- Tunceli'de Dini İnanç

Tunceli (Dersim)'de egemen dini inanç Aleviliktir. Alevilik dışında % 5 Sünni İslâm inancına mensup halkın dışında, tahminen % 0,5 civarın da Alevileşmiş Hıristiyan topluluktan bahis etmek mümkündür. Dersim geçmişte olduğu gibi bugün de seyitlerin, ocakların ana merkezi ve Anadolu'nun serçeşmesi olarak Alevilerce kabul görülmektedir.

II- Aleviliğin Dinsel (İnançsal) ve kültürel Boyutu

1- Alevilik inancı

a) Alevilik İslâm içi bir dini inançtır

Alevilik, en genel tanımıyla bir dinsel inançtır. Ama aynı zamanda, her dinsel inanç gibi bir kültürdür. Konunun bu ikinci yanı üzerinde daha sonra duracağız. Önce, Aleviliğin dinsel boyutunu açıklığa kavuşturalım.

Alevilik, İslâmi bir dinsel inanç sistemidir. Aleviliğin kurucuları ve yol göstericileri, onu, "Dini İslâm [İslâm dininden/İslâm kökenli], kitabı Kur'ân, Allah'a kul, Hz. Muhammed'e bağlı, Hz. Ali'ye talip, Hz. Hüseyin'in yolunu süren, Hacı Bektaş-ı Veli'nin 'eline, diline, beline sahip' olmayı ilke edinen, iyi düşünce, iyi söz ve iyi davranışta kendini bulan inançtır." diye tanımlarlar. Alevilik, "Tanrı korkusu" yerine "Tanrı sevgisi"ni benimseyen, "zâhir'i bâtın'la, bâtın'ı zâhir'le birleştiren", "Şeriat kapısını aşıp marifet yoluyla hakikat dünyasına ulaşan", Kur'ân'ın şekline değil, özüne inen, akıl ve gönül ile ruhsal olgunlaşma yoludur.

Alevi İslâm anlayışı, İslâmiyet'i, Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'in buyruklarına göre evrensel boyutları ile yorumlayarak Tanrı'nın yeryüzünde ve insanda tecelli ettiğine [göründüğüne/zuhur ettiğine] inanır. "Vahdet-i vücut (varlığın birliği)", Alevi Allah inancının temelini oluşturur. Alevi İslâm inancına göre, Tanrı insanın içindedir, insana secde etmek, Tanrı'ya secde etmekle eş anlamdadır.

Anadolu Alevi İslâm anlayışı, yy.'lar boyunca, Hoca Ahmet Yesevi, Ebul Vefa, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Sarı Saltık gibi "Anadolu erenleri"nin düşünce ve pratiği ile şekillenip gelişmiştir. Anadolu Aleviliğinin Tunceli kolu ise bu filozof veliler zincirine Dersim yöresinden eklenen Düzgün Baba, Derviş Cemal, Derviş Beyaz, Mahmut Hayrani, Baba Mansur, Hacı Kureyş, Ağu İcen'lerin düşünce ve eylemlerinin katkılarını taşır. Kök bir'dir, yorumlarda, zaman ve mekân farklılığından kaynaklanan zenginlikler vardır.

Alevilik, İslâm'ın özüdür; manasıdır. Onun içindeki insani, akli, ahlâki öz'dür. Alevilik İslâm içerisinde doğmuştur. İslâm dinini, Kur'ân yorumu ile kabul eder. Alevilik, Kur'ân'ın gerçek manasına vakıftır ve tüm mevcudatın Hakk'ın kendi öz varlığından ibaret

olduğuna inanır ve bilir. Alevilik, Hz. Muhammed ve Ehlibeyt'e, başta Hz. Ali olmak üzere peygamber soyundan gelenlere büyük bir saygı ve muhabbetle bağlılıktır. Alevilik, Ehlibeyt'in yoludur. Kur'ân ve İslâm-ı, Hz. Ali'nin anlattığı gibi anlamaktır. Alevilik, Muhammed'le Hz. Ali'yi birbirinden ayırmamaktır. Aleviler Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in Resul olduğuna ve Hz. Ali'nin velayet makamına sahip olduğuna inanır. Bu nedenlerden dolayı İslâm'ın içindedir. "Alevi", Hz. Ali ailesinin adıdır. Hz. Ali'ye bağlı olan, onu seven, Hz. Ali'nin yolundan giden, Hz. Ali'nin taraftarı olan insanlara Alevi denilir.

Alevilik, insanın iç âlemine ilişkin düşünsel ve ruhsal yanıyla, bir iç dünya olayıdır; hem ruhsal hem fiziki boyutta hissederek yaşamaktır. "Alevi", kendisini her anlamda yetiştirmiş, kâmil insan demektir. Alevilik, dış yüzünden halka ve iç yüzünden Hakk'a bakan bir inançtır. Alevilik, İslâm inancını, özünde beslediği amaçlar doğrultusunda anlamaya çalışan, içselliği esas alan, şekil şartlarından çok, insanın yüceliğini benimseyen Hz. Ali ve On İki İmamlar gibi inanç sürdürmek demektir.

Alevilik İslâm'ın özündeki tasavvuf felsefesi ile din kültürünü birleştirir. Alevilik, şekil şartlarından ziyade, daha çok içsellikte arayan İslâm'ın tasavvufi yorumudur. İslâm'ın namaz, oruç, hac, zekât gibi zahiri ibadetleri değil; tasavvuf içerikli ve Tanrı'ya kavuşmayı amaç edinmiş, kendisine mahsus ibadeti olan ve ibadeti içerisinde Hakk'a secde, dua, tevhit, zikir, gülbank duası bulunan bir İslâm inancıdır. Ibadetleri cemevlerinde ve evlerde yerine getirilir.

b) Alevilikte ibadet ve Cemevleri

Alevilerde cemevleri, toplu ibadet yerleridir. Cem, sözcük karşılığı olarak, toplanma, bir araya gelme demektir. Alevilikte ise, birliğin, beraberliğin, "bir olma"nın adıdır.

Alevilikte cem yapılan evler, sadece ibadet amaçlı kullanılan mekânlar değildir. Cemevleri edep, erkân amaçlı kurulur. Cemevleri; barış, özgürlük, eşitlik, ibadet, sevgi, yargılama ve karar verme yeridir. Aynı zamanda sohbetlerin yapıldığı, birlik ve beraberliğin korunup sergilendiği, ikrarın verildiği ve erkânın yürütüldüğü güven ve sevginin toplandığı, Hakk'a temenna edilen ve Hakk'ın tecelli ettiği yerlerdir. Hz. Peygamber tarafından "Mescid-i Nebi"de yapılan ibadetin devamıdır. Fecr suresinin 27-28 ayetlerinde, cemaate birbiriyle ilgili "razı etmek ve razı edilmek" durumları sorulur. Sorunlu olanlar varsa, surenin 9. ve 10. ayetlerindeki emre göre, taraflar dinlenir ve adaletli bir uygulama ile barış sağlanır. Fetih suresinin 10. ve 18. ayetlerindeki ilahi lütuf ve iradeye göre, cemaatin el ele tutuşması Allah'ın rızasını kazanmak içindir (Ayrıca bkz: Maide suresi, 119 .ve Beyyine suresi 7. ve 8. ayetler)

Kur'ân'a göre, Allah, yapılan ibadetin şekline değil, özüne bakmaktadır (Bkz: Hac suresi, 67. ayet). Alevi-Bektaşiler bu bağlamda Kur'ân'ın tasavvufi yorumunu esas alarak kendilerine özgü bir ibadet şekli benimsemişlerdir. Cemevlerinde pir önünde toplu halde yapılan semahlı, ikrarlı, gülbanklı ibadet, namazın kıyam, rükû, secde, dua (kıraat), selam ve tevhit bölümlerini içinde taşır.

Alevilikte hac ibadeti, iyilik yapmak, aç olanı doyurmak, insanlar arasında barışı yaymak, insanlık âlemi için çalışmak ve doğruluktan ayrılmamakla yerine getirilir. Yunus Emre bunu, "Bir gönüle girmenin bin hacca (Kâbe ziyaretine) bedel" olduğu şeklinde açıklamıştır. Hacı Bektaş Veli ise:

Ellerin Kâbe'si var, benim Kâbe'm insandır

Kur'ân da, kurtaran da, insanoğlu insandır

demiştir.

Anadolu Alevi İslâm inancının temelinde, güzellik ve iyiliği paylaşma ilkesi vardır. Musahiplik (yol arkadaşlığı/kardeşliği), kardeş

tutmak, bu ilkenin gerçekleşme biçimlerindendir. Musahiplik ilişkisi, fitre ve zekâtı daimi kılan dayanışma ve paylaşma biçimidir.

Alevilerin kendine özgü oruç anlayışları vardır. Alevilerde oruç, nefsi terbiye etmenin yollarından biridir. "Eline, diline, beline, aşına, eşine, işine sahip olmak ve kendini bilmek", nefsi terbiye etmek demektir. Yine de Alevilikte, aç kalarak nefsi terbiye etme de vardır. Bu, Muharrem orucudur. Kur'ân'da, Bakara suresi, ayet 183'de ("Ey iman sahipleri! Oruç sizden öncekilerin üzerine yazıldığı gibi, sizin üzerinize de yazılmıştır") ve Fecr suresi, ayet 1, 2'de ("And olsun tan yerinin ağarma vaktine. On geceye."), Allah'ın oruçla ilgili emirleri yer almıştır. Bu ayetler, Muharrem Orucu tanımlar. Hz. Muhammed öncesi tutulan oruç Muharrem orucudur, bu orucu Peygamberimiz de tutmuştur.

c) Aleviliğin inanç felsefesi

Alevi İslâm inancı, erdemliliği, insancıllığı, barışı, eşitliği, insanlığın özlem duyduğu paylaşmacılığı, kardeşliği yüceltir. Her şeyin temeline insanı, insan sevgisini koyar. Alevi İslâm anlayışında, insanı sevmeyi ibadet olarak kabul eder. Tanrının insanda tecelli ettiğine inanır.

Tasavvuf, onun felsefesinin özünü ortaya koyar. Alevi İslâm inancında, insan Tanrı'nın yeryüzündeki tecellisidir, insan da Tanrı'nın tecellisi vardır. Bu sebeplerden dolayı insanların rızasını kazanmayan hiçbir kimse Tanrı'nın rızasını kazanamaz. Alevilikte yetmiş iki millet bir görülmüştür. Tüm insanlar Tanrı'nın bir parçası olarak görülmüştür. Alevilik insanlar arasındaki farklılıkları bir zenginlik olarak görmüştür. Alevilik, İslâm'ın özünü tevhit inancında bulur. Yani, varlığın birliği inancı.

Alevilikte "dört kapı, kırk makam" vardır. Her makamın on esası vardır. İnsan-ı kâmil olma vardır. Edep, erkâna uyma vardır. Yedi

ulu ozanın inançları vardır. Kırklar meclisi, tevella ve teberra, miraçlar, düşkünlük, dar vardır. Barış, esenlik, kardeşlik, eşitlik, toplumsal dayanışma hoşgörü, kul hakkını yememe, iyiliği emretme, kötülükten uzak durma, yalan ve riyadan sakınma, zina vb. çirkinliklerden kaçınma, haksız kazanç edinmeme, zulme karşı çıkma gibi, ahlâksal ilkeleri yaşama egemen kılan tüm değerler Alevi İslâm inancında olduğu içindir ki, Alevilik İslâm'ın özüdür.

2- Aleviliğin kültürel boyutu

Alevilik; felsefesi, ahlâki değerleri, ibadet biçimleri ve ritüelleri, öngördüğü ve yerleştirdiği insan ve toplum ilişkileri, semahı, müziği, manzum metinleri vb. ile bütün büyük inanç sistemleri gibi büyük bir kültür de yaratmıştır. Bu büyük kültür ırmağı, Horasan'dan Ahmet Yesevi'lerle yola çıkmış, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Pir Sultan, Sarı Saltık'larla Anadolu'da bir deniz oluşturımuştur. Irmağın Dersim kollarını Düzgün Baba'lar, Baba Mansur'lar, Dersim Ocakları oluşturur. Dersim'de musahiplik, kirvelik, inanç ve kültürünün temeli olarak kabul edilir. Hızır, on iki imam ve Gağand oruçlarındaki ibadet biçimleri ve ritüellerinin başında gelir. Dersim'de dini, doğa inançları,halk yaşantısı, halk hekimliği, sosyal yaşantı, mezar kaldırmak, misafir ağırlamak, evlenıme gelenek ve görenekleri, yöresel ölçüler yemekler, bilmeceleri, manileri, masalları, şiirleri, beyitleri, deyişleri, görgü cemlerde rıza lokması dağıtmak, örf, adet, gelenek, görenek kadın erkek eşitliği Dersim'de Alevi inancının temelini oluşturur. Alevilik inancı eğitim ve öğretimin önemini, fen ve bilimin gelişmesinde temel teşkil etmiştir.

Dersim tarihsel boyutuyla da zengin bir kültür birikimine sahiptir. Dersim tarihe beşiklik etmiştir.

Dersimde, Saburular, Muşkiler, Sümerler, Huriler, Hititler, Urartular, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Sasaniler, Araplar,

Selçuklular, Moğollar, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Sefaviler ve Osmanlıları varlık göstermişlerdir. Önemli tarih kalıntılar ve kültürel izler bırakmışlardır.

III- Anayasa ve Yasalarda Aleviliğin Yeri, Alevilerin Sorunları

1- Anayasa ne diyor, uygulama nasıl?

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, devletin ve toplumun dinine ilişkin hiçbir belirleme yapılmaz. Bu, Cumhuriyet'in temel ilkelerinden biri olan "laiklik"in gereğidir. Laik devlet, Türkiye toplumundaki herhangi bir dinsel inancın yanında, onun destekleyicisi vb. olamaz. Aynı şekilde, herhangi bir dinsel inancı karşısına da alamaz. Laiklik gereği olarak, almamalıdır. Herhangi bir dinsel inancı diğerlerine göre kayıramadığı gibi, başka bir inancı da, beriki lehine baskılayamaz.

Aynı şekilde, eğitim ve öğretime ilişkin yasalar Milli Eğitim Temel Kanunu başta olmak üzere, Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, İş Kanunu, Ceza Kanunu gibi toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların hiçbirinde de, yurttaşlar arasında dini inançlara göre bir ayrım, bir ayrıcalık öngörülmez.

Yasalar ve Türkiye'nin genel hukuk düzeni böyle olmakla birlikte, gelgelelim yaşamın pratiğinde durum hiç de yasalarda yazılı olduğu gibi değildir. Devletin örgütlenmesinden başlayarak devletin işleyişinde ve yurttaşlarla ilişkilerinde egemen olan uygulama, Sünni İslâm mezheplerine göre yürütülmektedir. Bu uygulamaya göre, Türkiye toplumu dini inanç bakımından türdeştir ve Sünni Hanefi mezhebindendir. Devletin, toplumun din işleriyle ilgili kurumu Diyanet İşleri Başkanlığı bu Sünni İslâm mezhebini esas alarak çalışır. İster devlet eliyle yapılsın, ister inanç sahipleri ve grupları tarafından yapılsın, ibadethaneler ve onların hizmetleri konusunda sadece camiler için, camilerde ibadet eden toplum

kesimleri için tam bir serbesti vardır. Ama Alevilik hem bu hizmetlerden yoksundur, hem de Alevi yurttaşların bu tür ihtiyaçlarını giderme, büyük baskı altındadır.

Aleviler Cumhuriyet döneminde de, Osmanlı'dan kalma baskılarla, fiili yasaklamalarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu baskı ve yasaklamalar, hem devlet-yurttaş ilişkilerinde, hem de toplumun kendi içinde uygulanmıştır. Alevilik inancı, Sünni İslâm inanışları ve o inanış temelinde örgütlenmiş Diyanet Işleri, üniversiteler tarafından, büyük bir dışlanmaya, baskılamaya maruz kalmıştır. Bu baskıların zaman zaman şiddete dayalı saldırılar biçimini almış olmasından ise söz bile etmiyorum.

Sonuç olarak, Cumhuriyet maalesef, ne devlet katında, ne de toplum katında laiklik ilkesini egemen kılabilmiştir. Aleviliğe ilişkin bütün bu baskı, kısıtlama, yasaklama ve şiddetten, Tunceli Aleviliği de nasibini almıştır. Hatta diyebiliriz ki en çok Tunceli Aleviliği almıştır. Baskının, etnik köken farklılığı kaynaklı boyutundan burada söz etmiyorum.

Söylediklerimizi kısa örneklerle daha da açık ve somut hale getirelim.

Örneğin, Anayasa'nın 10. Maddesi'nde, "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye aileye ve zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar." yazar. 24. Maddesi'nde ise "Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir." hükmü yer alır. 24. Madde'ye göre de, Anayasanın 14. Madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya,

dini inanç ve kanaatlerini açıklanmaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlâk eğitim öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, devletin sosyal, ekonomik, siyasi ve hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandıramaz ya da siyasi, kişiler çıkar, nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, din ya da din duygularını ya da dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. İnsan Hakları Bildirgesi'nin 18. maddesi "Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenleri açığa vurma özgürlüğünü içerir." der.

Anayasamıza göre, Türkiye laik ve demokratik bir ülkedir, yukarıda aldığımız maddelerden de anlaşılacağı gibi, "din ve ibadet özgürlüğü" yasal güvence altında alınmıştır. Ne yazık ki "yurttaşlar arasında ayırım yapmamak, yasaları yurttaşlara farklı uygulamamak" hükümlerine karşı Alevilik hâlâ resmi düzeyde yok sayılmaktadır.

2- Diyanet'in Dünü ve Bugünü

3 Mart 1924'te kaldırılan halifelikten sonra şeyhülislâmlığın yeni bir biçimi ve devamı niteliğinde olan "Şeriye Vekâleti" de kaldırılmış, yerine İslâm dininin inanç ve ibadetlerine ilişkin hükümleri içeren işlerini yürütmek amacıyla "Diyanet İşleri Reisliği" kurulmuştur. 22 Haziran 1965'te kabul edilen yasa ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevleri yeniden düzenlenmiştir. Bu

kuruluş yasası 26 Nisan 1979 tarih ve 1982 sayılı yasayla önemli ölçüde değişikliğe uğramış, 18 Temmuz 1984'te çıkarılan kadro kararnamesine göre Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatı son şeklini almıştır. Bu yasada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi "T.C. vatandaşlarına din hizmeti (!) götürmek" olarak tanımlanmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşundan günümüze Hanefi mezhebinin bir kurumu işlevini görmektedir. Kurumda 94.579 kişilik personel görev yapmaktadır. Yılda yapılan cami sayısı ortalama 1.500'dür. Diyanet İşleri 2010 yılına kadar yani altı yıl içinde 33,100 cami yapımını daha hedeflemektedir. Halen 73,523 olan cami sayısı bu sürenin sonunda 106.623'e çıkacak, aynı plan çerçevesinde 2700 ilave ile Kur'ân kursu sayısı da 7700'e yükselecektir.

1992 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi 3 trilyon lira, 1993'te 3.7 trilyon, 1994'te 8.5 trilyon, 1995'te 12 trilyon, 1996'da 43 trilyon, 1997'de 47 trilyon, 1998'de 93 trilyon, 1999'da 253 trilyon, 2000'de 350 trilyon, 2001'de 372 trilyon, 2002'de 475 trilyon, 2003'te 713 trilyona çıkmıştır. 2004'te 997 trilyon 437 milyara çıkmıştır. 9 bakanlığın bütçesinden daha fazla ödenek ayrılmıştır. 2004 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na 15.000 ek kadro tahsis edilmesi planlanmıştır.

2005'te bir katrilyon 122 milyar, 2006'da 1 katrilyon 308 trilyon, 2007'de, 2 katrilyon; 2008 yılında ise, 1.211.608 katrilyon ile birlikte Diyanet vakıf gelirleri eklendiğinde bu rakam 2 katrilyona çıkmaktadır. 2009 yılında 3 katrilyona varan bütçe ile dokuz bakanlığın bütçesinden daha fazla bir bütçe ile inanç hizmeti yürütmektedir. 2010 yılında ise 5 milyara yakın bir bütçe ile Diyanet sadece belli bir mezhebe hizmeti götürmektedir. 2012 yılında ise, Diyanet İşleri Başkanlığının bütçesi 3 milyar 983 milyon Türk Lirası, İmam Hatip Liselerinin sayısı 1046 oldu. Diyanet İşlerinde

çalışan personel sayısı 126 bin kişiye yaklaşmasına rağmen bu kurumlarda bir tek Alevi vatandaş çalışmamaktadır.

Hz. Muhammed'in herkese uyguladığı adalet, güven ve ahlâkilik ilkelerini acaba bu diyanet uyguluyor mu?

Sadece İstanbul'da 840 kişiye bir cami düşerken, 1045 kişiye bir okul düşmektedir. 2003 yılı itibariyle de Türkiye'de 536 imam hatip lisesinin bulunmakta ve bu liselerde 105.000 öğrenci okumaktadır. Yıllık imam-hatip gereksinimi 5000 kişi olmasına karşılık, bu liseleri bitirenlerin sayısı 25.000 kişiyi bulmaktadır. 2003 yılı itibariyle imam hatip lisesini bitirenlerin sayısı 511.000'i aştığı anlaşılmaktadır. Bu sayılar eğitim düzeninde yaratılan çarpıklıkları ortaya koymaktadır. Normal okullarda bir öğretmene 27 öğrenci düşerken imam hatip liselerinde 10 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir. Açılışından bu güne kadar imam hatip okullarından ve Kur'ân kurslarından mezun olan öğrenci sayısı 3.622.062'dir. Bu öğrencilerin % 62'si kız olması düşündürücüdür. Bu öğrencilerin ancak % 2'si imamlık yapmaktadır. 2004 yılı itibariyle imam hatip lisesi mezunlarının sadece %7,4'ü camilerde din adamı olarak görev yapmaktadır. Bu gerçek, imam hatip liselerinde eğitim gören öğrencilerin ancak % 12'sinin "imam hatip" olmak istediğini doğrulamaktadır.

1945 yılında köylerdeki cami ve mescit oranı 6,7 iken, 1960'ta yüzde 75,3'e çıkmıştır. Bu dönemde din birden keşfedilmiş, yaklaşık 11 kat artmıştır. Cami ve mescit sayısı, "Köy Enstitüleri"nin kapatılıp bunların yerine cami ve mescit yapılmasıyla hızla yükselmiştir. Oysa Avrupa'da hiçbir devlet dinle ilgili çalışmalarda maaş ödememekte, ibadet yerlerinin elektrik, su ve doğalgaz ihtiyaçları için ödenek ayırmamaktadır.

3- Sorunları Aşmada Alevi Çalıştayları

3-4 Haziran 2009 Ankara, 8 Temmuz 2009 tarihinde İstanbul, 19 Ağustos 2009 yine Ankara'da, 30 Eylül 2009 tarihinde Ankara, 11 Kasım 2009 tarihinde İstanbul'da altıncısı da 17 Aralık 2009 tarihinde Ankara da gerçekleşti. Alevi çalıştayı olarak bilinen çalıştayların dizisi 27-3 Ocak 2010 tarihinde Ankara Kızılcahamam'da gerçekleştirilen yedinci ve son çalıştaylara sözde tamamlandı. Bu çalıştaylara yaklaşık 400 kişi katılmasına rağmen umulan sonuçlar bu güne kadar alınamadı. Aleviliğin İslâm üst başlığı altında "Hak, Muhammed- Ali" kavramlar etrafında oluşan bir inanç ve erkân yolu olduğu konusunun dışında ciddi bir gelişme görülmedi.

ABD - Japonya Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Öğretimi ve Türkiye İle Karşılaştırılması

1975 yılında Son Helsinki Kararı'nın imzalanmasından bu yana, Avrupa Güvenlik Ve Dayanışma (OSCE) üyesi birçok ülkede din özgürlüğü, OSCE sürecinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Son Helsinki Kararı'ndan Viyana ve Kopenhang Karar Belgeleri'ne kadar her aşamada OSCE üyesi ülkeler, din özgürlüğünün temel bir insan hakkı olduğunu sürekli onaylamışlardır. Yalnız başına ya da topluca din ve inançlarını serbestçe dile getirmiş ve dinin gereklerini uygulama özgürlüğü, sınır tanımadan aynı dinden kişilerle buluşup bilgi alışverişinde ve din değiştirme özgürlüğü gibi özgürlüklerin tümü OSCE belgelerinde kutsal kabul edilmiştir. Üye ülkeler de medeni, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamın her alanında dini nedenlere dayanarak ayırımcılık yapılmasını önleme ve ortadan kaldırma yükümlülüğünü üstlenmişlerdir. Dinsel toplumların, personel seçimi gibi iç işlerine karışmamak da OSCE'nin din özgürlüğü anlayışının temelindedir. Herhangi bir dilde din eğitimi sağlamaları hakkı da korunmuştur. Üye ülkeler

de uygun kuruluşlarda dinsel personelin eğitimlerine olanak sağlamaya söz vermişlerdir.

Son Helsinki Kararı (1975)

Düşünce, vicdan ve din ve din veya inanç özgürlüğü dahil insan hakları ve temel özgürlüklere saygı.

Üye ülkeler düşünce, vicdan ve din veya inanç özgürlüğü dahil ırk, cinsiyet, dil veya din gözetimi yapmaksızın tüm insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı göstereceklerdir.

Madrid Karar Belgesi (1983)

Üye ülkeler, bireylerin din ve inançlarını özgürce dile getirme ve yalnız veya topluca başkalarıyla kendi vicdanı doğrultusunda uygulama hakkını tanıyıp saygı göstereceklerini yeniden onaylar ve bunun ötesinde bu özgürlüğü güvence altına almak için gerekli eylemleri almayı kabul ederler.

Bunun ötesinde üye ülkeler, dini inanışlar, kuruluşlar, dernekler ve temsilcilerinin, etkinlikleri alanında bağlantılar kurabilmeleri, aralarında toplantılar yapabilmeleri ve bilgi alışverişinde bulunabilmeleri için Son Yasa'nın ilgili hükümlerini uygulayacaklardır.

Viyana Karar Belgesi (1989)

Üye ülkeler, ırk, cinsiyet, dil veya din gözetimi yapmaksızın düşünce, vicdan ve din veya inanç özgürlüğü dahil tüm insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı duyacaklardır.

Kopenhang Karar Belgesi (1990)

Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı olacağını yeniden onaylarlar. Kişinin din ve inanç değiştirme ile kişinin din ve

inancını birey olarak ya da topluca başkalarıyla, halk içinde ya da yalnız başına tapma, öğretme, uygulama, ve yerine getirme yoluyla ifade etme özgürlüğü de bu hakkın kapsamına dahildir. Bu hakkın uygulanması, yalnızca yasanın getirdiği ve uluslararası standartlarla tutarlı kısıtlamalara tabi olabilir.

Dini özgürlüklerle ilgili Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Madde 13/1'de şöyle denilmektedi:

Bu sözleşmeye taraf devletler, herkesin eğitim görme hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Taraf Devletler eğitimin, insanın kişiliğinin ve onur duygusunun tam olarak gelişmesine yönelik olacağı ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygı güçlendireceği hususunda mutabıktırlar.

Taraf devletler, ayrıca, eğitimin, herkesin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılmasını sağlayacağı, tüm uluslar ile tüm ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştireceği ve Birleşmiş Milletler'in korunmasına yönelik faaliyetlerinin güçlendireceği hususlarında mutabıktırlar.

Çeşitli ülkelerde din eğitimi uygulamalarıyla Türkiye'deki din eğitimi ile karşılaştırılmalı eğitim bilimi ve Türkiye'de din eğitimi açısından önemlidir. Türkiye'de din eğitimi sorunu yaygın olarak tartışılmakta ve güncelliğini korumaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday olası tartışmalara yeni boyut kazandırdı. Avrupa Birliği din eğitimi konusunda Türkiye'den bazı değişiklikler istemesine rağmen, dini eğitimi konusunda direngenlik göstererek değişikliğe gidilmedi.

Örneğin, AB Komisyonu, Haziran/1988 tarihinde yaptığı Cardiff Zirvesi'nden sonra Türkiye hakkında rapor hazırlayarak (İlerleme Raporu) bu raporu Ekim / 1988'de AB konseyine sunmuş

olup, bu ve bundan sonra düzenli İlerleme Raporları'nda din, inanç ve vicdan özgürlüğü konusunda Alevilere ve Alevilerin çözüm beklediği konulara yer vermeye başlamıştır.

1998 Yılı İlerleme Raporu'nda, "Türkiye'nin AlevimMüslümanları en az 12 milyon kişi olarak tahmin edilmektedir. Sünni din adamlarının aksine, hükümetten maaş alan Alevi din adamları yoktur."

1999 Yılı İlerleme Raporunda, "Din özgürlüğü bakımından Lozan Antlaşması ile tanınan dinsel azınlıklar ve diğer dinsel azınlıklar arasında bir muamele farklılığı hala mevcuttur."

2000 Yılı İlerleme Raporu'nda, "Alevilere yönelik resmi yaklaşımda herhangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Alevilerin şikâyetleri yalnızca Sünni camileri ve dinsel vakıfların inşası için mali destek sağlaması yanında, okullarda ve ders kitaplarında Alevi kimliğini yansıtmayan zorunlu din eğitimi verilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır.

2001 Yılı İlerleme Raporu, "Sünni olmayan müslüman toplulukların durumunda iyileşme olmamıştır. Alevilere yönelik resmi yaklaşım değişmemiştir. (...) Alevilerin şikayetleri, okullarda ve ders kitaplarında Alevi kimliğini tanımayan zorunlu din eğitimi verilmesiyle ve yalnızca Sünni camileri ve dinsel vakıfları için mali destek sağlanmasıyla ilgilidir."

2002 Yılı İlerleme Raporu, "Şubat ayında Alevi ve Bektaşi Kuruluşları Birliği Kültür Derneği, Anayasa'nın 14 ve 24. maddeleri ve Dernekler Yasası'nın 5. maddesi uyarınca, Alevi ve Bektaşi adı altında dernek kurulamayacağı gerekçesiyle mahkemece kapatılmasına karar verilmiştir.

2003-2004 Yılı İlerleme Raporu, "(...) 6 Ekim 2004'te açıklanan İlerleme Raporu'nda Alevilere ilgili olarak "Sünni olmayan

müslüman azınlıklara gelince, durumlarında bir değişiklik olmadığı görülüyor. Aleviler, dini bir topluluk olarak resmen tanınmamaktadırlar. İbadethane açmakta zorluklar yaşamaktadırlar.

2010 yılına kadar Avrupa Parlamentosu Türkiye'yi azınlıklara ve dini topluluklara uyguladığı ayrımcılıklara ve dayattığı zorluklara son vermeye çağırır. Alevilerin yasal olarak tanınmasını ve yasal korunma altına alınmasını, cemevlerinin inanç merkezleri olarak resmen kabul edilmesini, din derslerinin Sünni öğretiyle sınırlandırılmaması ve seçmeli ders olmasını savunur ve talep eder. İnsan Hakları, Avrupa Mahkemesi'nce Avrupa Sözleşmesi'ne aykırı bulunan zorunlu din derslerine ilişkin madde değişikliklerine değinilmedi. Türkiye de kimlikler üzerinde can yakıcı olan bir konu olan yurttaşlık tanımı ve inançları referendum da dahi gündeme alınmadı. Avrupa ülkelerinde, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Belçika, Avusturya, Hollanda, Danimarka, Yunanistan ve diğer dünya devletleriyle Türkiye ile din öğretimi karşılaştırma yapılırken dünyada yaygın olarak iki yaklaşım sergilenmektedir. Mezhebe dayalı din öğretimi bir de mezhebe dayalı yaklaşımlarıdır. Türkiye'de devlet din öğretimine doğrudan ve belirleyişi bir şekilde müdahale etmektedir. (1982 Anayasası) Amerika Birleşik Devleti'nde merkezli bir milli eğitim bakanlığı ve merkezi tedrisat yasası yok. Okul müfredatları ise eyaletler, hatta okullara göre farklılık gösterebiliyor. Devletin her hangi bir dini tanıması, desteklenmesi ya da vergi ödeyenlerin paralarını bir dinin tanımı ve propagandası için harcanması şiddetle yasaktır. Okullarda dini semboller bulundurulması da anayasaya aykırıdır. Avrupa ülkelerinde ise, okullarda güncel dini konular ve bilgiler verilmiyor. Din eğitiminde amaç laik ilkesine dayalı öğrenciye din bakışı aşılamak değil, dinler hakkında bilgi vererek kendi değerlerini ve diğer dinlerin maneviyatını anlamalarını sağlamak, yaklaşım, eleştirel bir bakış açısı

oluşturmanın yanı sıra, dünyada haberdar olma yetkilerini geliştirmektedir. Örneğin, Belçika ve Avusturya'da din dersleri programlarıyla ilgili dinin tarafından yapılır ya da onaylanır. ABD'de herhangi bir dinin tanımlanması, desteklenmesi ya da vergi ödeyenlerin paralarını bir dinin tanıtımı propagandası için harcanması şeklinde yasak olduğu için okullarca güncel dini konular ve bilgiler verilmiyor. Okullarda dini sembollerin kullanılması da anayasaya aykırıdır ve dinler tarihi karşılaştırılmalı din çalışmaları içerikli bir dönem okullarda sunulması dönüşülmektedir. Avrupa ülkelerinde Fransa, Almanya, İspanya, İtalya'da resmi din yoktur. İngiltere, Almanya, Norveç'te geliştirmeye çalışılan yeni yaklaşımlara yeni mezhepler üstü model "mezheplere bağlı olmayan model, birleştirici model, çoğulcu model vb." modellerle yeni bir statüye kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Mezhebe dayalı din öğretimi uygulayan Avrupa ülkelerinde din derslerinin adı ile ilgili dinin adı ile anılmaktadır. Öğretmen atamalarında ve programlarının belirlenmesinde ilgili dinin temsilcisi kurumdan olay alınarak uygulanır. Din öğretiminde esas insana saygı geleneksel ve bireysel kültür yaratıcılığına saygı temelinde, demokratik toplum yaratma, dünya barışına katkı sağlama, erdem, duygusunu geliştirerek, bağımsız karar verme yetkisini geliştirmeyi esas alan dini öğretimin Türkiye'de yapılması zorunluluktur. Avrupa Birliği'ne üye ülkeler de din öğretimi ve eğitimi inanç özgürlükleri içinde algılamaktadır. Devletler vatandaşın dini inancına, düşünce ve ifade özgürlüklerine karışmamaktadır. Devlet vatandaşın dinine karışmayı inanç özgürlüğüne saldırı olarak algıladığı için din eğitimi ve öğretimini özel din temsilcilerine bırakmıştır.

Türkiye'de, her ne kadar hak olarak görülse de, Anayasa'da din derslerinin zorunlu kılınması, devlet tarafından yerine getirilmesi gereken bir hak olarak görülmesi nedeniyle, anayasa uyarınca

devlet, din eğitim ve öğretimini tekeline alarak Sünni teolojiyi ayrıcalıklı konuma getirmiştir. Türkiye'de, devlet, dini öğretime direk müdahale etmektedir. Dini öğretime devlet baskın bir biçimde hâkimdir. Din eğitiminin sadece bir mezhebin dini vecibelerini, dualarını, doktrini ve tarihini yerine getirmektir. Örneğin, demokrasi ile yönetilen Fransa'da kamusal alanda dini öğretim yapılmamaktadır. Okullarda dini konuların yasaklanmasını getirdi. Laikliğin kararlı bir şekilde savunulması gibi yeni bir model geliştirdi. Türkiye kendi tarihsel, siyasal ve toplumsal talepleri göz önünde bulundurarak Avrupa normlarına göre model geliştirmemiştir. Halkıyla bütünleşen bir devlet bütün inanç gruplarının taleplerini göz önünde bulundurarak çağdaş model geliştirerek devlet-halk bütünleşmesini sağlar. Vatandaşın dini eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını bilimsel yöntemleri dikkate alınarak talepleri sağlıklı bir şekilde yerine getirir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri anayasada zorunlu olmaktan çıkarılarak tüm inanç gruplarına eşit, adil, ahlâkililik ve güven esas alınarak yeniden hazırlanmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı tüm inanç kurumlarının ihtiyaçlarını karşılayacak özerk bir kurum haline getirilmeli veya işlevsizleştirilmelidir. Dinler, mezhepler ve inançlar üstü bir din eğitimi ve öğretimi tüm vatandaşlara eşit, adil ve ahlâkililik esas alınarak Diyanet İşleri Başkanlığı yeniden yapılandırılmalıdır.

4- Alevilerin Talepleri

1. Diyanet İşleri Başkanlığı toplumdaki bütün dinsel ve mezhepsel katmanların dinsel inançlarını karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmeli, Din İşleri Yüksek Kurulu oluşturularak doğrudan Cumhurbaşkanlığı'na bağlı özerk konuma kavuşturmalı ve nüfus oranında genel bütçeden pay verilmesi.

2. Aleviler ibadet yerinin cemevi olarak kabul edilmesi.

3. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde Aleviliği yer almadığı bir İslâm içindeki yerinin belirlenmediği görülmüştür. Okullarda tamamen Sünni teoloji anlatılmaktadır. İnanç farklılıkları göz ardı edilmektedir. İslâm'ın Arap-Emevi yorumu öne çıkarılmıştır. Bu nedenle Alevilik İslâm inancı anlatılmamaktadır. Din kültürü ve Ahlâk Bilgisi kitaplarında Kur'ân ve Ehlibeyt, Alevilik ahlâk yasası ve anlayışları, Alevilikte cem, 12 hizmet, sema, musahiplik, kirvelik, Hızır ve muharrem oruçları, dört kapı, kırk makam, üç sünnet, yedi farz, on iki farz, Alevilik edebiyatı, Alevilik erkânları ve ibadetleri mutlaka yer almalıdır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri mezhepler üstü model şeklinde yeniden hazırlanmalıdır.

4. Emeviler ve Abbasiler döneminden beri süre gelen din kitaplar ve ansiklopedilerde Aleviler-Ehlibeyt hakkında uydurulan hadislerden ve devlet arşivindeki kitap ve belgelerdeki aşağılayıcı, kötüleyici, sözcük ve kavramlardan arındırmalıdır. Alevi Edebiyatını tanıtıcı okuma parçalarının kitaplarda yer almalıdır. Bu nedenle Alevi inancına saygı gösterilmesi ve yanlıştan vazgeçilmesi anlatılmaktadır.

5. İmar Kanunu ve Köy Kanunu'nda değişiklik yapılarak tıpkı cami, kilise, sinagog, havra gibi Alevilerin ibadet yeri olan cemevlerine yer ayrılmalıdır. Elektrik, su, doğalgaz ve diğer giderleri karşılanmalıdır. Sünni cemaatin ibadethanelerine verilen devlet desteğinin aynısı Alevi ibadet yerleri olan cemevlerine ödenerek verilmelidir.

6. Alevi inanç önderlerini çağın gereklerine göre yetiştirebilecek orta ve yüksek öğrenim kurumları oluşturulmalıdır.

7. Alevi toplumunun kendilerini ifade edebilecek inançları icra edebilecek inanç ve ibadet usullerini kabullenmesi ve özel bir yasayla mutlaka yasallaştırılmalıdır.

8. Devlet Alevilerin potansiyel suçlu görmekten vazgeçilmeli, Alevilere karşı eşit, adil, inançlara saygı temelinde hareket etmelidir. Anayasanın 10. ve 24. maddeleri işler hale getirilmelidir.

9. Devlet Alevilik inancını tarihi ve kültürel yönüyle de insana tanıtacak TV programlarına yer vermelidir.

10. Bağlama okullarda çalgı aleti aracı olarak kabul edilmelidir.

11. Muharrem orucu ve Hz. Ali'nin doğum günü olarak kabul edilen Nevruz bayramının dini gün olarak kutlanması. Gadr-i Hum gününün kurtuluş günü olarak kutlanması.

IV- Sonuç ve Öneriler

Ülkemizde inanç hakları ile ilgili olarak:

1. İnsan haklarına, özellikle din ve inanç özgürlüğüne saygı gösterilmeli, bu konuda hoşgörülü bir ortamın oluşması sağlanmalı.

2. Dine veya inanca dayalı ayrımcılık ve hoşgörü eksikliği ve dine veya inanca dayalı önyargılar ve tek tipleştirme eğilimleri ile mücadele edilmeli.

3. Din eğitimi isteğe bağlı olmalıdır. Zorunlu veya seçmeli ders olarak okullarımızda okutulmamalıdır. İsteğe bağlı din eğitimi, örgün eğitim çerçevesi içinde planlanmalıdır.

4. İsteğe bağlı din eğitiminin içeriği Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin içerik ve felsefe boyutuyla çelişmeyecek şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Isteğe bağlı din eğitimi üniversite mezunu, pedagojik formasyon almış ve din eğitimini yukarıda yazılı ilkeler doğrultusunda uygulayabilecek din bilgisi öğretmenleri tarafından verilmelidir.

5. İsteğe bağlı din dersi veren öğretmenlerin maaş ve ücreti için devlet bütçesinden herhangi bir pay ayrılmamalıdır.

6. Bu alternatiflerin ülkemizdeki inanç çeşitliliğini yansıtan katılımcı bir süreç içerisinde uzmanlar tarafından tartışılması ve kabul edilebilir, uygulanabilir ve sürdürülebilir bir öneri geliştirmelidir.

7. Din Kültürü ve Ahlâk Eğitimi mezhepler üstü bir yaklaşım içerisinde din eğitimi bir hak olarak görülmeli. Anayasal tercih din eğitiminin bir özgürlük konusu olarak ele alınıp sosyal bir hak olarak da yenilen düzenlemelidir. Türkiye'de din eğitimi kendi tarihsel toplumsal, siyasal yapısı içinde yeniden XXI. yy Türkiye'sine yakışır bir şekilde yeniden ele alınmalıdır.

8. Başta Aleviler olmak üzere Şiileri, Şafileri, Bahaîleri, Katolikleri, Ortodoksları, Protestanları, Gregoryenleri, Musevileri, Süryani ve Ezidileri, Nusayrileri, Agnostikleri, Deistleri, Ateistleri ve tüm inanç gruplarını eşit adil, ahlâkilik ve güven temeli üzerinde inançlarına özgürlük sağlanmalıdır.

9. Diyanet İşleri Başkanlığı tüm inanç kurumlarının ihtiyaçlarını karşılayacak özerk bir kurum haline getirilmelidir.

Kaynakça

1. Fazlı Arabacı, "Avrupa (Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika)'da Din Öğretimi", Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi. s. 91

2. S. Hayri Bolay ve Mümtaz'er Türköne, Din Eğitimi Raporu, Ankara, 1995

3. Neol Teranor, "Kiliseler İle AB Arası İlişkiler", Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereler (3-7 Mayıs 2000), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayanı, Ankara, 2000

4. Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, A.Ü. İ.F. Yay. Ankara, 1988

5. Recep Karaca, Batı Trakya'da Türk ve Yunan Okullarında Din Dersleri Müfredat Programları, Müslüman Türk Okullarında Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri, U.Ü. İlahiyat Fakültesi Basılmamış Lisans Tezi, Bursa, 1999

6. Harry Noormann, "Almanya'da Hıristiyan Din Dersinin Hukuksal Çerçeve Koşulları ve İslâm Din Dersi İçin Olası Modeller"; Türkiye ve Almanya'da İslâm Din Dersi Tartışmaları, C.Ü. İlahiyat Fakültesi ve Konrad Adenauer Vakfı Yayını, Ankara, 2000

7. Doç. Dr. Mehmet, Zeki Aydın, Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Öğretimi ve Türkiye ile Karşılaştırılması

8. Alevi Bektaşi Federasyonu - Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye ve Aleviler - 2002

9. Yürür Kızılca, ABD, Japonya ve Avrupa Birliği'ne Bağlı Ülkelerin İlk, Orta ve Lise Seviyesindeki Okullarında Din Dersi Eğitimi. (Tez çalışması)

10. TESEV Yayınları, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Değerlendirme Raporları, 2004

11. Cavit Orhan Tütengil, Türkiye'de Köy Sorunu, İstanbul - 1970

12. Adel Allouche, The Origins and Development of The Ottomen - Safawid Conflict, s. 171-173, Berlin - 1983; Akt. Prof. Dr. Ahmet Uğurlu, İbn-i Kemal.

13. Soner Yalçın, Hürriyet Gazetesi, 20 Ocak 2008

14. Ali Kaya, Alevilik'te Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Can yayınları, İstanbul- 2006

15. Ali Kaya, Tunceli (Dersim) Kültürü, Can Yayınları, İstanbul 1995

16. Ali Kaya, Alevilikte İnanç sohbetleri, Can yayınları, İstanbul 2008

GADİR HUM BAYRAMI'NIN ANLAM VE ÖNEMİ

17 Aralık 2008

Hazret-i Muhammed, Kabe ziyaretini tamamlayıp müslümanlarla birlikte Medine'ye doğru yola çıktı. Mekke ile Medine arasında bulunan Gadir Hum denilen yere gelip mola verildi (17 Mart 632). Burada Yüce Allah'tan şu ayet indirildi:

"Ey sevgili Peygamberim! Rabb'inden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun sana sunduğu elçilik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan (düşmanlarından) koruyacaktır." (Maide -67)

Hazret-i Muhammed bu emri alınca deve semerlerinden yapılan yüksekçe bir kürsüye çıktı, Hazret-i Ali'yi yanına çağırdı ve onu da kürsüye çıkarıp sağ yanına aldı. Allah'a hamdettikten sonra yüksek sesle şöyle buyurdu:

"Ahirete göçmekte hepinizden önde bulunuyorum. Orada (Cennet'te) havuz başında bana ulaştığını: zaman sizden iki değerli şeyi soracağım; size iki paha biçilmez emanet bırakıyorum. Biri ötekinden daha da büyük:

Biri, Allah 'in kitabı olan Kur'ân, diğeri de Ehl-i Beyt'imdir.

Bu ikisi havuz başında bana ulaşıncaya kadar birbirinden ayrılmaz; bunu Rabb'imden diledim... Benden sonra bu ikisine yapışır sarılırsanız, sonsuza kadar sapmaz, yolunuzu yitirmezsiniz..."

Ondan sonra şöyle buyurdu:

"Ben size sizin nefislerinizden daha ileri değil miyim? Sizin iyiliklerinizi sizden daha iyi bilmez miyim?"

Orada bulunan müminler hep bir ağızdan kendisini onaylayıp:

"Evet ey Tanrı Elçisi! Sen bizim nefsimizden bize daha yakın (evla) sın. Dünya ve ahirette bizim faydalarımızı bizden daha iyi bilirsin!..." dediler.

Hazret-i Muhammed (a.s.) bunun üzerine sağ eliyle Hazret-i Ali'nin sağ elini tutup kaldırdı, onu överek buyurdu ki:

"Ey insanlar!

Biliniz ki, ben her kimin mevlası isem, bu Ali de onun mevlasıdır.

Ali'nin nefsi benim nefsim, Ali'nin kanı benim kanım, Ali'nin ruhu benim ruhumdur.

Her kim beni severse, Allah'ı sever; her kim Allah'ı severse, Ali'yi sever.

Her kim beni sevmezse, Allah'ı sevmez; her kim Allah'ı sevmezse Ali'yi sevmez.

Hak ve adalet her zaman Ali ile beraberdir. Ya Rabbi! Şahit ol.

Ey Allah'ım! Ali'yi seveni sev. Ali'ye düşmanlık edeni sevme. Ali'ye yardım edene yardım et. Ali'ye kötülük edeni aşağılandır!"

" Hazret-i Peygamber vefatında önce yaptığı bu açıklamalarla kendi yerine Hazret-i Ali'nin halife, vasi ve müminlerin önderi olduğunu ilan etmiştir. Demek ki Hz. Muhammed'in hak halifesi Hazret-i Ali'dir."

Hazret-i Muhammed'in bu öğüt ve açıklamalarından sonra, orada bulunan binlerce insan birer birer gelip Hazret-i Alî'ye biat ettiler ve kutladılar.

Hattab Oğlu Ömer, İmam-ı Ali'nin elinden tutarak:

"Kutlu olsun, ne mutlu sana ey Ali! Hem benim hem de kadın-erkek bütün müminlerin velisi (önderi) oldun. " diyerek ona biat etti.

Gadir hadisini Hazret-i Peygamber kendiliğinden değil tebliğ ayeti indikten sonra, Allah'ın emriyle buyurmuştur. Tanrısal emirde elbette bir hikmet olacaktır. Bu hikmeti Hazret-i Ali'nin yalnız muhabbetine ve sevgisine bağlamak doğru ve yeterli olamaz. Gerçekte bu hadis Ali'ye muhabbetle birlikte, daha önemli bir görev için fer-man buyurulmuştur. Bunu Ravzat-ûl-Ahbab şöyle açıklıyor:

"Görülüyor ki Gadir Hum günü, üçüncü kez olarak İmam-ı Ali (a.s.) yaklaşık 124.000 müslümanın önünde (mevla, veli, halife) olarak atanmıştır. Ve ashabın çoğunluğu sırasıyla Hazret-i Ali'yi kutlamış ve ona biat (ikrar, and) etmişlerdir."

Gadir Hum'da açıkça görülüyor ki îmam-i Ali, resmen halife tayin edilmiştir ve Aleviler 1400 yıldır onu tutmakta, sevmekte haklıdırlar.

İslâm'ın temeli olan Gadir Hum hadisi, verdiği ikrardan/sözden dönenler tarafından ayaklar altına alındı. Nitekim, Medine'ye döner dönmez işler değişti. Allah'ın emriyle, Hz. Muhammed'in verdiği görev Hz. Ali'ni elinden alındı. Eskiden beri Ehl-i Beyt'e karşı olan Emeviler din kaygısını bir tarafa bırakıp türlü entrikalar çevirdiler. Gadir Hum ahdi geçerli olup da Hz. Muhammed'in yerini Hz. Ali alırsa Arap kabileleri üzerinde bir daha egemenlik kuramayacaklarını anladılar. Aralarında türlü hileler kurup, planlar düzenleyip, Allah'ın ve Peygamberin emri olan "Gadir Hum buyruğunu"nu kısa sürede yok ederek, Yüce Peygamberin "Tanrısal emri"ni gümbürtüye getirdiler.

Emevilerin amacı, halifeliği Hz. Ali'ye vermemek, Hz. Muhammed'i ve İslâm'ı yıpratmaktı. Ve başarılı da oldular. İşte bugün İslâm ülkelerinin birçoğunda Emevi zihniyeti sürdürülmektedir..

Tarihsel gerçekler yy.'larca hep hasır altı edilip gizlenmiş, saf müslümanlar yalan yanlış bilgilerle kandırılmış, açıkça günah işlenmiştir. Haksızlık edilmiştir.

Hazret-i Muhammed'e:

"Ümmetin içinde kurtuluşa erecekler kimlerdir?" diye soranlara, O:

"Ali ve Ali'ye uyanlardır!" buyurmuştu.

O sırada inen bir ayet de Hazret-i Muhammed'in bu sözünü doğrulamıştır:

"Fakat, inanıp yararlı iş işleyenler, iste bunlar varatûamarın en iyileridir.

Hazret-i Muhammed bu ayeti yorumlarken, Hazret-i Ali'ye dönmüş, "Sen ve sana uyanlar Kıyamet Günü Allah'tan razı olmuş ve onun razılığını kazanmış olarak diriltileceksiniz." buyurmuştur.

Çoğunluğu Sünni olmak üzere 20 tarihçi, 54 hadisçi ve 26 tefsirci yani toplam olarak tam 100 bilgin, belgesel olarak yazmış oldukları kitaplarında Gadir Hum'da Hazret-i Ali'nin Tanrı emriyle Hazret-i Muhammed (a.s.) tarafından, kendisinden sonra ve kendi yerine Halife olarak ümmetine tanıtıldığını teyid ve tasdik etmişlerdir. Bu bilginlerin en ünlüleri şunlardır:

Belazuri, Taberi, Şehristani, Hatib-i Bağdadi, Yakut-ı Hamevi, İbn-i Esir, İmam Şafii, İmam Malik, İmam Ahmed b. Hanbel, Buhari, Tirmizi, Fahr-i Razi, Kadi Beyzavi, Sadeddin-i Teftazani, Dr. Tana Hüseyin vd.

Sünni tarihçilerden Şehbender-zade Filibeli Ahmed Hilmi şöyle diyor:

"Ashab hakkındaki hadis-i şerifler iyice tetkik edilirse görülür ki Cenab-ı Nebi, Hazret-i Ali'nin kendisinden sonra Kafile-salar-i

İslâm (Mü'minlerin Önderi) olmasını istiyordu. Çünkü Ali'yi bizzat ve hususi ihtimam (özen) ile yetiştirmiş ve bütün sır ve işlerine mahrem (gizli sırlarına arkadaş) etmişti."

Gerek kendisi ve gerekse eserleri, değil yalnız Doğu'da, Batı dünyasında da şöhret kazanmış olan Mısırlı tarih bilgini ve Sünni Dr. Tana Hüseyin, "Ali ve Evladları" adlı eserinde Hazret-i Ali ile ilgili tüm tarihsel olayları (Hicret, Kardeşlik, Vasiyet, Mübahale, Uhud, Hendek, Hayber, Tebük, Gadir Hum vb.) ve hadisleri naklettikten sonra şu sonuca varıyor, Hazret-i Muhammed'den sınra halifelik hakkı, Hz. Ali'nindir."

İşte, Aleviler bu belgelere (ayet, hadis, tarihsel olaylar...) dayanarak İmam-i Ali'nin yanında yer aldılar, 1400 yıldan beri Hz. Ali taraftarı oldular. "Hz. Ali yandaşı" anlamındaki kişilere de Alevi adı verilmiştir. Alevi, Hz. Ali ailesi'nin adıdır. Hz. Ali'ye bağlı olan, onu sevan Hz. Ali'nin yolundan giden ve Hz. Ali'nin taraftarlarına Alevi denilir.Bu tarihten itibaren Aleviler, Ehl-i Beyt taraftarları her yıl Gadir Hum bayramını kutlamaktadırlar.17 Aralık 2008 tarihi Gadir Hum Bayramı'nın kutlandığı gündür.

Bkz. Alevilik'te İnanç Sohbetleri sf.123-124,. Ali Kaya, Can Yayınları, Kasım 2008 İstanbul.

NEVRUZ BAYRAMI (21 MART)

Nevruz, Farsçada "yeni gün" anlamına gelmektedir. Yine Dersimcede nev (yeni) roz - roj (gün) sözcüklerinin birleşmesi ile oluşan ve yeni gün anlamında nevruz kullanılır. Nevruz Bayramı günümüzde Kafkasya, Orta Doğu halkları ve Anadolu'da baharın geldiği, doğanın canlandığı ve bütün mutlu günlerin başlangıcı, dargınların barıştığı, dostların birbirlerini ziyaret ettiği, barışın, kardeşliğin, sevginin, özgürlük ve kurtuluş günü olarak her yıl 21 Mart'ta kutlanmaktadır.

Yeni yılın başlangıcı, kurtuluş günü, baharın dirilişi olarak kutlanan ve efsanelerle örtülerek çok değişik biçimler almış olan Nevruz'un, Baktriyalı Zerdüşt dininden geldiğini sanılmaktadır. 10. yy.'da dinsel baskılar nedeni ile İran'ı terk ettiler. Parsiler olarak bilinen bu toplum Hindistan'ın Yezd gibi bazı bölgelerine yerleştiler. Günümüzde Zerdüşt dini İran'daki Gebriler ve Hindistandaki Parsiler arasında varlığını sürdürmektedir. Bu inancı sürdüren Parsiler arasında (İran-Gilan ve Hindistan'da) yaşam bayramı olarak kutlanan Nevruz'da yaşam ve renkleri koruyucu ruhları ve ölüler için çeşitli duaların okunduğu bir dizi ayin yapılır. Parsiler, Nevruz boyunca birbirlerini başındaki kişinin sağ elle avuçtan geçirmeye dayanan Hamazor törenleri ile kutlarlar. Bu sırada karşılıklı iyi niyetli sözler söylenir.

Ari dillerini konuşan halklarca güneşin koç burcuna girdiği, Tanrı'nın evreni ve insanı yarattığı gün olarak kabul edilen Nevruz, eski İran takviminde birinci ay olan Ferverdin'in ilk gününe

rastlar. Bu günün karşılığı miladi takvimde 22 Marttır. "Nevruz-i Amme" 28 Martta ise "Nevruz-i Hassa" olarak adlandırılırdı. İran şahları ve devlet ileri gelenleri bugünlerde halkın bütün isteklerini yerine getirmeye çalışır ve halkın dertlerini dinlemeye özen gösterirlerdi. Şenliklerle kutlanan bayram sırasında başta çocuklar olmak üzere herkes mutlaka yeni giysiler giyer, eski eşyaların yerine yenileri konulur. İslâmiyet kabul edilmeden önce de bahar kutlamaları yapılırdı. Türkler arasında Nevruz geleneği sonradan yaygınlık kazanmıştır. Anadolu'da kutlanan eski bahar şenliklerinin de Türklerdeki nevruz geleneğini biçimlendirmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. (Bkz. Ana Britanica)

Nevruza ayrı bir önem veren Alevi-Bektaşiler bugünü Hz. Ali'nin doğum günü ve Hz. Fatma ile evlendiği gün olarak kabul ederler. Nevruz akşamı halk cemevinde toplanır getirilen lokmalar dağıtılır Nevruz gülbangı verilir; Sultan Nevruz akşamı yapılan cem sonrası lokma, süt ve şerbet dağıtılır. Şiiler Nevruzu Hz. Ali'nin halife ilan olduğu gün olarak kutlarlar. Sünni Türkler arasında da Nevruz birçok geleneğe konu olmuştur. Örneğin Manisa'da her yıl Nevruz günü (22 Mart) mesir bayramı düzenlenir ve halka mesir macunu dağıtılır. Geçmişte Osmanlı padişahları ve devletin ileri gelenlerine "Nevruziyye piskesi" armağanlar ve Divan şairlerince yazılmış Nevruziye kasidelerin sunulması da bu eski geleneğin uzantılarındandır.

Kafkasya ve Balkanlar'da da kutlanan Nevruz, İranlılardan, Araplara geçmiştir. Arapçada, Nevruz biçiminde geçen bugün ve bununla ilgili gelenekler Irak ve Mısır'da da günümüze dek varlığını sürdürmektedir. Zazalar ve Kürtler arasında da bayram olarak yaşayan Nevruz geleneği Kawa adlı demircinin zalim Denhak'ı alt etmesini anlatan bir efsane ile özdeşleştirilir.

Aleviler ise, Nevruz Bayramı'na diğer toplumlardan farklı olarak, inançsal görünüm vermişlerdir. Her yıl bu inançları gereği olarak:

1- Gece, gündüzün eşitlendiği gün,

2- Güneşin Koç Burcu'na girdiği gün,

3- Hz. Ali'nin Kabe içinde 21 Mart'ta doğduğu gün,

4- Hz. Muhammed'in peygamberlik payesine eriştiği gün,

5- Hz. Yusuf kuyudan çıkarıldığı gün,

6- Allah'ın evreni ve insanı yarattığı gün,

7- İbrahim Peygamber'in Kabe'yi yaptığı gün,

8- Hz. Ali ile Hz. Fatıma evlendiği gün,

9- Hz. Muhammed Veda Hutbesi'ni okuyarak (Gadir Hum'da) Hz. Ali'yi İslâm alemine vekil tayin ettiği gün

olarak kutlamaktadırlar.

Bu nedenlerden dolayı Nevruz Bayramı miladi yılın 21 Mart günü kutlanır. Alevilerce kutsal kabul edilen bu bayramda şeker, şerbet ve çiçeklerle kutlanır. Hz. Ali'nin doğumu nedeniyle cem yapılır, nefesler okunur, semahlar dönülür.

İstanbul, 2006

ALEVİLER VE AKP

17.02.2008

İstanbul Dersim Derneği Ikitelli

AKP hükümeti başta olmak üzere, Cumhuriyet dönem hükümetleri, Alevilerin yaşadıkları sorunlara çözüm getirmediler. Hükümetler göstermelik vaatlerle yıllarca Alevileri aldattılar. Ve aldatmaya da devam etmektedirler.

AKP hükümetini beş yıllık icraatları geçmişi aratmayacak şekilde sürmektedir. Hükümetler, Anayasa, İ.Y.U.K, Milli Eğitim Temel Kanunu, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve bütün diğer uluslar arası anlaşmalar ve sözleşmelerin gereklerini yerine getirmemişlerdir.

AKP'nin Alevi inancı ile ilgili açılım ve yaklaşımlarının gerçek nedeni Alevilerle ilgili Türkiye ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde süren davalarıdır. AB ve ABD'nin inanç özgürlüğü konusunda yaptığı baskılar ve yaklaşımlardır. AKP'nin Alevi kökenli bazı milletvekilleri ve kurumların aracılığıyla alternatif bir Alevi gruplaşması yaratılmaya yönelik planların bir parçasıdır.

AKP'nin Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı "Genel müdürlük oluşturması, iftar yemeği ve Alevi kaynaklarının yayınlanması, türbanın serbest bırakılması (9 Şubat 2008)" gibi, girişimler doğrudan doğruya kadın ile erkeği eşit değil, farklı gören Vahhabi dinsel ve geleneksel gerekçenin var olduğunun göstergesidir. Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Alevileri yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır.

AKP'nin bu girişimleri, Alevi inancını asimile etmek, örgütleştirerek etkisizleştirmek için yapılan entrikaların birer devamıdır.

AKP hükümetinin bu girişimlerinin temel amacı, hak ve yetki verme yerine, devşirme Aleviler aracılığıyla Aleviliği özünden koparmak, asimilasyona uğratmaktır. Atatürk Devrimleri'ni ve Cumhuriyet'i ortadan kaldırmaktır.

AB'nin 17 Aralık 2004 tarihindeki ilerleme raporunda Aleviler, ilk kez azınlık olarak gösterildi. Alevi örgütleri bu anlayışı protesto ettiler.

AKP'nin anlayışı, Emevi, Abbasi ve Vahhabi anlayışının devamıdır. AKP hükümetinden Alevi inancı ile ilgili ilerleme ve çözümleme beklemek saflıktır. Devlet arşivlerinde geçmişten gelen Alevilerin sorunları ve çözüm önerileri ile ilgili raporlar mevcuttur. Hükümetler geçmişte olduğu gibi bugün de samimi davranmamaktadırlar. Samimi olsalardı, tüm Alevi kurum ve kuruluş yöneticileriyle birlikte bir toplantı düzenlenir, öneriler dikkate alınarak ortak çözüm bulunabilinirdi.

2002 tarih ve 4100 sayılı Bakanlar Kurulu'nun kararında bir madde ile nerelere bedava elektrik verileceği düzenlenmiştir. Bu maddede de elektrik verileceği yerlerin içinde ibadet yerleri sayılmıştır. Cami, mescit, kilise, sinagog ve havra gibi ibadet yeri olarak belirtilmiştir. Alevilerin ibadet yeri olan cem evlerinde elektrik, su ve doğal gaz paraları alınmaya devam edilmiştir.

Aleviler inançlarını yerine getirmeleri için:

1. Diyanet İşleri Başkanlığı toplumdaki bütün dinsel ve mezhepsel katmanların dinsel inançlarını karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmeli ve nüfus oranında pay verilmesini,

2. Alevilerin ibadet yeri cemevi olarak kabul edilmesini,

3. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde Aleviliği yer almadığı ve İslâm içindeki yerinin belirlenmediği görülmüştür. Okul-

larda tamamen Sünni teoloji anlatılmaktadır. İnanç farklılıkları göz ardı edilmesine son verilmesi,

4. İslâm'ın Arap-Emevi yorumu öne çıkarılmıştır. Bu nedenle Alevilik İslâm inancı anlatılmasını,

5. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi kitaplarında Kur'ân ve Ehlibeyt, Alevilik ahlâk yasası ve anlayışları, Alevilikte cem, 12 hizmet, semah, musahiplik, kirvelik, Hızır ve Muharrem oruçları, dört kapı, kırk makam, üç sünnet, yedi farz, on iki farz, Alevilik edebiyatı, Alevilik erkânları ve ibadetlerinin mutlaka yer alınasını,

6. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri mezhepler üstü model şeklinde yeniden hazırlanmasını,

7. Emevi ve Abbasiler döneminden beri süre gelen din kitapları ve ansiklopedilerde Aleviler- Ehlibeyt hakkında uydurulan hadislerden ve devlet arşivindeki kitap ve belgelerdeki aşağılayıcı, kötüleyici, sözcük ve kavramlardan arındırmasını,

8. Alevi edebiyatını tanıtıcı okuma parçalarının kitaplarda yer almalıdır. Bu nedenle Alevi inancına saygı gösterilmesi ve yanlıştan vazgeçilmesini,

9. İmar kanunu ve Köy Kanunu'nda değişiklik yapılarak tıpkı cami, kilise, sinagog, havra gibi Alevilerin ibadet yeri olan cemevlerine yer ayrılmasını,

10. Elektrik, su, doğalgaz ve diğer giderleri karşılanmasını ve Sünni cemaatin ibadethanelerine verilen devlet desteğinin aynısı Alevi ibadet yerleri olan cemevlerine ödenek verilmesini,

11. Alevi inanç önderlerini çağın gereklerine göre yetiştirebilecek orta ve yüksek öğretim kurumları oluşturulmasını,

12. Alevi toplumunun kendilerini ifade edebilecek inançlarını icra edebilecek inanç ve ibadet usullerinin kabullenmesini ve özel bir yasayla mutlaka yasallaştırılmasını,

13. Devleti nAlevileri potansiyel suçlu görmekten vazgeçmesi, Alevilere karşı eşit, adil, inançlarına saygı temelinde hareket etmesini,

14. Bağlamanın okullarda enstrüman aracı olarak kabul edilmesini,

15. Devletin Alevilik inancını tarihi ve kültürel yönüyle de insanlara tanıtacak TV programlarına yer vermesini,

16. Muharrem Orucu, Hızır Orucu, Nezruz Bayramı ve Gadiri Hum gününün dini bayram olarak kabul edilmesini talep etmektedirler.

Yıllarca bu talepleri dillendirmelerine rağmen, geçmiş yöneticiler, hükümetler gibi AKP hükümeti de, Alevilerin bu haklı ve masumane taleplerine bugüne kadar kulak tıkamışlar ve engellemek içinde elinde geleni yapmaktadırlar.

Geçmişte AKP zihniyetinde olanlar Alevilere: ''Mum söndü yapıyorlar.'' (12.2.1997) diyordu. 'Şevket Kazan' "Sapık" demekte tereddüt etmedi. (6.06.1998) Saadet Partisi Genel Başkanı Recai Kutan ise aynı düşünceleri paylaşmaktan geri kalmadı. AKP tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirilen Ali Bardakoğlu da: "Cemevleri ibadet yerleri değil." derken, yardımcısı Tayar Taş ise: "Cemevleri cümbüş yeridir." demek suretiyle Alevilerin ibadet yerleri olan cemevleri ve inançlarını aşağılamaktan geri kalmamıştır. AKP'li yerel yönetimler cemevlerinin yapımına ruhsat vermezken AKP'liler Alevilerden yana olabilirler mi? Tayyip Erdoğan, Karacaahmet Cemevi'ni yıkmıştı. "Cemevi cümbüş evidir." diyordu.

Sultanbeyli Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'nin Kartal ilçesinde 2770 imza ile imar planında ibadet yeri olarak ayrılan alanın kendilerine cemevi yapmak üzere tahsis talebi reddedilmiş ve açılmış olan dava, İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nde hâlâ sürmektedir. Sultanbeyli ilçesinde 10 bin 260 imza ile tapulu arsa üzerine

yapılmak istenen cemevi inşaatı AKP'li belediye başkanı tarafından engellenmiştir. Bütçe görüşmeleri sırasında AKP'li milletvekillerinde biri şöyle diyordu: "Alevilere pay verirsek yarın da Satanistler ister." Bu gibi gerekçelerle Alevilere bütçeden pay verilmediği gibi, Aleviler aşağılanmıştır. AKP'liler bir kez daha art niyetlerini ortaya koymuşlardır.

Çankaya Cemevi Yaptırma Derneği'nin Çankaya Kaymakamlığı'na yapmış olduğu başvuru reddedilmiş, dava halen devam etmektedir. Alevi-Bektaşi Eğitim ve Kültür Vakfı tarafında açılan dava ile İstanbul-Sütlüce Karaağaç Tekkesi, 2. nolu Anıtlar Kurulu kararı ile 5 Mayıs 2006 tarihinde da korunması için kültür varlığı olarak tescil edildi. Bu dergâh Balkanların en büyük Bektaşi dergâhıdır (1757-1774).

8.2.2007 tarihinde basında çıkan bir haberde Cem Vakfı Genel Başkanı Prof. İzzettin Doğanın randevu talebi reddedilmiştir. Cem Vakfı tarafından Alevi hakları ile ilgili dört bin kişilik hukuk davası devam etmektedir.

AKP tarafından 7 Ocak 2008 tarihinde iftar yemeği düzenlendi. Bu iftar yemeğine AKP'nin 9 bakanı ve 50'ye yakın AKP'li milletvekili katıldı. Ancak çağırılan 300 Alevi örgütünden 6'sı katıldı. Bunlardan 3'ü paravan Alevi örgütü olmasına rağmen, diğer Alevi örgütleri bu iftar yemeğine katılmayarak protesto etmişlerdir. Aleviler, AKP'nin tuzaklarına alet olmayarak izzetle yaşamaya devam etmişlerdir.

AKP'nin bu çalışmaları devleti Sünnileştirme operasyonudur. Sözde Diyanet'e bağlı Din İşleri Müdürlüğü, Alevilere 3 bin kişilik kadro tahsis edileceği ve 2 milyon TL. bütçe ayrılacağı, yine kurum bünyesinde Alevi Enstitüsü kurulmasının yanı sıra, Ankara ve İstanbul'da da dergâh büyüklüğünde iki cem evi planlandığı basında yer almıştı. Bugüne kadar ciddi bir gelişme yaşanmadı.

AKP'nin samimi olmadığı bir kez daha ortaya çıktı. Oysa geçmişte ABF Başkanı Selahattin Özel, 22 Temmuz 1997 de 1 milyon imza toplanmasına rağmen başbakan randevu vermemiştir. 19 0cak 2000 tarihinde 293 Alevi Derneği AKP'nin Hızır sofralarını protesto etmek amacıyla bir kez daha bir araya geldiler. Yine 3 Şubat 2008 tarihinde PSAKD Kadıköy -İstanbul mitingi düzenleyerek 10 bine yakın kişinin"Türkiye laik değil, din dersi zorunlu olur mu? AKP, Cumhuriyet'in tünı değerlerini hiçe sayması gibi" protestolarla karşılandı. Asırlardan beri Aleviler, her türlü zulüm, hakaret ve aşağılanmaya karşı göğüs gererek inançlarını bu güne taşımayı başarmışlardır. Alevi toplumunu kendi karanlık amaçlarına alet etmek isteyen AKP hükümeti ve buna alet olan sözde Alevi geçinen Reha Çamuroğlu gibi milletvekillerinin oyuncağı asla olmayacaklardır.

Alevilerin eşit yurttaşlık haklarından kaynaklanan talepleri, ABD uyum yasaları vb. uluslararası hukuka yansıyan eşitlik talepleri, hak ve istemlerini gerçekleştirilmek zorundadır. Diyanet İşleri Başkanlığı "Dırar Mescidi", Vahhabi Misyonerlik Enstitüsü görevini yapmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı daha da ileri giderek: "Cemevleri camilere alternatif olamaz, cemevlerinde yapılan ibadetlerle camilerle yapılan ibadetler bir tutulamaz. Caminin karşısına cemevini, namazın karşısına, ise Muharrem orucunu çıkaramazsınız." diyerek Alevi kimliğini yok sayarak inkâr etmiştir. ABD, AKP eli ile Türkiye'yi teokratik İslâm Cumhuriyeti'ne dönüştürmektir. Türbanı yasalaştırarak gericiliği hâkim kılmaktır. Amacı, ABD'nin, Büyük Orta Doğu Projesi'ni gerçekleştirmektir. Başbakan Tayip Erdoğan ise, ABD'nin eyalet valisi olarak Büyük Orta Doğu Projesi'nin uygulayıcısı ve geçici başkanı olarak görevlidir. Başbakan, baş paketleyerek çağdaş uygarlık yolunu kapatmayı hedeflemiştir. Tarihe baş paketleyen başbakan olarak geçecektir. Yıllarca gündemde tutularak yasalaştırılan türban, bugünün Türkiye'sinde bireysel özgürlük simgesi değildir. Türban, aklın

ve kadının esaretidir. Gericiliğin hâkim kılındığı yerde bilim yapılmaz. AKP, "Aldatma Kandırma Partisi"dir. Hedefi, Alevileri yanlarına çekmek, dinsel ibadetlerini Sünnileştirmek, Alevilerin laik yapısını bozmaktır. Alevi dedelerini göstermelik bir şekilde maaşa bağlamak ve benzer yöntemlerle diyanet içerisinde Alevi inancını ortadan kaldırmaktır.

Aleviler, eşit yurttaşlık haklarından kaynaklanan ABD ve Avrupa Birliği Uyum Yasaları ve uluslararası hukuk raporlarında yansıyan eşitlik talepleri, hak ve istemlerini gerçekleştirmek zorundadır. Alevilerin AKP'nin ayak oyunlarına gelmeyeceklerdir. İftar yemeğinde bir kez daha kanıtlanmıştır. Alevi köylerine yönelik asimilasyoncu uygulamalar boşa çıkacaktır.

AKP'nin Alisiz Alevilik Projesi, Alevi-Bektaşi inancına yönelik tüm girişimler samimiyetsizdir. Sünni tarikat ve cemaatlerin önünün açılması için yapılmaktadır. Alevileri inançlarıyla ilgili söylemleri Alevilerin inancını asimilasyona yönelik söylemlerdir.

Amasya da Alevi kız öğrencilerin okul değiştirmesine neden olan olaylar, Esenyurt ve Şişli Meslek Lisesi'nde Alevi öğrencilerin dövülmesi, aşağılanması bunun bir göstergesidir. 2005 yılından beri zorunlu din dersleri ve Alevi talepleriyle ilgili AKP hükümetiyle Aleviler mahkemeliktir. Aleviler, özgürce ve özerk bir biçimde kendi kararlarını alabilecekleri kendi kurumlarını tarafında ve kendi öğretileri doğrultusunda bir yapılanmanın içerisinde olmaları en doğal haklarıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı özerk konumuyla ancak gerçek işlevini yerine getirebilir ve tüm inanç gruplarını inançlarını bu şekilde temsil edebilir.

ANADOLU'DA BASKI ALTINDA BİR KÜLTÜR

Anayasa Ne Diyor?

Anayasanızın 2. Maddesi'nde tanımlanan ve Cumhuriyet'in temel ilkesi durumunda bulunan "laiklik" tam uygulanmamaktadır. Ayrıca İslâmi şeriat ve Hanefi mezhebinin hizmetinde olan Diyanet İşleri Başkanlığı, "gerçek işlevini" yerine getirmediğinden kaldırılmalıdır. Çünkü 633 Sayılı Diyanet Yasası, Anayasa'ya aykırı olarak müslüman Sünni diyanet yapısını oluşturuyor. Ayrıca Anayasa'nın 10. Maddesi'nde "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye ve zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar."; 24. Maddesi'nde ise "Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir." hükümleri yer alır.

14. Madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklanmaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun

dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse devletin sosyal, ekonomik, siyasi ve hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandıramaz ya da siyasi, kişisel çıkar, nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, din ya da din duygularını ya da dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

Insan Hakları Bildirgesi'nin 18. Maddesi "Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenleri açığa vurma özgürlüğünü içerir." der.

Anayasamıza göre Türkiye laik ve demokratik bir ülkedir, yukarıda aldığımız maddelerden de anlaşılacağı gibi, "din ve ibadet özgürlüğü" yasal güvence altına alınmıştır. Ne yazık ki "yurttaşlar arasında ayırım yapmamak, yasaları yurttaşlara farklı uygulamamak" hükümlerine karşın Alevilik hâlâ resmi düzeyde "yok" sayılmaktadır.

Diyanet'in Dünü ve Bugünü

3 Mart 1924'te kaldırılan halifelikten sonra şeyhülislâmlığın yeni bir biçimi ve devamı niteliğinde olan "Şeriye Vekaleti" de kaldırılmış, yerine İslâm dininin inanç ve ibadetlerine ilişkin hükümlerini içeren işlerini yürütmek amacıyla "Diyanet İşleri Reisliği" kurulmuştur. 22 Haziran 1965'te kabul edilen yasa ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevleri yeniden düzenlenmiştir. Bu kuruluş yasası 26 Nisan 1979 tarih ve 1982 sayılı yasayla önemli ölçüde değişikliğe uğramış, 18 Temmuz 1984'te çıkarılan kadro kararnamesine göre Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatı son şeklini almıştır.

Bu yasada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi "T.C. vatandaşlarına din hizmeti(!) götürmek" olarak tanımlanmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşundan günümüze Hanefi mezhebinin bir kurumu işlevini görmektedir. Kurumda 94.579 kişilik personel görev yapmaktadır. Yılda yapılan camii sayısı ortalama 1.500'dür. Diyanet İşleri 2010 yılına kadar yani altı yıl içinde 33.100 camii yapımını daha hedeflemektedir. Halen 73.523 olan camii sayısı bu sürenin sonunda 106,623'e çıkacak, aynı plan çerçevesinde 2700 ilave ile Kur'ân kursu sayısı da 7700'e yükselecektir.

1992 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi 3 trilyon lira, 1993'te 3,7 trilyon, 1994'te 8,5 trilyon, 1995'te 12 trilyon, 1996'da 43 trilyon, 1997'de 47 trilyon, 1998'de 93 trilyon, 1999'da 253 trilyon, 2000'de 350 trilyon, 2001'de 372 trilyon, 2002'de 475 trilyon, 2003'te 713 trilyona çıkmıştır.

2004'te 997 trilyon 437 milyar liraya çıkmıştır. 9 bakanlığın bütçesinden daha fazla ödenek ayrılmıştır. 2004 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na 15.000 ek kadro tahsis edilmesi planlanmıştır. 2005'te bir katrilyon 122 milyar, 2006 da 1 katrilyon 308 trilyon, 2007'de, 2 katrilyon; 2008 yılında ise, 1.221.608 katrilyon ile birlikte Diyanet vakıf gelirleri eklendiğinde bu rakam 2 katrilyona çıkmaktadır.

Sadece İstanbul'da 840 kişiye bir camii düşerken, 1045 kişiye bir okul düşmektedir. 2003 yılı itibariyle de Türkiye'de 536 imam hatip lisesinin bulunmakta ve bu liselerde 105.000 öğrenci okumaktadır. Yıllık imam-hatip gereksimi 5000 kişi olmasına karşılık, bu liseleri bitirenlerin sayısı 25.000 kişiyi bulmaktadır. 2003 yılı itibarıyla imam hatip lisesini bitirenlerin sayısı 511.000'i aştığı anlaşılmaktadır. Bu sayılar eğitim düzeninde yaratılan çarpıklıkları ortaya koymaktadır. Normal okullarda bir öğretmene 27

öğrenci düşerken imam hatip liselerinde 10 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir. Açılışından bu güne imam hatip okullarından ve Kur'ân kurslarından mezun olan öğrenci sayısı 3.622.062'dir. Bu öğrencilerin %62'sinin kız olması düşündürücü. Bu öğrencilerin ancak % 2'si imamlık yapmaktadır. 2004 yılı itibariyle imam hatip lisesi mezunlarının sadece %7,4'ü camilerde din adamı olarak görev yapmaktadır. Bu gerçek, imam hatip liselerinde eğitim gören öğrencilerin ancak %12'sinin "imam hatip" olmak istediğini doğrulamaktadır.

1945 yılında köylerdeki cami ve mescit oranı 6,7 iken, 1960'ta yüzde 75,3'e çıkmıştır. Bu dönemde din birden keşfedilmiş, yaklaşık 11 kat artmıştır. Cami ve mescit sayısı, "Köy Enstitüleri"nin kapatılıp bunların yerine cami ve mescit yapılmasıyla hızla yükselmiştir. Oysa Avrupa'da hiçbir devlet dinle ilgili çalışmalarda maaş ödememekte, ibadet yerlerinin elektrik, su ve doğalgaz ihtiyaçları için ödenek ayırmamaktadır[7].

Alevi-Bektaşi Kültürü Baskı Altında

Türkiye'de tartışmalı olmakla birlikte en az 12 milyon, en fazla 25 milyon Alevinin-Bektaşi'nin varlığından söz edilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı Alevilerin-Bektaşilerin ve diğer inanç gruplarından kişilerin verdiği vergilerle "yaşıyor" olmasına karşın, din adı altında Hanefi mezhebinin propagandasını yapmakta, hatta öteye geçerek Alevi-Bektaşi kitleleri aşağılayıcı ve horlayıcı bir düşmanlık zihniyeti içerisinde davranmaktadır.

Bu tavır, geçmişte yaşananların bir devamı niteliğindedir. Orta Asya'dan ve Moğol askerlerinin önünden kaçarak Anadolu'ya gelen ve Anadolu'yu aydınlatan Edebali, Hacı Bektaş Veli, Ahi Evren,

---

7 Cavit Orhan Tütengil, Türkiye>de Köy Sorunu, İstanbul-1970.

Karaca Ahmet, Hacı Bayramı Veli, Yunus Emre gibi Alevi önderlerdir. Hem Moğolların hem de Selçukluların baskıcı, haksız yönetimine karşı çıkmışlardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Edebali büyük rol oynamıştır. İlk dönem padişahları Aleviliğin örgütlü kolu olan Ahilik inancındaydılar. I. Osman'ın adı Grek kaynaklarında "Athman", Alevi menkıbenamelerinde ise "Otman" olarak yazılmıştır. Lois Masignon ve Irene Melikoff, Osman Bey'in adını bir Bektaşi velisine borçlu olduğunu düşünür. Orhan Bey savaşlarda Abdal Musa, Abdal Murat, Geyikli Baba gibi Alevi dervişlerini yanında bulunuyordu. Orhan Bey Ahiliğe dahi girmiştir. Osman Bey'in oğlu Alaaddin de Ahi örgütündeydi.

Tüm bunlara karşın Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat döneminde (1239 yılında) Babailer (Baba İshak-Baba İlyas) İsyanı'na katılanlar kılıçtan geçirilip esir alınmıştır. Bayezid 1502 yılında Anadolu'daki birçok Alevi-Bektaşi'yi Rumeli'ye sürgüne göndermiştir.

Avustralyalı tarihçi Joseph Hammer Yavuz Sultan Selim döneminde bir Alevi-Bektaşi katliamından söz etmektedir. Yavuz Sultan Selim öncelikle Rumeli ve Anadolu'da Alevilikle suçlananların bir listesini hazırlatıp 7 yaşından 70 yaşına kadar Caferi mezhebine mensup oldukları belirtilen 40 bin kişinin boynunu vurdurmuş ve geri kalanları hapse mahkûm ettirmiştir. Öldürülenler çoğunlukla Dersimliydi. Ve Hacı Rüstem'in yakın çevresine mensuptular.

Fetva Verilerek Katledilen Kızılbaşlar

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Baba Zünün, Kalender Çelebi, Seyit Bey, Kabız gibi Alevi ayaklanmaları sonucunda İbn-Kemal, Ebu Suud gibi şeyhülislâmların çıkardığı fetvalar sonucunda Kuyucu Murat Paşa Anadolu'da Alevi Kızılbaşların kırımıyla

görevlendirilmiş, binlerce Alevi-Bektaşi kuyulara doldurularak katliamları gerçekleştirilmiştir.

Dönemin şeyhülislâmı Kemal Paşazade (İbn-i Kemal) aşağıdaki meşhur fetvasını vermiştir:

"Her türlü hamd ve sena kudret ve kerem sahibi yüce Allah'a olsun salat ü selam da doğru yolu gösteren Hz. Muhammed'e ve hak yolda ona tabi olanlara olsun.

Haberlerde geldiğine göre, aşırı Şiaya bağlı bir grup, ehl-i sünnet ve'l-cemaat yolunda olan müslümanların memleketlerinin pek çoğunu işgal ettiler. Oralarda kendi batıl mezhep ve görüşlerini yaydılar.

Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman hakkında küfr-fena sözler söylediler. Bunların halifeliklerini inkâr ettiler. İlim erbabına ve içtihat yapan müçtehitlere hakaretler savurdular. Onların başında bulunan Şah İsmail'in takip ettiği aşırı Şia-mezhebinin yolunu, gidilecek en kolay ve en doğru yol zannettiler. Onlara göre Şah, dinde sınırsız yetkiye sahiptir. Onun dinde helal kıldığı helal, haram kıldığı haramdır. Mesela, Şah içkiyi helal kılmıştır, öyle ise içki helaldir... netice olarak onların kötülükleri ve küfürleri sayılmayacak kadar çoktur.

Buna göre biz, onların küfür ve irtidatlarında asla şüphemiz yoktur. Ülkeleri daru'l harbdir. Erkekleri ve kadınları ile evlenmek caiz değildir. Onların çocuklarının hepsi nikâhsız 'veled-i zinadır', kestikleri hayvanlar mundardır, yenmez. Onlara mahsus olan kırmızı başlığı 'Börk' zorlama olmadan, sırf onların emaneti diye giyenin, büyük ihtimalle küfründen korkulur. Çünkü bu açıkça küfür ve inkâr alametidir.

Bunlar hakkında verilecek hüküm: Dinden dönenler hakkında verilecek hüküm ile aynıdır. Memleketleri, Daru'l-Harb, malları,

kadın ve çocuklarının müslümanlarca yağmalanması helaldir. Erkeklerden bu sapık yolu bırakıp müslüman olanlar serbesttir. Kabul etmezlerse hakları kılıçtır, öldürülürler. Savaşa gücü, kudreti olan müslümanların onlarla savaşması farz-ı ayindir.[8]"

I. Murat döneminde Kara Rüstem'in önerisiyle 1362-1389 yılları arasında Yahudi ve Ermeniler hariç Hıristiyan nüfustan toplanarak kurulan Yeniçeri Ocağı, II. Mahmut döneminde 1826 yılında kaldırıldı. Sultanahmet Camii çevresinde yoğunlaşan çatışmalarda üç bin yeniçeri olay sırasında öldürüldü. 78 bin yeniçeri At Meydanı'ndaki kışlalara sıkıştırılıp önce top ateşi ile, sonra binalarıyla birlikte yakılarak yok edildi. Yakalanan yeniçeriler idam edildi. Belgrad Ormanlarına kaçan yeniçeriler ise ormanla birlikte yakıldı[9]. Alevi-Bektaşi Dergâhları kapatıldı; Zade Baba, Kıncı Baba, Salah Baba olmak üzere Bektaşilerin önde gelen Dede-Babaları idam edildi. Çoğu tekke dedesi sürgüne yollandı. Bektaşi tekkeleri yağmalandı; mezar taşları bile kırıldı. Tekkelerin malları yağmalandı, malvarlıkları Nakşibendi tarikatına verildi. Hacı Bektaş Dergahı'nın başına Nakşibendi Şeyhi Kayserili Mehmet Sait Efendi getirildi. Bu Nakşibendi şeyhinin ilk icraatı dergaha cami yaptırmak oldu. Birçok Alevi-Bektaşi katledildi. Dergâhların başlarına Nakşibendî tarikatına mensup olan kişiler getirildi. Katı bir Sünni olan IV. Murat döneminde 3 bin Alevi-Bektaşi çatışmalarda, 7-8 bin Alevi-Bektaşi de idam edilerek katledilmiştir. Abdülhamit döneminde ise kurulan "Hamidiye Alayları" Alevi-Bektaşilere karşı can kırım merkezleri haline dönüştürülmüştür.

Cumhuriyet'e gelince; Mustafa Kemal Ankara'ya giderken 3 Aralık 1919 tarihinde Hacı Bektaş kasabasına uğramış ve Alevi-

---

8 Kaynak: Adel Allouche, The Origins and Development of The Ottomen-Safawid Conflict, s.171-173, Berlin-1983; Akt. Prof. Dr. Ahmet Uğur, İbn-i Kemal.

9 Soner Yalçın, Hürriyet Gazetesi, 20 Ocak 2008

Bektaşilerin desteğini istemiştir. M. Kemal-Cemalettin Efendi görüşmesinde Cumhuriyet üzerinde durulur. Cemalettin Efendi Atatürk'ten cumhuriyet düzenini getirmesini ister. Atatürk de Cemalettin Efendi'ye kararlı bir sesle "O mutlu günün ilanına kadar aramızda kalmak koşuluyla evet Çelebi Hazretleri!" der. Cemalettin Çelebi, Kurtuluş Savaşı'nda kullanılmak üzere 1800 atını Mustafa Kemal'e teslim eder. Kurtuluş Savaşı'nda ve Cumhuriyet'in kurulmasında Alevi-Bektaşiler büyük ölçüde Mustafa Kemal'in yanında yer aldılar. Ne var ki Cumhuriyet sonrasında önceki gelenek bozulmamış ve Alevi-Bektaşilere yönelik katliamlar sürmüştür. 1937-38 yıllarında Celal Bayar hükümetiyle birlikte Dersim'de Necip Fazıl Kısakürek'in iddiasına göre elli bin, diğer bazı kaynaklara göre ise on beş binden fazla Dersimli Alevi katledilmiş, binlercesi sürgüne gönderilmiştir.

Sonuç Değişti mi?

AB'ye üyelik yolundaki Türkiye'de, tek ulus, tek soy kuramının desteklenmesi amacıyla asimilasyoncu politik propaganda ve uygulamalar yapılmıştır. Sonucunda bu nedenle hâlâ manevi bakımdan arınmamıştır. Asimilasyoncu politika gereği kendinden olmayanı insan olarak görmedi, Dersim'in köylerini ateşe verdi. Devletin hâlâ mağdurların çocuklarından ve torunlarından özür dilememesi ve simgesel bir maddi tazminat ödenmemesi yakışıksız kalmıştır. Olay uluslararası komisyonlara intikal etmemiştir. Avrupa üyesi olmak isteyen ülkeye yakışan hareket, geçmiş katliamlardan dolayı mağdurların bugünkü torunlarından resmen özür dilemesi ile ancak bu sosyal yara nispeten sarılabilecektir.

Amaç kin, nefret, düşmanlık, ayrılık gayrlılık yaratmak değil, savaşların, katliam ve politikaların insanlığa ne denli zarar verdiğini,

düşmanlıkların nelere yol açabileceğini gösterımek ve insanlık dışı uygulamaların boyutunu ortaya koymaktır.

Bunun için resmi tarihçilerimizden ve yetkili politikacılardan bu özrü beklemek bir yerde devletimizin Avrupa'da sempati kazanmasına, yeni neslin ders çıkarmasına, ülkede barış ve huzurun tesis edilmesine büyük katkı sağlayacağı ınancını taşımaktayız.

Neden hâlâ Alevi-Bektaşi dernek ve vakıflarının ad ve tüzüklerinde yer alan "Alevi-Bektaşi, cem, cemevleri" tanımlamaları soruşturma-kapatma nedenleri sayılıyor? Neden Alevi-Bektaşi dergâhları birer inanç merkezi olarak kabul edilmiyor. Yönetimleri Alevi-Bektaşilere bırakılmıyor. Neden ders kitaplarında, sözlüklerde, ansiklopedilerde ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca önerilen yardımcı ders kitaplarında, Aleviliği aşağılayıcı tanım, niteleme ve göndermeler ortadan kaldırılmıyor. Neden Alevi-Bektaşi köylerine zorla cami yaptırılıyor? Alevi-Bektaşi çocuklarına neden okullarda zorunlu din dersi dayatılıyor?

Çünkü Alevi-Bektaşiler demokrasinin, laikliğin, çağdaş değerlerin, insan haklarının, adaletin, eşitliğin gerçek savunucularıdırlar. Alevi-Bektaşiler olarak Anayasa'nın 2., 14. ve 24. maddelerinde düzenlenen din ve inanç özgürlüğü kapsamında mücadelelerini sürdürmeye devam edecekler. Ya Diyanet İşleri Bakanlığı'nın tümüyle ortadan kaldırılmalı ya da tüm inanç guruplarına eşit, âdil davranılmalı, bütçeden nüfus oranında pay ayrılması sağlanmalıdır.

Özgürlüğümüzü aydınlatmak, öz gücümüze güvenmek, "bir olmak, iri olmak, diri olmak" zorundayız. Ancak bu şekilde dünya insanlığı içinde onurlu yerimizi alabiliriz.

Serçeşme Dergisi, Sayı 6, 2004 İstanbul

HIZIR ORUCU

Hızır sözcüğü Arapça da "El hazır, Al Hızır" olarak geçmekte ve yeşillik anlamına gelmektedir. Çünkü Hızır'ın otırduğu yerlerin yeşerdiği görülmüştür. Hz. Musa onu gördüğü zaman "deniz sahilinde yeşil bir yaygı" üzerinde bulunduğu söylenmiştir.

Hızır ve İlyas Aleyhisselam ve Zülkarneyn ile birlikte ab-ı hayat suyunu aramaya çıkarlar. Hızır ve İlyas bu suyun kaynağını bulup içmişler ve ölümsüzlüğe ermişlerdir. Hızır, karada, İlyas denizlerde zor durumda olanlara yardım etmektedir. "Yetiş ya Hızır!" diyenlerin carına yetişirler, bizlerin de carına, imdadına yetişir inşallah.

Hz. Musa bir peygamberdir. İsrail oğullarının peygamberidir. Nübüvvet (peygamber) makamındadır. Oysa Hızır, kullardan bir kuldur. Öyleyse nasıl oluyor da nübüvvet makamındaki bir kişiye mürşitlik yapmaktadır. Tasavvufçular Hızır'dan ilim öğrenmesinin nübüvvet makamını küçültmeyeceğini, aksine Hz. Musa ilminin zahiri, Hızır'ın ki ise batını ilim, "ledün ilmi" olduğunu, bu ilmin de okumakla elde edilmeyeceğini; çünkü Tanrısal ilim olduğunu söylemişlerdir.

Hızır, yol gösterendir, vesiledir. Mürşittir. Çünkü o ilahi rahmet ve sırların bilgisine sahiptir.

Hz. Musa'ya mürşitlik etmiştir. Hz. Musa, şeriatı; Hızır, hakikati temsil etmektedir. "O takva sahipleri ki gaibe inanırlar. Salât (dua)'ını dost doğru yaparlar. Kendilerine rızk olarak verdiğimizde de Allah yolunda harcarlar." (Bakara suresi, ayet 3)

Hızır Aleyhisselam, Hz. Musa zamanında yaşamış ab-ı hayat (ölmezlik suyu) içerek ölümsüzlüğe ermiştir. Kendisine Allah katından batın ilmi (ledün ilmi) verilerek Hz. Musa'yı eğitmekle görevlendirilmiştir.

İşte Aleviler de böyle mübarek günlerde Allah rızasına orucunu tutarlar, kurban keser veya lokma yapar ve paylaşırlar. Hz. Hızır aşkına, Allah rızasına ibadetlerini yaparlar. Hz. Hızır'ı vesile kılarak dualarının, lokmalarının ve ibadetlerinin kabulü için Allah'a yalvarır ve yakarırlar.

Alevi inancında Hızır Orucu önemlidir. Hızır Orucu şartlara göre farklı günlerde tutulmaktadır. Geçmişte Aleviler köylerde ve küçük kasabalarda yaşadıkları için Hızır orucunun farklı günlerde tutmasının mahsuru yoktu. Bugün ise, büyük şehirlerde yaşayan Alevilerin aynı tarihlerde oruç tutmamalarının sıkıntılarını yaşamaktadırlar.

Örneğin düğün, nişan, özel gün kutlamalarda davet edildiğimizde oruç ve oruçlu olduğumuzu söylüyoruz ve davete de katılmıyoruz. Oysa hepimiz aynı günde oruca başlayıp aynı gün orucu bitirirsek bu tür sıkıntılarla karşılaşmayız. Bir olmak, birlikte olmak, kurullara uymak inancımızın da gereğidir. Bu konuda Buyruk 3 sünnet, 7 farzda "Talib bin ise bir gibi otura." yani birlikteliği sağlaya, birlikte ola diyor.

Alevi inancında, Hızır Orucu üç gündür. Hızır orucu sonunda kurbanlar tığlanıp cemler yapılırdı. Geçmişte dedeler birçok köyde talipleri olduğundan dolayı ulaşım güçlükleriyle karşılaşıyorlardı. Aynı gün içerisinde taliplerinin cemini ve cemaatini yapamıyorlardı. Dolayısıyla Hızır Orucu'nu farklı günlere yayarak bu görevlerini yerine getirmişlerdi.

Hızır Orucu'nun en temel kaynağı Kur'ân'dır. Bakara suresi, 203. ayetinde; "Sayılı günlerde Allah'ı zikredin." denilmektedir.

Kur'ân'ın tevilini yapan Abdulbaki Gölpınarlı'nın Kur'ân mealinde bu sayılı günlerin zilhicce ayı olduğu ve o ayın da şubat ayının 13-14-15. günlerine tekabül ettiğini belirtir. İşte biz Aleviler olarak bu sayılı günlerde, yani şubatın 13-14-15 günlerinde oruç tutulur. İnsan suresi 7-8-9 ayetlerinde ise şöyle bahis edilmektedir:

Ayet 7: Onlar verdikleri sözü tam bir biçimde yerine getirirler ve kötülüğü salgın olan bir günden korkarlar.

Ayet 8: Yoksula yetime ve esire, yemeği severek yedirirler.

Ayet 9: Biz size yalnız ve yalnız Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık da, bir teşekkür de istemiyoruz, der.

Bu ayetlerin Hz. Ali Cenap-ı Murtaza'nın şanına geldiğini belirtilmektedir. Bir gün İmam Hasan ile İmam Hüseyin hastalanır. Ateşler içinde bir şey yiyip, içmeyip baygın olarak yatarlar. Hz. Fatıma çocukların bu haline çok üzülür. Babası Hz. Muhammed'e gider. "Ya babam, ya Allah'ın Resulü! Hasan ile Hüseyin çok hasta ateşler içinde yanmaktadırlar, acılarına dayanamıyorum. Ben ne yapacağım?" der.

Hz. Resul bunun üzerine, "Kızım, git niyet edin, 3 gün nezir orucu tutun?" der. Hz. Fatıma eve gelir, Hz. Ali'ye anlatır. Hz. Ali'de niyet ederek Hz. Fatıma ile birlikte 3 günlük oruca başlarlar. Birinci gün akşam olur, sofrayı kurarlar herkesin önünde birer parça arpa ekmeği vardır. Tam yemeğe başlarlar ki kapı vurulur. Kapıyı açarlar. Karşılarına biri çıkar "Ya Ali ben yoksulum ve kaç günden beri açım, yiyeceklerinizi bana verir misiniz?" der. O gün ucundan birer parça kopardıkları ekmeklerini yemeyip o yoksula verirler. İkinci gün yine oruç tutarlar. Akşam olduğunda aynı şey olur. Sofrayı kurulur. Birer lokma yedikten sonra yine kapı çalınır. Kapıyı açarlar karşılarına biri çıkar "Ya Ali, ben yetimim, kaç günden beri açım!" der, o günde yiyeceklerini o yetime verirler.

Üçüncü gün de aynı şey olur, bu defa gelen esir olduğundan, sahibinin kendisine yiyecek vermediğini söyler ve o da Hz. Ali'den yiyecek ister. Hz. Ali o gün de yiyeceklerini esire verir. Esir gittikten sonra tekrar kapı çalınır ve kapıyı açarlar. Bu defa gelen Hz. Resul'dür, Hz. Resul eve girer, oturur, Hasan ve Hüseyin'i dizleri üstüne alır ve şöyle söyler: "Ya Ali, bu yavruların hastalığı beni de üzdü!" der ve sorar. "Orucunuz nasıl geçti ya Ali?" der. "Sana ayandır Ya Allah'ın Resulü! Allah'ın rızası için 3 gün oruç tuttum, orucumuzu açarken bir yoksul, bir yetim, bir de esir geldi. Yiyeceklerimizden her gün birine verdik." der. Hz. Resullullah "O gelenler kimdi? Tanıdın mı? Ya Ali!" der. "Sana ayandır Ya Allah'ın Resulü!" der. Hz. Peygamber gelenlerin Hızır olduğunu söyler ve "Sizlerin sabrını ölçtü Ya Ali!" der.

Hızır Orucu hakkında diğer bir konu da Hz. Nuh tufanında geçer. Hz. Nuh'un gemisi tufana kapıldığında, Hz. Nuh gemisinin kurtulması için Hz. Hızır'ı çağırır ve gemi kurtulunca üç gün oruç tutacağını söyler. Hz. Nuh'un gemisi tufandan kurtulur, bunun üzerine üç gün nezir orucu tutarlar. İşte Aleviler de dar günlerinde Hızır yetişsin diye, Hızır aşkına, Ehl-i Beyt aşkına, Allah rızası aşkına oruç tutarlar.

Her insanın yaşamında mutlaka şükran günleri vardır. Hastalıktan kurtulanlar, kazadan beladan kurtulanlar, kısacası zor günlerden kurtulanlar, şükranı olarak Allah aşkına oruç tutarlar, kurban keserler.

Allah irade sıfatını yalnızca insanlara vermiştir. İşte oruç iradenin imtihanıdır. Hiçbir şeyde uslanmayan nefsin oruç ile uslanmasıdır. Çünkü açlık had safhada iken yememek, susuzluk had safhada iken içmemek, iyilik için nefsin dizginlerini çekip iradeyi kullanmaktır. Yani, vücuda aklın hükmüdür, kendi bedenine sözün geçmesidir.

Cenab-ı Allah bir kudsi hadisinde: "Oruç benim içindir, onun mükâfatını ben vereceğim." diye buyurmuştur.

Alevi inancında Hızır Orucu'nun kaynağı Kur'ân ve hadislerdir. Kur'ân-ı Kerim Hızır kısâsı Kur'ân'da El-Kehf suresinde geçmektedir. Bu surede üç olay geçer:

a) "Ashab-ı Kehf" adı ile anılan kişilerin başından geçenler (9-26 ayetler)

b) Hz. Musa, Hz. Hızır kısâsı (60-82 ayetler)

c) Zül-karneyn ve ye'cüc me'cüc olayı (83-93 ayetler)

Birinci olayda bütün kalpleri ile kendilerini Allah iradesine teslim edip inanan insan üstünlüğünü,

İkinci olayda Hz. Musa'nın karşısına çıkarılmış, mürşit konumundaki esrarengiz kişi (Hızır) vasıtasıyla ilahi takdirin sırlarının insanlar tarafından çözülmeyeceğini,

Üçüncü olayda ise insanın kendini buna karşı koymaya çalışmaktan alı koymadığı noktaları mükemmel bir tarzda anlatılmasıdır.

Ayetlerde isim vermeden kullardan bir kul olarak geçmektedir. O, kulun Hz. Hızır olduğunu bildiren hadis kitaplarıdır. (Sahihu'l Buhari, Sahihu Müslüm, tirmizi vs.)

Teslim ol mürşide yolda kalırsın
Mürşitsiz varılmaz dost ellerine
Bir canın da var ise ver yoluna
Mürşitsiz varılmaz dost ellerine
İşitmedin mi Hazreti Musa'yı
Arayuben buldu Hızır Nebi'yi
Önce Hızır oldu onun delili
Mürşitsiz varılmaz dost ellerine

Hz. Hızır, bir velidir, bir erendir. Diğer bir bilgiye göre de nebidir. Allah'ın kendisine rahmet ve ilim verdiği kişi, peygamber veya bir velidir. Zahiri ilimler resuller aracılığıyla, ilham ise aracısız olarak gönülle gelen Hak kelamıdır. Gaip âlemler onlara görünür olmuştur. Allah istediğine bu gönül ilmini vererek kâinatı ve bütün mevcudiyeti keşfetmesine yardımcı olur. Çünkü onlar zamanımızın kutuplarıdır. İşte bu gayp erenlerinden birisi de Hızır Alehisselamdır. Zorda kalanların, darda kalanların yardımcısı Hızır'dır.

Zulmet deryasının nur edip gelen
Hızır İlyas Şah-ı Merdan Ali'dir
Garibin mazlumun halinden bilen
Hızır İlyas Şahı Merdan Ali'dir
Açıldı can gözüm gör seyranımız
Hazreti Hızır asıl üstadımız
Kırk sekiz cumadır bizim bayramımız
Senede gelene haczet kalmadı
Ey Nurettin Seyfi vardır da elin
Kimse bilmez senin esrarın halin
Hızır vardı yeşil eli dolum
Ekşi üzüme hacet kalmadı

Seyit Nizamoğlu

Hızır Orucu her yıl şubat ayının 13-14-15 günleridir. Hızır, her an hazır ve nazırdır. Cömerttir. Çaresizlerin çaresidir. Umutsuzlara umuttur. Zorda kalanların carına yetişendir. Cümlemizin

yardımcısı, gözcüsü, bekçisi ola. Allah herkese Hızır elinden doluyu içmek nasip eylesin. Gerçeğe Hü…

Fakir Edna'm der ki bu sırra eren
Üstadım Hatayî darına duran
Tamuda yanar mı nurunu gören
Yetiş Hızır Nebi sen imdat eyle…

Hatayî

MUHARREM ORUCU VE CEM SOHBETİ

Kurban bayramı Hicri takvime göre Zilhiçce ayının 10. günü başlar. Kurban bayramının 1. gününden başlayarak 20 gün sayılır. 20. günün akşamı Muharrem orucu için niyet edilir ve oruç başlar. Muharrem orucundan önce 3. günlük masum- u pak orucu tutulur. Bu oruç küfede şehit düşen Müslüm Bin Akıyl ile çocukları İbrahim ve Muhammet için tutulur. Müslüm, İmam Hüseyin'in amcasının oğludur.

İbrahim Müslüm ise amcasının torunlarıdır. 3 günlük masum-u pak ve 12 günlük Muharrem orucu olmak üzere toplam 15 gün oruç tutulduktan sonra Muharrem ayının 13. günü kurbanlar tığlanır ve "aşure" dağıtılır. Kurban, İmam Zeynel Abidin'in Kerbela katliamından kurtuluşunun şükranıdır. Muharrem ayı kutsal ayıdır. Muharrem ayı haram aylardandır. Bu ayda savaşmanın yasak olduğu Kur'ân-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir.

Muharremde eğlence yapılmaz. Can incitilmez, kan akıtılmaz. Düğün, nişan, sünnet törenleri yapılmaz, bugünlerde eşler arasında nefsani ilişkiler olmamalı. Kerbela şehitlerinin çektikleri susuzluğu hissetmek için su içilmez eğlence yerlerine gidilmez. Saf su içilmez. Sağlıklı ve sıhhatli olup da oruç tutanlar için su içmemek çok sevaptır. Çünkü Hz. Hüseyin 72 yakınıyla birlikte Kerbela'da susuz bırakılmıştır. Kerbela acısını yüreklerde hissedebilmek için susuzluğu yaşamak lazımdır. Ancak, vücudun suya ihtiyacı olduğundan aşırıya kaçmamak kaydıyla ayran, çay vs. gibi sıvı içecekler alınabilir.

Alevi inancı şekilciliğe takılıp kalmayı değil, özü benimser; aklın ve ilmin yolundan ayrılmaz. Önemli olan İmam Hüseyin'in ve diğer Kerbela şehitlerinin çektikleri acıyı ve zorlukları beyninde, kalbinde ve gönlünde duymaktadır. Onlar gibi düşünüp, onlar gibi yaşayıp onlar gibi inanmaktır. Zalime karşı çıkıp mazlumdan yana olmaktır. Eline, diline, beline sadık olup insanca ve onurluca yaşamaktır. Onlara layık olmaktır, ölmeden önce ölmek, öldükten sonra yaşamaktır. Allah'ın alemlere rahmet olarak gönderdiği elçisi Muhammmet Mustafa'nın ve Ehl-i Beyti'nin huzuruna alnı açık, yüzü ak ve pak çıkmaktır. Onların bıraktığı onurlu mirasa sahip çıkmaktır. (Ahzap s, 33)

Tüm peygamberler zamanında üç günlük Hızır Orucu ve Muharrem orucu tutulurdu. Çeşitli kaynaklar Muharrem ayının 10. günü birçok olay gerçekleştiğini söylüyor. Bunlardan bazıları şunlardır: Adem Peygamberin bağışlanması, Nuh peygamberin gemisinin tufandan kurtulması, Yunus Peygamber'in balığın karnından kurtulması, İbrahim Peygamber'in Nemrut'un ateşinden kurtulması, İdiris peygamberin göğe çıkması, Yakup Peygamber'in oğlu Yusuf Peygamber'in atıldığı kuyudan kurtulması, Eyüp Peygamber'in dertlerden kurtulup sağlığına kavuşması, Musa Peygamber'in Firavun'dan kurtulup Kızıl Denizi geçmesi, İsa Peygamber'in göğe çıkması ve son olarak Hz. Muhammmet Mustafa'nın müşriklerin zulmünden kurtulmak için Mekke'den Medine'ye hicretinde sağ selim Medine'ye dönmesine şükran olarak oruç tutar, aşure yapar. Peygamberler için kavuşma, kurtulma, müjde günü olmuştur.

Peygamberin ümmeti sayılan kişiler tarafından bu mübarek ay, peygamber torunlarına zulüm günü olmuş ve peygamber torunları şehit edilmişlerdir. Bu mübarek günler Emeviler tarafından zulme çevirmişlerdir. Tüm yakınlarını, evlatlarını ve kendi canını Hak yoluna, insanlık sevgisi adına, ceddi Hz. Muhammed'in

kurduğu dinin mücadelesi uğruna şahadet şerbetini içerek İslâm dininin ebediyete kadar devamına vesile olmuştur. (İsra Suresi, ayet 77) "Ey habibibim, senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize de uyguladığımız yasa budur. Sen bizim yasada değişiklik bulamazsın." Bu ayetin hükmüne göre tek Tanrılı dinlerde inanış ve ibadet aynıdır.

(El Fecr suresi ayet 1. 2) "Ya Muhammet, o muharremin on sabahı ve akşamın hakkı için ve çift olup duranlara ve dahi on gecelere and olsun ki akıl sahipleri onlara itibar edip son amaçlarını onunla inceleme ve araştırma yaparlar denilmektedir."

Bu emirlerden on gün ve geceye and içen Allah'ın bu gün ve gecelerini oruçla geçirenlerin Allah'a itaat edenler olacağını açıklaması'nda muharrem orucunun Allah'ın emrettiği ve müminlerce tutulması gereken oruç olduğunun en açık kanıtıdır.

"Şehin al Müşlem" isimli kitap'ta, Hz. Muhammet'in on gün Muharrem orucu tuttuğunu ve Hüseyin'e matem diye oruç tutturduğunu yazmaktadır. Yine aynı kitapta Muharrem orucunun Hz. Muhammet döneminde farz olduğu, Peygamberin Hakk'a yürümesinden sonra müminlerin orucu olan Muharremin tutulmadığını, müslümanların ramazan orucunu farz yaptıklarını yazmaktadır.

Değerli Canlar! Hz. Muhammet (sav) size iki emanet bırakıyorum: biri Kur'ân, diğeri Ehl-i Beytim, diyor. Hz. Resul, Allah'a, Resul'üne, Kur'ân'a inanan müminler Ehl-i Beyt'in yasını tutmalı, acısını duymalı ve Hüseyin-i Kerbela için gözyaşı dökmelidir.

Bütün ibadetlerde riya vardır; ama oruçta, gözyaşında riya kesinlikle yoktur. Niye yoktur? Allah'la kul arasında olduğu için, tamamen kendi rızalığıyla olduğu için, kendi iradesiyle olduğu için.

Eğer oruç birilerine hoş görünmek için tutuluyorsa bunun hiçbir anlamı yoktur. Alevilerde yalnız aç kalmak değil, aynı zamanda

açı arayıp onu doyurmanın da adıdır. Oruç. Hz. Peygamber efendimiz, birçok oruç tutan vardır ki bunların alacağı sevap aç ve susuz kalmaktan başka bir şey değildir, diyor. Çünkü oruç beden orucu, gözün orucu, gafletten men olmaktır. Dilin orucu yalandan men olmaktır, kulağın orucu yasaklanmış şeyleri işitmemektir, nefsin orucu hırs ve şehvetten kendisini korumaktır, kalbin orucu bütün nefsani duygulardan arınıp beşeri sevgiden uzaklaşmaktır. Ruhun orucu dünya malına tamah etmemek, sevgiye kavuşmaktır. Sırrın orucu Hak'tan gayrısını görmemektir. Batındaki oruç Hak'tan gayrısını görmemektir. İşte orucu bütün bedenle tutmak gerekir.

Muharrem Orucunun Yasakları

Muharrem orucunun veya Muharrem ayının en büyük problemi budur desek yanlış söylememiş oluruz. Çünkü, Alevi İslâm anlayışında her şey yerli yerine oturmadığı için, merkezi bir otorite oluşturulamadığı için ister istemez yöresellikler/ farklılıklar olması kaçınılmazdır. Kur'ân, "Dni zorlaştırmayın, kolaylaştırın." demesine rağmen Muharrem ayı gelince kelimenin tam anlamıyla zorlaştırılması için elden gelen her şey yapılmış veya yaptırılmıştır. O kadar çok yasaklarla karşılaşırsınız ki âdetâ yasaklar bombardımanına tutulursunuz. Birileri bu orucun tutulmaması için her şeyi yapmıştır. Oysa, Kur'ân "Zora sürmek, sıkıştırmak, bunaltmak için indirilmedi." (Taha, 2) der. Oruç, daha önce de belirttiğimiz gibi istek ve aşkla tutulmalıdır. Tüm uydurma merasimler, yapay şartlara bağlanmamalıdır. Çünkü Alevi İslâm inancı şekilciliğin adı değil, özü kabullenmenin adıdır. Muharrem ayında öz yok edilmiş, şekilcilik ön plana çıkartılmıştır. Domates, patlıcan, soğan, patates, elma, portakal, vs. kesmek yasak. Niçin? Bizim köyde öyle yapıyorlardı. Bu yasakların kaynağı neresidir, diye sorulduğunda da işte o meçhul'dur. Tasavvuf, aklın ve ilmin adı ise o zaman sormak

isterim: Bir Alevi memur, tıraş olmadan, banyo yapmadan nasıl işine gidecektir? Bir subay bu şartları yerine getirmeden nasıl görevini yapacaktır? Önünde iki seçenek vardır. işinden istifa edecek veya orucu tutmayacak. Hangisini yapmak istersiniz?

Dün köylerimizde bunu uygulayabilirdik; ama şimdi köyde değiliz ki!.. Diğer bir soru da: On iki gün boyunca su veya sulu gıdalar hiç almadan orucumuza devam edersek, insan vücudunda tahribatlara yol açmaz mı? Amaç, sağlıklı insanı bu koşullarda oruca sürükleyip hasta etmek mi, yoksa sağlığını koruyarak mı orucunu tutmalıdır? Hangisi?

Allah insanlara zulüm etmeyi sevmez. Zulüm, nefsimizdendir. Öyleyse vücudumuza zulüm etmeden sağlıklı başlayıp sağlıkla orucumuz bitirmeliyiz. Aklımızla, ruhumuzla bu orucu yaşamalıyız. Tutulur olabilmesi için bu kadar nesnetsiz yasaklardan kaçınmalıyız.

Öyleyse Muharrem ayında neler yapmamalıyız? Muharrem ayında eğlence yapılmaz; kan akıtılmaz, kurban kesilmez, can incitilmez, düğün, nişan, sünnet ve benzeri eğlenceler yapılmaz. Et yenilmez, su içilmez, eğlence yerlerine gidilmez. Et niçin yenilmez? Kan akıtılmaması için yenilmez. Su içilmemekle de Kerbela'da Hz. Hüseyin ve sevenlerinin çektikleri sıkıntıları, susuzluğu hissetmektir. Ruhumuzda yaşatmaktır. İmam Hüseyin'in ve diğer Kerbela şehitlerinin çektikleri acıyı ve zulmü beynimizde, kalbimizde ve yüreğimizde hissetmektir.

Onlar gibi yaşayıp, onlar gibi inanıp onlar gibi yaşamımızı pak etmeliyiz. Zalimlerden yana değil, mazlumlardan yana olmanın değerini ve faziletini bilmeliyiz. Ahlâklı yaşayıp kul hakkı yemeden, onurlu yaşamanın erdem olduğunu bilmeliyiz. Yarın ulu divana yani onların karşısına alnı açık, yüzü ak çıkmalıyız. Çünkü, Kur'ân

"İmamlarınızla birlikte sorgu, sual edileceksiniz." diye buyuruyor. Muharrem orucunu tutmadan, matemini yaşamadan hangi yüzle onlardan şefaat dileyebilirsiniz ki!.. Hangi yüzle....

Kısaca, orucumuzu tutacağız, matemimizi yaşayacağız. Ama, on iki gün boyunca yıkanmadan, tıraş olmadan, elbise değiştirmeden değil, bunları yaparak; ama matemde olduğumuzu hiç unutmadan, tertemizce yaşayacağız. Allah pisliği hiç sever mi? Sulu gıdalar alarak, mümkün olduğunca su içmeyerek, çay ve diğer içecekleri içerek; ama zevkini yapmadan ihtiyacımız kadar matemimizi yaşayacağız.

Ulular ulusu yüce Allah sırr-ı Kerbela'nın hakkı için oruçlarımız ve matemimizi kabul eyler inşallah.

CEM VE CEMEVLERİ

Cemevi:

Alevi İslâm inancının ibadet yeridir. Kur'ân'da ibadethane olarak secde edilen yer anlamına gelen, mescit sözcüğü geçer, cami ve cemevi olarak geçmez. İlk mescid Hz. Peygamber Efendimizin Mekke'den Medine'ye hicretinde kurulmuştu. Peygamberimiz Hz. Muhammed Medine'de "tef" çalınarak karşılanır. Hz. Muhammed, devesini serbest bırakır, deve iki yetim çocuğa ait olan bir yerde çöker. Bu yere "Peygamber Mescidi" yapılır. Daha önce Peygamber'imiz ibadetini evinde veya Ashab-ı Kiram'dan olan Erkam evinde yapardı. (İ.A. "mescit" bölümüne bkz.)

Kırklar Cemi'nden günümüze kadar Alevilerin ibadet ettiği yere "cemevi" adı verilmiştir. Geçmişte de tekke, zaviye ve dergâh olarak adlandırılmıştır. Farsçada, "dayanma" anlamına gelen tekke (tekye) sözcüğü İslâm'da inançsal etkinliklerin yürütüldüğü yapıyı anlatmak için ifade edilir. Geçmiş tarihimize göre ise Ahmet Yesevi Dergâhı, Hacı Bektaş Dergâhı ve 1207 tarihinde yapılan Seyit Gazi Dergâhlarında "Kırklar Meydanı" veya "Meydan Evi" olarak anılan cemevleri vardı. Canlar bu cemevlerinde ibadetlerini yaparlardı. Daha sonra bu dergâhların yakınlarına Sünni iktidarlar tarafından Alevileri asimile etmek için camiler eklendi. Ahmet Yesevi Dergâhı'nda halen cami yoktur. Hacı Bektaş Dergâhı'na 1830 yılında II. Mahmut döneminde, Seyit Gazi Dergâhı'na ise1517 yılında cami yapılmıştır.

Bu mabetler değişik isimlerle anılmıştır; Mevlevilikte "huzur" ya da "huzur-ı pir" Alevilikte "pirevi" ya da "pir makamı" olarak adlandırılmıştır. Mutasavvıflarca ilk tekke, sufi adı ile anılan Ebu Haşim El-Kufi (ölüm 767) tarafından Şam yakınlarında Remle'de kuruldu. İslâm dünyasının her tarafına hızla yayıldı. II. yüzyılda Türkistan'da Türk ınutasavvıfı olan Alımet Yesevi Hazretleri en büyük tekkeyi kurarak "Pir-i Türkistan" adı ile ünlenmiş oradan da Küçük Asya dediğimiz Anadolu'ya, yani Hacı Bektaş-ı Veli tarafından Sulucahöyük'e taşınmıştır. Hacı Bektaş olarak anılan ilçede büyük bir dergâh kurdu ve gönül fethine başladı. Bu dergâha "ışık dergâhları" adı verilmiştir. Burada doğan ışık Balkanlara, Budapeşte'ye kadar yayılmıştır. Bu dergâhlardan yetişen derviş-ler dünyanın belirli yörelerine yayılarak irşatlarını sürdürmüşler-dir. Tekkelerde yetişen Yunus Emre, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, Sarı Saltık ve daha nicelerini halen günümüzde ve gönlümüzde de yaşatıp irşatlarını devam ettirmekteyiz.

II. Meşrutiyet ilanından sonra yapılan bir sayıma göre, sadece İstanbul'da 300'ün üzerinde Alevi-Bektaşi tekkesinin olduğu belir-tilmektedir. Tekkeler 30 Kasım 1925 tarihinde 677 sayılı yasa ile kapatılmıştır. Tekke ve zaviyeler kapatılınca eskiden beri var olan cemevlerinde ibadetler yapılmaktadır.

Cem, birliğin ve beraberliğin adıdır. Cemin yapıldığı cemevi ise sadece ibadet amaçlı kullanılmamış, geçmişteki mescitlerin iş-levini de yerine getirmiş ve getirmeye de devam etmektedir. Bir başka deyişle, edep ve erkân amaçlı olarak kullanılır. Cemevleri barış, özgürlük, eşitlik, ibadet, sevgi, yargılama ve karar verme, aynı zamanda hizmet etme amaçlı, sohbetlerin yapıldığı, dirlik ve birliğin korunup sergilendiği, ikrar verme, iman, edeb ve erkân öğ-retildiği, güvenin ve sevginin toplandığı, Hakk'a temenna edildiği ve Hakk'ın tecelli ettiği yerlerdir.

Tecelliyat nedir? Tecelli, tecalla; varlık alemınde Tanrısal güzellik ve oluşların açığa çıkması ve sergilenımesi demektir. Yaratıcının yaratılmışlar alemindeki yansımasıdır. Tecelli sonsuzdur. Cemevleri, salt tapınma maksadıyla kullanılmamış ve kullanılmamaktadır. Alevi topluluğunun tapınmasının dışında topluımsal, bireysel sorunların çözüme kavuşturulduğu bir meclis işlevi de görmüş ve görmektedir. Cemevleri yeri gelmiş sohbet muhabbetin ocağı olmuş, yeri gelmiş eğitim, öğretim yuvası olmuştur. Yeri gelmiş yoksullara aş evi olmuş, yeri gelmiş dostluk, kardeşlik, birlik, dirlik evi olmuş ve olmaya da devam edecektir. “

Cemevinin yeri ve önemi:

- Cemevleri ibadet, edeb ve erkân yeridir.
- Cemevleri sorgu, sual ve karar yeri ve dar meydanıdır.
- Semah yeri ve kırklar meydanıdır.
- İkrar yeri olarak er, bacı meydanıdır.
- Müsahibliğin kabul ve onay yeri olarak birlik meydanıdır.
- Ortak kararların alındığı meclis yeridir.
- Pirin isteklerini tebliğ ettiği yerdir.
- Tasavvuf eğitiminin yapıldığı eğitim yeridir.
- Hakk’a ve halka sığınma yeridir.
- Ölmezden evvel ölmenin yeridir.
- Yeniden doğum yeridir.
- Mevki ve makam ayrılığı olmayan eşitlik meydanıdır.
- Herkesin lokmaları ile katıldığı paylaşım yeridir.
- Kamil insanların irfan meclisidir.
- “Dört kitap ve kırk makamın anlamı elif’tedir” diyenler için insanlık mekanıdır.

- Gerçekler meydanıdır. Bu meydanda da yalnızca "Gerçeğe Hû!" denir.

Cemevleri ibadetle beraber temiz vicdanlı insanların karşılıklı ilişki kurdukları toplumsal bir ortamdır. Kutsal olan cemdir, semahtır, niyazdır. Kısacası aşktır. Cemevi, ibadet yerine gidip otura-rak rahatlanan yer değildir. Aksine ilke olarak vicdanı rahat olanla-rın vicdanlarıyla gidebileceği, tevhit yapabileceği, semah dönülen bir yerdir. Alevi ilim ve irfanını cemevinde alır. Aleviliğin aslı doğ-ruluktur, kemali dostluk, cevheri marifet, görüşü eşitlik, hazinesi bilgi, meyvesi sevgidir.

İnancı insan sevgisidir. Her şeyi insanın mutluluğu, güvenliği ve güzelliği içindir. Bu değerlere sahip olan kişi ibadetin içindedir. "Bu değerler Hz. Peygamber'in mescidinde de vardı. O mescitte sorun-lar çözülüyordu, askeri karargâh olarak kararlar alınıyordu, yoksul-lar barınıyordu ve hatta sportif faaliyetler geçekleştiriliyordu."

Görüldüğü gibi, mescidin gerçek işlevini sürdüren günümüz-deki cemevleridir. Hz. Peygamber Efendimiz de: "Yeryüzü benim mabedimdir" diyerek her yerin ibadet mekanı olması gerektiğini belirtmiştir. Tanrı sevgisini özünde birlemek ve onunla bir olmak için mekana ihtiyaç yoktur. Çünkü Tanrının evi müminin gönlü-dür. Allah, Adem'i yaratmakla da kendisine en güzel mekanı ya-ratmıştır. O mekanın mimarı da bizzat kendisidir.

Harabi de bu konuda şöyle demektedir:

Daha Allah ile cihan yok iken
Biz onu var edip ilan eyledik
Hakk'a hiçbir layık mekan yok iken
Hanemize alıp mihman eyledik.

ALEVİ İSLÂM İNANCINDA ÇEVRENİN ÖNEMİ

Hz. Muhammed'ın Hakk'a yürümesinden sonra İmam-ı Ali, Hz. Muhammed'in kaidelerine sıkı bir şekilde bağlı kalmış ve onun yolunda yürümüştür. İmam-ı Ali insan haklarını, bölüşümü, adaleti, doğayı korumayı, hayvanları sakınmayı bir görev bilmiş, görevlerini Hakk'a yürüyünceye kadar savunmuştur. İnsanlara doğanın kutsal olduğunu, doğadaki hayvanların hepsinin bir görevi olduğunu, ekonomik ihtiyaçlar dışında bunların öldürülemeyeceklerini anlatmıştır. İmam-ı Ali'den sonra onun yolundan gidenler İmam-ı Hasan, İmam-ı Hüseyin ve Ehl-i Beyt'in mirasçıları ve onların yolunda gitmek için çaba harcayan, durumları diğer insanlardan farklı olan, Ehl-i Beyt'in sözlerini ve hareketlerini taşıyan kimseler insan haklarını, doğa hakları, hayvan haklarını savundular ve birçoğu da bu uğurda şehit oldu.

Kur'ân, kainatta bulunan bütün varlıklara sevgiyle yaklaşır. Gökyüzü, sular, toprak, ateş, dağlar, ormanlar ve kainatta ne varsa Tanrı'nın görüntüsü ve insanın da kardeşidir. Bunun içindir ki kainatta insanla birlikte yaşayan, en yaşanır ortamdan bahçelerimize, evlerimize kadar bütün kainatı bizimle bölüşen milyonlarca bitki ve hayvan türünü koruma görevi Tanrı tarafından insana verilmiştir. Ama doğayı korumak, yalnızca canlıları koruyup gözetmek değildir. İnsanın başka görevleri de vardır: su, toprak, hava gibi doğal kaynakları korumak ve gelecek nesillere bırakmak, Tanrı'nın insanlara verdiği görevlerin ayrılmaz bir parçasıdır. İnsana verilen

görevlere bir örnek verirsek insan-ı kamil olan Hz. Nuh'un aldığı görev, insanlığa büyük bir örnek teşkil eder.

Hz. Ali Hakk'a yürürken başucunda bekleyen Salman-ı Pak'a seslenir ve kendisine bir demet nergis getirmesini rica eder. Bunun üzerine Salman-ı Pak bir demet nergis bulup Hz. Ali'ye sunar ve o elinde nergis destesiyle Hakk'a yürür. Bu da gösteriyor ki Alevi İslâm inancı kainattaki tüm varlıklara saygı göstermiş ve korumuştur.

Alevi inancında bir kimse bir ağaç dikerse ağaçtan yenilen yemiş bir sadakadır. O ağaçtan çalınan yemiş onun için bir sadakadır. Yırtıcı hayvanların yediği onun için bir sadakadır. Herhangi bir kimse o ağaçtan yemişten yiyip azaltırsa bu onun için mutlaka sadakadır.

Alevi İnancında İsraf

Günümüzde tüm çevre kirliliğinin ve doğa yağmasının ana sebebi israftır. Batı düşüncesinin verdiği öğretiyle toplumlar adeta bir tüketim maddesi haline gelmişler, tüketimde birbirleriyle yarışmaktadırlar. Sonuçta doğal denge bozulmuş, çevre kirlenmiştir. İsraf genel anlamı ile bir malı veya parayı tutumsuzca harcamadır veya bir malı boşa gidecek ve heba olacak şekilde kullanmadır. Çeşitleri ise su, gıda, para, enerji, zaman vs. gibi örneklerle gösterebiliriz. Alevi İslâm inancı ise eldeki malı ve imkanları insan sevgisi yolunda kullanmayı amaçlar. Bütün bu olanaklar Tanrı'nın insanlara sunduğu emanettir. Bundan dolayı Alevi İslâm inancı bu olanakları kutsal sayar ve insanların sevinebileceği yerlerde kullanmayı uygun görür.

Alevi İslâm inancına göre en küçük bir böcekten bitkilere kadar her varlık tıpkı ilahi ruh verilmiş olan insan gibi Tanrı'nın tecellisidir.

Bu yaratılanlar incelendiği zaman Tanrı'nın varlığını düpedüz göstermektedirler ve daima Tanrı'ya ibadet etmektedirler. Her zaman bu varlıklar Tanrı ile sevgi dolu bir halde ilişki içindedir. Bu da kainatta bulunan bütün varlıkların kutsal olduğunu gösteren en güzel göstergedir. Kur'ân-ı Kerim "Gökte ve yerde olanların, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar hayvanlar ve insanlar birçoğunun secde ettiğini görmüyor musunuz?" der. (Nahl 49)

Alevi İslâm inancında hayvanlara ve bitkilere büyük saygı gösterirler, hayvanları avlamaz, yaş bitki ve ağacı koparmaz, kesmezler. Aleviler Tunceli bölgesinde Munzur Çay'ında bulunan balıkları kutsal sayar ve yakalamazlar. Alevi-Bektaşi müziğine konu olan Turna ise en hayırlı kuştur. Turna sesinin İmam-ı Ali'nin sesi olduğunu ileri sürerler. Geyiği ise Hz. Muhammed'in sevdiği için kutsal tutarlar. Güvercini ise Hz. Muhammed Mekke'den Medine'ye hicret ederken düşmanın saklandığı mağaranın kapısına yuva yaptığı ve Hacı Bektaş Veli'nin güvercin donuyla Suluca Karahöyük'e geldiği için severler. Alevi İslâm inancında hayvan sevgisiyle dolu binlerce hikaye vardır. Pir Sultan Abdal şöyle seslenir:

Sordum sarı çiğdeme

Senin benzin ne sarı

Ne sorarsın hey derviş

Hak korkusu çekerim.

Alevi İslâm İnancında Hayvan Sevgisi

Son yıllarda yurdumuzda hayvanlar için tehlike büyümüş, vahşet haline dönmüştür. Halbuki asırlar önce İslâmiyet hayvan haklarına şöyle bakmıştır:İnsana işkence edilmesi yasak olduğu gibi hiçbir canlıya eziyet edilemez. Horoz dövüşü, boğa ve deve güreşi gibi insanlık dışı eğlenceleri yasaklamıştır.

Hz. Muhammed, hangi hayvan olursa olsun, ister yaban domuzu, isterse kobra yılanı atış hedefi yapılmasını şiddetle yasaklamıştır. Canlı olan hiçbir şey, atış hedefi yapılmaz, hayvana işaret koymak için yüzüne damga vurulmaz ve dağlama yapılmaz. Bu gibi insafsızlıklar hayvanda ruhi bozukluklara ve yüzdeki işaretler karşı cinsin o hayvana yaklaşmasına mani olur.

M. Güner Demiray'da bir şiirinde bitki sevgisini şöyle dile getirir:

SÖĞÜT, DERE, SERÇE
Sevgili söğüt ağacı!
Her zaman böyle rahat,
Böyle sereserpe büyü
Gövdene
Bıçkı dokunmasın.
Bizi hep dinlendir gölgende,
Dalların kurumasın.
İnce dere!
İşte hep böyle ak,
Dupduru, şırıl şırıl.
Hep böyle yosunların, balıkların olsun.
Asitle, atıkla
" Suların bozulmasın! "
Serçe!
Hep böyle özgürce öt.
Solan hain ellerden,
Önünde yeni ufuklar açılsın.
Uç uçabildiğin kadar,
Kanatların kırılmasın.

Gerçekten merhametli olan bir insan hayvana ev halkından biriymiş gibi sevgi ile muamele eder. Hayvanlara adalet göstermek zorundayız, bir serçeye yapılan zulümden sorumluyuz. Sonuç olarak yaratıcımız Allah, Rahman ve Rahim'dir. Alemlerin Rabbi olan Allah'ın rahmeti sadece insanlar alemine değil, bütün kainatta her alemde, bu arada hayvanlar aleminde tecelli eder. (Prof. Dr. İsmet Sungurbey, Hayvan Hakları. S. 139) Çevrenin korunmasında bireyler kadar devletlerinde çevreye yaklaşımları çok önemlidir. Doğanın ve yabanın hayatı korunmasında uluslararası çevre kuruluşlara büyük görevler düşmektedir. Çevremizi temiz tutmak, güzelleştirmek ve geliştirmek başta gelen görevlerimiz arasında olmalıdır.

İşte bunun içindir ki, her canlının yaşama hakkı kutsaldır. Bu kutsal değere önem verilmesi gerekir.

İnancımıza göre denizlerimizi kirleten atıkların insanların hastalanmasına sebep olduğu bilinmektedir. İnsan yaradılışında, Allah'ın ruhunu taşıyan bu varlığın yok olmasına sebep olanlar Allah'ın yanında en büyük günahı işlemiş olurlar.

Sokaklarınıza çöp atmak, piknik yerlerini kirletmek, yediğimiz yemeklerin kırıntılarını yerlerde bırakmak vb. davranışlar milli servetimize zarar verdiği gibi insana karşı da saygısızlıktır. Temizlik îmandadır. İnsan'ın en kutsal görevlerinden biridir. Fidanları kurutmak, çiçekleri yok etmek, çevreye zarar vermek insanlıkla bağdaşmaz.

Hz. Muhammed buyurmuştur ki: "Bir fidan yetiştirmenin bir evlat yetiştirmek kadar değeri vardır."

Hz. Selman-ı Pak hayatı boyunca temizlikle meşgul olmuştur. Alevi ozanları da şiirlerinde doğanın önemini vurgulamışlardır, güzelliklerinden bahsetmişlerdir. Örneğin; ağaçlardan çiçeklerden, bahçelerden, meyvelerden.

Pir Sultan Abdal şöyle der:

Bugün ben pirime vardım,
Pirin cemali güldür gül,

Yine bir başka dizesinde:

Ağaçtır Kabe eşiği
Cihanı tuttu ışığı
Hasanla Hüseyin'in beşiği
O da yine ağaçtandır

Aşık Veysel'de şöyle der: "Benim sadık yarim kara topraktır."
Yine Hz. Muhammed şöyle der:
"Kıyametin yarın kopacağını bilsem bile yine ağaç dik."
İşte bunlar doğa ve insana değer veren en güzel örneklerdir.

Hz. Muhammed'in Hayatı

Hz. Muhammed'in soyu Kusay, Nizâr, Maad ve Adnan Oğulları yoluyla Hz. İsmail'e ve onun babası Hz. İbrahim'e dayanmaktadır. Adnan Oğullarından Fihr, Hz. Muhammed'in onuncu dedesi olup kendisine Kureyş dendiği için neslinden gelenlerde bu adla anılmışlardır. Kureyş kabilesi zamanla çoğalıp 'on iki' kola ayrılır. Bunlardan Abd Menaf (Abdülmanaf) Oğullarından Haşim'in oğlu Abdulmuttalip, Peygamber'imizin dedesidir.

Abdulmuttalip Mekke'nin ileri gelenlerindendir. Kureyşlilerin temsilcisi olmuştur. Dürüst, ahlâk sahibi bir kimse olup yanlızca Allah'a ibadet etmiştir.

Kendi zamanında Mekke şehir devletinde dört önemli olay meydana gelmiştir:

1. Hz. İsmail ve annesi Hacer tarafından çıkarıldığı kabul edilen Zemzem Suyu kuyusunu yeniden açtırması,

2. Oğlu Abdullah'ı Allah'a kurban adaması,

3. Kral Ebrehe'nin istilâ amacıyla Kabe üzerine yürümesi sırasında meydana gelen Fil Olayı,

4. Hz. Muhammed'in doğması.

Abdullah, Abdulmuttalip'in on iki çocuğundan biridir. Hanımlarından Fatıma'dan doğan Abdullah, Peygamber'imizin babasıdır.

Kardeşlerin en küçüğü olan Abdullah, Kureyş'in Zühre Oğulları ailesine mensup Âmine ile evlenmiştir. Kaynaklar, Abdullah'ın fiziğinin ve ahlâkının çok güzel olup vakarlı ve saygın bir kişiliğe sahip bulunduğunu belirtirler.

Evlendikten birkaç ay sonra kuzeye ticaret yolculuğuna çıkan Abdullah, Suriye dönüşünde Medine'de hastalanır ve henüz 25 yaşındayken burada vefat eder.

Hz. Muhammed'in Doğumu ve Çocukluğu

Hz. Muhammed Fil Olayı'ndan 50-55 gün sonra, Rebiüllevvel ayının 12. Pazartesi gecesi (Milâdi olarak 20 Nisan 571) doğmuştur. Babası, o doğmadan vefat ettiği için bakımını Abdulmuttalip üstlenmiştir. Torununun olmasına çok sevinen Abdulmuttalip onu Kabe'ye götürüp Kureyş'te bir ziyafet vermiş ve adını Muhammed koymuştur. Son Peygamber'in doğumu sırasında olağanüstü durumların ve olayların meydana geldiği belirtilmektedir.

Araplar arasında sıkça görülen âdete göre, şehir ileri gelenlerinin çocukları kırsal kesimlerde oturan süt annelere verilirdi. Hz. Muhammed, Halime isminde bir bedevî kadına emzirilmek üzere

teslim edildi. Böylece onun çocukluğu çöl şartlarında geçmiş, bedevilerin açık ve sade Arapçasını öğrenmiştir. Beş altı yaşlarında iken, diğer süt kardeşleriyle birlikte koyun gütmüştür.

Hz. Muhammed altı yaş civarında iken annesi Âmine'ye teslim edildi. Onu yanına alan annesi, babasının kabrini ve akrabalarını ziyaret için Medine'ye götürdü. Burda bir ay kadar kalıp Mekke'ye döndüler. Ancak, Âmine yolda hastalanır ve Ebvâ köyünde vefat eder. Yanlarında bulunan cariye Ümmü Eymen, yetim kalan Hz. Muhammed'i alarak Mekke'ye götürdü ve dedesi Abdulmuttalib'e teslim etti.

Küçük Muhammed 8 yaşında iken Abdulmuttalip vefat etti. Ancak, daha vefatından bir süre önce torununu en çok güvendiği oğlu Ebu Talib'e teslim etmiştir.

Ebû Talib, dededen de yetim kalan Hz. Muhammed'i gerçek baba gibi sevmiş ve ölünceye kadar onu korumaya çalışmıştır. Ticaretle uğraşan Ebû Talip, 10-12 yaşındaki yeğenini de yanına alıp kervanıyla beraber Şam'a götürür. Böylece o yaşta ticaret hayatına atılan Hz. Muhammet, Suriye ve Yemen bölgelerini tanımış, ticarî hayatın usul ve kaidelerini de öğrenmiştir. Yine bir kervan yolculuğu sırasında, Busra kasabasından geçtikleri sıra Bahirg adlı bir papazla karşılaşır. Onun "peygamberlik" vasıfları taşıdığını anlayan Bahire. Hz. Muhammed'le kısa bir süre sohbet etmiştir.

Hz. Muhammed'in Gençliği

Hz. Muhammed gençlik çağına girerken amcası Ebû Talib'in yanında ticaret seyahatlerine katılmaya başladı. Daha sonra Mekkeli dul bir hanım olan Hz. Hatice'nin ticari işlerini idare etti. Hz. Muhammed gençlik çağı içerisinde çevresinin dikkatini çeken birçok güzel özelliklere sahipti. Her şeyden önce çok dürüst ve doğru sözlüydü. Ona hayranlık besleyenler tarafından "Muhammedu'l

Emin" (kendisine güvenilir olan) olarak hitab edilmiştir. Görüşleri isabetli, davranışları âdil; sözleri açık, anlaşılır ve hitabeti etkiliydi.

Hz. Muhammed'in gençliğinde meydana gelen önemli olaylardan bazıları şunlardır:

1- ***Ficar Savaşı'na Katılışı:*** Kureyş ve Kays kabileleri arasında öteden beri savaşlar olmaktaydı. Bu savaşlar "Haram aylarında" Mekke'de ya da yakınındaki Ukaz panayırında yapılırdı. Ukaz'da cereyan eden son savaşa Hz. Muhammed de katılmış; fakat kimseyi öldürmeyip sadece amcalarına, etrafına düşen okları vermekle yetinmiştir. Bu savaş, iki tarafın anlaşmasıyla sonuçlanmıştır (M. 591).

2- ***Hilfu-l Fudül Antlaşması'na Katılması:*** Özellikle son Ficar Savaşı'ndan sonra başlanmıştır. Ve sosyal kargaşanın önlenmesi için kabileler arasında bir toplantı yapılır. Hilfu'l-Fudûl adı verilen antlaşmayı imzalayanlardan biri de, Kureyş tarafından sevilen genç Hz. Muhammed'dir. Bu toplantının olması ve antlaşmanın yapılması için büyük gayret sarf eden Hz. Muhammed'ın Mekke'deki saygınlığı iyice artmıştır.

Hz. Muhammed'in Evlenmesi

Amcaları Ebû Tâlib ve Zübeyr'le ticari yolculuklara giden Hz. Muhammed bu konuda hem tecrübe kazanmış hem de iyi yolda şöhret bulmuştur. Mekke'nin ileri gelen tacirlerinden Hz. Hatice, güzel huylu ve ahlâk sahibi biriydi. Hz. Muhammed, Hatice'nin kervanlarına da birkaç kez katılmış ve ticarî işlerini yürütmüştür. Onu yakından tanıyıp dürüstlüğüne ve ahlâkına hayran olan Hatice, bir arkadaşı aracılığıyla evlenme teklifinde bulunur.

Hz. Muhammed bu teklifi amcası Ebû Talib'le birlikle değerlendirdikten sonra kabul eder (M 594). Hz. Muhammed 25 yaşına

geldiği zaman 40 yaşlarında bulunan Hz. Hatice ile evlendi. Bu evlilikten birçok çocukları dünyaya gelmekle beraber erkek çocuklarının hepsini de küçük yaşta iken kaybetti (İlk çocukları Kasım oldu (596) iki yaşında öldü, ikinci oğlu Talip, Abdullah da öldü, üçüncü oğlu İbrahim 22 ay 8 gün yaşayabildi, 630'da öldü. Kızları Zeynep (672) 32 yaşında, Rukiye 22 yaşında, Fatıma, (Ümmügülsüm 28 yaşında öldü) kızlarından Hz. Fatma ise amcasının oğlu Hz. Ali ile evlenmişti.

Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in ilk hanımı ve çocuklarının annesi, ayrıca ilk müslüman olması bakımından İslâm tarihinde müntaz bir mevkiye sahiptir.

Hz. Hatice ile evlenen Hz. Muhammed ticaret hayatına devam etti. Elde ettiği gelirin çoğunu muhtaçlar için harcadı. Mekke'de görülen kıtlık zamanlarında, akrabalarına, yakınlarına ve çevreye sürekli yardımlarda bulundu. Amcasının oğlu Hz. Ali'yi kendi yanına aldı. Ayrıca kölelikten âzad eliği Zeyd b. Hârise'yi ise evlatlık edindi.

Kabe Hakemliği Yapması: Hz. Muhammed 35 yaşındayken Kabe, sel ve yağmurdan büyük zarar görmüştü. Kureyş ve başkaca kabileler tarafından Kabe yeniden tamir edildi. tamir işi bitince sıra kutsal sayılan "Haceru'I-Esved" taşının yerine konmasına gelir. Fakat bu taşı yerine koyma şerefinin kendilerine ait olmasını isteyen kabileler arasında sürtüşmeler olur.

Aralarında çıkan ihtilafın çözümü, Hz. Muhammed'in hakemliği ve getirdiği teklifle mümkün olmuştur. Kendi hırkasına koydurduğu taşı, kabile temsilcileri hırkanın birer ucundan tutup taşırlar. Taş, konulacağı yere getirilince Hz. Muhammed onu kendi eliyle alarak Kabe'deki yerine koymuştur. Böylece şehrin huzuru korunmuş, Hz. Muhammed'e olan güven ve saygınlık daha da artmıştır.

Hz. Muhammed'e Peygamberliğin Gelmesi

Hz. Muhammed zamanının büyük bir bölümünü tek başına, insanlardan uzak bir şekilde geçiriyordu. Çoğunlukla Mekke civarındaki Hira Dağı'nda bulunan küçük bir mağaraya çekiliyor ve orada derin düşüncelere dalıyordu. Hz. Muhammed, Hira Dağı'ndaki mağarada, yine böyle kendi iç âlemi ile başbaşa kalarak derin düşüncelere daldığı sırada bir ses duydu. Allah tarafından gönderilen Cebrail adlı melek ona ilk vahyi getirdi. Bu vahiyde: "Yaratan Rabb'inin adı ile oku." deniyordu (610).

Hz. Muhammed korku içinde evine geldi ve eşi Hz. Hatice'ye üzerini örttürerek yattı. Heyecanı yatışınca, Hz. Hatice'nin bilgin olan akrabasına anlattı. Varaka, bunun kendisine peygamberlik görevi verilen kimselere has bir durum olduğunu söyledi.

Hz. Muhammed'in Peygamber Oluşu

Allah tarafından yeryüzünün son peygamberi olarak seçilen Hz. Muhammed ve peygamberliği çocukluğundan itibaren hep doğru ve güzel davranışlarda bulunmuştur. İçinde bulunduğu Arap toplumunun çoğunlukla benimsediği putperest inançları benimsememiştir. Uzun dönem süren tefekkürü sonunda, o da, çevrede az sayıda bulunan bazı kimseler gibi Hanifliği tercih etmiştir. Hz. İbrahim'in dini olan Hanifliğin temeli, tek ve bir olan Allah inancına, yani "tevhid" düşüncesine dayalıydı.

40 yaşına geldiği sırada sessiz ve sedasız bir hayat süren Hz. Muhammed, insanlardan uzak durmaya özen gösterip sık sık Hira Mağarası'na giderek orada uzlete çekiliyordu. Yaşadığı bu zühd ve takva hayatı sırasında, peygamber olarak müjdeleneceği anın şartları olgunlaşmaya başlamıştır.

İlk Vahiy: Ramazan ayının 27'sinde, pazartesi gecesi Hira Dağı'ndaki mağarada ilk vahiy gelir.

Karşısına çıkan vahiy meleği (Cebrail) ona gözükerek "Oku!" der. Hz. Muhammed "Ben okuma bilmem!" deyince melek tekrar "Oku!" diye seslenir. Hz. Muhammed yine okuma" bilmediğini söyleyince, Cebrail:

- Oku, yaratan Rabb'in adıyla oku. O, insanı kan pıhtısından yaratandır. Oku, senin Rabb'in pek kerimdir. Bilmediği şeyleri kalemle insana öğreten odur, diyerek Kur'ân'ın ilk ayet-i kerimelerini öğretir.

Hz. Muhammed, "ilk vahiy" in indirilişi sırasında duyduğu manevî korku ve endişe haliyle evine döner. Yatağına girip, eşi Hz. Hatice'ye üzerini örttürüp derin bir uykuya dalar. Uyanınca başından geçen olayı ve duyduğu endişeyi dile getirir. Eşi, sözleriyle onu sakinleştirmeye çalışır.

Ertesi gün Hz. Muhammed ve Hz. Hatice, dinler hakkında bilgi sahibi Varaka'nın yanına giderler. Peygamber başından geçen olayı Varaka'ya nakleder. O da, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderildiğini, her peygamberde olduğu gibi büyük direnişlerle karşılaşıp çetin mücadeleler vereceğini bilmiştir.

Hz. Muhammed ilk gelen vahiyden sonra, İslâm'ı tebliğ etme yolunda yepyeni bir hayata başlamıştır.

İlk Müslümanlar ve Hz. Muhammed'in İslâmiyet'i Yaymaya Başlaması

Hz. Muhammed'e bir süre Cebrail görünmedi. O, bu durumdan büyük bir üzüntüye kapıldı. Fakat çok geçmeden yeniden görünen Cebrail, Hz. Peygamber'e yeni âyetler getirdi. Bu âyetlerden birinde akrabalarını İslâmiyete davet etmesi bildiriliyordu. Hz. Muhammed'e hiç tereddüt etmeden inanan ve onun bildirdiği dine hemen girenlere ilk müslümanlar denir. Muhammed'in "insanları dine" çağırması istenmiştir.

İslâm'a çağrı, fertlere, yakınlarına ve bütün insanlığa şeklinde gelişmiştir. Eşi Hatice çağrıyı kabul edip ilk müslüman olma şerefine erişti. Daha sonra, onun terbiyesi altında yetişen yeğeni Hz. Ali, manevi oğlu ve yakın dostu Zeyd b. Harise, yakın arkadaşı Ebübekir İslâm'ı kabul ettiler. Bunlar "ilk dört müslümanlar" olarak da bilinmektedir.

Ebûbekir'in müslüman olmasıyla, İslâm adına yapılan çağrı canlılık kazandı. Daha sonra Osman b Affan, Zübeyr b. Avvam, Şad b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah ve Ebû Ubeyt gibi kişiler de İslâm'ı seçerek, ilk müslüman cemiyetini oluşturdular. Fakir ve kölelerden kimselerde yeni dine katıldılar.

Hz. Muhammed gelen yeni bir vahy üzerine İslâmiyeti açıkça yaymaya başladı. O, Mekkelilerin putlarını bırakarak bütün kâinatın yaratıcısı olan Ulu Varlık'a, yani Allah'a tapmalarını söylüyordu. Zinayı, faizciliği, kız çocuklarını öldürmeyi, alışverişteki hileleri yasaklıyordu. Hz. Muhammed bunlara karşılık doğruluğu, iyiliği, yoksullara yardımı nasihat ediyordu. Mekkeliler'in büyük bir kısmı ona önem vermiştir.

Mekke Devrinde Meydana Gelen Olaylar

Hz. Muhammed'in ilk davet çalışmaları, yakın akrabaları ve arkadaşlarına yönelik olmuştur. Gizlilik içinde yürüttüğü bu faaliyetler sonunda da çeşitli akraba ve arkadaşları müslüman oldular. Bu kimseler Hz. Muhammed'in önderliğinde eğitim-öğretim görüp ibadetlerini de gizlice yapmaktaydılar. Yaklaşık üç yıl sonra, İslâm çağrısı açıkça yapılmaya başlandı. Başlangıçta Kureyşliler bu dinin yayılma faaliyetlerine karşı çıkmayıp alay etmekle yetinmişlerdir. Fakat müslümanların sayısının giderek artması onları endişeye düşürdü. En çok da putlarının ve sürdürdükleri sapık

hayatlarının yerilmiş olmasına hiddetleniyorlardı. Putların sonu, Mekke'deki müşriklerin ekonomik yönden de zayıflamasına sebep olacaktır. Zira onları ziyarete gelenlerle yapılan alışverişten önemli kârlar elde etmekteydiler. Olanlara eziyet etmeye başlamışlar. Her türlü baskı, zulüm ve çeşitli engellemelere rağmen İslâmın insanlar ve çevredeki bazı kabileler arasındaki yayılışını durduramadılar. Zamanla İslâm, Arabistan'ın her yerinde kendisinden bahsedilen bir din oldu.

Mekke döneminde meydana gelen bazı önemli olaylar kısaca şunlardır:

Habeşistan'a Göçler:

Mekke'de yaşayan müslümanların, müşriklerden gördükleri amansız saldırı ve işkenceler dayanılmaz hâle gelmiştir. Bu nedenle çeşitli müslüman grupları zulmün yapılmadığı bilinen Habeşistan ülkesine birkaç defa göç etmişlerdir.

Ömer ve Hz. Hamza'nın Müslüman Olmaları:

Habeşistan'a olan göçlerden kısa bir süre sonra Hz. Hamza ve Ömer de müslüman oldular. Onların yeni dine girmeleri müslümanları daha güçlü kılmış, açıkça Kabe'ye gitmeye ve ibadet etmeye başlamışlardır.

Ebû Talib ve Hz. Hatice'nin Vefat Etmeleri:

Hz. Muhammed'i küçük yaştan beri himayesine alan ve koruyan, hatta onu peygamberlik süresince de savunan Ebû Talib, M. 620 yılında hastalanıp vefat etmiştir. Peygamber'imize inanıp ona hak vermekle beraber, araştırmacıların çoğunluğu, onun

müslüman olmadan öldüğünü kabul ederler. Aynı yıl içerisinde Hz. Muhammed'in sevgili eşi Hz. Hatice de vefat etmiştir. Bu yıla "Üzüntü Yılı" adı verilmiştir.

Hz. Muhammed'in Taife gidişi:

Mekke'de Kureyş'in aşırı baskısından kurtulmak ve İslâm çağrısını komşu şehirlerden birinde yaymayı tasarlayan Hz. Muhammed, M. 620 yılında Taif kentine gitti. Yanında manevî çocuğu Zeyd b. Harise de vardı. Ancak, Tâifliler ona çok şiddetli tepki gösterip taş ve sopalarla saldırdılar. Bunun üzerine önce bir yakınının bağına sığınan Peygamberimiz, daha sonra Mekke'ye döndü.

Mi'rac olayı:

Allah'ın peygamber olarak seçtiği kimselere, diğer insanların asla yapamadıkları olağanüstü şeyleri yapması için verdiği lütuf ve yardım sağlanmasına mucize denir. Mucizeler tabiat kânunları ile açıklanamazlar.

Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e de Allah birtakım mucizeler bahşetmiş; bunların bir kısmı Kur'ân'da, bir kısmı da diğer kitaplarında belirtilmiştir

Recep ayının 26/27 gecesinde (620) Hz. Muhammed Mescid-i Haram'dan Kudüs yakınındaki Mescid-i Aksa'ya götürülüp oradan sema (gökyüzü) katlarına çıkarılmıştır.

Hz. Muhammed Mi'rac vesilesiyle zaman ve mekân ötesine çıkarılmış. Allah'ın hitabına nail olmuştur.

Akabe Görüşmeleri

Hz. Muhammed bir yıl önce Akabe'de buluşmuş olan altı Medineli geri döndüklerinde müslümanlığın ana kurallarını yakınlarına

anlattılar. Böylece bu yeni din Hazrec kabilesi arasında epey yayıldı; dahası Evs kabilesinden pek çok kişi müslüman oldu. Mekkeli müslümanların, Medine'ye göçünden önce Hac sırasında 620 yılı haziran ayında Peygamber'le buluşmak üzere Yesrib'den (Medine'den) 12 kişi Mekke'ye gittiler ve bir yıl önce sözleştikleri Akabe denilen yerde buluştular. Bu yıl gelenlerden 12 kişi Hazrec kabilesi ikisi de Evs kabilesindendi. Bu görüşmeye birinci Akabe Biati, savaş olmadığından Biat-ı Nişa denir. İkinci Akabe görüşmesi 622 yılı Hac ayında Mus'ab, müslüman olan Evs ve "Hazrec kabilelerinden 73 erkek 2 kadınla" Mekke yolunu tuttu. Bunların içinde Ebû Eyüp, Halid El Ensari'de vardı. Hz. Muhammed yanına amcası Abbas'ı da almıştı. Abbas bu sırada müslüman olmamışsa da yeğenini koruma eşliğinde, kardeşi Ebû Talip görevi üstlenmişti.

Hz. Muhammed yaptığı bu anlaşmaya göre "Tanrı'ya ortak koşmaktan, zinadan, hırsızlıktan, iftiradan sakınacaklarına, kız çocuklarını diri diri gömmeyeceklerine" söz verdiler. Bunun üzerine Hz. Muhammed "Kim bu anlaşmaya uyarsa Allah onu Cennet'ine sokar; kim aykırı davranırsa onun işi Allah'a kalmıştır, isterse bağışlar, isterse cezalandırır." dedi. Hz. Muhammed yaptığı bu anlaşmayı Kureyişlilerden gizli tuttu. Taraftarlarının Medine'ye göç etmesine izin verdi. Bu göç 622 yılında başladı. İslâm tarihinde Hicret takviminin başlangıcı kabul edildi.

Bu toplantıların sonunda, gelenler Allah'a ve Peygamber'ine itaat edeceklerine dair söz vermişlerdir. Medine'de İslâm'ın hızla yayılmasında bu görüşmelerin önemli rolü olmuştur.

Görülüyor ki Hicret ve sonunda kurulan Medine İslâm Devleti; siyasî, sosyal ve kültürel açıdan hem islâm dünyasının, hem de insanlık tarihinin geleceğinde çok önemli bir yere sahiptir.

Hz. Muhammed'in Siyasî ve Askerî Faaliyetleri

Çeşitli kurum ve kuruluşları tamamlanıp hukukî bir yapı kazanan Medine İslâm Devleti'nin en önemli dış meselesi Mekkeliler olmuştur.

Bedir Savaşı

Medine'ye göç eden Mekkelilerin evleri ve atları Mekke'de kalmış, bundan dolayı birçok müslüman maddi zarara uğramıştı. Bunun telafisi için fırsat aranıyordu. Müslümanlar Mekkelilerin kervan ticaretine el koymak suretiyle hem zararlarını gidermek hem de kendilerine düşmanca davranan Mekkelilere ders vermek istiyorlardı.

14 Mart 624 yılında Kureyşlilere ait büyük bir kervanın Suriye'den Mekke'ye dönmekte olduğu haberi alındı. Kervanın başında Ebû Süfyan bulunuyordu. Hz. Muhammed 305 kişi civarında bir kuvvetle Medine'den yola çıktı. Bunu duyan Ebû Süfyan, kervanın yolunu değiştirdi ve Mekke'den yardım istedi. Ebû Cehil topladığı 900 kişilik kuvvetle Bedir'e doğru hareket etti. Müslümanlar Bedir'e onlardan önce vardılar. Mekkeliler kervan yerine Medine ordusuyla karşılaştılar.

Bedir Kuyusu başında meydana gelen savaşta Mekkeliler yenildiler (624). Birçok ölü ve yaralı vererek kaçtılar. Ölenler arasında Ebû Cehil'de vardı. Bizzat Peygamber'imizin yönettiği bu savaşta müslümanlar sadece 14 ölü verdi. Hz. Hamza ve Hz. Ali diğer müslamanlar üstün bir gayret gösterdiler. Elde edilen ganimet adaletli bir şekilde dağıtıldı. Bedir Savaşı'nda esir alınan Mekkelilerden zengin olanlar kurtuluş parası ödeyerek serbest bırakıldılar. Okuma yazma bilenler ise her biri 10 müslüman çocuğa okuma-yazma öğretmek şartıyla serbest bırakıldılar.

Bedir Savaşı'nda kazanılan zafer büyük bir sevinç yarattı. Hz. Muhammed'e bağlılığı arttırdı. Bedir'de gösterilen başarı bundan sonraki savaşlara örnek oldu.

Uhud Savası (625)

Mekkeliler, Bedir'de ölen Ebû Cehil'in yerine Ebû Süfyan'ı komutan seçtiler. Bedir'in intikamını almak isteyen Ebû Süfyan ve 3000 kişilik bir askeri güçle Mekke'den çıktılar. Bunların 700 kişisi zırhlı olup 100 atlı ve 3000 devesi Uhud Dağı eteklerine geldiler.

Hz. Muhammed, Medine'de savunmada kalmak niyetindeydi. Fakat özellikle gençler buna karşı çıktılar. Düşmanla göğüs göğüse savaşmak istediler. Bunun üzerine çoğunluğun fikrine uyan Hz. Muhammed 1000 kişilik birlik topladı. Uhud Dağı'na yaklaşmak üzereyken münafıkların başı Abdullah b. Übey b. Sefül 300 kişilik yandaşlarıyla Muhammed'den ayrılıp Medine'ye döndü. Böylece 700 kişilik İslâm ordusu 625 yılında Uhud Dağı eteklerinde Mekkelilerle savaşa tutuştular. Müslümanlar üstün durumdaydılar. Düşmanın arkadan çevirmesine engel olmak üzere yerleştirilen 50 okçu, zafer kazanıldı zannıyla yerlerini terk edince, pusuda bekleyen Halid Bin Velid komutasındaki 200 atlı hücuma geçti. Müslümanlar çember içine alındı. Hz. Muhammed yaralandı. Ebû Deccane hemen çukura atlayarak Hz. Muhammed'in üzerine kapanmıştı. Ebû Deccane aldığı kılıç darbeleriyle ölür. Hz. Ali ve Talha, Peygamber'in olduğu yere koşmuştu. Hz. Ali güçlü bir savaşçıydı. İbni Kummeyye ile arkadaşları onların geldiğini görünce kaçmışlardı. Hz. Ali, Hz. Muhammed'i çukurdan çıkardı. (Hz. Muhammed kılıcını Ebû Deccane'ye vermişti. Kılıcın üzerinde "Korkaklık utanılacak şeydir, korkaklıkla insan ölümden kurtulmaz." yazıyordu. Ebû Deccane bu savaşta başına bir kırmızı sargı sarmıştı. Bu kırmızı sargı ile daha heybetli görünüyordu. (Bir rivayete göre

de Kızılbaşlığın kökeninin buradan geldiği iddia ediliyor). Amcası Hz. Hamza şehit düştü. Hz. Muhammed'in öldüğü söylentisi müslümanların morali bozuldu.

Görülüyor ki Hicret ve sonunda kurulan Medine İslâm Devleti; siyasî, sosyal ve kültürel açıdan hem İslâm dünyasının, hem de insanlık tarihinin geleceğinde çok önemli bir yere sahiptir.

Hicret ve Medine Şehir Devleti'nin Kuruluşu

İkinci Akabe görüşmesine katılan 76 kadar Medineli, müslüman olmuştu. Mekke ile görüşmeler daha sonra devam etmiş, Mekke dışına taşan İslâm özellikle Medine'de yayılmıştı.

621 yılına gelindiğinde Medine'de müslüman sayısı oldukça artmıştı. Sayı ve güçlerine güvenen Medineli müslümanlar, Mekke'de baskı altında tutulan Hz. Muhammed'i davet etmekteydiler.

O sırada Mekke'deki müşriklerin ileri gelenlerinden bir kısmı, Hz. Muhammed'i öldürmeye karar vermişlerdi. Medinelilerin çağrısını kabul eden Hz. Muhammet göç etmeye karar verdi.

Hz. Muhammed, arkadaşı Ebûbekir ve ücret karşılığı tuttukları klavuzla beraber Mekke'den gizlice ayrıldı. Medine'ye Kızıldeniz sahiline paralel uzanan ikinci yoldan giden Hz. Muhamımed'in bu yolculuğu oldukça güç şartlarda mümkün olmuştur.

Usfan - Kudeyd - Harrar - Arc üzerinden Vadini- Arik'e gelen Hz. Muhammed, Küba'da Amr b. Ayfın evine geldi. Burada dört gün kalan Peygamber'imiz Küba Mescidi'ni yaptırdı. Onların peşinde gelen Hz. Ali ise burada onlara yetişti.

Küba'dan cuma günü ayrılan Hz. Muhammed yolda ibadet vakti gelince ilk ibadeti kıldırdı. Nihayet 27 Eylül 622 günü Medine'ye ayak bastı. Hicret, İslâm ve dünya tarihinin en büyük olaylarından biridir.

- İlk vahiyle başlayan "Mekke Devri" bu tarihte (622) sona erip "Medine Devri" (622-632) başlamıştır.

- Medine'de hür bir İslâm toplumu ve İslâm devleti kurulmuş, bu şehir İslâmın ilk ilim ve kültür merkezi olmuştur.

- Hicret, 17 yıl sonra (Ömer'in halifeliği sırasında) Hicrî takvime başlangıç kabul edilmiştir.

Medine-İslam Devleti:

Mekke'den Medine'ye göç eden müslümanlara "muhâcirun" Medineli müslümanlara da "ensar" adını veren Hz. Muhammed, ilk iş olarak iki toplum arasında kardeşlik ilân edip kaynaşmalarını sağladı. Ensâr ve muhacirlerden oluşan yeni müslüman cemaati teşekkül edilip ilk İslâm Devleti'nin temeli atıldı.

O tarihlerde on bin civarında nüfusu olan Medine'de yaklaşık 2.000 civarında müslüman vardı. Geri kalanlar ise putperest Araplardan ve Yahudilerden meydana geliyordu. Ancak, müslümanlar arasında tam bir birlik hüküm sürerken diğerleri arasında öteden beri süren iç çekişmeler devam etmekteydi. Teşkilâtlanan müslümanlar hem idarî hem de ticari üstünlüğü ele geçirince ticarî üstünlüğü ellerinden giden çoğu Yahudi Hayber'e göç etmiştir. Müslümanlar arasında yapılan "Özel İslâm Kardeşliği Antlaşması"ndan sonra, ikinci olarak da müslümanlarla Yahudiler arasında "Vatandaşlık Antlaşması" yapılmıştır, ikinci antlaşma ile iç güvenliğin sağlanması ve Yahudilerin Kureyş'ten koparılıp İslâm toplumu yanına çekilmesi amaçlanmıştır.

Hz. Muhammed ve müslümanların islâm toplum ve devletinin kurulup yerleşmesi yolunda yaptıkları önemli işlerden biri de Mescid-i Nebevi'nin inşa edilmesidir.

İbadet için Mescid-i Nebevi (Medine Mescidi) de toplanan müslümanlar, aynı zamanda şehirdeki meseleleri burada görüşüp

tartışıyorlar ve Hz. Muhammed'in başkanlığında kararlar alıyorlardı.

Medine Mescidi'ne ilave edilen binalardan biri Hz. Muhammed'e ev olarak ikinci bir ilave de mektep olarak yapılmıştır. "Suffe" diye anılan bu mektep, ashab-ı suffanın eğitim gördükleri yer olmuştur.

Medine islâm Devleti'nin temel nitelikleri şu şekilde özetlenebilir:

İslâm kardeşliğine dayalı, dünyanın yazılı ilk anayasasına sahip olan, meselelerin açıkça tartışıldığı (açık toplum), ilim ve kültürün ihmal edilmediği bir devlettir.

Savaşı kaybeden müslüman ordusu Medine'ye döndü. Kureyşliler de Hz. Muhammed'in ölmediğini öğrendiler; fakat Medine'ye saldırmaya cesaret edemeyerek Mekke'ye döndüler.

Hz. Muhammed, müslümanlara moral vermek için Mekkelilerin peşine düştü. Bununla, yenilginin kesin olmadığı hissi verilmek istenmişti.

Uhud Savaşı:

Hz. Muhammed'in Medine'de kalmak düşüncesindeki haklılığını gösterdi. müslümanların yenilgisi Medine çevresinde oturan Yahudi kabilelerini sevindirdi ve onlara cesaret verdi.

Hendek Savaşı:

Uhud Savaşı'nda istedikleri sonuca ulaşamayan Mekkeliler, Yahudilerin desteğiyle 10.000 kişilik bir kuvvet meydana getirdiler.

Hz. Muhammed Mekkelilerin sayısının kalabalık olduğunu öğrenince Medine'de savunmada kalmaya karar verdi. Medine evleri birbirine bitişik ve kalın duvarlıydı. Adeta bir kale gibiydi. Şehrin

sadece kuzey bölümü açıktı. Medine'de yaşayan Selman-ı Farisi adındaki bir İranlının tavsiyesine uyularak bu bölüme gece gündüz çalışılıp 6 günde hendek kazıldı. Bu sırada Medine önlerine gelen Mekkeliler şaşkına döndüler. Çünkü kazılan bu hendekler o güne kadar görülmüş şey değildi.

Mekkelilerin şehre girmeleri mümkün olmayınca çevresini kuşattılar. Uzaktan birbirlerine ok ve sapanla taş atarak bir süre oyalandılar. 15 gün sonra da çekilip gittiler (627).

Hendek başarısı müslümanlara güç kazandırdı. Hz. Muhammed, düşmanca davranan Yahudileri etkisiz hale getirdi.

Hendek Savaşı, aynı zamanda Mekkelilerin Medine üzerine yaptıkları son seferdir.

Hudeybiye Antlaşması:

(13 Mart 628) Hendek Savaşı'ndan bir süre sonra Hz. Muhammed "hac" görevini yerine getirmek üzere Mekke'ye gitmeye karar verdi. 626 yıl baharında 1500 kişiyle birlikte yola çıktı. Bundan telaşlanan Mekkeliler, kendilerine elçi gelen Osman'ı tutukladılar. Müslümanların şehre gitmesine izin vermediler. Yanlarında savaşacak silâhları olmayan Müslümanlar zor durumda kaldılar. Arada elçiler gidip geldi. Sonunda Hudeybiye Kuyusu başında aşağıdaki kararların alındığı anlaşma yapıldı (628). Ancak anlaşmanın başına yazılacak "Besmele"nin İslâmî biçimde yazılmasına ve Hz. Muhammed'in adı yerine "Tanrı'nm elçisi Muhammed" ibaresinin konmasına karşı çıktılar. Biçim ve maddeler üzerindeki tartışmalardan sonra Kureyşliler'in hemen hemen türlü istekleri kabul edilmiş, karşı taraf delegelerin direnmeleri üzerine müslümanlar Tanrı'nın elçisi Muhammed yerine Abdullah oğlu Muhammed yazmayı kabul edip şu koşullar saplanmıştır.

1. Müslümanlar bu yıl Kabe'yi ziyaret etmeden geri dönecekler; fakat gelecek yıl üç gün süreyle Kabe'yi ziyaretlerine izin verilecektir.

2. İki taraf arasında 10 yıl savaş yapılmayacaktı.

3. Reşit olmayan bir Mekkeli Hz. Muhammad tarafına geçerse, Medine'ye kabul edilmeyip iade edilecek; Mekke'ye giden bir müslüman ise geri verilmeyecekti.

4. Gerek Kureyşliler gerekse müslümanlar istedikleri kabilelerle anlaşma yapabilecekler, ancak silâhlı yardımda bulunamayacaklardı.

5. Öteki Arap soyları bu iki anlaşmış olup istedikleri biriyle birleşmekte özgür olacaktır.

Hudeybiye Antlaşması, ilk bakışta müslümanların zararınaymış gibi görünse de birtakım yararlı sonuçlar doğurmuştur. Her şeyden önce Hz. Muhammed'in gücü Mekkeliler tarafından kabul edilmiştir. Kureyşlilerle Medineliler arasındaki gerginlik giderek yumuşamıştır. Mekkeliler arasında müslümanlığın yayılması daha kolay hâle gelmiştir. Mekke ileri gelenlerinden Halid bin Velid ve Amr İbn'ül As gibi komutanlar müslümanlığı kabul etmişlerdir. Ayrıca, müslüman olan, fakat reşit olmadıkları için Medine'ye alınmayan gençler, Mekke'ye de dönmek istemediklerinden ayrı bir yerde toplanmışlar, Kureyş kervanlarının önünü kesmeye başlamışlardır. Mekkeliler anlaşmanın bu maddesini kaldırmak için Hz. Muhammed'e başvurmak zorunda kalmışlardır.

Hayber Kalesi'nin fethi:

Medine-Suriye yolu üzerinde bulunan Hayber, Yahudilerin toplandığı bir yerdi. Yahudiler başlangıçtan beri müslümanlığa karşı çıkmışlardı Yayılmasına da engel olmaya çalışıyorlardı.

Hz. Muhammed önce Ebubekir'le sonra Ömer'le buranın alınması için sefer düzenledi, ancak başarılı olamadılar. Hz. Ali, Haybarin fethi olayında büyük kahramanlıklar gösterdi. Hz. Ali'nin kahramanlığından dolayı Hz. Muhammed, Hz. Ali için şöyle demektedir: "Ali'den başka mürvet ve secaat sahibi adam yoktur, zülfikardan başka da kılıç yoktur." Hayber Kalesi kuşatıldı. Karşı koyamayan Yahudiler teslim oldular (629).

Peygamber'imiz Hayberlilerin canına dokunmadı. Başlarına bir vali tayin ederek burayı topraklarına kattı. Böylece, Suriye kervan yolu güvenlik altına alınmış, müslümanlığın yayılması daha da kolaylaşmıştır.

Mekke'nin Fethi

Mekkeliler, Hudeybiye Antlaşması'nın bazı maddelerine bağlı kalmamışlardı. Hz. Muhammed 10.000 kişilik bir kuvvetle Mekke'yi kuşattı. Mekkelilerin gönderdiği elçilerin sonuca etkisi olmadı.

Ciddi bir direnişle karşılaşmayan müslümanlar şehre girdiler. Kabe'deki bütün putlar yok edildi. Putperestin merkezi böylece ortadan kaldırıldı. Mekke'nin fethi sonucunda Arap Yarımadası'nda yapılacak fetihler kolaylaştı. Bu olay Mekkelilerin müslüman olmalarıyla sonuçlandı (10 Ramazan 630).

Huneyn Savaşı:

Mekke ile Taif arasında bulunan Huneyn Vadisi, bu iki şehri birbirine bağlayan yol üzerinde bulunuyordu.

Taif şehrine hâkim olan Saad kabilesiyle işbirliği yapan Havazin kabilesi, diğer kabileleri de İslâm aleyhine kışkırtmaktaydı. Bunların Mekke civarında putlart bulunuyordu. Hz. Muhammed'in bu putları kıracağını anlamışlardır. Huneyn Vadisi'nde toplanan

Araplara, Taifliler de katılmışlar ve sayıları 20 bine ulaşmıştı. Hz. Muhammed kendisine katılan Kureyşlilerle birlikte 12 bin kişiye ulaşan ordusunun başında bunların üzerine yürüdü; savaşın başlarında İslâm ordusunda karışıklık çıktı. Fakat Hz. Muhammed'in cesareti üzerine müslümanlar yeniden toplandılar. Karşı saldırıyla düşman bozguna uğratıldı. Havazin kabilesinin işini bitirmek üzere Hz. Muhammed ve ordusu Huneyn'e doğru yürüdü. Burada yapılan savaşı müslümanlar kazandı (27 Ocak 630).

Taif Seferi

Huneyn'deki yenilgiden sağ çıkan Sakîf ve Havazin kabilesi askerleri Taife çekilmişlerdi. Hicaz'ın önemli yerleşme merkezlerinden olan Taif yüksek kale duvartarıyla çevrili eski bir şehirdi.

Hz. Muhammed, direnişe hazır olan Taif'i kuşattı. Kuşatma 20 gün sürmüş, önemli ölçüde ganimet ve çok sayıda esir elde edilmiş, ancak Taif Kalesi düşürülememişti.

Taifliler daha sonraları kendi istekleriyle müslüman oldular ve bu şehir de İslâm Devleti'ne katılmıştır.

Mute Savaşı

Hz. Muhammed, Suriye bölgesi hudutunda bulunan Gassanilerle bir elçi gönderip onları İslâm'a çağırmıştı. Ancak, gönderilen elçiyi katleden Gassaniler, aynı zamanda müslümanları ortadan kaldırmak için hazırlıklara girişmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Muhammed 3 bin kişilik bir kuvveti Zeyd b. Harise komutasında Suriye üzerinde gönderdi.

Zeyd, Bizans tabiyetinde olan orduyla Mute civarında karşılaştı (H. 8S M. 629). Yapılan savaşta Zeyd, yerine geçen Cafer t. Ebû Talih ve Abdullah b. Revan şehit oldular.

Müslüman askerler Halid b. Velid komutasında savaşa devam edip mağlup olmadılar. Daha sonra geri çekilen müslümanları Hristiyan güçleri takip edecek güç ve cesareti bulamamışlardır. Mute seferi Hz. Muhammed'in katılmadığı tek savaştır.

Tebük Seferi

Bizans imparatoru Heraklius'un büyük bir orduyla Arabistan'a sefer yapacağı haberi alındı. Bunun üzerine Hz. Muhammed 30.000 kişilik bir ordu ile yola çıktı. Medine Şam yolunun üzerinde bulunan Tebük'e gelindiğinde, bu haberin asılsız olduğu anlaşıldı. 20 gün kadar Tebük'te kalan Hz. Muhammed ordusu ile birlikte Medine'ye geriye döndü (631). Yolda bölücülerden birkaç kişi Hz. Muhammed'e suikast yapmak istediler; ancak Peygamber'imiz her zamanki gibi önceden önlem almış olduğundan kendisine bir şey yapılmadı. Müslüman ordusu aralık ayı başında Medine'ye döndü. Medineliler orduyu şenlikle karşıladı

Veda Haccı ve Veda Hutbesi

Mekkeli olan Hz. Muhammed Peygamber olmadan önce ve sonra Kabe'yi ziyaret etmişti. Fakat bu ziyaretler, İslâm'da haccın farz kılınmasından önceydi. H. 9. yılda Hicaz farz kılınınca, Peygamber'imiz, Ebûbekir başkanlığında 300 kadar müslümanı Medine'den Mekke'ye gönderdi. Daha sonra, müşriklere Kabe'yi yasaklayan Berae sûresi nazil olunca, bunu duyurmak için de Hz. Ali'yi görevlendirdi.

Bir yıl sonra (H. 10/M. 632) Hz. Muhammed de hac vazifesini yerine getirmek için Mekke'ye gitti. Onunla haccetmek isteyen on binlerce müslüman da Kabe yollarına döküldüler. Bu hac onun ilk ve son haccı olduğa için "Veda Haccı" diye anılır.

Kabe'yi ziyaret eden Hz. Muhammed, daha sonra Mina'ya, oradan Arafat'a geldi. Arafat vadisi ortasına kadar gelen Hz. Muhammed, 120 bini aşkın müslümana hitap etti. Kabe önünde toplanan müslümanlara karşı yaptığı konuşmasında müslümanların birbirine kardeş olduklarını, kendisinden sonra eski "Cahiliye" çağına geri dönülmemesini, kan davasını kesin olarak yasakladığını, kadın ve kölelere iyi davranılmasını istediğini bildirdi. Hz. Muhammed konuşmasının sonunda okuduğu hutbeyi dinleyenlerin orada olmayanlara da duyurmalarını istedi. Burada iken son vahiy de geldi. Kur'ân tamamlandığını ve görevinin sona erdiğini bildirerek müslümanlara veda etti.

Hz. Muhammed'den Sonraki Dönem

22 Şubat 15 Mart 632. Hz. Muhammed son veda baççından dönerken Gadir-i Hum adı ile bilinen Mekke ile Medine arasında bir su başında halkın toplanmasını ve ileri gidenlerin geri gelmelerini buyurur. Halk toplanır ve deve semerinden kurulmuş bir kürsünün üzerine çıktı. Hz. Muhammed ve yanına Hz. Ali'yi de alarak çıkar ;çünkü daha bu hutbeye karar vermeden önce Maide suresi 67. ayeti iner. Ama Peygamber kaygılıdır. Önce 67. ayet şöyle der: "Ey Resul, sana indirileni tebliğ et; eğer bildirmezsen resüllüğünü yapmamış olursun."

Resulullah; "Ey müslümanlar, bu size üçüncü hitabımdır. Zira bu Arafat'ta bir de Mina'da aynı hitaba yakın hitap edeceğim. Bugün son ayet-i kerim nazil oldu ve din olarak size İslâmı bırakıyorum. Dinimiz size şunu emrediyor. Birbirinizin kanını dökmeyiniz, birbirinize zulüm etmeyiniz, çünkü yaptığınız amallere göre ceza ve mükafaat göreceksiniz. Ve size iki ağır emanet bırakıyorum. biri Kur'ân'ı azim'ü-ş şandır diğeri ise benim Ehl-i Beyt'imdir. Ey yüce Allah'ım! Benim Ehl-i Beyt'imi seveni sen de sev, ona düşman olana

düşman ol. Çünkü bu iki emanet birbirinden ayrılmaz iki parça gibidir. Kim ki bunlardan yüz çevirirse helak olur ve kim ki bunlara tabi olursa kurtuluşa erecektir." der ve "Ey insanlar, ben size nefsinizden daha yakın mıyım?" diye seslenince hep bir ağızdan "Evet ya Resulullah!" diye cevap verirler. "O halde ben kimin mevlası isem Ali bin Ebu Talip de onun mevlasıdır !"der. "Ben ilmin şehri isem Ali onun kapısıdır. Bana gelmek için onun kapısından geçip bana geleceksiniz; zira ben Ehl-i Beytim ve Kur'ân'ı azim'ü-ş şanı Kevser Irmağı'nın başında sizlerin şefaatçiniz olacağız." diye hitap eder. "Ali Bin Ebu Talip benim vasim ve halifemdir; benden sonra müşkülatlarınızı ona soracak ve öğreneceksiniz." der ve bu uzun konuşmalardan sonra Hz. Muhammed halka şöyle seslenir: "Ey insanlar ,sizlere tebliğ ettiklerime tanıklık eder misiniz? Burada ve Tanrı huzurunda yine hep bir ağızdan "Ederiz ya Resulallah!" dediler. Ve Peygamber şöyle hitap etti: Ehl-i Beytim ve Kur'ân'ı azimü'ş- şana sımsıkı sarılınız. Bu ikisi hakkında size Allah'ı hatırlatırım." dedi ve ellerini açarak üç kere şöyle hitap etti:

"Ehl-i Beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım!

Ehl-i Beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım!

Ehl-i Beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım"

Kaynak: 800 Ahmet Bin Hanbel Müsnedinde, C4. 9. 367, C4 9. 1879 Sahihi Müslimi

Veda Hutbesi'nden

"Bizleri bu haram ayında bu aziz günde, bu mukaddes yerde bir arada toplayan Allah'a şükrolsun. "

"Ey insanlar, sözlerimi dinleyiniz. Zira, biliyorum, ihtimal bu yıldan sonra bu yerde size bir daha mülâki olamayacağım. Biliniz ki yarın Allah'ın huzuruna varacak ve yaptığınız işlerden sorulacaksınız,

işte size tebliğ ediyorum. Ey nas, bugününüz ve ayınız nasıl kutsal ise canınız da malınız da Rabb'imize kavuşuncaya kadar böylece kutsal (haram=dokunulmaz)'dır."

"Cahiliye devrine ait her şey ilga edilmiştir. Allah o devrin fenalıklarını üzerinizden kaldırmıştır. Soy sop ile öğünme yoktur. Hiçbir Arap'ın Arap olmayana, hiçbir Arap olmayanın Arap olana şeref ve rüchan hakkı (üstünlüğü) olamaz. Hepiniz Adem oğullarısınız; Adem ise topraktandır. "

"Ey nas, sözlerimi dinleyiniz, düşününüz. Muhakkak bilmelisiniz ki her müslüman diğer müslümanın kardeşidir. Bütün müslümanlar eşittirler."

"Allah uğrunda gerektiği gibi cihad edin. (Çünkü) sizi o seçti. Dinde üzerinize hiçbir güçlük de yüklemedi. (Tıpkı) İbrahim dininde olduğu gibi... Peygamber size şahid olsun, siz de insanlara şahid olasınız diye size, daha evvel de, bu Kur'ân'da "müslüman" adını Allah vermiştir. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a bağlanın. Çünkü sizin mevlanız odur. O, ne güzel mevlâ ve ne güzel yaratandır. (Hac Sûresi- 78)

Hz. Muhammedin Son Zamanları ve Vefatı

Mekkelilerle olan mücadeleler bu kentin fethiyle sona ermiş, çevredeki diğer gayrimüslimler de artık tehlike olmaktan çıkmışlardı.

Hz. Muhammed'in Hakk'a Yürümesi

Yeryüzünün en büyük devrimini gerçekleştiren Hz. Muhammed, görevini tamamlamış, ümmetine veda etmişti. Son konuşmasında er geç Allah'a döneceklerini hatırlatarak bütün müslümanların kardeş olduğunu söyledi, daima iyilikte bulunmalarını,

kötülüğün ancak yapana zarar vereceğini, faizin haram olduğunu bildirdi ve kadınlara şefkatli davranılması üzerinde durdu. O da diğer insanlar gibi ölümlü bir kişiydi. Veda haccından sonra tekrar Medine'ye dönen Peygamber'imiz, hastalanmış, son günlerinde mescide gidemez olmuştur. Gittikçe ağırlaşan hastalığı, artık yatakat yatmaya başladığı bir dönemde Ehl-i Beyt taraftarları hiçbir şey düşünemez olmuşlardı.

Bir gün Peygamber efendimiz ağır hasta, çok ateşi vardı, bir ara baygın yatınca telaş başlamıştı. Ebubekir'in kızı Ayşe devreye girer ve şöyle der: Çabuk Ebubekir'e haber verin, mescide gidip sahabeye imamlık etsin, aynı anda Ömer'in kızı Havza'da çabuk babamı Ömer'i bulun o da gitsin imamlık etsin, der.

Bu telaşlar devam ederken daha sonraki günlerde Hz. Peygamber bana kağıt kalem getirin, size bir vasiyetimi yazdırayım ya da yazayım ki benden sonra ihtilafa düşmeyesiniz der. O zaman yine Ömer başta olmak üzere ortalık velveleye verildi. O şu an hezeyan halindedir, dediler. Ona itibar edilmez, bize Kur'ân yeter, dediler, Resulullah bunları duyuyordu. Allah müstehakkınızı versin, dedi hepiniz dışarı çıkınız, beni çocuklarımla yalnız bırakın, dedi. Hz. Muhammed kızı Fatımatüzzehra, Hz. İmamı Ali, amcası Abbas ve Abbas'ın oğlu Fazl odada yalnız kalmışlardı. Torunlarını çağırttı, onlarla konuştu. Hz. Fattma çok bitap düşmüştü, çok ağlıyordu; bir ara kızını çağırttı, kulağına bir şey söyledi. Fatıma ona güldü. Bu olayı daha sonra soranlara şöyle diyecektir. Benim ağladığımı gören Resul bana şöyle dedi: Merak etme Ehl-i Beytim içinde bana ilk kavuşan sensin, hem de çok kısa zamanda olacak deyince güldüm, der. Peygamber, zaman zaman soğuk su ile yıkanır, giyinir mescide de gidip kimlerin onun makamında gözü olduğunu görüyordu. Hatta kızları babalarını mescide gitmeye gönderdiği sırada yine soğuk su ile duş alıp Hz. Ali, Fazl ve Abbas'ın

yardımları ile mescide girdiğinde gördü ki Ebu Bekir imamlık için onun minberine çıkmış, hatta imamlık ediyor. O zaman Resulü Ekrem sadece eli ile onu dışarı çıkması için işaret eder ve onun başlattığı namazı yeniden başlattı. Ama o biliyordu ki eceliyat yakındı ve her defasında benden sonra Cahilliye dönemine rağbet etmeyin, kan davası gütmeyin, kadınlarınıza iyi davranın, haklarını yemeyin, çocuklarınızı okutunuz ve benim Ehl-i Beytimi incitmeyiniz derken sanki geleceği okuyup öyle konuşuyor sanılıyordu. O son konuşma anında birçok hadiseler yaşanmıştı. Alacaklı olanlar, alacaklarını aldılar. Vermesi gerekenleri aldı. Fazlasını verip Beytül Male kayıt ettirdi. Bu arada biri ayağa kalkıp şöyle dedi: Ya Resulullah ben çok yalancıyım, bana bir dua edin ki yararlı biri olayım, der: Ömer araya girer şöyle der: Be adam, neden kendini halka rüsva ediyorsun! Hz. Resul şöyle cevaplar: Ey Ömer, bu cihan rüsvalığı öteki cihan rüsvalığından daha kolaydır.

Halka dönerek "bugüne dek hiçbir nebinin baki kalmadığını, kendisinin de yakında Hakk'a yürüyeceğini" beyan edip evine döner ve öncede yazıldığı gibi bir ara baygın hale gelince telaş başlar. O an Resul kağıt kalem istemişti; vermediler, sayıklıyordu denildi ve Resul onları kovdu. İşte bu esnadan itibaren hilafet işini açıkça tartışmaya başladılar. Çünkü şu an en uygun andır deniliyordu. Bu sırada Hz. Muhammed Mustafa fahri kainat Hakk'a yürüdü. Haber her yere duyuruldu. Hz. Muhammed sağlığında söylediği her şey vuku bulmaya başlamıştı bile. Resulallah irtihal edince Sakife Beni Said de hilafet kavgasına karışmak için orduyu bırakmıştı. Oysa Hz. Muhammed Gadiri Hum'da Beyt-ül Darda, Beyt-ül Hayzerane'de, Beyt-ül Seleme'nin evinde Hz. Ali'yi vekil tayin etmişti. Hatta Hz. Peygamber. Hz. Ali'ye vasiyetlerin birinde: "Ey Ali! Sen Kabe gibisin; sana gelirlerse isteklerini kabul et, gelmezlerse sen onlara gitme, gelirlerse bu dünya halifeliğin kabulünün işareti olacaktır."

dedi. Hz. Muhammed Gadir Hum'da şöyle diyordu: "Bize veliyetlerini, gönülden bağlılıklarını beyan etmedikçe kimsenin hacı kabul olmaz, anlamı en güzel hac Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'nin katıldığı bu hacdır." 120 bin insanın biraraya gelmeleri saatler sürdü. Hz. Muhammed hacdan dönerken Kurumuş bir semerin üstüne çıktı. Buyurdu ki; "Ben size Allah'ın emirlerini harfiyle tebliğ ettim mi? Herkes evet dedi. Allah'ım şahit ol, dedi. Ben tebliğde kusur etmedim, ben size kendi nefsimden daha mukaddes öncelikli değil miydim? Herkes "Evet!" dedi. Sonra Hz. Ali'nin kolundan tutarak size diyorum ki, ben size kendi nefsimden daha evla değil miyim? Herkes "Evet!" dedi. Aynı yetkilerimi de Ali'ye veriyorum buyurdu. Ben size nasılsam Ali'de size öyledir, kimse onun üstüne çıkmasın, çıkarılmasın, dedi. Hz. Muhammed son vahyin gelişinden 18 gün sonra vefat edip ebedî aleme göçmüştür (Hicri: 12 Rebiütevvel 1 Miladi 8 Haziran 632).

Peygamberin vefatı çevresindekileri büyük bir üzüntüye sevk etmiştir. Bir kısmı adeta şok geçirirken, bir kısmı şaşkınlıkla feveran etmiştir. Çıkan kargaşa ve çalkantı Ebûbekir'in soğukkanlı davranışı ve sözleriyle yatıştırmışlar.

ALEVİLİKTE İBADET

Alevi ibadeti; Kur'ân, tarikat esasları, erkân ve gelenekleri içine alan "Buyruk" adı verilen kitaba göre yapılır.

Alevi inancı 12 kurala göre yapılır.

Aleviliğin 12 Kuralı

1.Kendini, Hakk'ı tanımak, insanda bilmek, secde etmek.

2. İslâm'ın (Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat) Dört Kapı'sının olduğuna inanmak.

3.Hz. Adem, Hz. Muhammed'e kadar peygamber ve kutsal kitapları hak bilmek.

4. Ruhların daima devrettiğine, (Allah- Muhammed-Ali) divanında sorguya çekileceğine inanmak.

5. Hz. Peygamber ve mürşit; Hz. Ali'nin veli ve pir olduğuna inanmak, Hz. Muhammed'le, Hz. Ali'nin bir ve musahipliğine inanmak.

6. Bilimi yol gösterici, kılavuz olarak kabul etmektir.

7. Evlad-ı Resullah dostuna dost, düşmanına düşman olmak. Tevella, teberra.

8. Evlad-ı Resullah'tan el, etek tutup Pir-Rehber edinmek, musahip kavline girmek. Yılda bir kez cemde Hak-Muhammed-Ali divanında sorgudan (görgüden) geçip sorgulanmak, pire rızalık verip Hz. Ali'yi Peygamber'in vekili ve müminlerin önderi bilmek.

9. Ramazan ayı dışında yılda 48 perşembe akşamı cem yapıp halka tevhidi çekmek, cemlerine ölü girip diri çıkmak, cemde rıza lokması yemek.

10. Yol düşkünlerini, yani yolun kurallarına göre suç işlemiş olanlar; - Katil olan, hırsızlık eden, namusa dolanan, musahibiyle küs olan, ana babaya kötülük eden, piri rehberi yolu inkar edip hakaret eden; yalan yere tanıklık eden ve haklı nedenlere dayanmadan kadın boşayanlar- ceme almamak, böylece barışık, temiz, birbirinden hoşnut, razı olmuş, bir diğerini ana baba kardeş bilmiş bir toplumda ibadet etmek.

11. Eline, diline, beline sahip olup, nefsini yenmek, rızasız lokma yememek, kendine uygun görmediğini başkasına uygun görmemek, toplum çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutmak.

12. Hak-Muhammed-Ali yoluna dost olmayanla evlenmemek. Toplumu kadınıyla, erkeği ile eşit tutmak. On İki İmamlar için yas tutmak ve Nevruz bayramını kutlamaktır.

Alevi ve Bektaşilik'te Ahlâk Esasları

Alevi ve Bektaşi inancında belli başlı ahlâk ilkeleri şunlardır:

1. Allah, Muhammed, Ali'ye, on iki İmama ve El-i Beyt'e iman ve ikrar etmeli.

2. Kazaya razı olmalı, Allah'ın birliğine inanmak, gece gündüz gönlünde Allah, Muhammed, Ali muhabbetinden uzak durmamalı.

3. Bir kamil mürşide bağlanıp onun hak dediğini hak, batıl dediğini batıl bilmeli.

4. Hazret-i Muhammed'i mürşit, Hz. Ali'yi rehber olarak bilmeli. Ayrıca, Hz. Peygamber'in sevdiğini sevip "Tevella" ve sevmediğini sevmeyip "Teberra" etmeli.

5. Daima temiz iradeyle yürümeli, kendi annesine, babasına iyi bir evlat olmalı, kendisinden doğan çocuklarına iyi birer anne ve baba olmalı.

6. Yalan söylemememeli, gıybet etmemeli, şehvetten uzak durmalı, gördüğünü örtmeli, görmediğini söylememeli.

7. Eli ile koymadığı şeylere el uzatmamalı, sözünün geçmeyeceği yerde söz söylememeli. İbretle bakmalı, ilimle söylemelidir. Büyüklerine hürmet, küçüklerine izzet etmelidir. Her kimi görürse Hak bilmeli, kendisine yapılmasını istemediği hiçbir kötülüğü, başkasına reva görmemelidir. Bir müminin evine vardığında, edeple oturup edeple kalkmalı. Her ne iş işlerse, rıza ile işlemeli, kesinlikle rızadan ayrılmamalı ve rızasız lokma yememelidir.

8. Mürşidin yap dediğini yapmalı, yapma dediğini yapmamalı, kimsenin yüzüne gülüp arkasından gıybet etmemelidir.

9. Münkir, münafık ve cahilden mümkün olduğu kadar uzak durmalı. Zahit, imanını şeytandan nasıl korursa, bir Alevi ve Bektaşi de "evliya sırrını" öyle saklamalıdır.

10. Bir Alevi-Bektaşi, her an Hakk'ı üzerinde mevcut bilmeli. Eline, diline ve beline sahip olmalıdır. Erenlerin her sırrına agah olmalı ve bu yolda özünü saf kılmalı, hakikat ve marifeti üzerinizde toplayıp kamil insan olmalıdır. Hiçbir vasiler mürşidinin Muhammed, rehberinin Hz. Ali, pirinin Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli olduğunu hatırından çıkarmamalıdır.

ALEVİ OLMAYAN
ALEVİCİLERE CEVAPTIR

13-15 Aralık 2005 trihli Birgün Gazetesi'nde
Yayınlanan "Aleviler, Aleviliği Tartışıyor"
Hakan Tanıttıran ve Gülşen İşeri'nin
Yazı Dizisine Cevap

Aleviler, dini İslâm, kitabı Kur'ân, Allah'a kul, Hz. Muhammed'e bağlı, Hz. Ali 'ye talip, Ehl-i Beyt yolunu süren, yani Kur'ân'ı ve İslâm'ı Hz. Ali gibi anlayan ve On İki İmamlar gibi inancı sürdürenlerdir. Hz. Ali'ye bağlı onu seven ve Hz. Ali'nin yolunda giden taraftarlarına Alevi denir. Alevilik İslâm'ın içindedir. Ayrı bir din değildir. Mezhepler üstü ve İslâm'ın içinde tasavvufi bir yoldur. İslâm'ın içinde insanidir, aklidir, ahlâkidir. Ehl-i Beyt yolunun, Kur'ân ayetlerinin yorumudur. Alevilik, Kur'ân ve İslâmı, Hz. Ali'nin anlattığı gibi anlamaktır. Aleviler Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in resul olduğuna ve Hz. Ali'nin velayet makamına sahip olduğuna iman ederler. Hz. Muhammed, nübüvet; Hz. Ali, velayet sahibi olduğunu ve Allah'a, Muhammed'e ve Hz. Ali'yi birbirinden ayırtmamaktır. Alevilik İslâm inancını, özünde beslediği amaçlar doğrultusunda anlamaya çalışan, içselliği esas alan, şekil şartlarından ziyade, insanın yüceliğini benimseyen Hz. Ali ve On İki İmamlar gibi inancı sürdürmektir.

Alevilik, İslâm'ın içinde tasavvuf felsefesi ile din kültürünü kapsar. Alevilik; namaz, oruç, hac, zekat, zahire değil, tasavvuf içerikli Tanrı'ya kavuşmak için kendisine mahsus ibadeti olan ve ibadeti içerisinde Hakk'a secde, dua, tevhit, zikir, gülbank duası vardır. Bu ibadetlerini cem evlerinde yerine getirmektedirler. Alevilik, şekil şartlarından ziyade, daha çok içsellikte arayan İslâm'ın tasavvufi yorumudur. Bir başka deyişle Alevilik, İslâm'ın Ehl-i Beyt yorumudur.

Alevilerde cemevleri ibadet yeridir, Cem; birliğin, beraberliğin adıdır. Cemin yapıldığı cemevi ise sadece ibadet amaçlı kullanılmamış, geçmişteki mescitlerin işlevini de yerine getirmiş, getirmeye de devam etmektedir. Cemevleri edep, erkân amaçlı kullanılır. Cemevleri; barış, özgürlük, eşitlik, ibadet, sevgi, yargılama ve karar verme yeridir. Aynı zamanda sohbetlerin yapıldığı birlik ve beraberliğin korunup sergilendiği, ikrarın verildiği ve erkânın yürütüldüğü güven ve sevginin toplandığı, Hakk'a temenna ve Hakk'ın tecelli edildiği yerlerdir. Aksine Alevi İslâm inancı Kur'ân'a dayalı, Hz. Muhammed'in buyruklarına göre İslâm'ın evrensel boyutları ile yorumlanıp yeryüzü insanlığına yeni kapılar açan bir büyük düşünce akımı olan tasavvuf felsefesiyle hayat bulan bir insan bütünlüğüdür. Özünü insan sevgisinde bulan ve Tanrı'nın insanda tecelli ettiğine inanır.Vahdet-i vücuttur.

Alevilikte en büyük hac iyilik yapmak, aç olanı doyurmak, insanlar arasında barışı yaymak, insanlık alemi için çalışmak ve doğruluktan ayrılmamaktır. Tüm baskılara rağmen Anadolu Alevi İslâm inancının temelinde güzellik ve paylaşımcılık temel ilkedir. Musahiplik fikri varlığıyla kardeş tutmak, fitre ve zekâtı daimi kılmıştır. Eline, diline, beline, aşına, eşine, işine sahip olmayı ve kendini bilmeyi temel almıştır.

Kafaları "Ateizm" daha doğrusu "Nihilizm" ile karma karışık olmuş kişiler, son günlerde "Alemi sersem, herkesi kör" sanarak, kendi kafalarındaki karışıklığı "Alevilerde kafa karışıklığı" ve "doğal din" başlığı ile kamuoyuna şırınga edip, inançlı halkımızın zihinlerinde sansasyon yaratmaya tüm güçleriyle çalışmaya soyunmuşlardır.

Yüzyıllarca Aleviler, "Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali!" demeleri, ibadetlerinde ve cemevlerinde, dillerinde Allah'ı hiç eksik etmeyenler mi Aleviliği daha iyi bilir, yoksa cem evinin kapısında içeri girmemiş ve hayalinde Alevilerle ilgili senaryo yazanlar mı Aleviliği daha iyi bilir? Elbette Aleviliği, Alevi gibi yaşayamayanlar Alevliği bilemezler, Aleviliği, Alevi gibi yaşayanlar bilir. Aleviliğin kaynağı Hoca Ahmet Yesevi'nin hikmetlerinde geçen terimlerdir. Sema, pir, pir rızası, miraç, kul hakkı, hak rızası hü, hü vb. sözcüklerinde görmektir. İslâm'ın muhalif kanadı, Hz. Ali yandaşlığıdır. Anadolu Aleviliği dünyanın en büyük dinleri ve inançların evrensel değerleriyle yoğrulmuş bir inanç olmakla birlikte özünde ve merkezinde son din olan İslâmlığın yer aldığı iman ve insanlık yoludur. Alevilikte, Allah sevgisi, Hz. Muhammed, Hz. Ali sevgisi ve Ehl-i Beyt'e bağlılık, Aleviliğin İslâm'ın özü olarak görmenin temel nedenidir. Çünkü Hz. Muhammed'in Veda Hutbesi'nde, ümmetime iki emanet bırakıyorum, bunlardan biri Kur'ân-ı Kerim, diğeri ise Ehl-i Beyt diye belirmiştir. Aleviler, Hz. Ali'yi sevmenin, Hz. Muhammed'i sevmekle eşdeğer olarak görmekteler. Çünkü Hz. Muhammed, "Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır. Ona dost olana dost, düşman olana düşman ol. Ona yardım edene yardım et. Onu horlayanı horla. Nerede olursa olsun gerçeği onunla birlikte kıl." şeklinde dua etmiştir. Sahih-i Müslim, "Fedail'üs- Sahabe" Ali Bin E. Talib'in Faziletleri bölümünden,

aktaran Seyit Murtaza / Hz. Muhammed, Hz. Ali için "Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır. Şehri dileyen kapıya gelsin.", "Ali insanların hayırlısıdır. Kim bunu kabul etmezse, gerçekten kafir olmuştur." , "Ümmetimin en ileri geleni ve gerçek hüküm vereni Ali'dir."

Alevi İslâm inancında Tanrı'nın gerçek eri olanlar insan kalbine yani doğrudan doğruya insana yönelirler. Kur'ân da Tanrı - İnsan bütünleşmesi ve birliği şu şekilde ifade edilmektedir. Onlar derler ki; "Biz Allah içiniz ve sonrada ona dönüp gideceğiz" …." Biz ona (insana) şah damarından daha yakınız."

Görüldüğü gibi bu ayetlerin içsel anlamlarından hareketle Alevi İslâm inancına göre, Tanrı insanın içindedir, insana secde etmek, Tanrı'ya secde etmekle eş anlamdadır.

Nitekim Hünkâr Hacı Bektaş Veli şöyle demektedir:

Ellerin kabesi var, benim kabem insandır
Kur'ân da, kurtaran da, insanoğlu insandır.

İşte, Alevi İslâm inancı erdemliği, yüceliği, insancılığı, barışı eşitçiliği sağlayan ve insanlığın özlem duyduğu, paylaşımcılığı sağlayacak birinci yol olduğu gerek inanç bakımından, gerekse ahlâk esasları açısından dünyanın en insancıl, en özgün, en ahlâklı, en görkemli inanç kültür bütünlüğüdür.

Aleviler, Hz. Ali'nin üstün niteliklerini ve Kur'ân'ın gerçek yorumunun içsel anlamını başta Hz. Ali olmak üzere, Ehl-i Beyt'in ve Yedi Ulu Ozan'ın tasavvuf derinliği olan kişilerce keşfedildiğinden dolayı Alevi İslâm inancının kendi işlerinde içselleştirerek savunmuşlardır. Hacı Bektaş Veli, Alevilerin serçeşmesidir, Alevilerin beslendiği kaynaktır. İlim, irfan, barış, sevgi ve direniş pınarıdır. Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den alınan güçle yüzyıllarca zulme,

asimilasyona karşı bir direniş bayrağı yükseltilmiş olup Alevi İslâm inancı kimliğini sürdürmüş, sürdürmeye de devam edecektir.

Nitekim Hz. Muhammed, "Ali'yi seven beni sever, beni seven de Ali'yi sever." diyerek Hz. Ali'nin sevgisini, yerini ve önemini açık bir şekilde belirtmiştir. Hz. Ali, Hz. Muhammed'in yol kardeşidir. Nitekim bu durum Buyruk'ta belirtilmiştir. Hz. Ali zulme karşı başkaldırmanın, mazlumun yanında yer almanın tarihsel simgelerinden biridir.

Pir Sultan Abdal da bir nefesinde Hz. Ali için şöyle demektedir:

Bu dünyanın evvelini sorarsan
Allah bir, Muhammed Ali'dir Ali
Sen bu yoldan sahibini ararsan
Allah bir, Muhammed Ali'dir Ali

Hz. Ali gerçek İslâm adaletini yaymak için, yani ahlâkı, erdemi, sevgiyi, iyiliği yaymak için mücadele etmiştir. Oysa inançsızların insanlara sevgisi olmayanların, idraktan yoksun olanlar, Hz. Ali'yi ve onun kişiliğini anlamaları mümkün mü? Elbette mümkün değildir. Kaygusuz Abdal, Hz. Ali için şöyle demektedir:

"Ali'ye İsmullah derler
Yüzüne secde ederler
Taş yerine koyarlar
Koyamazsın demedim mi?
Bu Kaygusuz ezeliden
Himmet almış ol veliden
Oku ilmini Ali'den
Doyamazsın demedim mi?"

Erdoğan Çınar'da "Alevilerin inandığı Allah ile müslümanların inandığı Allah aynı Allah değildir. Alevi sözcüğü MÖ. 2000 yıllarında Luviler yaşanmış; Hititlerle beraber olmuşlar. Luvi sözcüğü Hitit dilinde "ışık insanı" demektir. Likyalılar var. Likya ışık insanı demektir. Likyalılar ışık ülkesi demektir. Alevilerde sefa ve savaşları sırasında kendilerine ışık taifesi demeye başladılar. Alevi sözcüğü o zamandan itibaren kullanılmaya başlandı… Alevi sözcüğü ilk kez 16. yy.'ın son çeyreğinde kullanıldı." demektedir. "Aleviler Cennet ve Cehennem'e inanmazlar, Alevilerle müslümanlar aynı Tanrı'ya bile inanmazlar. Alevilikte başka evrene, başka mekana ve öbür dünyaya Cennet'e yada Cehennem'e gidiş yoktur… Alevilik kökü çok eskiye giden, on binlerce yıl öncesine giden soylu ve kadim bir inançtır ve kendisini sürekli sembollerle, simgelerle ifade etmiştir." demektedir. Burada söz edilen bilgilerin Alevilik'le uzaktan yakından ilgisi yoktur.

Sayın Erdoğan Çınar, Aleviliğin tarihi gelişimini bilmediği gibi konuları çarpıtarak Alevi toplumunun tarihsel kimliğini geleneksel inancını, kültürünü, inanç dayanaklarını kendi aklınca tahrif etmeye çalışmaktadır. Aleviliğin temelini oluşturan Allah, Muhammet, Ali kavramını aklınca bozmaya yeltenmektedir. Aleviliğin, İslâm ile olan bağını kesmeye uğraşıyor ve yalan üretiyor. Aleviliğin Ali ile ilgisinin olmadığını bu inancın İslâm dışı olduğunu söyleyenler kervanına katılarak aklınca Alevi toplumunu inançsız göstermeye çabalıyor. Oysa Alevilik, İslâm dinini de Kur'ân yorumu ile kabul eder. Kur'ân'ın gerçek manasına vakıftır ve tüm mevcudatın Hakk'ın kendi öz varlığından ibaret olduğuna inanır ve bilir. Kur'ân-ı Kerim'in yorumudur ve İslâm'dır. Alevilik İslâm içerisinde doğmuştur. Toplumsal, kültürel, yapısal ve inançsal kimlik oluşmasında etkili olan inançsal temeller yaratmıştır. Bu nedenlerden

dolayı İslâm'ın içindedir. Alevi, Hz. Ali'nin soyundan gelip de onun tasavvufi yolunu izleyenler ile, onun soyundan gelen (seyyid, şerif , hacegan) kollarından olan herhangi bir mürşide ikrar verip bağlananlardır. Temelde Hz. Ali'nin soyuna mahsus olan bu isme sonradan ikrar verip bağlananlar da katılmıştır.

"Alevi" Hz. Ali ailesinin adıdır. Hz. Ali'ye bağlı olan, O'nu seven Hz. Ali'nin yolundan giden, Hz. Ali'nin taraflarına Alevi denilir. Ali'yi sevenlerdir. Aleviliğin tanımlanmasını 941-942 yılında Ebu Dulef yapmıştır. Alevilerin Ali sevgisi, taraftarı içinde Ehl-i Beyt sevgisiyle Ali'yi ve ev halkıyla sevenler taraftarı olanlar, izinde gidenlere Alevi denir. Aleviler, Ehl-i Beyti sevenlerdir. Alevilik, Hz. Muhammed'in son dönemlerindeki gelişmelerle birlikte şekillenmeye başlar. Tasavvufa eğilimli sufi çevreler giderek Hz. Ali etrafında toplanırlar.

İşte Alevi İslâm İnancı; erdemliliği, yüceliği, barışı ve insanlığın özlem duyduğu paylaşımcılığı sağlayacak birinci yoldur. Bu yol gerek inanç bakımından, gerekse ahlâk esasları açısından dünyanın en insancıl, en özgün, en ahlâklı, en görkemli inanç ve kültür bütünlüğüdür. Osmanlı devleti döneminde Şeyhülİslâmların Alevilerin aleyhine çıkardığı fermanlarla, Alevileri katleden Şeyhülİslâm İbni Kemal, Ebus Suud Efendi, Fahreddin Acemi, Müftü Hamza, Zenbilli Ali Efendi,Molla Gürani gibi, Aleviler'e iftira edenler, "Aleviler Müslüman değildir, katledilmeleri helaldir." diye fetva verenlerin zihniyetinin devamı olarak düşüncelerini aktarmaya çalışıyorlar. Alevi toplumunu yok etmeye uğraşanlar toplumun kafasını karıştırmaya yeltenenler elbette gerekli cevabı alacaklardır. Birgün Gazetesinde devam eden ve Alevileri asimile etmeye yönelik karalama kampanyasına, Vechi Timuroğlu'da katılmıştır.

Vechi Timuroğlu "Alevilik Anadolu'ya özgü yaşam biçimidir. Tek parçası değillerdir. Aleviler İslâm'ın temel öğretisini belirleyen Kelime-i Şahadeti Eşhedü en lailahe ill'allah eşhedü enne Muhammedün abduhu ve resulü" sözünü bilmezler. Namaz kılmaz, oruç tutmaz, hacca gitmez, zekat vermez... devamla Alevilik din değildir çünkü kitabı ve tapınağı yoktur. Kaynağında konar göçer toplulukların yaşam biçimine uygun olarak tapınak yerine kutsal alanları önemserler... Tümü ile geleneksel önermeler başlar ergenlik çağındaki kızlar, erkekler, kadınlar çok olgun yemede ve içmede bulunurlar, semahlar yapılır (tümü ile din dışı, gülbenkler okunur, demler alınır, mumda söndürülür ama şafak sökünce çünkü güneşin ışığı yeryüzüne yayılınca mum ışığına gerek kalmaz...) İslâm bu törenlerin tümünü yasaklamıştır. Çalgı şeytanın necisidir. İçki haramdır, kadınlı erkekli eğlence sonu cehennemde bitecek bir davranış biçimidir. Oysa Alevilik bir yaşam biçimidir. İslâm'a aykırı olan tüm bu güzellikleri yaratacaksınız sonra da kalkıp gerçek Müslümanlığa sahip çıkacaksınız. Tanrının meleklerine, kitaplarına, elçilerine ahiret gününe şerrin ve hayrın sahibi olduğuna ölüp dirilmeye inanmazlar bunlara inanmayan kimse elbette Tanrının tek olduğuna ondan başka Tanrı bulunmadığına Muhammed'in de Tanrının elçisi ve kulu olduğuna inanmaz. Ayrıca, ahret kavramı hakkında Aleviliğin anlayışı çok farklıdır. Ahiret-öte dünya, ölümsüzlük düşüncesinin yarattığı bir kavramdır... Şimdi düşünelim diyor; İslâm ekinin içinde oluşarak ondan esinlenen ama İslâmın farzlarını ve İslâm inancının koşullarını kabul etmeyen bir toplum yada topluluk Müslüman sayılır mı? Üstelik şiirle, fıkralarla meselelerle, destanlarla, söylencelerle kendi felsefesini yaratmış kişi Tanrıya inanan bir toplum Müslüman sayılabilir mi?

Sayın Vechi Timuroğlu. "Elbette sayılır. Alevi İslâm anlayışı; İslâmiyet'in Kur'ân'a dayalı, Hz. Muhammed'in buyruklarına göre, İslâm'ı evrensel boyutları ile yorumlayıp yeryüzü insanlığına yeni kapılar açan bir büyük düşünce akımı olan tasavvuf felsefesiyle hayat bulan, bir insan bütünlüğüdür, özünü insan sevgisinde bulan Tanrı'nın insanda tecelli ettiğine inanır.

Alevilik, Hoca Ahmet Yesevi, Ebul Vefa, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal ve Anadolu Erenleri, Kur'ân'ı en iyi yorumlayan filozof velilerin görüşlerinden ilham alarak hayat alanı bulmuştur. Anadolu'yu İslâmlaştıran bir yorumdur.

Alevilik, İslâm dinin özüdür; manasıdır. Alevilik İslâm içinde insanidir, aklidir, ahlâkidir. Hz. Ali inancının, Kur'ân ayetlerinin yorumudur. Alevilik bir iç dünya olayıdır, hissederek yaşamaktır, insan olan her şeyi özünde duymaktır.

Alevilik, Hz. Muhammed-Ehl-i Beyt taraftarlığı, Hz. Ali ve onun soyunda gelenlere büyük bir saygı ve muhabbetle bağlılıktır. Alevilik, Ehl-i Beyt'in yoludur. Alevi-Bektaşi kendisini her anlamda yetiştirmiş, kâmil insan demektir. Alevilik, dış yüzünden halka ve iç yüzünden Hakk'a bakan bir inançtır. Alevilik Cafer-i Sadık mezhebidir. İmam Cafer-i Sadık içtihatlarına göre hareket eder ve onun yolunu sürer.

Sayın Timuroğlu Aleviler gibi yaşasaydı 9. yüzyıldan itibaren biraz kitap okumuş olanlar çok iyi biliyor ki Alevilik tanımlamasını 941-942 yılında Ebu Dulef tarafından yapılmıştır. Alevileri dinden koparmak isteyen sizin gibi zihniyeti savunanlar Alevilerle bir ayağı Avrupa'da bir ayağı da Türkiye içinde geçmişte de olduğu gibi bugün de Emevi ve Abbasi zihniyetinin devamı olarak algılanmalıdır. Aleviliğin Allah, Muhammed, Ali ile ve İslâmla bağını kesmek için

akla hayale gelmedik yalanlar üretmeniz, Aleviliğin Ali ile ilgisinin olmadığını iddia etmeniz, bu inancın İslâm dışı olduğunu söyleyip inançlı Alevi toplumunu inançsız olarak göstermeniz bir öğreticiye yakışmaz. Aleviler, dini kin ve bağnazlıkların değil, hoşgörü ve sevginin kaynağı saydıklarından yobaz, ateist ve kökten dincilerin sürekli düşmanlığına hedef oldular. Onlar karanlık çevreler tarafından hep horlandılar. Çünkü çağdışı ve karanlık düşüncelerin hep karşısında olmuşlardır. Alevilikte 12 Imamın Şah Hatayı ile başladığını ve Erdebil Tekkesi'nin 7. imamı olduğunu iddia ediyorsunuz. Tarihi ve inanç bilgisi olan herkes biliyor ki 12 İmam'ın imamcılığın İsmaililik adı altında 9. yy.'da kitaplarda anlatıldığı kadarıyla 7. İmam Tekkesi Erdebil değil, Alamut İsmail Kalesi'ndeki tekkedir. Alevi olabilmek için Alevi gibi yaşayabilmeli, Alevi gibi ibadet edebilmeli, Alevi edep ve erkânını bilerek yazmalı. Alevi toplumunun inancını bozmaya uğraşarak akla hayale gelmedik yalanlar üreterek Aleviliği İslâm dışı olarak göstermek size ne kazandırır? Alevi olan iman sahibi olur, bir pire ikrar verir. Erkâna uyar, musahip tutup görgü kavline girer, 48 Cuma cem'e katılır, Hak lokması dağıtır, mürşidin dediklerini uygular. Takva olur, Allah'ı sever, onu darıltmamak için gayret sarf eder, eline, diline, beline sahip olur; eşine, aşına, işine sadık olur, özüne, sözüne, sazına, gözüne, doğru olur; ağlayanı güldürmez, boşalttığını doldurur, yıktığı varsa yapar, gördüğünü örter, görmediğini söylemez. Eliyle koymadığını ve hak etmediğini almaz, on sekiz bin alemi hak bilir, yetmiş iki milleti bir görür. Allah'ı özünde bilir. İman, eder, sözünde durur. Takvayı yüzünde bilir, bilcümle varlık onun elinden ve dilinden emin olduğuna inanır. Amel, ilim sahibi olur. İnandıklarını uygular, yedi nefis mertebesini ve dört kapı, kırk makamı uygulayarak geçip insan-i kamil olur.

Meveddet: (Tevella - Teberra) Allah pek çok ayette Peygamber ve onun Ehl-i Beyt'ine ve soyuna sevgi ve bağlılık göstermemizi emretmektedir. Meveddet, sevgi ve bağlılık anlamındadır. Tanrı'nın Vedüd adından kaynaklanmaktadır. Tevellâ sevmek anlamındadır. Teberrâ ise kaçınmak anlamındadır. Alevilikte Peygamber ve Ehl-i Beyt'in, Peygamber'in soyunu sevmeyenlerden kaçınmak anlamındadır. Alevilikte Ehl-i Beyt'i incitmek, Peygamber'i incitmekle eş değer tutulmuştur.Alevilik, ilke olarak mezhepler üstü bir inanç, İslâm'a bağlı bir yorumudur. Buna rağmen Sünni İslâm'da olduğu gibi Alevi İslâm'da da tarih içinde mezhepler çıkmıştır. Bunun en bilineni de Anadolu'daki İmam Cafer-i Sadık mezhebidir. Anadolu insanının düzeninde Alevi İslâm inancının etkileri vardır. Anadolu'da bugün Alevi İslâm inancına veya değişik mezhep yorumlarına inanan birçok insan vardır. Bu inanç yorum ve geleneklerin başında musahiplik, kirvelik, ölüm ve doğum gibi yaşamla ilgili törenler en önde gelen geleneklerdir. Bu gelenek ve göreneklerin bir çoğunda Alevi İslâm inancının izleri ve uygulamaları mevcuttur. Alevi inancı bu ise, Aleviler bu inançların gereklerini yerine getiriyorlarsa, Alevi olmadıkları halde Alevi gibi görünüp bu toplumun inançları ile oynamaya hiç kimsenin hakkı olmadığını da bilmelidirler.

Sayın Vecihi Timuroğlu ve Erdoğan Çınar! Alevi toplumunu asimile etmek için uğraşmanız, tarihi gerçekleri çarpıtarak bilim dışı söylemlerle kafaları karıştırmanız sizlere bir fayda sağlamaz. Kültür tarihi ile ilgisi olmadığı halde bilgiçlik tasarlayarak, etimoloji biliyor gözüküp konuları çarpıtarak Alevi inancıyla alay ederek, Emevi zihniyetiyle bir yere varmanız mümkün değildir. Tanrı katında kul, insanlar arasında makbul olmak isterseniz haddinizi bilin. Bir söz vardır; kendini ve özünü bilen Hakk'ı da bilir. Aleviliğin

ne olduğunu bilmeyenler, Alevi olmayanlara değil, gerçek Alevi olanlara sorup öğrenilir. Alevi İslâm inancını, ibadet biçimlerini, geleneklerini öğrenmek isteyenler, Alevilerin yaşam biçimini öğrenir, onlarla oturur, birlikte yiyip içer, onlara konuk olur ve bilgiyi kaynağında alır. Aleviliği tanımanın biricik yolu budur. Tersi bir durumda Alevilik aleyhinde ulu-orta saçmalar, iftiralar, meydana getirilir ki, bu da kendini araştırmacı, yazar geçinen fitneci kişilerin yaptığı affedilmez gaftır. Geçmişte Emevi ve Abbasilerin Hz. Muhammed'in soyuna, Ehl-i Beyt'e ve taraftarlarına saldırdıkları gibi, bugün de sözde Alevi geçinenler (yazarlar) aynı anlayışlılarını bir başka şekilde devam etmektedirler.

Sayın Mehmet Bayrak, Erdoğan Çınar, Vecihi Timuroğlu, Faik Bulut ve İsmail Beşikçi gibiler, Hz. Ali'yi ve Alevileri tanımaları mümkün değildir. Çünkü Alevi gibi yaşamıyorlar.

Alevi İslâm inancı, Ahmet Yesevi, Hünkâr Bektaşi Veli, Yunus Emre'lerin Pir Sultan'ların ve Anadolu erenlerinin, Sarı Saltık'ların, Düzgün Baba'ların, Dersim'deki ocakların, Kur'ân'ı en iyi yorumlayan velilerin görüşlerinden ilham alarak yaşam bulmuştur. Alevilik, Hz. Muhammed, Ehl-i Beyt taraftarı, Hz. Ali ve onların soyundan gelenlere büyük bir saygı ile bağlılıktır. Alevilik, Ehl-i Beyt yoludur. Tanrı korkusu yerine sevgisini benimseyen, şeriat kapısını aşıp marifet yoluyla hakikat dünyasına ulaşan, Kur'ân-ı Kerim'in şekline değil, özüne inen akıl ve gönül ile ruhsal olgunlaşma yoludur.

Alevi İslâm anlayışında insanı sevmek bir ibadettir. Alevi İslâm inancında, insan Tanrı'nın yeryüzündeki tecellisidir. İnsanda Tanrı'nın tecellisi var. Bu sebeplerden dolayı insanların rızasını kazanmayan hiçbir kimse Tanrı'nın rızasını kazanamaz. Alevilikte yetmiş iki millet bir görülmüştür. Tüm insanlar Tanrı'nın bir

parçası olarak görülmüştür. Alevilik insancılık, eşitlik, farklılıkları bir zenginlik olarak görmüştür. Alevilikte dört kapı kırk makam vardır. Her makamın on esası vardır. İnsan-i kamil olma vardır. Edep, erkâna uyma vardır. Yedi ulu ozanın inançları vardır. Kırklar meclisi, tevella ve teberra, 12 imamları, miracları var. Düşkünlük, dar, talip, 12 post, Bozatlı Hızır, Semah ve Serçeşme, Hünkâr Hacı Bektaşları vardır. Alevilik, İslâm'ın özü itibarıyla tevhid inancıdır. Yani Tanrı'nın birliği inancıdır. Hz. Muhammed'i peygamber, Kur'ân'ı kutsal kitap, Hz. Ali'yi vasi-yi Resulullah kabul etmektir. Barış, esenlik, kardeşlik, eşitlik, toplumsal dayanışma, hoşgörü, kul hakkını yememe, iyiliği emretme, kötülükten uzak durma, yalan ve riyadan sakınma, zina vb. çirkinliklerden kaçınma, haksız kazanç edinmeme, zulme karşı çıkma gibi, ahlâksal ilkeleri yaşama egemen kılan tüm değerler Alevi İslâm inancında olduğu içindir ki Alevilik İslâm'ın özüdür. Bu nedenlerden dolayı Alevilik, İslâm öncesi tüm dinlerin de özüdür.

Alevilik, Sünni İslâm'ın dışındadır, Sunilik de, Alevi İslâm'ın dışındadır. Alevilik İslâm'ın özüdür. Hatta İslâm'dan önce gelen ilahi dinlerin de özüdür. Art niyetlerden arınmış, nesnel ve yüzyılların getirdiği, Sünni ve Şiici anlayış ve ön yargılardan kurtulmuş bir inanç bakışı olarak ta görmek mümkündür.

"Kafası karışık" inançsız ve art niyetli yazarlar kendi akıllarınca Alevileri yanıltmak için "Alevi isen, o zaman dördüncü halife Ali'ye bağlılık nedendir? Hüseyin çileleri nedendir? On İki İmam'a bağlılık nedendir?" sorusunu yöneltiyorlar. Yüzyıllardır bilim adamları, erenler, evliyalar, insan-ı kamiller eserlerinde Şah-ı Merdan Ali'ye gönüllerinde en müstesna yeri ayrılmış ve aşk-ı muhabbetle Ali evladı'na bağlanmıştır. Yol ve sürekleri devam ettiren, bu Aleviler Ehl-i Beyt'e niçin bağlanmışlar? Bunların hepsi de akılsız, bilgisiz

mi idiler? Hallac-ı Mansur, Ahmet Yesevi, Hasan Basri, Zunnuni Mısri, Bişri Hafi, Maarufi Kerhi, Bayazid-i Bistaımi, Nesimi'ler, Baba İlyas'lar, Hünkâr Bektaşi Veli'ler, Lokıman Perende'ler, Yunus Emre'ler, Şeyh Bedreddin'ler, Pir Sultan'lar, Şah Hatai'ler tatlı canlarını onların (Ehl-i Beyt) uğrunda, kutsal kanlarını Şah Hüseyin'in yolunda seve seve akıttılar!

Şimdi bu ulu Aleviler mi Aleviliği daha iyi bilir. Yoksa bu yola inanmayanların mı, kafası karışık, kendine göre yeni din icat edenler mi Aleviliği bilir. Yeni din icat edenlerle, kafası karışık olanların inançla, dinle, Alevilikle ilişkileri olabilir mi? Alevi gibi yaşayabilirler mi? Aleviler adına söz söyleme yetkileri olabilir mi? Elbette olmaz. Aleviliği öğrenmek isteyenler varsa, Alevilerin inanç ve geleneklerine bakmalarını ve Aleviliğin iç yüzünü öz kaynaklarına bakarak öğrenmelerini ve Aleviliği yaşamalarını salık veriyoruz.

ALEVİLİK- ŞİİLİK VE SUNNİLİK:

Benzerlikler ve Farklılıklar

Kasım 2005

İstanbul Cem Vakfı

Alevilik Üzerine

Alevilik, dini, İslâm; kitabı, Kur'ân, Allah'a kul, Hz. Muhammet'e bağlı, Hz. Ali'ye talip, Ehli-i Beyt yolunu süren, Hacı Bektaş-ı Veli'nin "eline, beline, diline sahip" olmayı ilke edinen, iyi düşünce, iyi söz ve iyi davranışta kendini bulan, tanrı korkusu yerine sevgisini benimseyen, zâhiri bâtınla, bâtini zâhirle birleştiren, şeriat kapısını aşıp, marifet yoluyla hakikat dünyasını ulaşan, Kur'ân'ın şekline değil, özüne inen, akıl ve gönül ile ruhsal olgunlaşma yoludur.

Alevi İslâm anlayışı; İslâmiyet'in Kur'ân'a dayalı, Hz. Muhammed'in buyruklarına göre, İslâmi evrensel boyutları ile yorumlayıp yeryüzü insanlığına yeni kapılar açan bir büyük düşünce akımı olan tasavvuf felsefesiyle hayat bulan, bir insan bütünlüğüdür. Özünü insan sevgisinde bulur, Tanrı'nın insanda tecelli ettiğine inanır.

Alevi Islâm anlayışı, Hoca Ahmet Yesevi, Ebul Vefa, Hacı Bektaşi Veli, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal ve Anadolu erenleri, Kur'ân'ı en iyi yorumlayan filozof velilerin görüşlerinden ilham alarak hayat alanı bulmuştur. Anadolu'yu İslâmlaştıran bir yorumdur.

Alevilik, İslâm dinin özüdür; manasıdır. Alevilik, İslâm içinde insanidir, aklidir, ahlâkidir. Hz. Ali inancının, Kur'ân ayetlerinin

yorumudur. Alevilik bir iç dünya olayıdır, hissederek yaşamaktır, insan olan her şeyi özünde duymaktır.

Alevilik, Hz. Muhammed-Ehlibeyt taraftarı, Hz. Ali ve onun soyundan gelenlere büyük bir saygı ve muhabbetle bağlılıktır. Alevilik, Ehlibeyt'in yoludur. Alevi-Bektaşi kendisini her anlamda yetiştirmiş, kâmil insan demektir. Alevilik, dış yüzünden halka ve içyüzünden Hakka bakan bir inançtır. Alevilik görünüş itibari ile Cafer-i Sadık mezhebidir. İmam Cafer-i Sadık içtihatlarına göre hareket eder ve onun yolunu sürer.

Alevilik, İslâm dinini de Kur'ân yorumu ile kabul eder. Kur'ân'ın gerçek manasına vakıftır ve tüm mevcudatın Hakk'ın kendi öz varlığından ibaret olduğuna inanır ve bilir. Kur'ân-ı Kerim'in yorumudur ve İslâm'dır. Alevilik, İslâm içerisinde doğmuştur. Toplumsal, kültürel, yapısal ve inançsal kimlik oluşmasında etkili olan inançsal temeller yaratmıştır. Bu nedenlerden dolayı İslâm'ın içindedir.

Alevilik, Alevi: (Ali - Evi) Hz. Ali'nin soyundan galip de onun tasavvufi yolunu izleyenler ile, onun soyundan gelen (seyyid, şerif, hacegan) kollarından olan herhangi bir mürşide ikrar verip bağlanmalardır. Al-i Beyt (Yüce ev)

Temelde Hz. Ali'nin soyuna mahsus olan bu isme sonradan ikrar verip bağlananlar da katılmıştır.(Bk. H. Kaya Alevilik Tanıtım ve İlkeleri, Manisa 1994)

"Alevi" Hz. Ali ailesinin adıdır. Hz. Ali'ye bağlı olan, onu seven, Hz. Ali'nin yolundan giden, Hz. Ali'nin taraflarına Alevi denilir. Ali'yi sevenlerdir. Aleviliğin tanımlanmasını 941-942 yılında Ebu Dulaf yapmıştır. Alevilerin Ali sevgisi, taraftarı içinde Ehl-i Beyt sevgisiyle Ali'yi ve ev halkıyla sevenlere, taraftarı olanlara, izinde gidenlere Alevi denir.

Aleviler, Ehl-i Beyt'i sevenlerdir. Tevella taraftarları da denilir. Sevmeyenlere de Teberra denilir. Alevilik, Hz. Muhammed'in son

dönemlerindeki gelişmeler içersinde gelişmeye başlar. Tasavvufa eğilimli sufi çevreler ve Hz. Ali etrafında toplanırlar.

İşte Alevi İslâm inancı; erdemliği, yüceliği, insancıllığı, barışı sağlayan ve insanlığın özlem duyduğu, paylaşımcılığı sağlayacak birinci yol olduğu, gerek inanç bakımından, gerekse ahlâk esasları açısından dünyanın en insancıl, en özgün, en ahlâklı, en görkemli inanç ve kültür bütünlüğüdür.

Alevi; kelime olarak Ali'ye ait veya Ali'ye bağlı olma anlamına gelir. Alevilik, her ne kadar Hz. Ali'ye ve yakınlarına taraftar anlamında ise de asılında sadece Hz. Ali'ye yakın olmak anlamında anlaşılmamalıdır. Alevilik; Kur'ân ve Alevi İslâm'ı Hz. Ali'nin anlayıp anlattığı gibi anlamaktır. Alevilik, İslâm inancını, özünde beslediği amaçlar doğrultusunda anlamaya çalışan, insanda yücelmeyi, şekil şartlarından daha çok içsellikle arayan, İslâm'ın bir tasavvufi yorumudur.

Buna göre Alevilerin İslâm içindeki yeri şöyledir:

Dini İslâm, kitabı Kur'ân, Allah'a kul, Hz. Muhammed'e ümmet, Hz. Ali gibi Ehl-i Beyt'in yolunu süren, yani Kur'ân'ı ve İslâm'ı Hz. Ali gibi anlayan ve on iki imamlar gibi inancı sürdürenlerdir.

Alevilik; Allah, Muhammed, Ali kutsallığını kalbinde taşıyan, Hz. Ali'nin adaletinden ayrılmayan, temelinde insan sevgisi bulunan her dine, mezhebe, inanca saygı duyan ve hoşgörü ile bakan; dil, din, ırk, renk, farkı gözetmeyen; eline, diline, beline sahip olma ilkelerini şart koşan, gelmek isteyen, inançlı insanları çatısı altına alarak manevi susuzluklarını gideren, insanları yaşadıkları toplumda kendi istekleriyle kendi kendilerini yargılamalarını sağlayan; laik, demokrat, eşitlikçi, katılımcı, paylaşımcı düşünceyi savunan, şeriatın bağnaz kurallarına bağlı olmayan ve onu reddeden,

İslâm dinini kendine göre ve Sünni inancın dışında yorumlayan, aslı doğruluk, kemali dostluk, cevheri merhamet, görüşü eşitlik, hazinesi bilgi, meyvesi sevgi hamuru ile yoğrulmuş, insan-ı kamil ve erdemli insan yaratmayı öngören, kokuyu aşıp sevgi ile Tanrıya yönelen, enel-Hak ile insanın özünde Tanrıyı gören, Yaradan ile yaratılan ikiliğinden varlık birliğine varan, edep ve ahlâklılığı yaşamın temeline oturtan, insanı yücelten, hamurunda, hem ilahiliğin hem de irfaniliğin mayası bulunan; kişinin ahlâklı ve karakterli yaşam ilkelerini belirleyen, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'den neslin imametini teberra ve tebella ilkesi ile sahiplenen, dini biçim ve şekil olarak değil, gerçek anlamıyla algılayan, dini bağımsız bir irade gücü ve batıni özelliği ile evrimleştiren, akıl ve iman bütünlüğünde birleştiren ve tüm bunları Kırklar Cemi ile yürüten bir inanç sistemidir.

Alevi İslâm inanç ve felsefesi Sünni İslâm inanç ve felsefesinden çok farklıdır. İslâm'ın iki temel inanç kolundan biri olan Sünnilik devlet ile bütünleşmenin ve İslâm Ortodoks temsilci olmanın verdiği artı farklarla güçlü olan kanadın; bu gücü rahmet ile değil zulmet ile kullananların elinde hürriyetleri boğulan Aleviler ise özgür olmayan kanadın temsilcileri olmuştur.

Ortodoks İslâmiyet, seven bir ümmetin değil, korkan bir ümmetin; hayatı kalıplayan, her türlü yenilgiye kapalı olan ve bunları din adına koyan bir ümmetin; bilmediği bir dil ile ibadet etmek yüzünden dininin gerçek mesaj ve anlamını kavramaya fırsat bulamayan şekilci bir ümmetin; ibadeti yasak sayar gibi yapan, dinimizi yalnız namaz borcunu, oruç borcunu ve benzerlerini ödemek şeklinde anlayan ve bu işlevleri yerine getirmekle dinsel ödevlerini tamamlamış olmak gibi yanıltıcı ve aldatıcı bir tatminkarlığa kendilerini kaptıran bir ümmetin sembolü olmuştur.

Alevi ibadetinin hayatını dolduran şey; şekil, protokol, ezber değil edep erkândır. Hayat bir eylemdir. İnsana yakışır yaşamak, eylemin insana yakışır olanını kullanmaktır.

Alevilikle bu edeptir. İnsan yapabileceğiyle değil, yaptıklarıyla insandır. Gerçekleştirdiklerinin bir toplamıdır.

Alevilik, hilafetçi değil cumhuriyetçidir. Doğmacı değil, akılcıdır. Dinsel doğmalar özgürce yorumlanarak, insana düşünme hakkı tanımayan, imana yan durarak şekle değil öze, biçime değil, ruha yönelerek edep ve erkân üzere yaşar.

Zahiri batın ile, namazı niyaz ile, camiye cem ile, kıbleyi insan ile, Kabe'yi gönül evi ile, haşrı şudur ile, kıyası içtihat ile, kaderciliği özgür irade ile, kulluğu özgür insan ile, Tanrı korkusunu hak sevgisi ile, Yaratan -yaratılan ikiliğin, varlığın birliğiyle, biati kötüye değil haklı ve adil olana layık görmek ile, Arabi adet ve icaplarını ata evi gelenek ve görenekleri ile, dini akıl-gönül sentezi ile karşılayarak şeriat dünyasını aşıp tarikat dünyasında, hatta ondan da öte marifet dünyasında kendini yeni temel ve boyutlarda inşa etmiştir.

İşte bütün bunları hayatıyla özdeşleştirerek yaşayandır Alevi...

Alevilik kelime anlamı olarak Hz. Ali'ye bağlı olnlar anlamına gelir. Alevilik İslâm'ın Ehl-i Beyt yorumu ve anlayışıdır. Hz. Muhammed ile nübüvvet son bulmuş, Hz. Ali ile velayet dönemi başlamıştır. Alevilik Kur-an ve İslâm'ı Ehl-i Beyt yorumuyla kabullenmiştir. Merkeze insanı koyar. Muhammed zahir Ali batındır burada Alevilik iki yönlü olarak dinin sadece zahiri anlamı değil içsel batın yorumuna daha çok önem verir.

Dini İslâm, kitabı Kur'an Allah'a kul, Hz. Muhammed'e ümmet, Hz. Ali'ye talip, Ehl-i Beyt'in yolunu süren, on iki imamlara bağlı olan, zümredir. Aleviler, Allah, Muhammed, Ali kutsallığını kalbinde taşıyan, Hz. Ali'nin adaletinden ayrılmayan, temelinde

insan sevgisi bulunan, bütün dinlere ve inançlara sayı duyan, dil, dın, ırk, renk farkı gözetmeyen, eline, diline, beline sahip olma ilkelerini şart koşan, laik, demokrat, beşitlikçi, katılımcı paylaşımcı düşünceyi savunan şeriata, bağnazlığa karşı olan, aslı doğruluk, kemali dostluk, cevheri merhamet, görüşü eşitlik, hazinesi bilgi, meyvesi sevgi olan insan kamil ve erdemli insan olmayı arzulayan korkuyla değil sevgi ve aşk ile Tanrı'ya yönelen, insanın özünde Tanrı'yı gören, 72 milleti bir gözle gören yaratılmışı yaratandan ötürü seven bütün alemi Tanrı'nın yansıması gören, can incitenin de Tanrı'yı incittiğine inanan, İslâm'ın sevgi, aşk ve gülen yüzüdür Alevilik.

Alevilik, Sünni İslâm inancından farklı bir yapıya sahiptir. Sünni İslâm anlayışı Emevilerin devamıdır. Alevilik ise Ehl-i Beyt inancının devamı ve süreğidir.

Alevilik mezhepler üstü bir değerdir. Mezheple kayıtlanmamış olmasına rağmen İslâm mezheplerinin maksat ve payesini bilir. Mezheplerin de resmi statüye kavuşturulması Emevi ve Abbasiler döneminde siyasi ve politik olgulara dayanan bu dönemden beri Hz. Muhammed'in torunu imam Cafer Sadık'a bağlı olarak varlığını sürdürmüşlerdi

Alevi kelime olarak "Ali'ye bağlı imamı Ali cenabı Murteza'nın İslâm'ı anladığı gibi anlamak, ibadetini onun yaptığı gibi yapmaktır.

Alevilik her ne kadar Hazreti Ali'ye ve hanedanı Ehlibeyt'e 12 imamlara bağlılık anlamındaysa aslında sadece Hz. Ali'ye yakın olmak anlamında anlaşılmamalıdır. Alevilik, Kur'ân ve Alevi İslâmı Hz. Ali'nin anlayıp anlattığı gibi anlayıp, yorumladığı gibi yorumlamak, ibadetini de şeklen uymak, yorumun açılımlarını da Pir Ahmet Yesevi Anadolu'ya gelerek serçeşme dediğimiz Pir Hünkâr Hacı Bektaşi-ı Veli'nin ve diğer Anadolu erenlerinin Kur'ân-ı Kerim'i şerh

ederek uyguladıkları ibadeti bir Türkmen yorumu ile harmanlayarak uygulama biçimini, İslâm inancını özünde beslediği amaçlar doğrultusunda anlamaya çalışan, insanda yücelmeyi, şekil şartlarından daha çok içsellikte yani özde arayan bir yorumdur.

Cenabı Hak Kur'ânda "Bugün size dininizi ikmal ettim üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâmı beğendim." buyuruyor. (maide3)

Şiilikle, Alevilik Arasındaki Farklar ve Ortak Benzerlikler

Şiilik, Arapça'da (Ş.Y.A) kökeninden gelme bir kelimedir ve yaygın olarak "taraflar" anlamına gelir. Bu, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt taraftarıdır. "Alevi" kelime olarak Ali'ye bağlı olanlar anlamına gelir. Hz.Ali'nin soyundan gelenlerin isimlerinin önüne konulan bir takıdır. Şiiler ve Aleviler her ikisi de Ehl-i Beyt'e bağlı, 12 imama bağlıdır. İnanç temelleri ayrıdır bunun dışında ibadet uygulama, düşünce yapısı olarak birbirinden farklıdır.

1- Şiilikte ikrar ve biat yoktur. Sadece tanıklık ve bağlılık vardır. Alevilikte ise ikrar, biat ve teslimiyet vardır.

2- Şiilikte minhâç (aydınlık yol) yani tasavvuf ve tarikat yoktur. Alevilik ise, minhâç ve erkân, yani tasavvufi yoludur. (Aydınlık yoludur). Ehli Sünnet gibi hareket eder ve Sünni düşünceyi paylaşırlar.

3- Şiilik şeriata bağlı kalınır, Alevilik ise şeriat, tarikat, marifet, ve hakikat aşamalarını kabul edilir.

4- Şiilikte, musahip olma koşulu yoktur. Alevilikte ise musahip olma koşulu vardır.

5- Şiilikte mut'a nikahı evlilikleri kabul edilir. Alevilikte ise mut'a nikahının varlığı kabul edilmez. Genellikle tek eşliliği kabul eder.

6- Şiilikte zikir, semalı ve müzik ibadete sokulmaz. Alevilikte ise bunlar ibadetin temel öğeleridir

7- Şiilikte dinin şartı beştir. Tevhit, adalet, nübüvvet, imamet ve mead'dır. Alevilikte altıdır. Alevilikte velayet inancı eklenir. Bunlar, usul-i din'dir.

8- Şiilikte dinin ayrıntılara ait koşulları (füru-ı din) ondur.

a-Namaz,

b-Oruç,

c- Hac,

d-Zekat,

e- Cihat etmek,

f- Humus,

g- Peygamber soyuna tevella etmek,

h- Peygamber ve Ehl-i Beyt düşmanlarını teberra (dışlamak),

j-İlahi emirleri tutmak,

k- Yasaklarından kaçınmak.

9- Alevilikte, mürşit, rehber, talip veya muhip, yol oğlu gibi kavramlar vardır. Şiilikte bunların hiçbiri yoktur.

10- Alevilikte; pir, mürşit, rehber, talip, musahiplik gibi kavramlar vardır. Şiilikte bunlar yoktur.

11- Alevilikte 4 kapı 40 makam anlayışı vardır. Bunlar şeriat, tarikat, marifet, hakikattir ve her kapının 10 menzili vardır. Şiilikte ise sadece şeriat vardır.

12- Aleviler ibadetlerinde musiki ile cem olurlar. Şiilikte ise bunlara yer verilmez.

Şiilikte Alevilik arasındaki benzerlik Ehl-i Beyt'in sevgisidir.

Şiilik Şeriattır, Alevilik Tasavvuftur. (Bk. H. Kaya, Alevilik Tanıtımı ve İlkeleri)

Alevilikle, Sünni İslâm Arasındaki Farklar

1- Alevilik tasavvufi batini yorumu esas alır. Sunilikte ise Emevi şeriatına uygun hareketleri esas alırlar.

2- Alevilik Ehl-i Beyt yorumudur. Sünnilik, Emevi yorumudur.

3- Alevilik sevgi ve aşk ile Hakk'a gitmeyi esas alır. Sunilik korkuya, şekle dayalı inancı esas alırlar.

4- Alevilikte 4 kapı 40 makam vardır ve 3 sünnet 7 farz, 12 erkân vardır. Sunilikte bu yoktur. Sunilikte 5 vakit namaz vardır. İslâm'ı 5 şarta, imanı 6 şarta dayandırırlar.

5- Hac, zekat vardır. Alevilikte hac anlayışı gönülleri fethetmektir. Alevilikte zekat değil paylaşım vardır.Sünnilikte inanç ritüelleri tamamen farklıdır. Alevilerde cem vardır. Secde ademedir. İbadetinde musiki ve aşk vardır. Kabe gönüldür.

6- Alevilikte var olan dört kapı kırk makam, üç sünnet, yedi farz, on iki erkân Sünnilikte yoktur. Sünnilikte ise beş vakit namaz ve İslâm'ın 5 şartı vardır. Allah'tan korkmak vardır. Hac, zekat vardır.

7- Alevilikte Allah'a sevgi vardır. İnsana sevgi saygı vardır. Muharrem orucu, Hızır orucu vardır. 48 perşembe orucu, Hızır orucu, Nevruz bayramı vardır. Sünnilikte bunlar yoktur.

8- Alevilikte cem ve niyaz vardır. Sünni inanç bunları reddeder.

Sünni İslâm'la Alevilerin ortak tek noktaları Hz. Peygambere ve Kur'ân-ı Kerim'e ve de Allah'ın birliğine inanmaktır. Başka inançsal bağlılığı yoktur.

Alevi Erkânları Bazıları Şunlardır

Doğum, sünnet, Hakk'a yürüme, ikrar verip nasip alma, musahip edinme ve görgü, ayn-ül cem, tarikat erkânı, tevhit, veladet-i nebi (Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin doğum günleri kutlanır). Baş okutma erkânı, tarikat kavline göre yükseliş erkânı, marifet erkânı, sema etmek, matem ve oruç erkânı, düşkünlük erkânı gibi erkânlar da Aleviliğin temel inançlardır.

Alevilikte İbadetin Temel Şartları

1- İman: Alevilikte ibadet yapabilmek için iman sahibi olmak,

2- İkrar: Alevi (yol oğlu) olabilmek için peygamber soyundan gelen ve o soy tarafından kendisine görev verilen bir mürşide söz verip bağlanmak şarttır.

3- Erkân: Musahip tutup görgü kavline girmek, 48 cuma cem'e katılıp Hak lokması dağıtmak, mürşidin dediklerini uygulamak.

4- Takva: Allah'ı sevmek. O'nu darıltmamak için gayret sarf etmek; eline, diline, beline sahip olmak; eşine, aşına, işine sadık olmak, özüne, sözüne, sazına, gözüne, doğru olmak, ağlayanı güldürmek, boşalttığını doldurmak, yıktığı varsa yapmak, gördüğünü örtmek, görmediğini söylememek, eliyle koymadığını ve hak etmediğini almamak, on sekiz bin alemi hak bilmek, yetmiş iki milleti bir görmektir.

Allah: Özünde iman, sözünde, takvayı yüzünde bilmek, bilcümle varlık onun elinden ve dilinden emin olmak.

5- Amel: İlim sahibi olmak, inandıklarını uygulamak, yedi nefis mertebesini ve dört kapı, kırk makamı uygulayarak geçip, insan-i kamil olmak ve 4 kapı 40 makamı bilmek ve yerine getirmek.

6- Meveddet: (Tevella - Teberra) Allah pek çok ayette Peygamber ve onun Ehli-i Beyt'ine ve soyuna sevgi ve bağlılık göstermemizi emretmektedir. Meveddet, sevgi ve bağlılık anlamındadır. Tanrı'nın Vedüd adından kaynaklanmaktadır. Tevellâ sevmek anlamındadır. Teberrâ ise kaçınmak anlamındadır.

Alevilikte Peygamber ve Ehli Beyt'ini, Peygamber'in soyunu sevmeyenlerden kaçınmak anlamındadır.

Alevilikte Ehli-Beyt'i incitmek, Peygamber'i incitmekle eş değer tutulmuştur.

Alevilikte Dinin Şartları

1- Tevhid: Allah'ın varlığına, birliğine inanmak,

2- Nubuvvet: Hazreti Muhammed'i elçi olarak görmek, emirleri uygulamak,

3- İmamet: Hz. Ali ve on iki imama inanmak,

4- Velayet: Din ve dünya işlerinde Kur'ân, imamet, sonra velayet ve … inanma,

5- Adalet: Allah'ın mutlak adil olduğuna, melekler yoluyla denetlediğine inanmak,

6- Mead: Allah'ın emirlerine uyanların ödüllendirip Cennet'e, emirlerini dinlemeyenlerin yargılanıp Cehennem'e konulmayacağına inanmaktır. (Kaynak: Haydar Kaya, Alevilik ve ilkeler Manisa 1994)

Alevilik Bir Mezhep Midir?

Alevilik bir mezhep değildir. Kur'ân-ı Kerim ve İslâm'ın bir yorumudur. Alevilik hiçbir mezheple kayıtlanmamış olmasına rağmen tüm mezheplerin maksat ve gayesini bilir ve mezheplerin de

resmi statüye kavuşturulmasının siyasal olup bir kesimin amacına yönelik hizmet amaçlı olarak idame ettirildiği göz önüne alınarak onlar da kendilerini Caferi olarak adlandırmışlar. Bunun nedeni ise dönemin hak imamı İmam Cafer Sadık hazretlerinin dönemine denk gelmesidir.

Alevilik, ilke olarak mezhepler üstü bir inanç, İslâm'a bağlı bir yorumdur. Buna rağmen Sünni İslâm'da olduğu gibi Alevi İslâm'da da tarih içinde mezhepler çıkmıştır. Bunun en bilineni de Anadolu'daki İmam Cafer-i Sadık mezhebidir.

Anadolu insanının düzeninde Alevi İslâm inancının etkileri vardır. Anadolu'da bugün Alevi İslâm inancına veya değişik mezhep yorumlarına inanan birçok insan vardır. Bu inanç yorum ve geleneklerin başında musahiplik, kirvelik, ölüm ve doğum gibi yaşamla ilgili törenler en önde gelen geleneklerdir. Bu gelenek ve göreneklerin bir çoğunda Alevi İslâm inancının izleri ve uygulamaları mevcuttur.

ALEVİLİK NEDİR

Alevilik; dini İslâm, kitabı Kur'ân, Allah'a kul, Hz. Muhammed'e bağlı, Hz. Ali'ye talip, Hz. Hüseyin'in yolunu süren, Hacı Bektaş-ı Veli'nin "eline, diline, beline sahip" olmayı ilke edinen, iyi düşünce, iyi söz ve iyi davranışta kendini bulan, Tanrı korkusu yerine, sevgisini benimseyen, zâhiri bâtınla, bâtını zâhirle birleştiren, şeriat kapısını aşıp marifet yoluyla hakikat dünyasını ulaşan, Kur'ân'ın şekline değil, özüne inen, akıl ve gönül ile ruhsal olgunlaşma yoludur.

Alevi İslâm anlayışı:

İslâmiyet'in Kur'ân'a dayalı, Hz. Muhammed'in buyruklarına göre İslâmı evrensel boyutları ile yorumlayıp yeryüzü insanlığına yeni kapılar açan bir büyük düşünce akımı olan tasavvuf felsefesiyle hayat bulan, bir insan bütünlüğüdür, özünü insan sevgisinde bulan Tanrı'nın insanda tecelli ettiğine inanır.

Alevi İslâm anlayışı, Hoca Ahmet Yesevi, Ebul Vefa, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal ve Anadolu erenleri, Kur'ân'ı en iyi yorumlayan filozof velilerin görüşlerinden ilham alarak hayat alanı bulmuştur. Anadolu'yu İslâmlaştıran bir yorumudur.

Alevilik, İslâmı dinin özüdür; manasıdır. Alevilik, İslâm içinde insanidir, aklidir, ahlâkidir. Hz. Ali inancının, Kur'ân ayetlerinin yorumudur. Alevilik bir iç dünya olayıdır, hissederek yaşamaktır, insan olan her şeyi özünde duymaktır.

Alevilik, Hz. Muhammed-Ehlibeyt taraftarı, Hz. Ali ve onun soyunda gelenlere büyük bir saygı ve muhabbetle bağlılıktır. Alevilik, Ehlibeyt'in yoludur. Alevi kendisini her anlamda yetiştirmiş, kâmil insan demektir. Alevilik, dış yüzünden halka ve iç yüzünden Hakk'a bakan bir inançtır. Alevilik görünüş itibari ile Cafer-i Sadık mezhebidir. İmam Cafer-i Sadık içtihatlarına göre hareket eder ve onun yolunu sürer.

Alevilik İslâm dinini de Kur'ân yorumu ile kabul eder. Kur'ân'ın gerçek manasına vakıftır ve tüm mevcudatın Hakk'ın kendi öz varlığından ibaret olduğuna inanır ve bilir. Kur'ân-ı Kerim'in yorumudur ve İslâmdır. Alevilik İslâm içerisinde doğmuştur. Toplumsal, kültürel, yapısal ve inançsal kimlik oluşmasında etkili olan inançsal temeller yaratmıştır. Bu nedenlerden dolayı İslâm'ın içindedir.

"Alevi", Hz. Ali ailesinin adıdır. Hz. Ali'ye bağlı olan, onu seven, Hz. Ali'nin yolundan giden, Hz. Ali'nin taraflarına Alevi denilir. Ali'yi sevenlerdir. Aleviliğin tanımlanmasını 941-942 yılında Ebu Dülaf yapmıştır. Alevilerin Ali sevgisi, taraftarı içinde Ehl-i Beyt sevgisiyle Ali'yi ve ev halkıyla sevenler taraftarı olanlar, izinde gidenlere Alevi denir.

Hz. Muhammed Dönemi (571-632)

Hz. Muhammed'in Gadir Hum'da, Hz. Ali'yi vasi tayin etmesi, Hz. Muhammed'in hastalığı şiddetlendiğinde de yanındakilere, bana bir kalem kağıt getirin, bir vasiyet yazdırayım ki benden sonra ihtilafa, sapıklığa düşmeyiniz, demiştir. Bir kısmı bu son emrin yerine getirilmesini savunurken Halife Ömer başta olmak üzere Hz. Muhammed'in bu sözleri hastalığın tesiriyle söylemiş olabileceğini, esasen kendilerine Allah'ın kitabı ve Peygamber'in sünnetini yeteceğini söylüyordu. Bu hilaf ve kargaşalar üzerine Hz. Muhammed, odakilerden çıkmalarını istedi ve daha sonra da Hakk'a

yürüdü. Böylece vasiyetname de yazılmadı. Hz. Muhammed'in Hakk'a yürümesinden sonra, halifelik sorunu sahabe arasında ihtilaflara sebep olmuştu. Ebubekir'in halife oluşu, Hz. Ali'nin intisab (kabul) etmeyişi gerginliğe yol açmıştı. Sonra Hz. Fatma'nın çabalarıyla Hz. Ali, Ebubekir'in halifeliğini kabul edince ölümünden sonra ortalık sakinleşir gibi olmuştu; fakat derin izler bırakmıştır. Aynı ayak oyunlarıyla, Ömer, Osman halife olurlar. Daha sonraki dönemdeki Muaviye ile Hz. Ali çekişmesi, Muaviye'nin Hz. Ali'nin halifeliğini tanımaması (656-661), Sıffın Savaşı'nın(657) başlaması ve 70 bin kişinin öldürülmesi müslümanlar arasında derin şok etkisi yaratır.

Ehl-i Beyt taraftarları arasında Hz. Ali'nin ve Ehl-i Beyit'in hakkının gasp edildiği düşüncesi pekişti ve günümüze kadar da devam etti. Ensâr'ın düzenlediği Sakife toplantısında, imametle ilgili iddialar, Hz. Ali'yi dışlayan Halife Ebu Bekir, Ömer ve Osman daha sonra da Muaviye ve Yezit dönemlerinde giderek bu ayrılıklar artmıştır.

Hz. Ali, Emevi ve Abbasiler Dönemi (656-661)

Emeviler döneminde (661-750) Ehl-i Beyt ve taraftarları büyük zulümlere uğradı. Kerbelâ bunun en şiddetlendiği döneme işaret eder (680). (Ehl-i Beyt taraftarları Horasan Deyleman tarafına sürgün edilir. Özbekistan, Semerkând Horasan Deylemanı'da Ehli-Beyt'in kabirleri bulunmaktadır).

Sıffın Savaşı'ndan başlayan Yezid'le devam eden Kerbela gibi olaylar Hz. Ali yanlılarını ve Hz. Ali soyundan olanlar ağır baskı ve zulümlere maruz kaldılar. Bu baskılara dayanamayan Hz. Ali taraftarları kuzeye doğru yönelerek Horasan, Deyleman, İran, Pakistan, Türkmenistan, Kazakistan, Azerbaycan gibi bölgelere sığındılar.

Halife Ömer devrinde Ahnaf komutasındaki Arap ordusu Horasan (Khurasan) yöresini aldı. Sasani Şahı III. Yezdigirt'i yenilgiye uğratmasıyla, Sasani Devleti sona erdi (642)

Halife Osman zamanında Araplar, Maveraünnehir'de Türgişler ve Kafkaslardaki Hazarlar'la savaş yapıldı. Muaviye ve Yezid zamanında da Horasan ve Türk bölgelerine bir dizi seferler düzenlendi. Yezit, Gürcan'da 40 bin Türk'ü öldürdü. VII. yüzyılda Horasan, Harizm ve Semerkânt bölgelerinde bir dizi direniş hareketleri oldu. Kuteybe bin Müslim, Buhara ve Semerkat gibi Türk şehirlerini ve bölge halklarına ait birçok şehir ele geçirildi.. Al Bahil, Haccac bin Yusuf, Yezid bin Muhalleb Ubeydullah b.Ziyad, Osman'ın oğlu Said, Yezit'in vasisi Selim b Ziyad gibi komutanlar yörede Türklere ve Ehl-i Beyt taraftarlarına karşı katliamlar gerçekleştirdi. Emeviler'in Türk bölgelerine, Deylem ve Horasan'daki halklara karşı davranışları oldukça sert olmuştu. Bu dönemde Türklerle Araplar arasında mücadeleler artmıştır. Araplar kitleler üzerinde kılıç gücüyle hâkim olmak istemişlerdi. 721 yılında Türkgiş Hükümdarı Su-Lu-Han, Arap orduları ile mücadeleye girdi ve Arap ordularını Maveraünnehir'den attı. Su- Lu- Han'ın öldürülmesinden sonra bölge tamamen Emeviler'in denetimine geçti. Emeviler, Deyleman ve Horasan bölgelerini egemenliği altına aldılar.

Emeviler döneminde halifelik saltanat haline dönüştü. Emevi, Arap ırkçılığı öne çıkarıldı. Hz. Ali soyu ve taraftarları sürekli izlenir ve yok edilmeye çalışıldı. Ömer b. Abdülaziz'e kadar olan Emevi halifeleri Hz. Ali'ye, Ehlibeyt'e cami minberlerinde söverlerdi. Bu halife dine ve ahlâka sığmayan bu geleneği yasakladı. Ancak halifeliğin kendi soylarından çıkacağını düşünen Emevilerce Ömer b. Abdülaziz zehirletilerek öldürülür. Emeviler, Ehl-i Beyt yönetimini kendilerine alternatif gördüklerinden dolayı çoğunu çeşitli entrikalarla ortadan kaldırdılar. Katliamlardan kurtulan Hz. Ali taraftarları kuzey bölgelerine sığındılar. İslâm dünyasında 90 yıl

egemen olan Emeviler ırkçı politika gütmeleri ve Ehl-i Beyt haklarını gasp edilmeleri üzerine, Horasanlı Ebu Müslim, Emevi zulmüne karşı Horasan'ın Merv civarındaki Sefideç köyünde başlattığı ayaklanmaya, Türk, Acem, Arap, Kürt ve Deylem gibi bölge halkların katılımından oluşan Ehl-i Beyt taraftarları, Emevi iktidarına son verdiler. (750)

Emeviler ortadan kaldırılınca Abbasilerin başına geçen Ebul Abbas Abdullah, Hz. Muhammed'in soyundan geldiğini, Abbasilerin zira dedesi Abbasi'nin, onun amcası olduğunu açıklayarak Horasanlı Ebu Müslim'in desteğiyle halife olduğunu ilan etti. Artık yönetim Abbasi soyunun eline geçmişti. Ebu'l Abbas Abdullah, Ehl-i Beyt'e mensup 21 kişiyi hemen öldürttü. Abbasiler de Emeviler gibi Ehl-i Beyt katliamına giriştiler. Ehl-i Beyt taraftarları, Deyleman ve Horasan bölgesine sürgün edildiler. Abbasilerin de Ehl-i Beyt'e karşı tavırları değişmez. Abbasiler de Ehl-i Beyt'e karşı Emevileri aratmayacak şekilde baskı ve zulüm uyguladılar. Abbasiler Ebu Müslim'in etkisinden kurtulmak için de Ebu Müslim'i hile ile ortadan kaldırdılar. (754)

Abbasilerin halifelerinden Ebu Cafer Mansur, Hz. Ali soyunu iktidarı alternatif gördüğünden, Ehl-i Beyt taraftarlarını baskı altında tutar ve bir kısmı da kuzey bölgelerine sürgün eder. Abbasilerin en güçlü dönemi Harun Reşit ve çocukları Emin, Memun ve Mutasım zamanlarıdır. Harun Reşit yetmiş bin Ehl-i Beyt taraftarını öldürttüğü gibi, İmam Musa El Kazım'ı zehirleterek şehit etti. Hz. Ali taraftarları, Halife Hadi döneminde Hüseyin bin Ali taraftarları ayaklanır, yapılan savaşta öldürülünce taraftarları dağıtılır. Abbasi halifeleri Alevilerin çıkardığı her ayaklanmayı kanlı şekilde bastırırlar. Halife Memnun, halifeliğin Ali soyunun hakkı olduğu düşüncesiyle, bu soydan olan İmam Ali Rızay'ı kendine veliaht atadı (817). Emirlerinden biatler alır, ancak 6 ay sonra öldürülür, yerine geçen Abbasi halifelerinden Mütevekkil (847-861),

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'daki türbesini yıkıp yatağından su geçirir ve ziyaret edilmesini de yasaklar. Türbesinin çevresinde yaşayanları da öldürmeye karar verir. Mısır'daki valisine Alevilere karşı tutumun sertleşmesini, mahkemelerde kanıt göstermeksizin hüküm verilmesini, Hz. Hasan ve Hüseyin'i anmak bile cezaya uğratılmasına yetiyordu. Bu yüzden Aleviler, İslâm'ın sınır illerine Horasan-Gilan ve Türk ilerine göç ettiler. Ancak yerine geçen oğlu Muntasır Alevilere sıcak davranır, Hz. Hüseyin'in türbesini onarır ve ziyaret edilmesine de müsaade eder. Abbasilerin baskısından Horasan, Deyleman, Azerbaycan ve Türk bölgelerine yerleşen Ehl-i Beyt taraftarları bölge halkları tarafından korundular. Horasan, Deyleman bölgeleri Hz. Ali taraftarlarının barındığı ve korunduğu yurtlar olur. Bu dönemde Deyleman bölgesi Alevi önder Castaniyan tarafından yönetilir.

912 yılında ise Hasan bin Ali, Alevi aşiretlerini Hazar Denizi kıyısına yerleştirdi. Taberistan ve Deylemistan halkının çoğu bu dönemde İslâmiyet dinine girdi. Alevi toplulukları bu dönemde siyasal mücadelelerini yoğunlaştırarak Horasan ve Deyleman'a egemen olmaya başladılar (839-923).

Ehl-i Beyt taraftarı Kangariler ile akraba olan Salariler 942 yılından başlayarak Selçuklular zamanına kadar Azerbaycan'da hüküm sürdü. Ancak Deylemlilerin kurduğu devletlerin en önemlisi, Bağdat'ı fetheden ve 12 gün Muharrem orucu tutan ve Halife Ali Mustakfi'yi tahttan indiren Büveyhoğulların kurmuş olduğu devletti. (932-1056)

Hz. Ali'nin kardeşi Cafer soyundan Yahya bin Abdullah, Kerbelâ'daki katliamdan kurtulduktan sonra Deyleman'a kaçtı. Horasan ve Teberistan'da yaklaşık 1000 kişilik bir kuvvet toplayan Yahya bin Abdullah Deylemistan'a girince Deylem hükümdarı Castaniyan kendisine kucak açtı (825-1058).

Bölgeyi siyasi ve dini çalışmalarının merkezi durumuna getiren Yahya bin Abdullah, ünlü din bilginlerinin de desteğini alarak Abbasilere başkaldırdı. Öldürülünce yerine El Hasan bin Zeyd geçti. Zeyd, Rey şehrini terk etti ve Taberistan'a yerleşti. Bölgedeki Hz. Ali taraftarları Hasan bin Zeyd'i davet ederek Hasan bin Ali'nin önderliğinde Abbasi baskısına karşı ayaklandılar. Ayaklanma, başarı ile sonuçlandı. 864 yılında al-Mustain hilafeti döneminde Al Hasan b.Zeyd b.Muhammet b Ali b Abu Talip ayaklandı. Bağımsızlığını ilan etti. Ölünce kardeşi başa geçti (890). Deylem'de eğemenlik süren üçüncü Nasiral -Hak, Nasır Kiya Hasan bin Zeyd Deylemistan'da 20 yıl padişahlık yaptı. Ölümünden sonra kardeşi Muhammed Seyd Mehmet bin Zeyd başa geçti ve 16 yıl Deyleman'da (Gilan) padişahlık görevini yanı sıra inanç hizmetlisi olarak bölgede Aleviliği yaymaya çalıştı. Bu dönemde Deylemlilerin çoğu Caferi Sadık mezhebini kabul etti (917-920). X. yüzyılın ilk yarısında Deylaman'dan batıya göç eden Deylemliler ve Türkler yüzyılın ikinci yarısından sonra Abbasileri devirip Deylem, Azerbaycan, Anadolu, Hazar Denizi'ne bağlayan yörelerde kimi devletler kurdular. Bu devletler; Deylem'de Hicret'in başlangıcından IV. hicriye kadar Alevi boylarından Albuye (931-1065), Ziyarhandaniler (931-1078), Veshvedan, Almakan, Benkak gibi Alevi soylar Deylemistan'ı yarı bağımsız yönettiler (865-1005).

Abbasi halifesini temsilen Mehmet bin Saluk, Amor'a gelerek Taberistan'da padişahlığını ilan etti. Mehmet bin Saluk'un ölümünden sonra Alevi önderleri Gilan-Deylaman topraklarını genişletmek için başta Horasan olmak üzere çevredeki ülkeleri kendilerine bağlayarak bağımsız devletler kurdular.

Hz. Muhammed'in torunlarını ve soyunu sürdüren imamlar egemen Emevi ve Abbasi (750-1258) yönetimlerinin hileleriyle şehit edildiler.

Gerek Emeviler, gerekse Abbasiler'in yönetimleri ve iktidar olmanın bütün avantajlarını kendi soylarına ve yakın akrabalarına kazandırırlar. İslâmın kurallarına uymayarak İran ve Türk bölgelerinde (Horasan ve Deyleman) karşı katliamlar uyguladılar.

Moğol hükümdarı Cengiz Han İran'ı ele geçirdikten sonra Gilan üzerine sefer düzenledi. Bölge dağlık olduğundan egemenlik kuramadı. Ancak Moğol saldırıları süreklilik gösterince bölge güçleri zayıfladı. Moğol güçlerinin karşısında daha fazla direnemeyeceğini anlayan Deyleman-Gilan halkının bir bölümü önce Kuzey Horasan'a çekildi. Bir kısmı da Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı.

Büyük Selçuklu Devleti (1040-1308)

Büyük Selçukluların başına geçen Tuğrul ve Çağrı Beyler, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra kısa zamanda İran, Azerbaycan, Irak'ı ele geçirdiler.1055 yılında Bağdat'a giren Tuğrul Bey, 945 yılında Bağdat'ı ele geçiren Deylem halkından olan Büveyhoğulları Devleti'ni ortadan kaldırdı (1055). Abbasi halifesini Büvehoğullarının baskısından kurtardı. Bu tarihten sonra, Abbasi halifesi, Selçukluların himayesi altına girdi.1258 yılında Moğol Hükümdarı Hülâgu, Bağdat'ı ele geçirip son halife Mutasım öldürünce, 508 yıl süren Abbasi yönetimi de sona erdi. Moğol baskılarından ve Büyük Selçuklulara bağlı yaşamak istemeyen Türkmen toplulukları Anadolu'ya göç etmek zorunda kalırlar, Anadolu'ya gelen Türkmen ve Deylem toplulukların başında Horasan babaları, dedeleri vardı. Anadolu'ya geldiklerinde yönetimde Anadolu Selçuklu Devleti bulunuyordu. Selçukluların yönetimi altındaki Türkmen topluluklarına Anadolu Selçuklu Devleti'nin toprakları yetmediği için Anadolu Selçuklular tarafında temel kitle olan Alevi kitlesini dışladılar. Anadolu'ya göç eden Deylemliler ve Selçuklara bağlı yaşamak istemeyen Türkmen boyları Azerbaycan'dan Doğu Anadolu'ya

ilerlediler ve bugünkü Kars, Erzurum, Erzincan, Tunceli, Sivas ve Orta Anadolu'ya yerleştiler.

Anadolu Selçuklular Dönemi (1077-1308)

Türkler'in 1071 yılından itibaren Anadolu'ya yerleşmeleri ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra, Suluca Karahöyük veya Hacımköy'e Sultan Alaeddin Keykubat tarafından Yunus Mükrimin'e yurt olarak verilir.

Selçuklu hükümdarı birinci Alâeddin Keykubât döneminde, Mesudiye Dergâhı'nın başına getirilen Horosanlı Baba İlyas Horosani, Babailik adı altında bir tarikat kurdu. Tamamen tasavvufa dayanan bu tarikat, kısa bir zamanda Türkmenler arasında yayılarak Tokat, Çorum, Sivas, Şebinkarahisar ve Canik vilayetlerine yayıldı ve pek çok taraftar buldu.

Baba İlyas irşatlarına devam ederken, Baba İshak mürid olarak bu tekkeye girdi. Aslen Karamanlı olan Baba İshak, 1230 tarihinde Amasya valisi "Hacı Toğrak Bey" in nüfusundan faydalanarak Babailiği daha da geniş alanlara yaymaya muvaffak oldu. Çünkü Hacı Torak Bey de Babailiği kabul etmişti. Çok akıllı olan Baba İshak, müritlerinden Sadettin, kısa zamanda Selçuklu sarayına nüfus ederek Babailiği Selçuklu sarayına sokmaya muvaffak oldu. Sadettin, daha da ileri giderek şehzade Gıyasettin Keyhüsrev'i etkisi altına aldı ve babası Alâeddin Keykubat'ı zehirleterek öldürttü. Babasını zehirleyerek öldüren Gıyaseddin, ikinci "Keyhüsrev" unvanı ile Selçuklu hükümdarı oldu. Keyhüsrev, Sadettin Köpek'i, Emir Sadet unvanı ile veziri azam tayin etti.(1237-1246)

Baba İshak, müridinin bu durumundan faydalanarak ülkeyi idaresi altına almaya ve Babailiği, tüm Anadolu'ya yaymaya çalıştı. Selçuklu sultanlarının Acem kültürüne önem vermeleri, ilim adamlarının eserlerini Farsça yazmaları, şairlerin şiirlerini, ana dili

Türkçe yerine Acemce yazmaları, halkın tepkisine neden oluyor, halk, giderek Selçuklu hükümdarlarına karşı kin besliyordu. Bu durumdan faydalanan Baba İshak, yeni bir düzen istiyoruz, toplumsal sloganları ile bir ayaklanma başlattı. Bugüne kadar Horasanlı Baba İlyas adına çalışan Baba İshak, bu defa kendi adına harekete geçti. Artık zemin hazırlanmıştı. Şimşat, Kefersud, Antep ve Suriye'deki Alevilerden oluşan 20.000 kişi, Baba İshak'ın etrafında toplandılar. Bunun dışında Amasya, Tokat, Çorum ve Sivas yöresi Türkmenlerinden 30.000 kişilik bir kuvvetle Baba İshak'ın saflarına katıldılar. 3 Ağustos 1239 tarihinde 50.000 kişiden oluşan Türkmenler, Şimşat bucağında harekete geçtiler. Selçuklu yönetiminin baskısı altında halk perişan bir durumdaydı. Buna dayanmayan Alevi Türkmenler, 1240 yılında Baba İshak önderliğinde ayaklandılar. Bu durumu gören memleketin eşrafı, ulması ve zenginleri Mısır'a kaçtı. Pek çok kimse de Konya'ya sığındı. Konya'ya sığınanlar, Selçuklu sultanını uyardılar, vezirin de bu işte parmağı olduğunu sultana anlattılar. Böylece Sadettin Köpek'in Baba İshak'ın adamı olduğu ortaya çıktı ve derhal idam edildi.

Ayaklananlar, bir kolda Kırşehir yakınlarındaki Malye Ovası'na, oradan da Kayseri'ye gittiler. Diğer bir kol da Sivas'a doğru ilerledi. Daha sonra da Konya üzerine döneceklerdi. Bu durumu fark eden sultan, Hacı Armağan Şahin Bey'in komutasında bir askeri birliği, ayaklananlar üzerine gönderdi. Ancak, isyan bir türlü bastırılamıyordu. Bu durumu gören Gıyasettin Keyhüsrev, ailesi ve hazinesini alarak Kubadiye Kalesi'ne sığındı. Bu arada Osman Bey'in babası Ertuğrul Gazi de bir kuvvetin başına geçerek Amasya'nın Çat mevkiinde ayaklananlarla savaştı. Ertuğrul Gazi'nin burada göstermiş olduğu büyük başarı, Anadolu beylerinin, ulemaların ve pek çok zenginin Ertuğrul Bey'in yanında yer almasını ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna yardım etmesine neden olmuştur.

En son olarak da ayaklananlar üzerine "Mubarezettin Armağan Şah" gönderildi.

Selçuklu Devleti, Hıristiyan, Kürt ve Gürcü askerlerinden oluşturduğu devşirme kuvvetlerin desteğiyle, Baba İshak'ın yakalanıp öldürülmesi üzerine ayaklanma kanlı şekilde bastırıldı(1242). Yenilen Türkmenler Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağıldılar. Daha sonraları, "ışıklı" veya "ışıklı" taifesi adı ile anılan Babailer çoğunlukla Balıkesir, Aydın, İzmir, Sivas, Çorum, Yozgat, Sinop, Konya, Karaman ve Antalya bölgelerinde gizli olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak, Osmanlı'nın Rumeli'yi fethinden sonra Balkanlara göç ettirilmişlerdir. Horasan erenlerinden Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli Kırşehir-Suluca Karahöyük'e, Taptuk Emre Eskişehir'e, Abdal Musa Bursa, Antalya'ya; Karaca Ahmet Sultan Manısa (Akhisar) Afyonkarahısar (İhsaniye)- İstanbul'a (Üsküdar), Akçakoca, Akyazı'ya; Barak Baba Bigadiç'e, Hızır Samut Bozka, Sultan Sucattin Veli Eskişehir'e; Hacim Sultan Uşak'a, Karadonlu Canbaba Dersim- Sivas'a (Divriğ) ve Anadolu'ya yerleştiler. Anadolu'da Zeynel Abidin'den geldiklerini savunan dede ocakları, Ahmet Yesevi evladı olarak kabul edip Anadolu'da ve Balkanlarda XIII. yy. koşullarında Alevi-Bektaşi düşüncesi giderek kök saldı. Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli'nin birleştirici yapısı o günün koşulların da Anadolu'da yer buldu. Baba İlyas ve Baba İshak'ın taraftarları olan Alevi İslâm inancına sahip olan kitleler ile Moğol kıyımında kurtulan Ahiler, Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli'nin etrafında toplandılar. Babai hareketleriyle karşılaşan Alevi Türkmen hareketi Hünkâr Bektaş-i Veli hareketiyle Anadolu'da tarihsel temel oluşturdu. III. Gıyasettin Keyhüsrev'den sonra, tahta geçen II. Mesut'un ölümünden sonra Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldı (1308). Anadolu Selçuklu Devleti'nin yerine birçok Türk Beylikleri kuruldu. Kurulan bu beyliklerin en önemlilerinden biri de Osmanlı Beyliği'dir. Böylece Anadolu'da beylikler dönemi başladı. Anadolu'ya gelen

ve Anadolu'yu aydınlatan Edebali, Hacı Bektaş-i Veli, Ali Evren, Karaca Ahmet, Hacı Bayram Veli, Yunus Emre gibi Alevi-Bektaşi önderleridir.

Osmanlı Devleti (1299-1922)

Osmanlı devletinin kuruluşunda Edebali büyük rol oynamıştır. İlk dönemin padişahları Aleviliğin örgütlü kolu olan Ahilik inancındaydılar.

I. Osman'ın Grek kaynaklarından "Athıman" Alevi menkıbe namelerinde ise "Otaman" (Oddoman) olarak yazılmıştır. Lois Massigon ve İrene Melikoff, Osman Bey'in adının bir Bektaşi velisine borçlu olduğunu düşünür. Orhan Bey savaşlarda Abdal Musa, Abdal Murad, Geyikli Baba gibi Alevi dervişlerini yanında duruyordu. Orhan Bey Ahiliğe dahi girmiştir. Osman Bey'in oğlu Alâeddin de Ahi örgütündeydi. XIII. yüzyılda Hacı Bektaş (1209-1337) Anadolu'yu dini ve siyasi anlamda etkilemiştir. Özellikle Balkanlarda Bektaşi ocakları toplumunun düzenleyicisi olarak geniş yığınları kucaklandı ve Balkanlarda Türklüğün yayılmasında büyük rol oynadı. 14. yüzyıldan itibaren Anadolu'da ve Rumeli'de Alevi dervişler yoluyla Alevi İslâm inancı 16. yüzyılda Balım Sultan ve öteki Alevi-Bektaşi önderlerince örgütlendi. (1421-1451)

Mehmet Çelebi döneminde ise (1413-1420) dönemin en önemli olaylarından biri de Şeyh Bedreddin olayıdır.

Çelebi Mehmet'in Anadolu Türk birliğini kurmaya çalıştığı bir sırada, tarihimizde "Simavna Kadısı Oğlu" adıyla bilinen Şeyh Bedreddin Mahmut ve arkadaşları tarafından bir isyan başlatıldı. Şeyh Bedreddin Konya, Mekke ve Kahire gibi önemli kentlerde tahsil görmüş, devrinin önemli bilginleri arasında yer almış, Edirne'de Musa Çelebi tarafından kazaskerliğe getirildi. Şeyh Bedreddin, daha sonra dinî içerikli ve Sünni İslâmi görüşlere ters düşüncelerini

yaymaya başladı. Çelebi Mehmet, Musa Çelebi'nin ölümünden sonra, Şeyh Bedreddin'i kazaskerlikten aldı. Ancak, ilmine saygı gösterdiği için bin akçe maaşla İznik'te oturmaya mecbur etti.

Şeyh Bedereddin'İn İznik'te bulunduğu sırada kendisine halife olarak tayin ettiği "Börklüce Mustafa" ile "Torlak Kemâl", Ege bölgesinde onun fikirlerini yaymaya çalışıyorlardı. Ancak bu kimseler, işi daha da ileri götürerek bir ayaklanma başlattılar. O sırada Selanik'in fethiyle meşgul bulunan Mehmet Çelebi, Amasya valisi bulunan oğlu Şehzade Murad'ı bir ordunun başına getirerek Simavilerin üzerine gönderdi. Simavilerle hükümet kuvvetleri, Tire yakınlarında karşı karşıya geldiler. Bu çatışmada pek çok insan hayatını kaybetti ve Börklüce Mustafa idam edildi. Daha sonra da Torlak Kemâl'in üzerine gidildi ve Torlak Kemâl yakalanarak idam edildi.

Kadıaskeri Sımavına Kadısı oğlu Bedreddin Mahmud, bu olanları yakından takip ediyordu. Sıranın kendisine geldiğini anladığı için bir yolunu bulup Rumeli'ye geçti. Rumeli'ye geçen Şeyh Bedrettin, Rumeli'nin Silistre bölgesinde faaliyetlerini sürdürmeye devam etti. Çelebi Mehmed, kardeşi Musa Çelebi'yi ortadan kaldırdıktan sonra, yedi yıl devam eden Şeyh Bedreddin ayaklanmasını, Kapıcıbaşı Elvan Ağa'nın komutasında gönderdiği güçlerle bastırdı, Bedreddin Bulgaristan-Deliorman'da yakalatarak Serez'de idam edildi (1420).

II. Murat döneminde ise (1421-1451) Anadolu fermanlar çıkarılarak Alevilerin öldürmeleri sağlanmıştır.

Amasya ilçesi Bolunu köyündeki Kızılbaş Şeyh Haydar, Çorum beyi ve kadısına gönderilen fermanlar gibi. II. Murat'ın Amasya Valisi Yörgüç Paşa'nın bu beylik üzerine düzenlediği sefer sonucunda beylik ortadan kaldırıldı. Kızıl Ahmetliler Beyliği halkının

bir kısmı zindanlara doldurur ve dumandan boğdurarak öldürür. Bir kısmı da Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağıtmıştır.

II. Bayezid döneminde ise (1389-1402) II. Bayezid'in yaşlandığı ve ülke yönetiminin gevşediği bir sırada, Şah Kulu büyük bir ayaklanma başlattı (1511). Şah Kulu, Hamitli, Teke yöresini çok büyük tahribat yaptı. Kütahya'yı alıp Bursa'yı tehdit etti. İsyanı bastırmakla görevlendirilen Sadrazam Ali Paşa ile Şah Kulu, Kayseri-Sivas bölgesinde karşılaştılar. Çıkan çatışmada Şah Kulu öldürüldü. II. Bayezıd Anadolu'daki birçok Alevi-Bektaşi inançlı 7000 kişi Rumeli'ye, Mora ve Koron Kalelerine sürgün edilir, taraftarları dağıtılır (1502).

Yavuz Sultan Selim döneminde ise (1512-1520) Avusturyalı tarihçi Joseph Hammer, bir Alevi-Bektaşi katliamında söz etmektedir.

Yavuz Sultan Selim öncellikle Rumeli ve Anadolu'da Alevilikle suçlananların bir listesini hazırlatıp 7 yaşından 70 yaşına kadar olan Alevi-Bektaşileri (Cafer-i Sadık mezheplerine mensup olanları) 40 bin kişinin boynunu vurdurmuş ve geri kalanları da hapse mahkum etmiştir. Öldürülenlerin çoğunlukla Dersimliydi. Ve Hacı Rüstem'in yakın çevresine mensup kimselerdi.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise (1520-1566) Osmanlı Devleti'ni sarsan büyük ayaklanmalardan biri de Kalender Çelebi ve Baba Zünnun ayaklanmalarıdır.

Kanuni döneminde Anadolu'da bazı isyanlar meydana geldi. Nitekim bunlardan birisi de Yozgat (Bozok) sancağının yazımı sırasında tespit edilen vergiye itirazla başlanıştır. Süklün Koca ve Zünnun adlı Türkmen babaları, tespit edilen vergiyi çok bularak itiraz ettiler. İstekleri kabul edilmeyince de isyan ettiler. İsyancılar, Sivas ve Tokat taraflarını ele geçirmek üzereyken merkezden gelen hükümet kuvvetlerince yakalanarak ortadan kaldırıldılar (1526).

Kalender oğlu, Hacı Bektaşi-i Veli'nin soyundan olduğunu iddia ederek, Karaman taraflarında ayaklandı. Bu arada Maraş Beylerbeyi Dulkadiroğlu Ali Bey, Kanuni tarafından öldürüldü ve dirlikleri kesilen taraftarları da Kalenderoğlu'nun taraftarlarıyla birleşmişlerdi. Kalenderoğlu'nun yanında 30.000 kişilik bir kuvvet oluştu. Kalenderoğlu üzerlerine gönderilen kuvvetlerce yenilgiye uğratıldı, Sadrazam İbrahim Paşa tarafından yakalanarak öldürüldü (1527). Bu arada Adana yöresinde bazı Türkmenler arasında da sık sık isyanlar görüldü. Fakat Adana Valisi Piri Bey tarafından isyanlar bastırıldı.

Pir Sultan, II. Beyazıt, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde yaşamıştır. Yavuz ve Kanuni, Alevi, Türkmen ve köylü kıyımlarını yaşamış; yine bu dönemdeki Şah Kulu, Atmaca, Baba Zünnun, Kalender Çelebi ayaklanmalarından etkilemiş ve bunlarla ilişki içerisine girmiştir. Kanuni'nin İran seferi sırasında uyguladığı Alevi-Türkmen kırımı sonucunda Pir Sultan Sivas'ta idam edildi (Doğ. 1470/8-öl: 1547-50) (171, bkz. A.Özkırımlı. 1990) (s:140).

1522 yılında da Kanuni tarafında Dulkadir Beyi Şah Suvardı, Ali Bey ve Türkmenleri öldürüldü. 1527 yılında patlak veren Kalender Çelebi ve Baba Zünnun ayaklanmaları, Kanuni Sultan Süleyman tarafından kanlı şekilde bastırılır. 16. yüzyılda Osmanlı yönetimi özellikle Yavuz Sultan Selim ve Kanuni dönemlerinde Anadolu'nun yoksul halkı olan Alevi Türkmenleri karşısına almıştı.

Padişah III. Murat döneminde ise (1574-1595) Erzurum, Amasya, Çorum vb. yerlerde dahi çıkarılan fermanlar yüzlerle Alevi-Bektaşi katliamı yaşanmıştı. Alevilerin bir kısmını da Kıbrıs'a sürgün edildi (Mayıs 1577).

I. Ahmet'in döneminde ise (1603-1617) I Ahmet, Kuyucu Murat Paşa hakkında: "Koca Murat Paşa! Kızılbaş seferine gitmek

istemez diyenleri yanıtlamaktadır. Hükümdar ol, bir gazi ve hacı, ihtiyar ve iş bilir vezirdir. Anadolu vilayetinde alakamız kalmamış iken yeniden ele geçirdi. Bu denli Celali askerlerine galip olup kırdı, zor ve tedbir ile bu kadar yıkıcıların, bozguncuların hakkından gelip uğrunda can ve baş ile hizmet etti." demektedir. (Bkz. Naim Mustafa Efendi, Naima Tarihi, Zuhuri Danışma Yay.; c: 2, İst. 1968, s. 612, Haz. Zuhuri Danışman)

Padişah I. Ahmet ve I. Mustafa dönemlerinde ise (1617-1618) görevlendirilen Kuyucu Murat Paşa, Celalilerin ayaklanmalarını bastırmak bahanesiyle yüzlerce Alevi-Bektaşi diri diri kuyulara atarak katletmiştir.(1616)

V. Murat döneminde ise (1623-1640) Alevi- Bektaşi katliamları devam etmiştir.

II. Mahmut döneminde ise (1808-1839) 15 Haziran 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kaldırıldı. Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra padişah II. Mahmud'un emri ile Abu Suudi Camii'nde tarikat şeyhleri, Bektaşi tekke ve dergâhlarını kapatma kararı alırlar.

Bu ocağa bağlı Bektaşi tekkeleri, bağlı kişilerin toplandığı ve tören yaptıkları tekke ve zaviyeler yıktırıldı. Tekkelerin mal varlıklarına el konuldu, Bektaşi babaları Konya, Kayseri, Tire vb. gibi Sünnilerin yoğun olduğu yerlere sürgün edildiler ve bir kısmı da öldürüldü. 1827 yılında çıkarılan bir fermanla Anadolu'daki tüm Bektaşi tekkelerine ait, (türbeleri hariç) tüm binalarının yıktırılma, eşya ve mal varlıklarına el koyma öngörüldü ve uygulandı. 100 dolayında Alevi-Bektaşi tekke ve türbesi kapatıldı. Alevi- Bektaşi babalarıbıb bir kısmı da sürgün edildi. Yeniçeri ocağı kaldırılırken Alevi- Bektaşi tekkeleri yağmalandı, tarihi belgeler yok edildi.

Bektaşilerin piri Hacı Bektaş Veli (1209-1337) dir. Bektaşilik bir tarikat olup kurucusu Hacı Bektaşi-i Veli'dir. Ayinleri kurumlaştıran ise Balım Sultandır. (...-1516) I. Murat döneminde

kurulan Yeniçeri Ocağı, Osmanlı ordusunun temelini oluşturmuştu (1362). Bektaşiler nüfuslarıyla XIII. yüzyıllardan, XV. yüzyıllara kadar dini ve siyasi etki yapmışlardı.

II. Mahmut Yeniçeri Ocağı, 15 Haziran 1826'da kaldırıldıktan sonra Bektaşi babalar, sapık inançlı ve şeriat kurallarına uymamak gibi nedenlerle suçlanıp Ankara, Sivas, Kayseri, Amasya, Tire, Aydın, Hadım ve Birgi'ye sürgün edilirler. II. Selim döneminde ise Ahmet Yesevi evlatları sapıklıkla suçlanıp Kıbrıs'a sürgün edilirler, binlerce Alevi öldürülür ve hapse mahkum edilir. Bu dönemde bir kısım Bektaşi tekkeleri yıktırılır, bir kısmı da kapatılır. Yıktırılan tekkelerden Karaağaç (Münir Baba), Rumeli Hisarı Tekkesi, Sütlüce Tekkesi, Yedikule Tekkesi, Eyüp Karyağdı Baba Tekkesi ve Çamlıca Tekkesi, kapatılan dergâhlardan Karaca Ahmet Sultan Dergahı, Şahkulu Sultan Dergâhı gibi.

Bu dergâh ve tekkeler de bulunan kitaplar da yakılarak yok edildi. Bir süre sonra birçok dergâhın başına da Nakşibendi şeyhleri atandı. (1840) İstanbul Karaağaç Tekkesi'ndeki Bektaşi dervişleri Amasya'ya sürgün edildiler.

2. Abdülhamit döneminde ise (1876-1909), 27 Aralık 1893 yılında Şurayı-ı Devlet ile Badi-ı Ali Sadaret Dairesi'nden Eflaf-ı Hümayun Nezareti'ne gönderdiği bir yazıda Kırşehir'de Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'ndaki cami ile Kırklar Meydanı'nın onarımı ve çeşmesinin yeniden inşası ve tamirat karşılığı olarak hazineden biriken pazardan harcanılması talep edilmektedir.

Padişah Abdülaziz döneminde ise (1861-1876) Bektaşi tekke ve dergâhlarının yeniden açılmasına izin verildi. Bu dönemde Bektaşilik, Alevlilik şeklinde Anadolu'nun Sivas, Dersim, Malatya, Kars, Erzurum, Erzincan, Tokat, Çorum, Adana, Mersin, İzmir, gibi illere ve Rumeli, Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan'a yayılmıştır.

ALEVÎLİK NEDİR?
DOĞAL DİN Mİ? İSLÂMIN ÖZÜMÜ?
SEMAVİ DİNLERLE İLİŞKİSİ VARMI?

12.05.2005

Alevilik dini İslâm, kitabı Kur'ân, Allah'a kul, Hz. Muhammed'e bağlı, Hz. Ali 'ye talip, Hz. Hüseyin yolu sürenlerdir. Alevi, Hz. Ali'nin ailesinin adıdır. Hz. Ali'ye bağlı onu seven ve Hz. Ali'nin yolunda giden taraftarlarına Alevi denir. Alevilik İslâm'ın içindedir. Ayrı bir din değildir. Mezhepler üstü İslâm'ın içinde tasavvufî bir yoldur. İslâm'ın içinde insanidir, aklidir. ahlâkidir. Hz. Ali inancının Kur'ân ayetlerinin yorumudur. Alevilik, Kur'ân ve İslâmı, Hz. Ali'nin anlattığı gibi anlamaktır. Aleviler Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in Resul olduğuna ve Hz.. Ali'nin velayet makamına sahip olduğuna iman ederler. Hz. Muhammed nübüvet, Hz. Ali velayet sahibi olduğunu ve Allah'a, Muhammed'e ve Hz. Ali'yi birbirinden ayırtmamaktır. Alevilik İslâm inancını, özünde beslediği amaçlar doğrultusunda anlamaya çalışan, içselliği esas alan, şekil şartlarından ziyade, insanın yüceliğini benimseyen Hz. Ali ve on iki imamlar gibi inancı sürdürmektir.

Alevilik İslâm'ın içinde tasavvuf felsefesi ile din kültürünü kapsar. Alevilik; namaz, oruç, hac, zekat, zahire değil, tasavvuf içerikli Tanrı'ya kavuşmak için kendisine mahsus ibadeti olan ve ibadeti içersinde kıyam, rüku, secde, dua, tevhit, zikir, gülbank duası vardır. Bu ibadetlerini cem evlerinde, evlerinde yerine getirmektedirler

Alevilik, şekil şartlarından ziyade, daha çok içsellikte arayan İslâm'ın tasavvufi yorumudur. Bir başka deyişle Alevilik, İslâm'ın Ehl-i Beyt yorumudur.

Alevilerde cemevleri ibadet yeridir. Cem; birliğin, beraberliğin adıdır. Cemin yapıldığı cemevi ise sadece ibadet amaçlı kullanılmamış; geçmişteki mescitlerin işlevini de yerine getirmiş, getirmeye de devam etmektedir. Cemevleri edep, erkân amaçlı kullanılır. Cemevleri; barış, özgürlük, eşitlik, ibadet, sevgi, yargılama ve karar verme yeridir. Aynı zamanda sohbetlerin yapıldığı birlik ve beraberliğin korunup sergilendiği, ikrar verme, iman eden ve erkânın yürütüldüğü güven ve sevginin toplandığı, Hakk'a temenna ve Hakkın tecelli edildiği yerlerdir. Aksine Alevi İslâm inancı Kur'ân'a dayalı, Hz. Muhammed'in buyruklarına göre İslâm'ın evrensel boyutları ile yorumlanıp yeryüzü insanlığına yeni kapılar açan bir büyük düşünce akımı olan tasavvuf felsefesiyle hayat bulan bir insan bütünlüğüdür. Özünü insan sevgisinde bulan ve Tanrı'nın insanda tecelli ettiğine inanır. Vahdet-i Vücuttur.

Alevilik ve Şiilik arasındaki farklılıklar ve benzerlikler

Temel inançta Aleviliğin Şiilikle ortak inanç sevgisi Ehlibeyt ve on iki imamdır. Bunun dışında anlayışları farklıdır;

Şiilikte ikrar ve biat yoktur. Alevilikte ise ikrar ve biat vardır. Şiilikte, mürşid, muhib, yol oğlu, talib, gibi kavramlar yoktur; Alevilikte vardır. Şiilikte minhâç (aydınlık yol) yani Alevi tasavvufu yoktur. Şiilikte musahip olma koşulu yoktur. Alevilikte vardır. Şiilikte muta nikahı ve çok evlilik kabul edilir. Alevilikte ise mut'a nikahının varlığı kabul edilmez. Alevilikte tek eşlilik vardır. Şiilikte zikir, sema ve müzik ibadete sokulmaz; Alevilikte ise, bunlar ibadetin temel öğeleridir. Şiilikte dinin fürü ayrıntıları ait 10 tane koşulu vardır: Namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, zekat

vermek, cihat etmek, humus vermek, peygamber soyuna tevella etmek, peygamber ve düşmanlarına teberra etmek (dışlamak), ilahi emirleri tutmak, dinin yasaklarından kaçmak.

Alevilikte ise bunların dışında dört kapı kırk makam vardır.

Şiiliğin şartı beştir. Bunlar tevhid, adalet, nübüvvet, imamet ve mead. Alevilikte ise altıdır. Altıncı olan da velayet inancıdır. (Maide süresi, 35. ayet)" Ey iman edenler, Allah'ın gazabından sakının, ona ulaşmak için vesileye (mürşide) bağlanın ve onun yolunda çok gayret sarf edin." denilmektedir.

Alevilikte en büyük hac iyilik yapmak, aç olanı doyurmak, insanlar arasında barışı yaymak, insanlık âlemi için çalışmak ve doğruluktan ayrılmamaktır. Çöl Arap'ına para akıtmayı hac olarak görmemektir. Tüm baskılara rağmen Anadolu Alevi İslâm inancının temelinde güzellik ve paylaşımcılık temel ilkedir. Musahiplik fikri varlığıyla kardeş tutmak, fitre ve zekâtı daimi kılmıştır. Eline, diline, beline, aşına, eşine, işine sahip olmayı ve kendini bilmeyi temel almıştır.

Kafaları "ateizm", daha doğrusu "nihilizm" ile karına karışık olmuş kişiler, son günlerde "Âlemi sersem, herkesi kör." sanarak, kendi kafalarındaki karışıklığı "Alevilerde kafa karışıklığı" ve "doğal din" başlığı ile kamuoyuna şırınga edip inançlı halkımızın zihinlerinde sansasyon yaratmaya tüm güçleriyle çalışmaya soyunmuşlardır. Sadece internette yayınlanan binlerce makaleden bir tanesi de İsmail Beşikçi'inin "Alevilerde Kafa Karışıklığı" yazısında Aleviliğe "Neden namaz kılmıyorsunuz, oruç tutmuyorsunuz v.b?" gibi sorular sorup "Biz Aleviyiz, bizim inancımızda, bizim geleneğimizde namaz, hac, oruç vs. yok..." yanıtını aldığını geveleyip Alevilerin sorgu hâkimi edasını takınıyorlar. Sanki Alevilerin ibadeti yokmuş gibi bir hava estiriliyor. Alevinin inançsız, ibadetsiz olduğunu ancak körler, sağırlar iddia ederler.

Mehmet Bayrak da Dersim'de İklim Gazetesi'nin 21. sayısında "Alevilik kendine özgü, ayrı bir dindir. Alevilik, doğal dinler kategorisinde yer alan kendine özgü, ayrı bir dindir. Alevilik, semavi dinlerden önce başlayan, yani geçmişi Budizm'e de, Brahmanizm'e de, Zerdüştlik'e de belli ölçüde Şamanizm'e de, Mazdekçilik'e de, Babekçilik'e de dayandırılabilecek bir dindir." Devamla" Aleviliği İslâm'ın özü, versiyonu, tarikatı veya mezhebi olarak görmek son derece yanlıştır… yeni bir kompozisyon olarak ortaya çıkan, heterodoks gizli bir dindir... Alevilikte peygamberlik olayı yoktur… Alevilerin kitabı yoktur. Alevilerin kitabı da, erkânı da, deyişi de, gulbangı da kendi dini önderlerinin yarattığı ürünlerdir… Aleviler, Ali'yi kurtarıcı özlemine bir sembol yapıyor… Gerek Ali'yi, gerek 12 İmamları, gerekse Ehl-i Beyt olgusu yani Hıristiyanlıkta İsa neyse, Alevilikte Ali odur… Ali softa bir yaşam sürdü. Kadınlı erkekli semah tutmaz, ibadet yapmazdı. İçki içmezdi. Saza hoş bakmazdı. Oysa Aleviliğin yarattığı Ali kültü tam zıddıdır… Ali, literatüre göre 10 defa evlenmiş… Ali'nin adam öldürdüğünü, katlettiğini vurgulayan bilgiç yazar(!)dünyada yeryüzünde insanların mensup olduğu iki tür din vardır, demektedir; bunlardan bir tanesi geçmişten bu yana insanoğlu ile yaşayıp gelen doğal dinlerdir. İkincisi de semavi dinlerdir. Alevilik, doğal dinler kategorisinde yer alan kendine özgü, ayrı bir inanç, ayrı bir dindir. Semavi dinlerle herhangi bir alakası olmadığını belirtmektedir.

Zerdüştlük Ön Asya'da gelişen, İslâm öncesi inançtır. Zerdüştilik, Musevilik, Brahmanizm ve Orta Doğu'da diğer din ve inançların birleşiminden oluşmuştur. Zerdüştlükte yedi kademeli eğitim vardır. Alevilikte dört kapı, kırk makam vardır. Tevhit, nübüvvet, imamet, velâyet, adalet, mead vardır. Alevilikte ocağın kutsallığı var. Ateş ve ışığa tapılmaz. Alevilikte çerağ uyandırma, dinlendirme ve sır etme vardır. Ay ve güneşin kutsallığı her dinde olduğu gibi,

Alevilikte de kutsal olarak kabul edilir. Zerdüştlüğün, Anadolu Aleviliği ile doğrudan ilişkisi yoktur. Alevilik İslâm'ın Ehl-i Beyt yorumudur. Aleviliğin Yezidilik ile de ilgisi yoktur..

Aleviliği Budizm, Zerdüştlük, Şamanizm Mazdekcilik, ve Hıristiyanlıkla özdeşleştiren Mehmet Bayrak, Zerdüştlüğün; Musevilik, Brahmanı ve Orta Doğu din ve inançlarından oluştuğunu bilmiyor mu? Zerdüştlükte yedi kademeli eğitim varken Alevilikte dört kapı, kırk makam, her kapıda on makamı var. Edep, erkân, on iki hizmet var, ocağın kutsallığı var, ateşe ve ışığa tapılmaz. Alevlikte çerağ uyu andırma, dinlendirme, sır etme vardır. Ay ile güneşin kutsallığı her inançta olduğu gibi Alevilikte de var. Bütün dinler ahlâki bir toplum ve örnek insan amacını gerçekleştirmeye çalışırlar, ancak farklı yöntemler, farklı eğitim süreçlerini izlerler. Bu farklılıklar tapınma, ibadet usullerinde (ritüllerinde) vardır. Manihezm ve Budizm'deki din adamlarının toplumdan soyutlama ilkesi ile Alevilikteki dedelik kurumu arasında hiçbir benzerlik görülmemektedir. Alevi İslâm inancında çalışmak, üretmek, toplumdan kopmamak, kazandıklarını paylaşmak esastır. Budizm de ise, toplumdan soyutlanma ve geçimlerini dilenerek ya da başkalarının yardımıyla sağlama vardır. Budizm'deki,"sekiz dilimli yol" adlı eğitim ile Alevilik edep, erkânından farklıdır. Alevilik yol öğretisindeki dört kapı, kırk makam, on iki hizmet, cem, ikrar tutma, musahiplik vb. diğer inanç ritüelleri ile anılan eğitim süreci arasında da hiçbir benzerlik yoktur. Budizm'de etin ve hayvansal ürünlerin yenmemesi, toplumdan soyutlanması, üretime katılmaması, direngen olmaması gibi sosyal yaşam tarzları tamamen Alevilikten ayrılır. Alevilikle Hıristiyanlık arasında bağ kurmanın mantıki bir yönü yoktur. Hıristiyan misyonerlerin Aleviliği, Hıristiyanlaştırma çalışmalarının bir sonucudur. Ancak Aleviler; Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Osmanlılar ve Cumhuriyet döneminde de

sayısız katliamlara, sürgünlere ve her türlü asimilasyon politikalarına karşı yılmadan direndiler. Aleviler inançlarından tavız vermeden, ikrarından caymadan yollarına devam ettiler. Alevilerin yolu Allah, Muhammed, Ali yoludur.

Aleviliğin Hıristiyanlıkla hiçbir ilgisi yoktur. Alevi İslâm öğretisinde Muhammed, Allah'ın oğlu değildir. Muhammed, vahiy kapısını, risâlet ve nübüvveti temsil eder. Hz. Ali ise velayet kapısını temsil eder. Alevilikte on iki imamlarla, Hıristiyanlıktaki on iki havari arasında bağ kurmak yanlıştır. On iki imamlarda soy bağı var; ama on iki havaride soy bağı yoktur. Alevilikte, manevi bir bağ ve velayet kavramının ifadesi var ve on iki imamlar, Hz. Ali ile zamandaş değillerdir. Alevilikte dede ve babalar kendi inançsal görevlerini yaptıktan sonra, yaşamsal hayatta kendi geçimlerini sağlamak için halkla birlikte çalışırlar ve halk gibi yaşarlar. Hakkulah adı verilen gelirler bir yerde toplanır. Üçe bölünür. Yoksullara, kimsesizlere, yetimlere, bir bölümünü yolculara, diğer bölümünde ocağın giderlerine pay ederler. Alevlikte, Hıristiyanlık gibi ruhban sınıfı yoktur. Alevi inanç önderlerinde üretime katılma vardır. Örneğin Hünkâr Hacı Bektaşi Veli buğday yetiştiriciliği yapmıştır. Ahmet Yesevi kaşık yaparak geçimini sağlamıştır. Gül Baba gül satarak geçimini sağlamıştır. Oysa Hıristiyanlıkta ise din görevlileri manastırlara çekilerek halktan kopuk yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Alevilikte rızalık alma vardır. Hıristiyanlıkta ise günah çıkarma olduğu için benzer tarafı yoktur. Alevilikte dara çekme cemde bulunanların huzurunda, cem ayini esnasında ve herkesin huzurunda rızalık alınır, gizlilik yönü yoktur. Alevilikte kırklar cemi var. Hz. Ali, Allah'ın Resulü olan Muhammed ile birlikte Kırklar Meclisi'nde kırk kişiyle semah durma var, cana can olma var Alevi İslâm inancı ile Hıristiyan inancı arasında bağ kurmaya çalışmak, kötü niyetli kimselerin gerçek dişi savlarla Alevileri siyasal amaçlarına alet etmek istemelerinden başka bir şey değildir.

Yüzyıllarca Aleviler, "Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali" demeleri, ibadetlerinde ve cemevlerinde dillerinde Allah'ı hiç eksik etmeyenler mi Aleviliği daha iyi bilir, yoksa cem evinin kapısında içeri girmemiş ve hayalinde Alevilerle ilgili senaryo yazanlar mı Aleviliği daha iyi bilir? Elbette Aleviliği, Alevi gibi yaşayamayanlar bilemezler. Aleviliği, Alevi gibi yaşayanlar bilir. Aleviliğin kaynağı Hoca Ahmet Yesevi'nin hikmetlerinde geçen terimlerdir. Sema, pir, pir rızası, miraç, kul hakkı, hak rızası hü, hü vb. sözcüklerinde görmektir. İslâm'ın muhalif kanadı Hz. Ali yandaşlığıdır. Anadolu Aleviliği dünyanın en büyük dinleri ve inançların evrensel değerleriyle yoğrulmuş bir inanç olmakla birlikte özünde ve merkezinde son din olan İslâmlığın yer aldığı iman ve insanlık yoludur. Alevilikte, Allah sevgisi, Muhammed, Hz. Ali sevgisi ve Ehl-Beyt'e bağlılık, Aleviliği İslâm'ın özü olarak görmenin temel nedenidir. Çünkü "Hz. Muhammed Veda Hutbesi'nde, "Ümmetime iki emanet bırakıyorum, bunlardan biri Kur'ân-ı Kerim, diğeri ise Ehl-i Beyt." demiştir. Aleviler, Hz. Ali'yi sevmenin, Hz. Muhammed'i sevmekle eşdeğer olarak görmekteler. Çünkü Hz. Muhammed, "Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır. Ona dost olana dost, düşman olana düşman ol. Ona yardım edene yardım et. Onu horlayanı horla. Nerede olursa olsun gerçeği onunla birlikte kıl." şeklinde dua etmiştir. (Sahih-i Müslüm, " Fedail'üs- Sahabe" Ali Bin E. Talibin faziletleri, bölümünden aktaran Seyit Murtaza / Hz. Muhammed, Hz. Ali için; "Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır. Şehri dileyen kapıya gelsin.", "Ali insanların hayırlısıdır. Kim bunu kabul etmezse, gerçekten kâfir olmuştur.", "Ümmetimin en ileri geleni ve gerçek hüküm vereni Ali'dir." şeklinde hadisler söylemişlerdir. Sahih-i Müslüm, "Fedail'üs- Sahabe" Ali Bin E. Talibin faziletleri, bölümünden aktaran Seyit Murtaza.

Alevi İslâm inancında Tanrı'nın gerçek eri olan insan kalbine, yani doğrudan doğruya insana yönelirler. Kur'ân da Tanrı -İnsan bütünleşmesi ve birliği şu şekilde ifade edilmektedir. Onlar derler ki "Biz Allah içiniz ve sonrada ona dönüp gideceğiz" ..." Biz ona (insana) şah damarından daha yakınız." (H. Bal "Alevilik Yolu" s, 155-156.)

Görüldüğü gibi bu ayetlerin içsel anlamlarından hareketle Alevi İslâm inancına göre, Tanrı insanın içindedir, insana secde etmek, Tanrı'ya secde etmekle eş anlamdadır.

Nitekim Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli şöyle demektedir:

Ellerin kabesi var, benim kabem insandır

Kur'ân da, kurtaran da, insanoğlu insandır

İşte, Alevi İslâm inancı erdemliliği, yüceliği, insancılığı, barışı eşitçiliği sağlayan ve insanlığın özlem duyduğu, paylaşımcılığı sağlayacak birinci yol olduğu gerek inanç bakımından, gerekse ahlâk esasları açısından dünyanın en insancıl, en özgün, en ahlâklı, en görkemli inanç kültür bütünlüğüdür.

Aleviler, Hz. Ali'nin üstün niteliklerini ve Kur'ân'ın gerçek yorumunun içsel anlamını başta Hz. Ali olmak üzere, Ehl-i Beyt'in ve Yedi Ulu Ozan'ın tasavvuf derinliğini olan kişilerce keşfedildiğinden dolayı Alevi İslâm inancının kendi içlerinde içselleştirerek savunmuşlardır. Hacı Bektaş-ı Veli, Alevilerin Ser çeşmesidir, Alevilerin beslediği kaynaktır. İlim, irfan, barış, sevgi ve direniş pınarıdır. Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'den alınan güçle yüz yıllarca zulme, asimilasyona karşı bir direniş bayrağı yükseltmiş, Alevi İslâm inancı kimliğini sürdürmüş, sürdürmeye de devam edecektir.

Nitekim Hz. Muhammed, "Ali'yi seven beni sever, beni seven de Ali'yi sever." deyişi Hz. Ali'nin sevgisini, yerini ve önemini açık bir şekilde belirtmiştir. Hz. Ali, Hz. Muhammed'in yol kardeşidir.

Nitekim bu durum Buyruk'ta belirtilmiştir. Hz. Ali zulme karşı baş kaldırmanın, mazlumun yanında yer almanın tarihsel simgelerinden biridir.

Pir Sultan Abdal da bir nefesinde Hz. Ali için şöyle demektedir.

Bu dünyanın evvelini sorarsan
Allah bir, Muhammed Ali dir Ali
Sen bu yoldan sahibini ararsan
Allah bir, Muhammed Ali dir Ali

Aleviler Allah'a Kul, Muhammed'e ümmet, Ali'ye talip olanlardır. Ya siz kimsiniz?

Ali'ye katliamcı diyorsunuz. Hz. Ali gerçek İslâm adaletini yaymak için, yani ahlâkı, erdemi, sevgiyi, iyiliği yaymak için mücadele etmiştir. Oysa Inançsızların insanlara sevgisi olmayanların, idraktan yoksun olanlar, Hz. Ali'yi ve onun kişiliğini anlamaları mümkün mü? Elbette mümkün değildir. Kaygusuz Abdal Hz. Ali için şöyle demektedir:

Ali'ye İsmullah derler
Yüzüne secde ederler,
Taş yerine koyarlar
Koyamazsın demedim mi?
Bu Kaygusız ezeliden
Himmet almış ol veliden
Oku ilmini Ali'den
Doyamazsın demedim mi?

Sayın Mehmet Bayrak, Faik Bulut (Alisiz Alevilik… itham-ları gibi.) ve İsmail Beşikçi gibiler, Hz. Ali'yi tanımaları mümkün değildir.

Hz. Ali şöyle der "Kusur arayan göz marifet görmez. Bilgin ölü olsa da diridir, cahil diri olsa da ölüdür. Ne kötüdür haram yemek; zulmün en kötüsüyse zayıfa zulmetmek. Yerilen aşağılık kişiler, saygınlık döşeklerine otururlarsa biz ayağa kalkarız. Akıl gibi mal, iyi huy gibi dost, edep gibi miras, ilim gibi şeref bulunmaz. "

Hz. Ali, bir başka sözünde de "Zulme ve zalime boyun eğen kimse hakkından olur, hem de şerefini yitirir." demektedir. Her sözü ve davranışı zulme karşı mücadele ettiğinin ve mazlumun yanında yer aldığının açık göstergesidir ve insanoğluna da ders olmalı…

Hz. Ali Kimdir?

Şah-ı Merdan Ali (598-661), Mekke'de bulunan ve 12 soydan oluşan Kureyş kabilesinin Abd-i Menaf Oğulları'ndan Haşim'in soyundandır. Haşim Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin dedesi olan Abdül Muttalib'in babasıdır. Babası Ebu Talib (Abdül Muttalib Hz. Ali ve Hz. Muhammed'in dedesidir), annesi Fatıma'dır. Fatıma Abdül Muttalib'in oğlu Esed'in kızıdır. Ali'nin, Kabe'de (Beytullah'ta) doğduğu, adını peygamberliğinin 12. yılında olan Hz. Muhammed'in koyduğu kabul edilir. "Ali" yüce, yüksek anlamındadır ve Allah'ın adlarından biridir. Peygamber ve Ali amca çocuklarıdır. Peygamberin kızı Fatıma ile evlidir ve bu evlilikten Hasan ve Hüseyin dünyaya gelmiştir. Peygamber, Fatıma, Ali, Hasan ve Hüseyin ev halkını, Ehlibeyt'i temsil etmektedir. Şah-ı Merdan Ali Alevilerin lideridir. Liderlik üstün nitelikleri gerekli kılar. İnanışa göre bu üstünlük ona Tanrı'nın verdiği bir ayrıcalıktır. Kabul edilir ki o Tanrı tarafından özel olarak seçilmiştir, dine hizmette kusursuzdur, cesurdur, dinin yayıcısı ve inananların koruyucudur. İslâm bilgini Şerif Murtaza (Esul'l-Kasım bin Tahir)

onun manzum sözlerini derlemiş ve bunlar divan şeklinde yayınlanmıştır. Burada Şah-ı Merdan Ali kendisi, peygamber ile yakınlığı verdiği mücadelelerin anlamı üzerine veciz sözler söyler. (Bkz. Hz. Ali Divanı)

Aleviler, Peygamber'in Veda Haccı'nda, Gadir-i Hum'da yaptığı konuşmasında Ali'nin velayetini açıkladığını ve Ehlibeyt'in yolundan gidilmesini istediğini kabul ederler ve bunun sonucu olarak velayetin, yani halifeliğin Ali'nin hakkı olduğuna kesin olarak inanırlar. Alevi inancına göre Hz. Ali yolun kurucusudur, Şah-ı Merdan'dır, ilim kapısıdır, Şah-ı Evliya'dır. İşte Aleviler için Hz. Muhammed'in amcasının oğlu ve vasi tayin ettiği Hz. Ali, bu Ali'dir.

Aleviliğin ne olduğunu bilmeyenler, Alevi olmayanlara değil, gerçek Alevi olanlara sorup öğrenilir. Alevi İslâm inancını, ibadet biçimlerini, geleneklerini öğrenmek isteyenler, Alevilerin yaşam biçimini öğrenir, onlarla oturur, birlikte yiyip, içer, onlara konuk olur ve bilgiyi kaynağında alır. Aleviliği tanımanın biricik yolu budur. Tersi bir durumda Alevilik aleyhinde ulu-orta saçmalar, iftiralar, meydana getirilir ki, bu da kendini araştırmacı, yazar geçinen fitneci kişilerin yaptığı affedilmez gaftır.

Geçmişte Emevi ve Abbasilerin Hz. Muhammed'in soyuna, Ehl-i Beyt'e ve taraftarlarına saldırdıkları gibi, bugün de sözde Alevi geçinenler(yazar) aynı anlayışlılarını bir başka şekilde devam etmektedirler.

Alevi İslâm inancı, Ahmet Yesevi, Hünkâr Bektaşi Veli, Yunus Emre'lerin Pir Sultan'ların ve Anadolu Erenlerin, Sarı Saltık'ların, Düzgün Baba'ların, Dersim'deki ocakların, Kur'ân'ı en iyi yorumlayan filozof velilerin görüşlerinden ilham alarak yaşam bulmuştur. Alevilik, Hz. Muhammed, Ehl-i Beyt taraftarı, Hz. Ali ve onların soyunda gelenlere büyük bir saygı ile bağlılıktır. Alevilik, Ehl-i Beyt yoludur. Alevilik, İslâmiyet'in Kur'ân'a dayalı Hz. Muhammed'in buyruklarına göre, İslâm'ın evrensel boyutlarıyla

yorumlayıp yeryüzü insanlığına yeni kapılar açan bir büyük düşünce akımı olan tasavvuf felsefesinde hayat bulur, Tanrı'nın insanda tecelli eteğine inanır. Tanrı korkusu yerine sevgisini benimseyen, şeriat kapısını aşıp marifet yoluyla hakikat dünyasına ulaşan, Kur'ân-ı Kerim'in şekline değil, özüne inen akıl ve gönül ile ruhsal olgunlaşma yoludur.

Alevi'nin ve Sünni'nin inanç ve ibadet biçimlerini öğrenip ondan sonra gerçekleri insanlara doğru bir şekilde yansıtmak, yalanlara eğimli olmamak, halkımızın (Alevi-Sünni) zihinlerini bulandırıp iki taraf arasında düşmanlık yaratmamak, ben insanım, diyen her dürüst kişinin, yazarın, bilim adamının ve namuslu insanların görevidir. Aksini yapanlar insanlığın baş belası ve toplumun düşmanıdırlar. Yalana sığınanlar olsa, olsa münafıktırlar. Çünkü münafıklar yalan söyler, sözünde durmaz, emanete hıyanet ederler. Konuşmalarında, (konferans vb.) yazılarında (kitap vb.) halka fitneler aşılarlar, insanları birbirine kışkırtır, toplumu parçalara bölerler. Bunu fırsat bilen dış düşmanlar da senin güçsüzlüğünü fırsat bilip bu aykırılıkları körüklerler.

Alevilerin, Aleviliğe göre İslâm yorumları vardır, Sünnilerin de Sünniliğe göre İslâm yorumları vardır.

Sünni'nin tevhit kelimesi (inanç) Allah'tan başka Tanrı yoktur, Hazret-i Muhammed onun kulu ve peygamberidir.

Alevi'nin tevhit kelimesi (inanç) Allah'tan başka Tanrı yoktur; Hazret-i Muhammed Allah'ın elçisidir, Hazret-i Ali, Allah'ın velisidir.

Sünni'nin ibadeti:

Günde camide 5 vakit namaz kılmak, ramazanda bir ay oruç tutmak, hac için Kabe'yi ziyaret etmek, yılda bir kez yoksullara zekat vermek.

Alevinin ibadeti:

Yılda 48 cuma akşamı cemevinde ibadet etmek, (niyaz-halka namazı), görgü cemi, musahiplik cemi, düşkünlük cemi, Muharrem ayında 12 gün, Hızır ayında 3 gün oruç tutmak, yılda bir kez değil, her ihtiyaç zamanında yoksullara yardım etmek, (zekat yılın çeşitli zamanlarında Kerbelâ, Necef, Hacı Bektaşi-ı Veli Dergahı ve diğer kutsal mekanları ziyaret (Hac) etmek ve yılın belirli günlerinde ibadetleri yerine getirmektir. Sünni ibadet anlayışına göre ise İslâm'ın şartı beş olarak kitaplarda gösterilmekte ve öğretilmektedir, İslâm'ın şartı beşse, yoksula hac ve zekat yok. Oruçta sağlığı müsait olmadığı için yok, namazı da halkın % 95'inin kıldığı yok; geriye kelimeyi şahadet kaldı.

Oysa Alevi İslâm anlayışında dört kapı, kırk makam vardır. Her makamın on esası vardır. İnsan-i kâmil olma vardır. Edep, erkâna uyma vardır. Yedi ulu ozanın inançları vardır. Kırklar Meclisi, tevella ve teberra,12 imamları, miraçlaşmaları var. Düşkünlük, dar, talip, 12 post, Bozatlı Hızır, Semah ve Serçeşme Hünkâr Hacı Bektaşları vardır. Alevilik, Sünni İslâm'ın dışındadır, Sunilik de Alevi İslâm'ın dışındadır. Alevilik İslâm'ın özüdür. Hatta İslâmdan önce gelen ilahi dinlerinde özüdür. Art niyetlerden arınmış, nesinel ve yüzyılların getirdiği, Sünni ve Şiici anlayış ve ön yargılardan kurtulmuş bir inanç bakışı olarak da görmek mümkündür.

"Kafası karışık" inançsız ve art niyetli yazarlar kendi akıllarınca Alevileri yanıltmak için "Alevi isen, o zaman dördüncü halife Ali'ye bağlılık nedendir? Hüseyin çileleri nedendir? On İki İmam'a bağlılık nedendir?" sorusunu yöneltiyorlar. Yüzyıllardır bilim adamları, erenler, evliyalar insan-ı kamiller eserlerinde Şah-ı Merdan Ali'ye gönüllerinde en müstesna yeri ayırmış ve aşk-ı muhabbetle Ali evladına bağlanmıştır. Bunlar, bu Aleviler, Ehl-i Beyt'e niçin bağlanmışlar? Bunların hepsi de akılsız, bilgisiz mi idiler? Hallaç-ı Mansur, Ahmet Yesevi, Hasan Basr-i, Zunnun-i Mısri, Bişri Hafi, Maruf-i

Kerhi, Bayazid-i Bistami, Nesimi'ler, Baba İlyas'lar, Hünkâr Bektaş-i Veli'lerin Lokman Parende'ler, Yunus Emre'ler, Şeyh Bedreddin'ler, Pir Sultan'lar, Şah Hatai'ler tatlı canlarını onların (Ehl-i Beyt) uğrunda, kutsal kanlarını Şah Hüseyin'in yolunda seve seve akıttılar! Şimdi bu ulu Alevilerin mi, yoksa bu yola inanmayanların mı kafası karışık, yoksa kendine göre yeni din icat edenlerin mi? Elbette ki yeni din icat edenlerle, kafası karışık olanların…

Şah Hatayı bir deyişinde der ki:

"Bu Hatayi der ezelden ben İmam'ın kuluyum Ey İmam-ı Hak Aliyyel Mürteza senden medet."

"Ali sırrın ne bilsin her münafık /Münafık kıblesi şeytan değil mi?"

"Daima fikrimde zikrim

Ya Muhammed, ya Ali

Gönlümün evinde şükrüm

Ya Muhammed ya Ali

Kendi özün tanıyamaz seni yakın bilmeyen

Ali baş açık yalın ayak yüğürüşür abdallar

Âlemin âyinesisin ya Muhammed, ya Ali

Kerbela'da çağrışırlar ya Muhammed, ya Ali"

"Karadır kalbin de çürüktür özün

Ahdine vefa yok yalandır sözün

Er-Hak divanında karadır yüzün

Yalan Hak katında muteber olmaz"

İRAN'DA EHL-İ HAKLAR
(İran Alevileri)

22 Temmuz 2011

10 Temmuz 2011 pazar günü bir yaz sabahı İstanbul'dan Van Havaalanı'na oradan da karayolu ile Türkiye -İran -Razi sınır kapısından giriş yaptım. Karayolu ile saat 21.00'de İran-Urumiye'ye ulaştım.

Urumiye kentinde hazırlıklarımızı tamamladıktan sonra, 12.07.2011 tarihinde Ehl-i Hakların (Alevilerin)-Ateşbeglerin önemli ziyaret merkezi konumda olan Guran Bulağı'nı ziyaret etmek amacıyla özel bir araçla 4,5 saat süren bir yolculuğa devam ettim.

Rehberle birlikte Miyandaab-Melekan Binabad doğru hareket ettik. Yolumuz üzerinde bir kısmı Alevi köyleri vardı. Bunlardan başlıcaları: Kaylavat, Taşatan (en az 50 haneli Ehl-i Hak aile var), Merduğ köyü (köyün içerisinden geçen Merduğ Çayı'ndan adını almıştır), Kereceband (suyu bol olan köy anlamındadır), Serkize, Deregez (Meşed - Türkmen sınırına yakın bir köy), Ağaçeeray (Alevi köyüdür), Yengeç, Karaltı ve Kurde de köylerini yol boyunca takip ederek Sahanda Dağı (3710 m) eteğinde bulunan Guran Bulağı'na vardık. Guran Bulağı'nın eteğinde çıkan kaynak suyu, Munzur suyu gibi, inançlara göre kutsal su olarak kabul ediliyordu.

Ateşbegleri (Aleviler) her pazartesi, perşembe ve cuma günleri olmak üzere haftada bazen üç gün, bazen bir defa olmak üzere

çevre köylerden gelen canlar on beş km. yol boyu yürüyerek alkışla, coşkuyla ve çilekeş bir şekilde Guran Bulağı'nı ziyaret ederler. Kurbanlar kesilir, adaklar adanır ve cemler yapılır. Ekim ayının yirmi ve otuz tarihleri arasında da, yörede bulunan tüm Ehl-i Haklar (ateşbegler) Alevi inancına mensup olanlar canlar, Guran Bulağı'nı tekrar ziyaret ederler. Guran Bulağı'nda kurbanlar kesilir, adaklar adanılır ve topluca cemler yapılır.

Ehl-i Haklar kesinlikle bıyıklarını kesmezler.

Tıpkı Anadolu Alevileri gibi ibadetlerini cemevlerinde icra ederler. Ehl-i Haklar Guran Bulağı'nı ziyaret ettiğimde dört Ehl-i Haklı kişiyle söyleşiyi yaparak yola devam ettik. Aynı günün akşamı Ehl-i Hakların yoğun olarak yaşadığı Mereğa-Nova köyüne geri döndük. Nova köyü Merağ ustadına (il) bağlı, 550 haneli köy olup bir Ehl-i Hak köyüdür. Ateşbegi kolına bağlıdırlar. Nüfusları 2000'e yakın olup Pir Sultan'ın kardeşi olan Ateşböceği soyundan geldikleri söylenir. Pirlerin Ateşböceği olduğunu belirtiyorlardı. Seyit Snahram Hasan Pir seyitleri olup seyit babasıyla birlikte, her perşembe akşamı cemevlerinde ibadet edip kurban kestikleri söylediler. Cemevlerini ziyaret ettik. Türkiye'deki cemevlerinden bir farklarının olmadığını, aynı ibadet şeklini uygun on iki hizmet icra ettiklerini belirtirler. İbadetlerini 4 kapı 40 makam için yaparlar. Cemevlerinin de benzer yapıda olduğunu, ciddi bir farkının da olmadığını gözledim. Nova köyünde 7 tane cemevi bulunmaktadır.

1- Nova,

2- Asaren,

3- Miriber,

4- Simpur,

5- Seydali,

6- Ali Musevi,

7- Sarhoş Bey Molla cemevleri adıyla anılmaktadırlar.

Nova köyünden seyid-pir sayısı az olduğu için köyde pazartesi, çarşamba, perşembe ve cuma günleri cem icra edilir.

Beyazidi Bistami, Aşetbegi, Hacı Bektaşi Veli ve Ehl-i Beytle ilgili deyişler, beyitler tamburla söylenir, dualar edilir. Cemlerde 7 hizmet görülerek ibadet icra edilir. Ürumiye'de, ise katıldığım bir cem ibadeti dört saat sürdü. Ceme girerken dededen izin istedik, seyit dededen izin aldıktan sonra, rehberime ve bana 101 taneli tesbih verildi. Daha sonra başımıza bere aldık ve kemerbesti belimize bağladıktan sonar uygun olan bir yere oturduk. Ceme başlanılana kadar beş kez tesbih çekerek dualar ettik. Burada niyaz ve lokmalar hazırlandı. Gelen niyazlara teker teker dualar verildi. Sırasıyla seyitler için, hizmet, çırağ ve molla duası verildi. Zikirler devamla yapıldı. Cem ibadeti bittikten sonra, niyazların dağıtını bitinceye kadar ceme getirilen niyaz (lokma) çeşitlerinin ayrı ayrı duaları verildi. Niyaz dağıtımı bitince haftalık kurbanlar ve İran'daki Ehl-i Hakların (Alevilerin) esas merkezi konumunda olan Kirmanşah-Gereband için para toplandı. Bu yardımların amacı ise; İran'daki yoksul Ehl-i Hakların sorunlarını çözümü için yapıldığı belirtiliyordu. Urumiye'de ise, üçü resmi olmak üzere, yirmi cem evinin olduğu belirttiler.

İran'da Alevilik

İran Alevileri kendi aralarında çeşitli adlarla anılmaktadır. Örneğin:

1- Kırklar,

2- Ateşbeyler,

3- Yediler,

4- Nur baksi (Nimettulalar),

5- Kalandereliler,

6- Sefil Ali Şahlılar,

7- Nemetullahlılar,

8- Günabadiler (dervişler),

9- Muhlis Ekssaihliler,

10- Teyfuriyeliler,

11- Hamusiler,

12- Şah İbrahimiler,

13- Babayadiğarıler,

14- Merenuriler,

15- Kesnzanıllar,

16- İsmailler,

17- Vahdet-i vücut vb. olmak üzere 32 gruba ayrılmışlardır.

İran'daki Ehl-i Hakların (Alevilerin) esas merkezi Kirmanşah-Gereband'dır. Burası Alevilerce kutsal bir yerleşke kabul edilir. Seyitleri Seyit Nizam'dır. Seyit Nizam'ın duazimamları, deyişleri, beyitleri ve Ehl-i Beyt inancı doğrultusunda Aleviler (Ehl-i Haklar) cem ibadetlerini icra ederler. Başta İran Ehl-i Hakları (Alevileri) olmak üzere, tüm dünya Alevileri her yıl şubat ayında Kirmanşah-Gerebanď da toplanarak toplu cemler yapılır, kurbanlar kesilir ve ibadetlerini burada icra ederler. Kirmanşah-Gereband inanç merkezi İran'daki Aleviler başta olmak üzere, diğer ülkelerdeki Alevilerin, Ehl-i Beyit'e inanların ilgi odağı durumuna gelmiştir.

Urumiye-Ilığıcı (120 km)

13 Temmuz 2011 tarihinde Urumiye'den saat 09'da Alevilerin yoğun olarak yaşadıkları yerleşkeye doğru yola çıktık. Urumiye'nin 12 km. kuzeyinde Pence Ali Dağı bulunmaktadır. Ehl-i Haklara

göre Hz. Ali bu dağa gelmiştir. Bu dağın eteğinde Hz. Ali'nin pençesinin izi, dizinin izi ve atının izinin bulunduğuna inanılmaktadır. Ehl-i Hak inancına sahip olanlar her perşembe ve cuma günleri ve Muharrem ayı gibi kutsal günlerde Pence Ali Dağı'nı ziyaret ederek kurbanlar keser, adaklar adanar ve cemler yapar. Urumiye Gölü'nün doğusundan batısına doğru 25-30 km arası dolgu malzemesiyle de doldurmuş ve 1800 km uzunluğundaki karayolu köprüsü gölü ikiye ayırmıştı. Göl sularının kuruması nedeniyle göl kızıla boyanmıştı. Göle yakın akarsular üzerinde 30'a yakın barajların yapılması göl suları 14 km içeriye doğru kurumasına ve doğal yapının bozulmasına sebep olmuştu. Doğal yaşamın bozulmaması için de uluslararası kurumların desteğiyle küçük Zap ve Aras çaylarının göle akıtılmasıyla ilgili projeler geliştirmeye çalışılmaktadır.

ILIĞICI'nın nüfusu 45 bin olmasına rağmen yüzde 90'ı Ehl-i Hak inancına mensupturlar. Ehl-i Haklar içerisinde Kırklar, Yediler, Ateşbegler gibi çeşitli Alevi grupların da bu kentte ayrı ayrı cem evleri vardı. Gittiğim cemevinde İrec İrem Poyer vs. görevli Sefer Amca ve zakir karşıladılar. Gerekli ilgiyi gösterdiler. İreç İrem Poyer, pirleri Pir Momand izin almadığı sürece konuşma yetkisinin olmadığını belirtti. Cem evini tanıttı. Türkiye'deki cem evlerinden farklı olmadığını, fiziksel durumu benzerlik olduğunu gördüm. Ilgıcı Cem evinde Çırağ duası dışında, sofra duası, abdest duası, şerbetdaşı, cem duası, kurban duası gibi dualaların verildiğini orada bulunan ilgililer tarafından belirtildi. Ilığıcı Alevileri 12 imamlarda oruç tutmadıklarını 40 gün perhiz, çileye yattıklarını belirtiler. Muharrem ayında oruç tutmadıklarını, 40 gün boyunca hayvan ürünlerini yemediklerini, ağaç ve bitkilerden elde edilen yiyecekleri yediklerini ve 40 gün boyunca karınlarını tam doyurmadıklarını belirttiler. Evlendikleri zaman kurban kestiklerini belirtmenin yanı sıra insan yaşamında doğum, nikâh ve ölümün önemli

dönemler olduğunu belirtirler. Ilğıcı da; Kırklara ait üç cem evi, Ateşbeglere ait iki cem evi, Yedilerin ise on beş tane cemevlerinin olduğunu belirttiler. Perşembe günlerinde cem yaptıklarını, sonbahar aylarında ise her gün cem yaptıklarını vurguladılar. Ceme girerken başa bere takılır, bele kemer best (özellikle beyaz ve siyah renk olmasına dikkat edilir) bağlanılır. Cemde zikir edilir, Cemlerde tembur çalınarak cem yaptıklarını, duazimam ve miraçlaşma okunur. Cem ibadeti en az 3 saat devam eder. Cemde niyaz, kurban duası, şeker, helva, ceviz, badem, nebad ve benzeri lokmaların duaları tek tek yapılır.

Ilığıcı'nın önemli köyleri ise Kıpcak, Ecepşir, kültepesi, Şiraz, Geredağdır.

İran'da Alevilerin en yoğun olduğu yerler ise Urimiyede 10-15 bin, Makoda (tahminen 27 Alevi köyü vardı) 5000 bin, Nova'da 2000, Merağ da yaklaşık olarak nüfusun yüzde 60, Miyandabağ'da 30.000, Kirmanşah'ta 150-200 bin, Krej 5000 bin, Ecepşir'de (Şiraz'a bağlı yerleşim yeri) 5000 kişi, Hemadan da 10.000 kişi, Pol Dokter (Kızılköprüsü, İran - Irak sınırına yakın), Hoy, Şiraz, Tahran, Kerej, Karadağ, Zülbin, Horosan, Etki, Erdebil, Meşed, Muskabat, yukarı Muşkabat, Zencan, Serap, Giydar, Lengrüd, Rankuh, Ramsar, Mazanderen, Horasan ve Tahran gibi İran'ın birçok bölgelerinde tahminen 18-20 milyon civarında Ehl-i Haklar'ın (Alevilerin) yaşadığı sanılmaktadır. Alevilik İslâm dünyasında çeşitli halklar arasında yayılmıştır.

Ehl-i Haklar

Özellikle İran'da yaşayan Türkler, Azeri Türkler, az sayıda Tatar, Nogaylılar (bir Tatar grubu), Deylemliler - (Gilekler), Lekler, Lorlar, Goranlılar, Kürtler, Araplar, Persler (Farslılar) arasında yayılmıştır.

Ehl-i Haklar Kimler?

Hakikat ehli, Hakk'a yakın olanlardı. Hakikat yolunu (gerçeği, doğruyu) seçenler, hakikate mensup olanlar anlamındadır. Hz. Ali'ye duyulan sevgi ve bağlılığın ilâhi düzeyde olmasındadır. Ehl-i Haklara bu görünme sadece tinsel, Ali ilâhilere göre ise hem tinsel, hem de bedensel boyutuyla olmuştur. Hz. Ali, Hak ve hakikatin kendisidir.

Ehl-i Hak mezhebinin kurucusu, kimi kaynaklara göre Hz. Ali'nin ölümünden 366 yıl sonra 1025, 1027 yıllarında Luristan'da doğan, "Baba Hoşin, Şah Hoşin" unvanıyla anılan Mübarek Şah'tır.

İkinci dini önder ise Şah Hoşin'den 244 yıl sonra 1270'de Berzence'de doğan ve 1400'de Hewraman'da Hakk'a yürüyen Sultan İshak (Sultan Sohak)'tır. Sultan İshak döneminde Perdiwar'da doğan (Seyyid Ahmed) Baba Yadiğâr Banzerdeh, Sultan İshak'ın ölümünden 400 yıl sonra Kermanşah bölgesindeki Tutşami (Dawal Dalları) köyünde doğan Seyyid Mensur'un oğlu Seyyid Barekkeh adıyla tanınan Seyyid Haydar (1790-1870) ve 36 dervişi (Çeheltan) Ehl-i Hak inancının yayılmasında önemli rol oynamışlardır. Ehl-i Hak öğretisinin yayılmasında önemli hizmetler sunan diğer bazı dervişler ise şunlardır:

Ali Kalender (d. 1450), Seyyid Akabir (d. 1456), İlbeyi Caf (1497-1560), Han Ateş Huristani (17. yy), Seyyid Farzi (18. yy), Şeyh Emir Zulahi (öl. 1725).

Nurali Elahi'in (Nur Ali Şah) Burhan-ul Hak adlı yapıtında verdiği bilgilere göre ise, Ehl-i Hak mezhebinin asıl kurucusu "Sahip-kerem, Şah, Yâr" unvanlarıyla da anılan ve On İki İmamlardan 7. İmam Musa Kâzım soyundan gelen Sultan İshak (Sultan Sohak)'tır. Sultan Ishak'tan sonra da bu inanç sisteminin Sultan Sohak'ın görevlendirdiği on bir hanedan (mürşid, seyyid, ocak) tarafından yürütüldüğü belirtilmektedir. On bir hanedan şunlardır:

1. Şah İbrahim, 2. Ali Kalender, 3. Baba Yadigar, 4. Seyyid Xamuş (Ğamuş), 5. Mir Sur, 6. Seyyid Mustafa, 7. Hacı Baba İsa, 8. Baba Haydar, 9. Zolnur, 10. Ateş Beg, 11. Şah Hayyas'tır.

Nurali Elahi'ye göre ise Ehl-i Hak, Ali İlâhi'den farklı bir şeydir. Ali İlâhi mezhebi Hz. Ali döneminde Abdullah bin Sabbah tarafından kurulmuştur. Ehl-i Hak mezhebi ise Hz. Ali'den hemen, hemen 509 yıl sonar 1270'te Berzence'de doğan ve Ali'nin ilâhi nurunu taşıyan Sultan İshak tarafından kurulmuştur. İkisi arasında ortak olan nokta, Hz. Ali'nin hakikat sırrına ermesi, Hakk'ın Hz. Ali'de tecelli (zuhur) etmesidir (görünmesidir). Ehl-i hakikatin merdivenlerine ulaşanların bu ibadetlerine gereksinimi yoktur. Ehl-i Hak mensupları da günlük ibadete karşıdırlar. Çünkü onlar da kendilerini "hakikat döneminde" sayarlar. Bugünkü Ehl-i Hak inancı XI. yy.'dan (Hicri 6. yy.) beri mevcuttur..." (MORADİ, G: 1996: 33-34).

Bâtınilere göre, günlük ibadet (namaz) ve oruç sadece dış görüntüdür.

Ehl-i Hak inancında Tanrı'nın tecelli ettiği yedi ulu kişinin isimleri ise şöyledir:

1. Havandagar, 2. Murtaza Ali, 3.Şah Hoşin, 4. Sultan Sohak (İshak), 5. Kırmızı (Şah Vays Kulı), 6. Mamad Beg, 7. Han Ataş Beg'dir.

Bu yedi ulu kişinin can dostları olan Hafttan-ı Cavidan (Yediler) ise şu isimlerden oluşur:

1. Benyamin (iki cihanın piri); 2. Davud Kabudsavar (rüzgâr süvarisi, tüm müminlerin rehberidir); 3. Pir musi (Sultan Şohak'ın kâtibi ve veziri); 4. Pir Razbar (diğer adıyla Hatune Razber, Sultan İshak'ın annesidir. Hakikatin meleği, firişta ve sırrı); 5. Mustafa Davudan (ölüm meleği); 6. Şah İbrahim Buzasavar (buz süvarisi, Solak Sohak'ın veliahdı ve vekili; o aynı zamanda mâlik-i tayyar:

kuşların sahibi ve şahbaz); 7. Baba Yadegar (Hakk'ın yâdigarı, mahşer görünen şefaatçısı)'dır.

Ehl-i Haklarda, dünyanın ve insanın gelişim süreci dörde ayrılır: Âdem'den Hz. Muhammed'in peygamberliğine kadarki dönem, dinsel yasalara dayanan şeriat dönemidir. Hz. Ali'den Ehl-i Hak mezhebinin kurucusu Şah Hoşin'e kadarki dönem (661-1029) tarikat dönemidir. Şah Hoşin'den Sultan İshak'a kadar olan dönem (1270-1400) marifet dönemidir. Ehl-i Hak öğretisinin en üst aşaması olan Hakikat makamını, Cama-yi Hakk (Hakk'ın tecessüdü) ve Mukannin-i kanun-i hakika (hakikat kanunun vâzı) unvanıyla da anılan Sultan İshak (Sohak) temsil eder.

Zengin bir halk kültürüne, folklora sahip olan Ehl-i Haklar, Ali İlâhiler, konuksever ve mert kişilikleriyle tanınan topluluktur. İbadetlerini, Anadolu Alevilerinde olduğu gibi, bir seyyid veya mürşidin (post dedesi) öncülüğünde daha çok cem evlerinde (cemhânelerde) yaparlar. Zikir ve ayinler, tambur, def ve kemençe eşliğinde nefesler okunarak yapılır. Ayin-i cem törenlerinde sorgu, görgü, ikrar verme (şart-ı ikrar) ayinleri, yola girme törenleri yer tutar. Cemin sonunda getirilen lokmalar, niyazlar eşit şekilde dağıtılıp birlikte yenilir.

Yadigâr ismi verilen Baba Yadigâr'dan kalma bu gelenekte ise yeni doğan çocuk, doğumundan üç veya yedi gün sonra, evde veya cemevinde, seyyid tarafından, tören yapılır. babası (kirve) ve törene katılan şahitler huzurunda isim takılır. Seyyid, çocuğu kucağına alıp ismini kulağına seslendikten sonra, törene getirilen Hindistan cevizi parçalanır, herkese eşit şekilde dağıtılır, daha sonra kovandan alınan bir tas su çocuğun yüzüne ve başına serpilir. Görevler bittikten sonra getirilen lokmalar, niyazlar dağıtılıp yenilir.

Ehl-i Haklar, aralık ayının ortasında yılda üç gün oruç tutarlar. "Ruzehaye Marnovi" veya "Havende Kar" adı verilen bu oruç,

Ehl-i Hakların dini liderlerinden Sultan İshak ve üç dervişin içinde kaldıkları "Marre-Nur" mağarasının, düşmanlar tarafından kuşatılmasının anısına yapılır. Diğer bir inanışa göre, üç oruç günü, Adem'in Cennet'ten kovulduğu, Yunus Peygamber'in balık karnında geçirdiği, İmam Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edildiği ve Sultan İshak'ın mağarada geçirdiği üç güne de yorumlanır. Oruçtan sonra da bayram yapılır. Ehl-i Hakların önemli bayramlarından biri de İbrahim Peygamber'in oğlu İshak'ın anısına yapılan Ayde Kurban (Kurban Bayramı)dır.

Ehl-i Hak inancının İslâmiyet'le, güneş, ay, ateş gibi doğa unsurlarına verilen önemle eski Zerdüştlüğe, Hz. Ali'ye ve On İki İmamlara verilen önem, hümanist dünya görüşleri, kadın-erkek eşitliği, ayrıca cem ayinlerinden bazı ibadet şekilleriyle Anadolu Alevilerine benzer özellikleri vardır.

Ehl-i Hakların inanç ve öğretilerini açıklayan önemli yapıtlarından biri Gorani lehçesinde yazılmış Zebur-e Hakikat'tir. Ayrıca "Defter-e Perdiwari" adıyla yazılan, Ehl-i Hak dininin önderlerinden Sultan İshak (1270-1400) tarafından Perdiwar-Hevreman'da ilân edilen metinler de dini emirler niteliğini taşır.

Ateş Beg'in kalem ve Serencam metinleri;

Dinaverli Hacı Nimat Allah (Nimetullah, 1871-1920) tarafından yazılan Furkan-ul Ahbar, Şahname-i Hakikat; oğlu Nurali Elahi (Nur ali Şah, Heştgert 1895-1974) tarafından yazılan Burhan-ul Hak, Furkan-ı keşf-ul hakayık adlı mukaddime, afzali (Efdali) tarafından yazılan Defter-i Rumuz-ı Gencineyi Sultan Sohâk, Ehl-i Haklar arasında yaygın olan yapıtlardır. Ehl-i Hak inancıyla ilgili bazı metinler de (kalemler), Azeri Türkçesiyle yazılmıştır.

Sultan İshak'ın (Sultan Sohak'ın) Hewran'daki mezarı, Sanandeh-Dallahu'da Baba Yâdigar Banzerdeh'in mezarı Kerkük Mubella

mevkiinde, İmam Ahmed'in Irak'ın Gazal Rebab bölgesinde, İmam Kasım Şah Heyas'ın makberi, Azerbaycan'dan Heşturd'un (Sekiz Irmak'ın) birleştiği yerde Ateş Beg köyünde Ateş Han'ın mezarı Ehl-i Hakların bazı kutsal ziyaret yerleridir.

Zengin halk kültürüne sahip olan Ehl-i Haklar'da halk edebiyatı ve özellikle şiir ve müzik geleneğinin önemli bir yeri vardır. Anadolu Aleviliğinde olduğu gibi cem ayinlerinde müzik ve semah, ibadetin ayrılmaz bir parçasıdır. Kullanılan müzik aletleri genellikle üç telli tanbur, def ve kemençeden oluşur.

Ehl-i Haklar'ın kanaat önderlerinden Baba Tahir Uryan (Hemedan / İran 938? - 1010)'nın diyor ki "Ben bir sürahiye girmiş olan bir deniz (bahr), harfe girmiş olan bir noktayım. Hakiki bilgi, ilm al-yakın elde edildikten sonraki seziştir. Cehaletin öldürüldüğü hiç yaşamamıştır; zikrin öldürdüğü hiç bir zaman ölmez.

Bibliyografya

Martin van: A. Kizilbash Community in İraqi Kurdistan, the Shabak, in: Les Annales de Autre, no.g, Paris 1998: 185-196

DE GOINEAU, J. A: Trois ans en Asie, Paris 1859, Nachdruck 1905;

EDMONDS, C.J: The Beliefs and Practices of the Ahli Haqq of Irak (Irak'taki Ehl-i Hakk'ların inançları ve ibadetleri), İran, sayı 7, 1969, 89-106;

ELAHİ, Nur Ali: Burhan-ul Hakk, 7. Baskı, Tahran 1987;

HALM, H.: Ahl-e Haqq, in: Encyclo-paedia Iranica, vol. 1, London 1982: 635-637;

MENTEŞAŞVİLİ; Ahl-i Hakk, Enzyklo-pödise des Islam, Erganzungsband, Leiden Leipzig 1934; 9-16;

MIR-HOSSEINI, İnternaional Journal of Middle East Studies, vol. 26, Cambridge 994:267-285; MORADİ, Golmurad: Ehl-i Hakk'ın Kutsal Kit:

SALİM ALİ, Salah: Shabak, A Curious Sect in Islam, in: Revue des Etudes Islamiques, tome 60, fasc. 2(1992), Paris 1993: 521-528;

STEAD, F. M.: The Ali - İlahi Sect in Persia (İran'daki Ali İlahi Mezhebi), The Moslem World, sayı 22, 1932: 184-189;

VINOGRADOV, Amal: Ethnicity, The Case of the Shabak.

"Ablam ve ağabeyim anısına..."

1958 yılında Tunceli'nin Hozat (Dersim) ilçesinde doğdu. İlköğrenimimi Dalören (Pakıra-Cıbıkan) köyünde (1968), ortaöğrenimimi Elazığ ve Tunceli öğretmen okullarında tamamladı (1976). Yüksek öğrenimimi İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü 'Sosyal Bilgiler' bölümünde yaptıktan sonra (1979) Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi 'Eğitim Yönetim Teftişi' bölümünü bitirdi (1981). Ankara Üniversitesi 'Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 'Eğitim Yönetim Planlaması' üzerinde yüksek lisansa devam etti (1984). Daha sonra Eskişehir Anadolu Üniversitesi 'Tarih' bölümünden mezun oldu (1993). 26 yıl boyunca çeşitli eğitim kurumlarında tarih öğretmenliği yaptıktan sonra 16 Temmuz 2002'de emekli oldu.

İstanbul Öğretmen Derneği, Cemal Süreyya Derneği, Hozat Kültür ve Kalkındırma Derneği, Eğitim-Sen ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Yazarlar Sendikası üyesiyim. Aynı zamanda Tunceli Eğitim ve Sağlık Vakfı'nın kurucularından olup 10 yıl yönetim kurulu üyeliği yaptı. Çağdaş Esnaf Sanayici ve İş Adamları Derneği 1. Şubesinde Dernek Başkan Yardımcısı görevini sürdürmektedir.

İlk kitabım 'Tunceli Kültürü' 1995'de, 'Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi' adlı kitabım 1999'da yayınlandı. İran gözlemlerimi kaleme aldığım 'Deylem'den Dersime-İran'a Seyahat' kitabım 2001 yılında, makalelerimi derlediğim 'Dersim Yazıları- Dil, Kültür ve Eğitim Üzerine Denemeler' 2002'de, 'Sevdan Yüreğimdir' şiir kitabım 2003'de, 'İlçemiz Hozat' eserim 2004'de, 2006 da Dersim'de Kökler kitabım ile Alevik'te Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, 2008'de Alevikte İnanç Sohbetleri, Dersim'de Dil ve Kökler, 2010 yılında Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi kitabı güncellenip geliştirilmiş haliyle yeniden yayımlandı.

Bunların yanısıra yayın dünyasına ilişkin olarak Demokrat Gazetesi, Çağdaş Yaşam Gazetesi, Radikal Gazetesi, Tunceli'nin Sesi Gazetesi, İstanbul Bölge Gazetesi, Dersim'de iklim Gazetesi, Dersim Dergisi, Işkın, Munzur, Ehl-i Beyt, Berfinbahar Gazetesi, Cem Dergisi ve Karacaahmet Sultan Dergisi gibi çeşitli yayın organlarında makaleleri yayınlandı.

Ayrıca yurtiçi ve yurtdışında tarih, dil, inanç, çevre, doğa, enerji, insan hakları ve demokrasi gibi konularda panellere katıldı. Halen Tunceli yöresi tarihi, aşiretleri, dili, Gilan tarihi, Gileki dili ve Tasavvuf konularında araştırmalarını sürdürmektedir.

Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları (Bkz. syf: 2088) ve Türkiye Yazarlar Ansiklopedilerinde de (Bkz. syf: 570) biyografisi yayınlanmıştır.

Kapak Resmi: Mustafa Gezer

ISBN 978-605-5371-52-4

9 786055 371524

20. TL